

Türkiye

Nüfus ve
Sağlık Araştırması

2008

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
Ankara, Türkiye

Katkıda bulunanlar:

Sağlık Bakanlığı
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü
Ankara, Türkiye

ve

Başbakanlık
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
Ankara, Türkiye

Mali kaynağı sağlayan:

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

**“Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı”
(KAMAG)**

Ekim 2009

Hacettepe Üniversitesi
Nüfus Etütleri Enstitüsü

T.C. Sağlık Bakanlığı
Anne ve Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması
Genel Müdürlüğü

T.C. Başbakanlık
Devlet Planlama Teşkilatı
Müsteşarlığı

TÜBİTAK

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik
Araştırma Kurumu

Yayın No: NEE-HÜ.09.01

ISBN 978-975-491-274-6

Bu yayında yer alan bilgilerden Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü sorumludur ve hiç bir şekilde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) görüşünü yansıtmamaktadır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 (TNSA-2008) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Projenin yararlanıcı kurumları T.C. Sağlık Bakanlığı ve T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'dır.

TNSA-2008'in mali desteği Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı kapsamında sağlanmıştır.

TNSA-2008, dünya çapında yürütülen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (Demographic and Health Surveys, MEASURE/DHS+) projesinin model ve standartları çerçevesinde yürütülmüş ve uluslararası karşılaştırılabilir nitelikte bir araştırmadır. Ana raporun tabülasyonu, formatı ve gözden geçirilmesinde ICF Macro International Inc. teknik yardım sağlamıştır.

TNSA-2008 konusunda daha ayrıntılı bilgi için: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 06100 Ankara, Türkiye (telefon: 312-305-1115; faks: 312-311-8141; e-posta: hips@hacettepe.edu.tr; internet: www.hips.hacettepe.edu.tr). MEASURE/DHS+ projesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için: ICF Macro, 11785 Beltsville Drive, Suite 300, Calverton, MD 20705 (telefon: 301-572-0200; faks: 301-572-0999; e-posta: reports@macroint.com; internet: www.measuredhs.com).

Bu yayın için önerilen kaynak gösterim şekli:

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009) *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi tarafından basılmıştır

İÇİNDEKİLER

Tablolar ve Şekiller Listesi	v
Önsöz	xi
Özet Bulgular	xv
Türkiye Haritası.....	xxi

BÖLÜM 1 GİRİŞ

1.1	Coğrafya	1
1.2	Tarih	1
1.3	İdari Bölünüş ve Politik Örgütlenme	3
1.4	Toplumsal ve Kültürel Özellikler	3
1.5	Ekonomi.....	4
1.6	Bölgeler	6
1.7	Nüfus	7
1.8	Nüfus ve Aile Planlaması Politikaları ve Programları	9
1.9	Sağlık Konusundaki Öncelikler ve Programlar	9
1.10	Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Sistemi.....	10
1.11	Araştırmanın Amaçları ve Organizasyonu	11

BÖLÜM 2 HANEHALKI NÜFUSU VE KONUT ÖZELLİKLERİ

2.1	Hanehalkı Nüfusunun Özellikleri	17
2.2	Anne ve/veya Babası ile Yaşamayan Çocuklar	21
2.3	Hanehalkı Nüfusunun Eğitimi	23
2.4	Konut Özellikleri.....	32
2.5	Hanehalkı Refahı.....	38
2.6	Nüfus Kaydı.....	40

BÖLÜM 3 KADINLARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

3.1	Temel Özellikler	43
3.2	Eğitim ve Okuryazarlık Düzeyi	45
3.3	İstihdam ve İş.....	48
3.4	Sosyal Güvenlik Kapsamı	54
3.5	Sağlık Sigortası Kapsamı.....	54
3.6	Sigara Kullanımı	57

BÖLÜM 4 DOĞURGANLIK

4.1	Günümüzde Doğurganlık	60
4.2	Doğurganlık Düzeyindeki Farklılıklar	61
4.3	Doğurganlıktaki Değişimler	63
4.4	Canlı Doğan ve Yaşayan Çocuk Sayıları	67
4.5	Doğum Aralıkları	69
4.6	İlk Doğumda Anne Yaşı	71
4.7	Adölesan Doğurganlık ve Annelik	73

BÖLÜM 5 AİLE PLANLAMASI

5.1	Gebeliği Önleyici Yöntemler Hakkında Bilgi	75
5.2	Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kullanılmış Olması	78
5.3	Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kullanımı	79
5.4	Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımındaki Değişmeler	82
5.5	İlk Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı Sırasında Sahip Olunan Çocuk Sayısı	84
5.6	Gebe Kalınabilecek Döneme İlişkin Bilgi	85
5.7	Tüp Ligasyonunun Zamanlaması	86
5.8	Aile Planlaması Yöntemlerinin Kaynakları	87
5.9	Aile Planlaması Yöntemlerinin Bilinçli Seçimi	90
5.10	Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Bırakılması	90
5.11	Gelecekte Aile Planlaması Yöntemlerinin Kullanımı	92
5.12	Yöntem Kullanmama Nedenleri	94

BÖLÜM 6 DÜŞÜKLER VE ÖLÜ DOĞUMLAR

6.1	Yaşam Boyu Toplam Düşük ve Ölü Doğumlar	97
6.2	Düşük Hızları, Düzeyi ve Eğilimler	98
6.3	İsteyerek Düşük Öncesi ve Sonrası Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı	102
6.4	Düşüğe Karar Veren Kişi	103
6.5	İsteyerek Düşükte Zamanlama	104
6.6	İsteyerek Düşüğün Gerçekleştiği Yer	105
6.7	Yaşa Özel ve Toplam Düşük Hızları	107

BÖLÜM 7 DOĞURGANLIĞI BELİRLEYEN DİĞER ARA DEĞİŞKENLER

7.1	Evlilik Durumu	109
7.2	İlk Evlenme Yaşı	111
7.3	Doğum Sonrası Geçici Kısırlık, Cinsel İlişkiden Kaçınma, ve Gebelik Riski Altında Olmama Durumu	113
7.4	Menopoz	117

BÖLÜM 8 DOĞURGANLIK TERCİHLERİ

8.1	Başka Çocuk Sahibi Olma İsteği	119
8.2	Aile Planlaması Hizmetlerine Olan Talep	123
8.3	İdeal Çocuk Sayısı.....	125
8.4	Doğumların Planlanma Durumu	128
8.5	Toplam İstenen Doğurganlık Hızı.....	129

BÖLÜM 9 BEBEK VE ÇOCUK ÖLÜMLÜLÜĞÜ

9.1	Veri Kalitesinin Değerlendirilmesi	132
9.2	Bebek ve Çocuk Ölümlerindeki Düzey ve Eğilimler.....	134
9.3	Bebek ve Çocuk Ölümlerindeki Farklılaşmalar.....	136
9.4	Perinatal Ölümlülük	138
9.5	Yüksek Riskli Doğurganlık Davranışı	139

BÖLÜM 10 ÜREME SAĞLIĞI

10.1	Doğum Öncesi Bakım	143
10.2	Doğum Öncesi Bakımların Zamanlaması ve Sayısı.....	146
10.3	Doğum Öncesi Bakım Sırasında Yapılan Testler ve Ölçümler	147
10.4	Doğumun yapıldığı Yer	150
10.5	Doğum Sırasında Yardım Eden Kişi.....	152
10.6	Doğum Sonrası Bakım	154

BÖLÜM 11 ÇOCUK SAĞLIĞI

11.1	Çocuğun Doğumdaki Ağırlığı ve Büyüklüğü.....	159
11.2	Çocukların Aşılması	161
11.3	İshalin Yaygınlığı ve Tedavisi.....	165

BÖLÜM 12 ÇOCUKLARIN VE ANNELERİN BESLENME DURUMU

12.1	Emzirmeye Başlama.....	171
12.2	Çocuğun Yaşına Göre Emzirilme Durumu	173
12.3	Emzirme Süresi ve Sıklığı	175
12.4	Ek Gıda Çeşitleri.....	176
12.5	Hanehalkında Kullanılan Tuzun İyotlanması	178
12.6	Çocukların Beslenme Durumu.....	179
12.7	Annelerin Beslenme Durumu	184

BÖLÜM 13 KADININ STATÜSÜ

13.1	Eşler Arasındaki Yaş ve Eğitim Farklılıkları.....	189
13.2	Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler	191
13.3	Çalışan Kadınlarda Çocuk Bakımı.....	194
13.4	Aile içi Şiddet: Kadınların Fiziksel Şiddete Yönelik Tutumları ve Kadınları Kontrol Etmeye Yönelik Davranışlar	196
13.5	Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Tutumlar	200
13.6	Üreme Sağlığı Kararlarında Kadınların Rolü	202
13.7	Kadının Statüsü ve Üreme Sağlığı Sonuçları	203

KAYNAKLAR.....	205
-----------------------	------------

EK A GÖREV DAĞILIMI.....	207
---------------------------------	------------

EK B ARAŞTIRMA TASARIMI.....	209
-------------------------------------	------------

B.1	Örneklem Tasarımı ve Örneklem Uygulaması	209
B.2	Örneklem Çerçevesi	210
B.3	Tabakalama.....	210
B.4	Örneklem Dağılımı.....	213
B.5	Örneklem Seçimi.....	214
B.6	Sorukağıtlarının Geliştirilmesi ve Öndeneme.....	216
B.7	Veri Toplama Faaliyetleri.....	218
B.8	Bilgi İşlem ve Analiz.....	219
B.9	Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması.....	219
B.10	Örneklemin Kapsamı.....	224

EK C ÖRNEKLEME HATALARI.....	227
-------------------------------------	------------

EK D VERİ KALİTESİ TABLOLARI.....	251
--	------------

EK E ÇOCUK BÜYÜME STANDARTI, DSÖ-2006	257
--	------------

EK F SORU KAĞITLARI.....	259
---------------------------------	------------

EK G ÖZET GÖSTERGELER.....	345
-----------------------------------	------------

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

BÖLÜM 1 GİRİŞ

Tablo 1.1	Hanehalkı ve kişi görüşmelerinin sonuçları.....	15
-----------	---	----

BÖLÜM 2 HANEHALKI NÜFUSU VE KONUT ÖZELLİKLERİ

Tablo 2.1	Yaş, yerleşim yeri ve cinsiyete göre hanehalkı nüfusu	18
Tablo 2.2.1	Hanehalkı nüfusunun yaş dağılımı.....	19
Tablo 2.2.2	Seçilmiş kaynaklarda yaşa göre nüfus.....	20
Tablo 2.3	Hanehalkı kompozisyonu	21
Tablo 2.4	Evlatlık ve yetim çocuklar	22
Tablo 2.5.1	Hanehalkı nüfusunun eğitim düzeyi: Erkekler	24
Tablo 2.5.2	Hanehalkı nüfusunun eğitim düzeyi: Kadınlar	25
Tablo 2.6.1	Okullaşma oranları: İlköğretim.....	28
Tablo 2.6.2	Okullaşma oranları: Lise	29
Tablo 2.7.1	Sınıf tekrarlama oranı.....	30
Tablo 2.7.2	Okul terk oranları	31
Tablo 2.8	İçme suyu.....	33
Tablo 2.9	Tuvalet imkanları	34
Tablo 2.10	Diğer konut özellikleri.....	36
Tablo 2.11	Hanehalkı dayanıklı tüketim malları	37
Tablo 2.12	Hanehalkı refah düzeyi.....	39
Tablo 2.13	Beş yaşından küçük çocukların doğum kayıtları	41
Şekil 2.1	Nüfus Piramidi	18
Şekil 2.2	Yaşa Özel Okullaşma Oranları	26

BÖLÜM 3 KADINLARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Tablo 3.1	Cevaplayıcıların temel özellikleri	44
Tablo 3.2	Eğitim düzeyi	46
Tablo 3.3	Okuryazarlık	47
Tablo 3.4	Çalışma durumu	49
Tablo 3.5	Çalışılan ekonomik sektör	51
Tablo 3.6	Kamu/özel sektörde çalışma	52
Tablo 3.7	İşteki statü	53
Tablo 3.8	Sosyal güvenlik	55
Tablo 3.9	Sağlık sigortası.....	56
Tablo 3.10	Sigara kullanımı	58

BÖLÜM 4 DOĞURGANLIK

Tablo 4.1	Günümüzdeki doğurganlık	60
Tablo 4.2	Temel özelliklere göre doğurganlık	62
Tablo 4.3	Doğurganlıktaki değişimler	64
Tablo 4.4	Yaşa göre doğurganlık hızları	66
Tablo 4.5	Evlilik süresine göre doğurganlık	67
Tablo 4.6	Canlı doğan ve yaşayan çocuk sayısı	68
Tablo 4.7	Doğum aralıkları	70
Tablo 4.8	İlk doğumda anne yaşı	71
Tablo 4.9	Temel özelliklere göre ortanca ilk doğum yaşı	72
Tablo 4.10	Adölesan kadınlarda doğurganlık ve annelik	73
Şekil 4.1	Yerleşim Yerine Göre Yaşa Özel Doğurganlık Hızları	61
Şekil 4.2	Yaşa Özel Doğurganlık Hızlarındaki Değişimler, 1978-2008	63
Şekil 4.3	Son Yirmi Yıla İlişkin Yaşa Özel Doğurganlık Hızlarının Değişimi	66

BÖLÜM 5 AİLE PLANLAMASI

Tablo 5.1	Gebeliği önleyici yöntem bilgisi	76
Tablo 5.2	Temel özelliklere göre gebeliği önleyici yöntem bilgisi	77
Tablo 5.3	Gebeliği önleyici yöntemlerin kullanılmış olması	78
Tablo 5.4	Gebeliği önleyici yöntemlerin halen kullanımı	79
Tablo 5.5	Temel özelliklere göre halen kullanılan gebeliği önleyici yöntem	80
Tablo 5.6	Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişimler	82
Tablo 5.7	Yerleşim yeri ve bölgelere göre gebeliği önleyici yöntemlerin halen kullanımındaki değişimler	84
Tablo 5.8	Gebeliği önleyici yöntem ilk kullanıldığı sırada sahip olunan çocuk sayısı	85
Tablo 5.9	Tüp ligasyonunun zamanlaması	87
Tablo 5.10	Gebeliği önleyici modern yöntemlerin temin edildiği kaynaklar	88
Tablo 5.11	Seçilmiş modern yöntemlerin temin edildiği kaynaklar	88
Tablo 5.12	Aile planlaması yöntemlerinin bilinçli seçimi	89
Tablo 5.13	Yöntem bırakma hızları	91
Tablo 5.14	Yöntem bırakma nedenleri	92
Tablo 5.15	Gelecekte yöntem kullanımı	93
Tablo 5.16	Gelecekte kullanmak için tercih edilen yöntem	94
Tablo 5.17	Gelecekte yöntem kullanmama eğiliminin nedenleri	95
Şekil 5.1	Bölgeye ve Yönteme Göre Halen Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı	81
Şekil 5.2	Halen Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı, Türkiye 1993, 1998, 2003 ve 2008	83
Şekil 5.3	Gebe Kalınabilecek Döneme İlişkin Bilgi	86

BÖLÜM 6 DÜŞÜKLER VE ÖLÜ DOĞUMLAR

Tablo 6.1	Düşükler ve ölü doğumlar	98
Tablo 6.2	Temel özelliklere göre isteyerek düşükler	99
Tablo 6.3	Düşükler ve ölü doğumlar (100 gebelikte)	100
Tablo 6.4	İsteyerek düşüklerdeki eğilimler	101
Tablo 6.5	Düşükten önce kullanılan yöntem	102
Tablo 6.6	Düşükten sonra kullanılan yöntem	102
Tablo 6.7	Düşüğe karar veren kişi	103
Tablo 6.8	Son düşüğün zamanlaması	105
Tablo 6.9	Gebeliğin sonlandırıldığı kurum	106
Tablo 6.10	İsteyerek düşük hızları	107
Tablo 6.11	Temel özelliklere göre toplam düşük hızı	108

BÖLÜM 7 DOĞURGANLIĞI BELİRLEYEN DİĞER ARA DEĞİŞKENLER

Tablo 7.1.1	Evlilik durumu	110
Tablo 7.1.2	Hiç evlenmemiş kadın oranının değişimi	110
Tablo 7.2	İlk evlenme yaşı	111
Tablo 7.3	Ortanca ilk evlenme yaşı	112
Tablo 7.4	Doğum sonrası geçici kısırlık, cinsel ilişkiden kaçınma ve gebelik riski altında olmama durumu	114
Tablo 7.5	Temel özelliklere göre doğum sonrası gebelik riski altında bulunmama durumu	116
Tablo 7.6	Menopoz	117
Şekil 7.1	Annelerin Doğum Sonucu Geçici Kısır Olduğu, Cinsel İlişkiden Kaçındığı ve Gebelik Riski Altında Olmadığı Doğumların Yüzdeleri	115

BÖLÜM 8 DOĞURGANLIK TERCİHLERİ

Tablo 8.1	Yaşayan çocuk sayısına göre doğurganlık tercihleri	120
Tablo 8.2	Yaşa göre doğurganlık tercihleri	121
Tablo 8.3	Doğurganlığı sınırlama isteği	122
Tablo 8.4	Aile planlaması hizmetlerine olan ihtiyaç ve talep	124
Tablo 8.5	İdeal çocuk sayısı	126
Tablo 8.6	Ortalama ideal çocuk sayısı	127
Tablo 8.7	Doğurganlığın planlanması	128
Tablo 8.8	İstenen doğurganlık hızları	130
Şekil 8.1	15-49 Yaşındaki Halen Evli Kadınların Doğurganlık Tercihleri	121

BÖLÜM 9 BEBEK VE ÇOCUK ÖLÜMLÜLÜĞÜ

Tablo 9.1	Bebek ve çocuk ölümlülüğü	134
Tablo 9.2	Sosyo-ekonomik özelliklere göre erken çocukluk dönemi ölüm hızları	136
Tablo 9.3	Biyo-demografik özelliklere göre erken çocukluk dönemi ölüm hızları.....	137
Tablo 9.4	Perinatal ölümlülük	139
Tablo 9.5	Yüksek riskli doğurganlık davranışı	140
Şekil 9.1	Bebek ve Çocuk Ölümlülüğündeki Eğilimler: TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008'den Önceki Beş Yıllık Dönemler İçin Tahminler	135

BÖLÜM 10 ÜREME SAĞLIĞI

Tablo 10.1	Doğum öncesi bakım.....	145
Tablo 10.2	Doğum öncesi bakım sayısı ve ilk ziyaret zamanı	147
Tablo 10.3	Doğum öncesi bakım sırasında yapılan testler ve ölçümler	149
Tablo 10.4	Doğumun yapıldığı yer.....	151
Tablo 10.5	Doğum sırasında yardım eden kişi	153
Tablo 10.6	Kadına doğum sonrası ilk bakımı yapan kişi.....	155
Tablo 10.7	Kadına doğum sonrası yapılan ilk bakımın zamanlaması	156
Tablo 10.8	Çocuğa doğum sonrası ilk bakımı yapan kişi	157
Tablo 10.8	Çocuğa doğum sonrası yapılan ilk bakımın zamanlaması.....	158

BÖLÜM 11 ÇOCUK SAĞLIĞI

Tablo 11.1	Çocuğun doğumdaki ağırlığı ve büyüklüğü	160
Tablo 11.2	Bilgi kaynağına göre aşilar	162
Tablo 11.3	Temel özelliklere göre aşılanma durumu	163
Tablo 11.4	Çocukların araştırma sırasındaki yaşlarına göre aşılanma durumu.....	164
Tablo 11.5	İshalin yaygınlığı.....	166
Tablo 11.6	İshalin tedavisi	168
Tablo 11.7	İshali olan çocuklarda beslenme durumu	169

BÖLÜM 12 ÇOCUKLARIN VE ANNELERİN BESLENME DURUMU

Tablo 12.1	Emzirmeye başlama	172
Tablo 12.2	Yaşa göre emzirilme durumu	174
Tablo 12.3	Emzirme ortanca süresi ve sıklığı	176
Tablo 12.4	Görüşme tarihinden önceki gün veya gece çocuklara verilen gıda çeşitleri.....	177
Tablo 12.5	Hanehalkında kullanılan tuzun iyotlanması.....	178
Tablo 12.6	Çocukların temel özelliklerine göre beslenme durumu.....	181
Tablo 12.7	Annelerin özelliklerine göre çocukların beslenme durumu.....	182
Tablo 12.8	Annelerin beslenme durumuna ilişkin antropometrik göstergeler.....	185
Tablo 12.9	Temel özelliklere göre kadınların beslenme durumu.....	186

Şekil 12.1	Çocukların Yaşına Göre Beslenme Durumu	183
------------	--	-----

BÖLÜM 13 KADININ STATÜSÜ

Tablo 13.1 Eşler arasındaki yaş ve eğitim farklılıkları	189
Tablo 13.2 Çalışmama nedenleri	192
Tablo 13.3 İş bırakma nedenleri	193
Tablo 13.4 Çalışan kadınlarda çocuk bakımı	195
Tablo 13.5 Fiziksel şiddete yönelik tutumlar	197
Table 13.6 Kadınları kontrol etmeye yönelik davranışların sıklığı	198
Table 13.7 Kadını kontrol etmeye yönelik davranışlar	199
Table 13.8 Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar	201
Table 13.9 Karar alma süreçlerine katılım	202
Table 13.10 Fiziksel şiddeti doğru bulma ve üreme sağlığı sonuçları	203

EK B ARAŞTIRMA TASARIMI

Tablo B.1 Bölge, NUTS 1 bölgesi, yerleşim yeri ve illere göre tabaka listesi	211
Tablo B.2 Örneklem dağılımı	213
Tablo B.3 Örneklem kümelerinin dağılımı	214
Tablo B.4.1 Tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri	221
Tablo B.4.2 Tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri: yarı örneklem	222
Tablo B.5 Nihai örneklem ağırlıkları	223
Tablo B.6.1 Örneklem uygulaması: yerleşim yeri ve bölge	225
Tablo B.6.2 Örneklem uygulaması: NUTS 1 bölgeleri	226

EK C ÖRNEKLEME HATALARI

Tablo C.1 Örneklem hataları hesaplanan değişkenler	230
Tablo C.2 Örnekleme hataları: Türkiye toplamı	231
Tablo C.3 Örnekleme hataları: Kent	232
Tablo C.4 Örnekleme hataları: Kır	233
Tablo C.5 Örnekleme hataları: Batı	234
Tablo C.6 Örnekleme hataları: Güney	235
Tablo C.7 Örnekleme hataları: Orta	236
Tablo C.8 Örnekleme hataları: Kuzey	237
Tablo C.9 Örnekleme hataları: Doğu	238
Tablo C.10 Örnekleme hataları: İstanbul	239
Tablo C.11 Örnekleme hataları: Batı Marmara	240
Tablo C.12 Örnekleme hataları: Ege	241
Tablo C.13 Örnekleme hataları: Doğu Marmara	242
Tablo C.14 Örnekleme hataları: Batı Anadolu	243
Tablo C.15 Örnekleme hataları: Akdeniz	244
Tablo C.16 Örnekleme hataları: Orta Anadolu	245
Tablo C.17 Örnekleme hataları: Batı Karadeniz	246
Tablo C.18 Örnekleme hataları: Doğu Karadeniz	247
Tablo C.19 Örnekleme hataları: Kuzeydoğu Anadolu	248

Tablo C.20 Örnekleme hataları: Ortadoğu Anadolu	249
Tablo C.21 Örnekleme hataları: Güneydoğu Anadolu	250

EK D VERİ KALİTESİ

Tablo D.1 De facto hanehalkı nüfusunun yaş dağılımı.....	251
Tablo D.2 Bireysel görüşme için uygun olan kadınların ve görüşülen kadınların yaş dağılımı	252
Tablo D.3 Bildirim eksiklikleri	252
Tablo D.4 Takvim yıllarına göre doğumlar	253
Tablo D.5 Ölüm yaşının gün olarak bildirimi	254
Tablo D.6 Ölüm yaşının ay olarak bildirimi	255

EK E ÇOCUK BÜYÜME STANDARTI, DSÖ-2006

Tablo E.1 DSÖ-2006 Çocuk Büyüme Standartına göre çocukların beslenme durumu	258
---	-----

ÖNSÖZ

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1967 yılında kurulmuş olup Türkiye’de nüfus öğeleri olan doğurganlık, ölümlülük ve göç ile ana çocuk sağlığı konularında ülke genelinde bilimsel çalışmalar yapan ilk ve tek kuruluştur. Enstitü 1968 yılından beri her beş yılda bir nüfus özellikleri ve anne-çocuk sağlığı konularında ulusal düzeyde güvenilir veriler toplayarak demografik göstergeleri saptamaktadır. Bu göstergeler Türkiye’nin demografik yapısındaki kırk yıllık değişimin gözlenmesini sağlamaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında nüfus ve sağlık politikaları oluşturulmakta, ana çocuk sağlığı hizmet planları yapılmakta ve sunulan hizmetlerin amacına ne ölçüde ulaştığı değerlendirilmektedir.

2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2008), Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirdiği ulusal demografik araştırmalar serisinin dokuzuncusudur. Ulusal düzeyde yüksek kaliteli bilgi sağlayan kapsamlı raporlar hazırlayarak ulusal ve uluslararası düzeyde tüm bilim adamı ve kurumların güvenini ve takdirini kazanmış olmak Enstitü için bir onurdur.

1968-1998 yılları arasında yapılan yedi Nüfus ve Sağlık Araştırması, çeşitli uluslararası kuruluşlardan sağlanan mali kaynaklarla gerçekleştirilmiştir. TNSA-2003 ilk kez devlet bütçesi ve Avrupa Birliği kaynaklarının birleşmesi ile gerçekleştirilmiştir. TNSA-2008 için ise gerekli olan mali kaynağın tamamı ilk kez Türkiye Cumhuriyeti devlet bütçesinden finanse edilmiştir. TNSA-2008’in gerçekleştirilmesi için gereken mali kaynak, Sağlık Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın desteği ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı (KAMAG) kapsamında sağlanmıştır. Bu destekler ülkemizde üniversite ve kamu kuruluşları arasındaki işbirliğinin güzel bir örneği olan bu araştırmaya verilen önemin ve bu alandaki kurumsallaşmanın önemli bir göstergesidir. Bu araştırmalar Türkiye İstatistik Kurumu’nun hazırladığı resmi istatistik programına da dahil edilmiştir.

TNSA-2008’in hazırlık çalışmaları 2007 yılı Mart ayından itibaren başlamıştır. Öncelikle, örneklem seçimi ve soru kağıdı tasarlama çalışmalarına ilişkin faaliyetler tamamlanmıştır. Hazırlık çalışmaları tamamlandıktan sonra, Haziran-Aralık 2008 tarihleri arasında saha listeleme çalışması ve soru kağıdı uygulama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. TNSA-2008, ülke geneli, kır-kent ve coğrafi bölge düzeylerini temsil edecek şekilde seçilen 634 kümede ve 81 ilde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 10,525 hanehalkında 7,405 evlenmiş kadınla tamamlanmıştır. 2009 Mart ayında, TNSA-2008’den elde edilen bazı göstergeleri içeren ön rapor tamamlanmış ve anne-çocuk sağlığı ile ilgili kamusal ve akademik kurumlara ulaştırılmıştır.

TNSA-2008’in sonuçları demografi ve sağlık göstergelerinde olumlu yönde önemli değişiklikler olduğunu göstermektedir. Sonuçlar özellikle modern doğum kontrol yöntemleri kullanımı, doğum öncesi bakım alma ve çocuk sağlığında önemli gelişmeler olduğuna işaret

etmektedir. Toplam doğurganlık hızı ve özellikle bebek ölüm hızında dikkate değer bir düşüş vardır. Nüfus ve sağlık göstergelerindeki değişimleri yansıtan araştırma sonuçlarının yer aldığı bu raporun dikkatle incelenmesi ve değerlendirilmesi hizmetlerin, kaynakların, personelin, hedef grupların ve sağlık sektöründeki önceliklerin yeniden tanımlanmasına yardımcı olacaktır.

TNSA-2008'in çeşitli aşamalarının gerçekleştirilmesinde Hacettepe Üniversitesi yöneticileri ve kamu kuruluşlarının yöneticileri, uzmanları ile Nüfus Etütleri Enstitüsü elemanlarının emeği vardır. Bu kişilere teşekkürlerimi sunmayı kadirşinaslığın gereği olarak görüyorum.

İlk olarak TNSA-2008'i Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı (KAMAG) kapsamında bir Araştırma-Geliştirme projesi olarak destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'a teşekkür ediyorum.

Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce gerçekleştirilen önceki Nüfus ve Sağlık araştırmalarında olduğu gibi TNSA-2008'in her aşamasında da büyük destek vermiştir. Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ başta olmak üzere, özellikle Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürü Dr. Mehmet Rifat Köse'ye ve çalışma arkadaşlarına araştırmamın her aşamasındaki yapıcı, destekleyici, çözümleyici ve zenginleştirici katkıları için teşekkürü borç biliyorum. Ayrıca Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkilileri ile İl Sağlık Müdürlüklerine ve araştırmamın gerçekleştirildiği illerdeki katkısı olan tüm sağlık personeline teşekkürlerimi sunmak isterim.

Projenin değişik aşamalarındaki destekleri için Devlet Planlama Teşkilatı müşteşarı Kemal Madenoğlu ile çalışma arkadaşlarına teşekkür ediyorum.

TNSA-2008'in örneklem seçiminin bilimsel titizlikle gerçekleştirilmesine katkıda bulunan Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı Doç. Dr. Ömer Demir ve Araştırma, Tetkik ve İstatistik Dairesi Başkanı Hasibe Dedeş ve diğer çalışanların emeklerine teşekkür ediyorum.

Saha çalışması için gerekli izinlerin verilmesini sağlayan İçişleri Bakanlığı'ndaki ilgili yöneticiler ile illerdeki uygulamalara gerekli destekleri veren il valileri ve vali yardımcılara ve kaymakamlara minnetlerimi sunuyorum.

TNSA-2008'in tüm aşamalarındaki güçlükleri paylaştığımız, bize güvenen ve sürekli çözümleyici destek veren Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Erdener ile üniversitemiz Bilimsel Araştırmalar Birimi yetkililerine özel teşekkürlerimi sunuyorum.

TNSA-2008 Yönlendirme Komitesi üyelerinin değerli katkılarını takdirle karşılamaktayım. Örneklem seçilmiş hanelerde araştırmaya katılmayı kabul ederek soruları yanıtlayan tüm cevaplayıcılar ile sahada çalışan ekiplerin elemanlarının katılımı olmadan bu araştırma gerçekleşmezdi, bu nedenle hepsine minnettarım.

Veri girişi, veri analizi ve İngilizce raporun sonuçlandırılmasındaki katkıları için ICF Macro başkan yardımcısı Dr. Ann A. Way'e ve çalışma arkadaşlarına da teşekkür ediyorum.

Son olarak, TNSA-2008'in teknik sorumlusu Doç. Dr. İsmet Koç, saha sorumlusu Dr. Elif Kurtuluş Yiğit, rneklem, sorukağıtlarının geliştirilmesi, veri girişi ve veri analizlerinden sorumlu Yrd. Doç. Dr. A. Sinan Türkyılmaz, Doç. Dr. Banu Akadlı Ergöçmen, Mehmet Ali Eryurt ve Dr. Yadigar Coşkun ile Enstitünün araştırma görevlilerinin çalışmalarını takdirle anıyorum. Enstitünün yönetici sekreteri Hlyla ulpan diğer idari personel ile birlikte projenin bürokratik işlemlerini dikkatli bir şekilde yürütmüştür, kendilerine teşekkür ediyorum

Ayrıca, iş günleri ve mesai saatleri dışına taşan çok yoğun çalışmalarımız sırasında bizlere sonsuz sabır ve hoşgörü gösteren, destek veren tüm aile bireylerimizi de şükran ve saygıyla anmak isterim.

Bu çalışmanın sonuçlarının ülkemiz kadınları ile çocuklarının sağlıklarına olumlu katkılar yapacağını umut ediyorum ve diliyorum.

Prof. Dr. Sabahat Tezcan
Müdür

ÖZET BULGULAR

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 (TNSA-2008) doğurganlık düzeyi ve değişimi, bebek ve çocuk ölümlülüğü, aile planlaması ve anne ve çocuk sağlığı konularında bilgi sağlamak üzere tasarlanmış ulusal düzeyde bir örneklem araştırmasıdır. Araştırma sonuçları ulusal düzeyde, kentsel ve kırsal alanlar ile beş coğrafi bölge düzeyinde, ayrıca araştırma kapsamındaki bazı konular da 12 coğrafi bölge (NUTS1) düzeyinde sunulmaktadır.

TNSA-2008'in tüm finansmanı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) vasıtası ile Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı (KAMAG) kapsamında devlet bütçesinden sağlanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) TNSA-2008 çalışmalarını Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği içinde gerçekleştirmiştir. TNSA-2008 Türkiye'de HÜNEE tarafından yapılan nüfus araştırmaları dizisinin en sonucusudur; ayrıca uluslararası düzeyde yürütülen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları programı içinde gerçekleştirilen dördüncü araştırmadır.

Araştırmanın saha çalışmaları, Ekim 2008 ile Aralık 2008 tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırmada 10,525 hanehalkı ve doğurgan yaşlarda (15-49) olup en az bir kez evlenmiş 8,003 kadın görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Seçilen hanede, doğurgan yaşlarda (15-49) ve en az bir kez evlenmiş olup, genellikle o hanede yaşayan ya da görüşmeden önceki gece o

hanede kalmış olan kadınlar araştırma kapsamında görüşme için uygun kadın olarak kabul edilmişlerdir.

HANEHALKI NÜFUSLARININ ÖZELLİKLERİ

Nüfusunun yüzde 27'si 15 yaşın altında olan Türkiye, genç bir nüfus yapısına sahiptir. Yaşı 65 ve üzeri nüfus ise Türkiye'deki toplam nüfusun yüzde 7'sini oluşturmaktadır. Türkiye'deki ortalama hanehalkı büyüklüğü 4 kişidir. Bu değer kentte 3.8, kırdan 4.2 olarak bulunmuştur.

Türkiye'de nüfusun çoğunluğu okula gitmiştir. Okula gidenler arasında hem erkeklerin hem de kadınların üçte biri en az ilköğretimin ikinci kademesini tamamlamıştır. En az lise mezunu olan nüfusun oranı erkeklerde yüzde 26, kadınlarda yüzde 18'dir. Daha genç kuşaklar için hesaplanan göstergeler, gerek erkeklerde gerekse kadınlarda eğitime devam etmenin zaman içinde sürekli arttığını göstermektedir.

Sonuçlar Türkiye'de son beş yılda yapılan doğumların yüzde 94'ünün kayıtlı olduğunu göstermektedir. Kayıt edilmemiş çocuk yüzdesi TNSA-2003'te yüzde 16 iken TNSA-2008'de yüzde 6'ya düşmüştür.

CEVAPLAYICILARIN ÖZELLİKLERİ

TNSA-2008'de görüşülen kadınların üçte biri 30 yaşın altındadır ve kadınların yüzde 95'i görüşmenin yapıldığı tarihlerde evlidir. Türkiye'deki kadınların yüzde 82'si en az ortaokul mezunudur ve okuma yazma bilen kadınların oranı yüzde 89'dur. Kadınların

önemli bir kısmı (yüzde 21) en az lise mezunudur. Araştırma sonuçları doğurgan yaşlardaki kadınların eğitim düzeylerinde önemli bir gelişme olduğunu göstermektedir. Araştırma tarihinden önceki 12 aylık süre içinde kadınların yüzde 38'i bir işte çalışmıştır. Çalışan kadınların yaklaşık yarısı hizmet sektöründe, yüzde 40'ı tarım sektöründe, ve kalan yüzde 8'i sanayi sektöründe çalışmıştır. Çalışan kadınların yüzde 69'u sosyal güvence kapsamında değildir. Bununla birlikte, kadınların yüzde 84'ü sağlık sigortası kapsamındadır.

15-49 yaş arası tüm evlenmiş kadınlar arasında yüzde 22'si düzenli olarak veya nadiren sigara içtiklerini söylemişlerdir. Annelik durumuna göre, gebe kadınların yüzde 11'i ve emziren kadınların yüzde 17'si sigara içtiklerini belirtmişlerdir. 15-49 yaş arası kadınlarda günlük sigara kullanımı ortalama 11 civarındadır.

DOĞURGANLIK DAVRANIŞI

Düzen ve Değişimler

TNSA-2008 bulguları bir kadının şimdiki doğurganlık hızlarını doğurganlık çağlarının sonuna kadar devam ettirdiği takdirde doğurganlık çağının sonunda ortalama 2.16 çocuk sahibi olacağını göstermektedir. Türkiye'de kadınlar her ne kadar doğurganlıklarının en yüksek olduğu dönemi hala yirmili yaşlarında yaşıyorlarsa da TNSA-2008 doğurganlık yaş örüntüsünde Türkiye için ilk defa karşılaşılan bir değişikliği işaret etmektedir. TNSA-2008'den önce yapılan bütün araştırmalarda en yüksek yaşa özel doğurganlık hızına sahip yaş grubu 20-24 iken, TNSA-2008'de en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı, 25-29 yaş grubunda gözlenmektedir. Bu, Türkiye'de sadece doğurganlık seviyelerinin değişmediğini aynı zamanda doğumların

daha ileriki yaşlara ertelendiğini göstermektedir.

Sosyo-ekonomik ve Demografik

Farklılıklar

Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki doğurganlık farkının giderek kapandığı, ancak bazı bölgesel farklılıkların devam etmekte olduğu görülmektedir. Güney ve Doğu Anadolu dışındaki bölgelerde, doğurganlık yenilenme düzeyinin altındadır. Her ne kadar geçmiş yıllarda Doğu bölgesinin doğurganlık düzeyinde önemli bir düşüş görülmüşse de dönemsel doğurganlık hızları bu bölgede üçten fazla çocuğa işaret etmektedir. Eğitim düzeyinin artmasıyla doğurganlıkta hızlı bir düşüş gözlenmektedir. Hiç eğitimi olmayan kadınlar, lise veya üzeri eğitim almış kadınlardan ortalama olarak bir fazla çocuğa sahip olmaktadır. Diğer önemli bir değişim ise ilk doğumda anne yaşındaki düzenli yükseliştir. Genç yaş gruplarındaki kadınların adölesan yaşlarda ilk doğumlarını yapma olasılıkları daha ileri yaşlardaki kadınlara oranla daha azdır.

Evlenme Yaşı

Türkiye'de evlilik, hem evliliğin ülke genelinde yaygın olması hem de doğumların neredeyse tamamının evlilik içerisinde gerçekleşmesi nedeniyle demografik açıdan oldukça önemlidir. İlk evlenme yaşı da kadının gebelik riski altına girmesini ifade etmesi nedeniyle önemli bir demografik göstergedir.

TNSA-2008 sonuçları yaş kuşakları arasında ortanca evlilik yaşında artış olduğunu ortaya koymaktadır. Ortanca evlilik yaşı 45-49 yaş grubu için 19.5'den, 25-29 yaş grubunda 22.1'e yükselmektedir. Bulgular aynı zamanda eğitim düzeyine göre gözle görülür farklılaşmaları da göstermektedir. 25-49 yaşlar arasındaki kadınlar içinde hiç eğitimi olmayan kadınlarla en az lise mezunu

kadınlar arasında ilk evlenme yaşında yaklaşık beş yıllık bir fark bulunmaktadır.

AİLE PLANLAMASI KULLANIMI

Aile Planlaması Bilgisi

Aile planlaması yöntemleri Türkiye’de hemen her kadın tarafından bilinmektedir. Görüşme yapılan kadınların tamamına yakını en az bir modern yöntemi duyduğunu bildirmiştir. RİA ve hap kadınlar arasında en yaygın olarak bilinen gebeliği önleyici modern yöntemlerdir. Bu yöntemleri erkek kondomu, kadın sterilizasyonu ve gebeliği önleyici iğne takip etmektedir.

Düzyey ve Değişimler

Gerek halen evli kadınların, gerekse en az bir kez evlenmiş kadınların yüzde 91’i yaşamlarının bir döneminde gebeliği önleyici bir yöntem kullanmışlardır. Ülke genelinde, evli kadınların yüzde 73’ü gebeliği önleyici yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemlerin yüzde 46’sı modern, yüzde 27’si geleneksel yöntemlerdir. En yaygın kullanılan modern yöntem RİA’dır (yüzde 17) ve bunu erkek kondomu takip etmektedir (yüzde 14). Geri çekme en yaygın kullanılan geleneksel yöntem olmaya devam etmektedir. Halen evli kadınların yüzde 26’sı görüşme tarihinde geri çekme kullandığını bildirmiştir.

Kullanımdaki Farklılıklar

Gebeliği önleyici yöntem kullanımı yaşa göre değişmektedir. Evli kadınlar arasında araştırma tarihinde herhangi bir yöntem kullanma oranı, 35-39 yaş grubunda en yüksektir (yüzde 84). Geri çekme yönteminin kullanımı 40-44 yaş grubunda en yüksek düzeye ulaşırken (yüzde 32), RİA kullanımının en üst düzeyi 35-39 yaş grubundaki kadınlarda (yüzde 23) görülmektedir. Halen yöntem kullanımı kentsel ve kırsal yerleşimlere, bölgelere,

eğitim düzeyine ve yaşayan çocuk sayısına göre farklılaşmaktadır.

Yöntem Bırakma

Kullanılan gebeliği önleyici yöntemin bırakılması, geliştirilmesi gereken program alanlarını öne çıkardığı kadar bazı grupların yöntem kullanımındaki sorunlarına da dikkati çekmektedir. TNSA-2008 sonuçları, yöntem kullananların yüzde 35’inin, bir yöntemi kullanmaya başladıkları tarihten itibaren 12 ay içinde bıraktıklarını göstermektedir. Genelde kısa dönemli olarak kullanılan RİA, en düşük yöntem bırakma hızına sahiptir (yüzde 13). Cinsel birleşme anında kullanılan yöntemlerin bırakılması daha kolay olmaktadır. Örneğin erkek kondomu kullananların yüzde 37’si yöntem kullanımını bir sene içinde bırakmaktadır. Gelecekte yöntem kullanma isteğine bakıldığında, yöntem kullanmayan evli kadınların yaklaşık yarısı ileride her hangi bir zamanda gebeliği önleyici yöntem kullanmak istedikleri görülmektedir.

Hizmet Sağlama

Türkiye’de gebeliği önleyici yöntemler için en temel kaynak kamu sektörüdür. Halen yöntem kullananların yüzde 61’i gebeliği önleyici yöntemleri kamu sektöründen sağlamaktadır. Kamu sektöründen hizmet alanların yarısından fazlası modern yöntemleri sağlık ocaklarından ya da AÇSAP merkezlerinden edinmektedir. Modern yöntem kullananların dörtte biri için yöntem elde etmede ikinci kaynak ise eczanelerdir.

İSTEYEREK DÜŞÜK

Toplamda, araştırma tarihinden önceki beş yıllık dönemde gebeliklerin yüzde 22’si canlı doğum olmadan sonlanmıştı. Göreli olarak sayıca az olan ölü doğum yapan kadınlarla karşılaştırıldığında isteyerek ve kendiliğinden düşükler canlı doğum

olmadan sonlanan gebelikler arasında en büyük paya sahiptir. 100 gebelikten 21'i düşükle sonuçlanmıştır ve bunların yüzde 10'u isteyerek düşüktür. TNSA-2008 öncesindeki beş yıla ilişkin toplam düşük hızı kadın başına 0.29 düşük olduğunu göstermektedir. Yaşa özel hızlarda en yüksek değer 35-39 yaş grubunda görülürken ileri yaşlarda bu hız düşmektedir. Doğu bölgesinde ve kırsal alanlarda yaşayan kadınların isteyerek düşük yapmış olma olasılığı daha azdır.

İsteyerek yapılan düşüklerin önemli bir bölümü (yüzde 67) genellikle gebeliğin ilk ayında gerçekleşmez. İsteyerek yapılan düşüklerde özel sektörden hizmet almak tercih edilmektedir (yüzde 70). İstemli düşük sonrasındaki ilk ayda kadınların yüzde 32'sinin yöntem kullanmamış olması ve yüzde 22'sinin de geri çekme kullanması, isteyerek düşük sonrası aile planlamasına ilişkin danışmanlık hizmeti vermenin gereksinimine dikkati çekmektedir.

AİLE PLANLAMASI İHTİYACI

Doğurganlık Tercihleri

Halen evli kadınların yüzde 67'si gelecekte başka doğum yapmak istemediklerini veya zaten doğum kontrolü amaçlı kısırlaştırdıklarını söylemişlerdir. Buna ek olarak kadınların yüzde 14'ü bir sonraki doğum için en azından 2 yıl daha beklemek istediklerini belirtmişlerdir. Böylece halen evli her beş kadından dördünün ya çocuk sahibi olmamak ya da ertelemek için aile planlaması hizmetlerine ihtiyacı olduğu değerlendirilebilir. Halen evli kadınlar arasında ortalama ideal çocuk sayısının 2.5 olması kadınların çoğunun küçük aileler istediklerini göstermektedir. Araştırma sonuçları, eğer tüm istenmeyen gebelikler önlenebilseydi, ulusal düzeydeki toplam doğurganlık hızının 1.6 olacağını, diğer bir deyişle halihazırdaki toplam

doğurganlık hızından 0.6 çocuk daha az olacağını göstermektedir.

Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı

Toplam aile planlaması talebinin yüzde 79 olduğu ve bu talebin yüzde 92'sinin karşılandığı bulunmuştur. Doğurganlığı sonlandırma talebi doğumların aralarını açma talebinden 3 kat daha fazladır (sırasıyla yüzde 55 ve yüzde 18). Evli kadınlar arasında toplam karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı TNSA-2003'le yaklaşık olarak aynıdır (yüzde 6).

ÇOCUK ÖLÜMLÜLÜĞÜ

Düzyer ve Değişimler

TNSA-2008'den önceki beş yıl için, bebek ölümlülüğü hızı binde 17, çocuk ölümlülüğü hızı binde 6 ve beş-yaş altı ölüm hızı binde 24 olarak hesaplanmıştır. Sonuçlar aynı dönem için neonatal ölüm hızının bütün bebek ölümlülüğünün yüzde 76'sı olduğunu göstermektedir. Tüm bebek ve çocuk ölümlülüğü göstergeleri son yıllarda hızlı bir şekilde düşmüştür.

Sosyo-ekonomik ve Demografik

Farklılaşmalar

TNSA-2008 bulguları bölgeler ve kır-kent yerleşim yerleri arasında bebek ve çocuk ölümlülüğünde belirgin farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca yine annelerin eğitim düzeyinin bebek ve çocuk ölümlülüğü ile ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik gruplar arasında gözlenen farklılaşmalara ek olarak, bebek ve çocuk ölümlülüğü annenin doğumdaki yaşının genç olması, çocuğun yüksek doğum sırası ve kısa doğum aralığına sahip olması ile güçlü bir ilişkiye sahiptir; bu kategorilerdeki çocuklar diğerlerine göre daha yüksek ölüm riskine maruz kalmaktadırlar. Buna ek olarak, doğumda düşük ağırlığa sahip olma

çocukların hayatta kalma şansını etkilemektedir.

ANNE SAĞLIĞI

Gebelik Sırasında Bakım

Araştırma tarihinden önceki beş yılda yapılan son doğumlarda annelerin yüzde 92'si doğum öncesi bakım almıştır ve bu bakımların yüzde 90'ı doktorlardan alınmıştır. Kadınların yüzde 87'si gebeliklerinin altıncı ayından önce doğum öncesi bir bakım almışlardır ve kadınların yüzde 74'ü için doğum öncesi bakım alma sayısı dörtten fazladır. Genç yaşlarda olan, az sayıda çocuğu olan, kentsel alanlarda ve Doğu dışında bir bölgede yaşayan ve en az ilkokul eğitimi almış kadınlar diğer kadınlarla karşılaştırıldığında daha fazla doğum öncesi bakım almaktadırlar.

Doğum Sırasında ve Doğum Sonrası Bakım

Türkiye'de araştırmadan önceki beş yılda yapılan doğumların yüzde 90'ı bir sağlık kuruluşunda gerçekleştirilmiştir. Doğumlarda kamu sektörüne bağlı sağlık kuruluşları (yüzde 70) özel sektördeki sağlık kuruluşlarından daha fazla kullanılmıştır. Doktorlar ya da eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı tüm doğumlar içinde yüzde 91'dir.

Kadınların yüzde 83'ü doğum sonrası kontrol aldığını ve doğum sonrası bakımın doktor tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir (yüzde 82). Doğum sonrası bakım alanların yüzde 63'ü bakımı dört saatten daha kısa bir süre içinde aldığını belirtmiştir. Diğer taraftan, kadınların yüzde 16'sı son canlı doğumlarından sonra hiçbir bakım almamıştır. Türkiye'de genç, yüksek doğurganlığa sahip (4 veya daha fazla doğum), kırsal alanda veya Doğu'da yaşayan ve eğitimi olmayan kadınların

doğum sonrası bakım alma oranlarının düşük olduğu görülmektedir.

Bebeklerin doğumdan itibaren sağlık kontrollerinin yapılması bebek ölümlerinin önlenmesi açısından önemlidir. Türkiye'de, bebeklerin yaklaşık yüzde 90'ı sağlık personelinin bakım almıştır ve bu bebeklerin –son beş yıldaki son doğumların yüzde 67'si- çoğunun sağlık kontrolü doğumdan sonraki dört saat içinde yapılmıştır. Bebeklerin sağlık personelinin doğum sonrası bakım almalarında ve ilk bakımın zamanlamasında alt gruplarda gözlenen farklılıklar, annenin doğum sonrası bakımındaki örüntüyle benzerlik göstermektedir.

ÇOCUK SAĞLIĞI

Çocukların Aşılınması

Bir yaşın altındaki çocukların aşıyla önlenebilen altı hastalığa karşı (tüberküloz, difteri, boğmaca, tetanoz, çocuk felci, ve kızamık) aşılınmaları, bebek ve çocuk hastalıklarının ve ölümlerini azaltan en etkili programlardan biridir. 15-26 aylık çocukların yüzde 81'ine tavsiye edilen sekiz aşının tamamı yapılmıştır. Aşıları tamamlanmış çocukların yüzdesi kırsal alanlarda ve Doğu bölgesinde en düşüktür. Aşılama oranları ayrıca annenin eğitimi, çocuğun cinsiyeti ve doğum sırası ile ilişkilidir.

İshalin Yaygınlığı ve Tedavisi

İshalin en ciddi sonucu olan sıvı kaybı çocuk ölümlülüğünün en önemli sebeplerinden biridir. TNSA-2008'den önceki son iki haftada çocukların yüzde 23'ü ishal olurken, sadece yüzde birinde kanlı dışkı görülmüştür. İshal görülen çocukların yaklaşık yarısı bir sağlık personeline götürülmüştür. Yüzde 85'i bir sağlık kuruluşu ya da sağlık personeli tarafından tedavi edilmiştir.

ÇOCUKLAR VE KADINLAR İÇİN BESLENME GÖSTERGELERİ

Emzirme ve Ek Gıda

Emzirme Türkiye’de çok yaygındır; tüm çocukların yüzde 97’si bir süre emzirilmiştir. Destekleyici besleme çok küçük yaştaki çocuklar arasında giderek azalmaktadır. Yaşamlarının ilk iki ayında çocukların yüzde 69’u sadece anne sütü ile beslenmiştir. Bu değer TNSA-2003’te sadece yüzde 44’dü. Tüm çocuklar için ortanca emzirme süresi 16 aydır. Emzirilen ve 6 aylıktan daha küçük olan çocukların yüzde 25’ine hazır mama verilmiştir.

Tuzun İyotlanması

İyot eksikliği çocukluk dönemi hastalıkları ve ölüm hızlarının artmasına yol açmaktadır. Araştırma sırasında yapılan testlere göre, hanelerde kullanılan sofraya tuzunun yüzde 85’i ne iyodür ne de iyodat içermektedir. Kırsal hanelerin üçte birinde iyotlu tuz kullanılmamaktadır. Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki hanelerin yaklaşık yarısı iyotlu tuz kullanmaktadır.

Çocukların Beslenme Durumu

Beş yaşından küçük çocukların, yüzde 10’u, uluslararası referans nüfusla karşılaştırıldığında bodurdur (yaşına göre kısa). Bodurluk kırsal alanlarda, Doğu Bölgesinde ve annesi eğitimsiz veya çok az eğitilmiş olan çocuklar arasında, daha yüksek doğum sırası olan çocuklarda ve bir önceki doğumla arasında 24 aydan daha kısa süre olan çocuklar arasında daha yaygındır. Zayıflık daha önemsiz bir sorundur. Çocukların yüzde üçü yaşlarına göre zayıftır.

Obezite, anneler için bir problemdir. Beden kitle endeksi (BMI) hesaplamalarına göre, annelerin yüzde 58’i şişman, bu grubun yüzde 24’ü ise obezdir. BMI yaşla birlikte hızlı bir şekilde artmakta, 25 yaş ve üzeri kadınların çoğunda 25.0’ı aşmaktadır.

KADININ STATÜSÜ

Eşler arası Yaş ve Eğitim Farklılıkları

Halen evli kadınlar, ortalama olarak, kocalarından 4.2 yaş daha genç olup, kadınların sadece yüzde 5’i kocalarından iki yaş veya daha büyüktür. Eğitim farkı açısından bakıldığında kadınların kendilerinden daha eğitilmiş daha eğitilmiş erkeklerle evlenme olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmama Nedenleri ve Çocuk Bakımı

Kadınların yüzde 31’i çalışmama nedeni olarak çocuk bakımını belirtmişlerdir; bunu ev kadını olmak (yüzde 22) ile aile veya eş tarafından kadının çalışmasına izin verilmemesi (yüzde 20) izlemektedir. Kadınların yüzde 8’i çalışmalarına gerek olmadığını belirtmiştir. Araştırmadan önceki 12 ayda çalışmış olan kadınların yüzde 67’sinin 6 yaş altı çocuğu bulunmamaktadır. Genel olarak, Türkiye’de çocuk bakımının temel kaynağı anne veya akrabalarlardır. Yuva veya kreş gibi kuruluşlarda bakım oranı, çok düşük olup, yüzde 7’dir.

Aile İçi Şiddet

TNSA-2008’de kadınlara, bir erkeğin eşine değişik nedenlerle fiziksel şiddet uygulamasını doğru bulup bulmadıkları sorulmuştur. Fiziksel şiddet yaşanmasına ilişkin en az bir nedeni kabul eden kadınların oranı yüzde 25’tir.

TÜRKİYE - 5 BÖLGE

BÖLGELER VE İLLER

01 BATI

09 Aydın
10 Balıkesir
16 Bursa
17 Çanakkale
20 Denizli
22 Edirne
34 İstanbul
35 İzmir
39 Kırklareli
41 Kocaeli
45 Manisa
48 Muğla
54 Sakarya
59 Tekirdağ
77 Yalova

02 GÜNEY

01 Adana
07 Antalya
15 Burdur
31 Hatay
32 Isparta
33 İçel
46 K.Maraş
80 Osmaniye

03 ORTA

03 Afyon
05 Amasya
06 Ankara
11 Bilecik
14 Bolu
18 Çankırı
19 Çorum
26 Eskişehir
38 Kayseri
40 Kırşehir
42 Konya
43 Kütahya
50 Nevşehir
51 Niğde
58 Sivas

60 Tokat
64 Uşak
66 Yozgat
68 Aksaray
70 Karaman
71 Kırıkkale
81 Düzce

04 KUZEY

08 Artvin
28 Giresun
29 Gümüşhane
37 Kastamonu
52 Ordu
53 Rize
55 Samsun
57 Sinop
61 Trabzon
67 Zonguldak
74 Bartın
78 Karabük

05 DOĞU

02 Adıyaman
04 Ağrı
12 Bingöl
13 Bitlis
21 Diyarbakır
23 Elazığ
24 Erzincan
25 Erzurum
27 Gaziantep
30 Hakkari
36 Kars
44 Malatya
47 Mardin
49 Muş
56 Siirt
62 Tunceli
63 Şanlıurfa
65 Van
69 Bayburt
72 Batman
73 Şırnak
75 Ardahan
76 Iğdır
79 Kilis

TÜRKİYE - 12 BÖLGE

AKDENİZ BÖLGELER VE İLLER

01 İSTANBUL
34 İstanbul
02 BATI MARMARA
10 Balıkesir
17 Çanakkale
22 Edirne
39 Kırklareli
59 Tekirdağ
03 EGE
03 Afyon
09 Aydın
20 Denizli
35 İzmir
43 Kütahya
45 Manisa
48 Muğla
64 Uşak

04 DOĞU MARMARA
11 Bilecik
14 Bolu
16 Bursa
26 Eskişehir
41 Kocaeli
54 Sakarya
77 Yalova
81 Düzce
05 BATI ANADOLU
06 Ankara
42 Konya
70 Karaman

06 AKDENİZ
01 Adana
07 Antalya
15 Burdur
31 Hatay
32 Isparta
33 İçel
46 K.Maraş
80 Osmaniye
07 ORTA ANADOLU
38 Kayseri
40 Kırşehir
50 Nevşehir
51 Niğde
58 Sivas
66 Yozgat
68 Aksaray
71 Kırıkkale

08 BATI KARADENİZ
05 Amasya
18 Çankırı
19 Çorum
37 Kastamonu
55 Samsun
57 Sinop
60 Tokat
67 Zonguldak
74 Bartın
78 Karabük
09 DOĞU KARADENİZ
08 Artvin
28 Giresun
29 Gümüşhane
52 Ordu
53 Rize
61 Trabzon

10 KUZEYDOĞU ANADOLU
04 Ağrı
24 Erzincan
25 Erzurum
36 Kars
69 Bayburt
75 Ardahan
76 Iğdır
11 ORTADOĞU ANADOLU
12 Bingöl
13 Bitlis
23 Elazığ
30 Hakkari
44 Malatya
49 Muş
62 Tunceli
65 Van

12 GÜNEYDOĞU ANADOLU
02 Adıyaman
21 Diyarbakır
27 Gaziantep
36 Kars
47 Mardin
56 Siirt
63 Şanlıurfa
72 Batman
73 Şırnak
79 Kilis

Sabahat Tezcan

1.1 Coğrafya

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 774,815 kilometre karedir. Toplam yüzölçümünün yaklaşık yüzde üçü güneydoğu Avrupa'da (Trakya), geri kalan kısmı ise güneybatı Asya'dadır (Anadolu). Türkiye'nin Yunanistan, Bulgaristan ile Trakya'da, Suriye, Irak, İran, Gürcistan, Ermenistan ve Nahcivan (Azerbaycan) ile Güney ve Doğu Anadolu'da sınırı bulunmaktadır. Ülkenin şekli bir dikdörtgene benzer; doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 1,565 kilometre ve kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 650 kilometre kadar uzanır. Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olup, kuzeyde Karadeniz, kuzeybatıda Marmara, batıda Ege ve güneyde Akdeniz vardır. Türkiye'nin toplam sahil şeridi yaklaşık olarak 8,333 kilometredir.

Anadolu yarımadası, batı hariç etrafı dağlarla çevrili olan yarı kurak bir iç platodan oluşmuştur. Kuzeyde Kuzey Anadolu dağları ve güneyde Toros dağları, Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına paralel olarak uzanarak ülkenin doğusunda birleşirler. Türkiye'nin deniz seviyesinden ortalama yüksekliği yaklaşık 1,130 metredir, ancak bölgeler arasında bu açıdan önemli farklılıklar söz konusudur: Batıda ortalama 500 metre olan yükseklik, doğuda 2,000 metreye ulaşmaktadır.

Türkiye'de iklim koşulları, yüzey şekillerine ve yüksekliklere bağlı olarak ısı ve yağış bakımından çeşitlilik gösterir. Yıllık ortalama yağış miktarı 500 milimetredir; ancak, Karadeniz kıyısındaki Rize ilinde bu ortalama 2,000 milimetreye kadar yükselirken, Orta Anadolu'nun bazı kesimlerinde 300 milimetrenin altına düşer. Türkiye'nin tipik iklim özelliği, özellikle İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde, yazların sıcak ve kurak, kışların ise soğuk, yağmurlu, kar yağışlı ve rüzgarlı olmasıdır. Yazın sıcaklıklar bölgelere göre büyük farklılıklar göstermez, ancak kışın değişik yöreler arasında önemli ısı farklılıkları gözlenir. Kışın ortalama sıcaklıklar doğuda -10°C 'a kadar düşerken, güneyde $+10^{\circ}\text{C}$ dolayında gerçekleşmektedir.

1.2 Tarih

Anadolu, yaklaşık iki yüzyıl kadar (1055-1243) egemen olan Selçuklular'dan sonra, yaklaşık 600 yıl süre ile Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'nın en güçlü ülkelerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Osmanlı İmparatorluğu çökmüş ve hemen sonrası tüm ülkede İmparatorluğun yıkıntılarından yeni bir devlet kurmaya doğru çaba sarf edilmeye başlanmıştır. Türkiyenin bağımsızlık hareketi Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla birlikte topyekün bir kurtuluş savaşına dönüşmüştür. Türk kuvvetleri son derece zor koşullar altında başarıya ulaşmış ve 24

Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan antlaşması ile hemen hemen 1920 tarihli Misak-ı Milli'deki sınırları içinde yeni Türk Devleti'nin kurulması ve tam bağımsızlığı kabul edilmiştir. Devlete çağdaş anlamda demokratik bir biçim veren Cumhuriyet, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmiştir. Daha sonra bir dizi antlaşma sonucunda, 1939'da güney sınırındaki Hatay ilinin de katılması ile, ülkenin bugünkü sınırları belirlenmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşu, ard arda gelen sosyal ve ekonomik reformlarla önceki toplumsal düzenden belirgin farklılaşmalar getirmiştir. 25 Kasım 1925'te çıkarılan Şapka Kanunu ile eski düzenin simgeleri olan sarık ve fes giyilmesi yasaklanmış ve resmi başlık olarak "şapka" kabul edilmiştir. 26 Kasım 1925'te uluslararası saat ve takvim düzenleri kabul edilmiş, 30 Kasım 1925'te tekke, zaviye ve türbeler kapatılarak, tarikat unvanları kaldırılmıştır. 17 Şubat 1926'da Osmanlı hukukunun temel taşları olan Mecelle ve Şer'i Hukuk yerine Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş, 1 Kasım 1928'de Arap harfleri yerine Latin alfabesine geçilerek aynı yıl temel eğitim birliği kabul edilmiştir. Genellikle dinle ilgili eğitim vermekte olan okullar kapatılmış ve çağdaş eğitim yöntemlerinin uygulanmasını hedefleyen zorunlu bir eğitim programı oluşturulmuştur. 1928 yılında yapılan bir değişiklikle devletin dininin İslam olduğu hükmü Anayasa'dan çıkartılarak, 1937 yılında Türkiye'nin laik bir devlet olduğu ilkesi Anayasa'ya konulmuştur. 21 Haziran 1934'de soyadı kanunu kabul edilmiş ve aynı yıl kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Yeni Türk devleti ve Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal'e "Atatürk" (Türklerin Atası) soyadı verilmiştir. Kısacası, Atatürk'ün önderliğindeki değişimin yönü, dine dayalı, dogulu bir İmparatorluktan, çağdaş, batılı ve laik bir Cumhuriyete geçiş şeklindedir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na savaşın başında katılmamış, ancak savaşın bitmesine kısa bir süre kala, ABD, İngiltere ve SSCB'nin yanında yer alarak Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Bununla beraber savaş içinde aktif bir taraf olmamıştır. 24 Ocak 1945'de Türkiye Birleşmiş Milletler bildirisini imzalamıştır. 5 Mart 1945 tarihinde San Francisco Konferansı'na davet edilen Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1946'ya kadar ülke tek parti sistemiyle yönetilmiştir. 1940'ların ortaları ve sonunda yeni siyasi partiler kurulmuş olup, ilk çok partili seçim 1946'da yapılmış, 1950 yılında yapılan ikinci seçimi Demokrat Parti kazanmış ve Cumhuriyet Halk Partisi muhalefete düşmüştür. Türkiye'de çok partili dönem ile daha liberal ve demokratik bir ortam elde edilmiştir. Türk siyasi tarihinde üç askeri müdahale (1960, 1971 ve 1980) olmasına karşın, Türkiye parlamenter ve çok partili bir sistemi günümüze değin korumayı sürdürmüştür. Bu Türkiye'ye İslam dininin hakim olduğu diğer ülkeler arasında benzersiz bir konum sağlamaktadır.

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Türkiye yüzünü 'batı dünyası'na çevirerek Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye Birleşmiş Milletler'in, Avrupa Konseyi'nin ve NATO'nun üyesi, Avrupa Birliği'nin ise aday üyesidir. Türkiye 1999 yılı Helsinki Zirvesinde başlatılan Avrupa Birliği'ne uyum süreci bağlamı içinde, 2000 yılından beri yeni sosyal, ekonomik ve siyasi reformlar yaparak bu alanlarda dikkate değer gelişmeler kaydetmiştir. Türkiye aynı zamanda Orta Doğu ülkeleri ile de derin ve köklü kültürel-tarihsel bağlardan kaynaklanan iyi ilişkiler içindedir.

1.3 İdari Bölünüş ve Politik Örgütlenme

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Türkiye'nin yönetim yapısını 1924, 1961, ve 1982 anayasaları şekillendirmiştir. Bu anayasalar, Türkiye'nin parlamenter sisteme dayalı bir Cumhuriyet olduğunu ve halk iradesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce (TBMM) temsil edildiğini vurgulamaktadır. Her üç anayasada da temel bireysel, toplumsal ve siyasal haklar benimsenmiş olup güçler ayrılığı (yasama, yürütme ve yargı) ilkesi kabul edilmiştir.

Cumhuriyet'in yasama organı TBMM'dir. TBMM dört yılda bir yapılan seçimlerle göreve getirilen 550 milletvekilinden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı ise beş yıllık bir görev süresi için TBMM tarafından seçilir. Yürütme organı olan Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan meydana gelir. Yargı organları ise Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Askeri Yargıtay, Danıştay, idari ve adli mahkemeler ile askeri mahkemelerden oluşur.

Türkiye idari olarak 81 ile ayrılmıştır. Bu iller de kendi içlerinde yönetsel olarak ilçe, bucak, ve köy olarak ayrılırlar. İl, bakanlar kurulu tarafından atanan, Cumhurbaşkanı'nın onayladığı ve merkezi hükümete karşı sorumlu olan vali tarafından yönetilir. İlin en yüksek düzeyde yöneticisi olan vali, hükümetin politikalarını yürütmek, ilin genel yönetimini denetlemek, başkent Ankara'daki merkezi hükümet tarafından atanan çeşitli bakanlık temsilcilerinin çalışmalarının koordinasyonunu sağlamak ve kendisine tanınan yetkilerle il içindeki kanun ve düzeni korumakla yükümlüdür.

Beş yılda bir yapılan yerel seçimlerle göreve gelen yerel yönetimler (belediyeler), belediye başkanı ve belediye meclisi üyelerince yönetilirler. Nüfusu 2,000'den fazla olan her yerleşim yerinde bir belediye yönetimi olması yasa gereğidir. Elektrik, su ve gaz hizmetleri, yol yapımı ve bakımı, kanalizasyon ve çöp toplama gibi altyapı hizmetlerini belediye sınırları içinde sunmak belediyelerin görevleri arasındadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri esasen merkezi hükümet tarafından sağlanmakla beraber, metropollerdeki belediyeler de kendi sınırları içinde düşük ekonomik ve sosyal koşullarda yaşayanlara sınırlı sağlık hizmeti vermektedirler.

1.4 Toplumsal ve Kültürel Özellikler

Toplumsal ve kültürel açıdan çeşitlilik içeren bir yapıya sahip olan Türkiye'de 'modern' ve 'geleneksel' yaşam biçimleri toplumda bir arada yer almaktadır. Metropolitan alanlarda yaşayanların çoğunluğunun hayata bakışları, Batı ülkeleriyle benzerlik gösterir. Buna karşın, metropollerin varoşlarında, ülkenin kırsal kesiminde yaşayanlar görece daha tutucu ve geleneksel bir bakışa sahiptirler. Aile bağları halen güçlüdür ve toplumsal değerlerin, tutumların, istek ve hedeflerin oluşması üzerinde etkilidir. Kanunların cinsiyet eşitliği anlamında oldukça liberal oldukları söylenebilir de, toplumsal hayata bir çok yönden egemen olan ataerkil yapının değerleridir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının büyük çoğunluğu Müslüman'dır. Nüfusun yaklaşık yüzde 98'i İslam dinine bağlıdır. Türk Toplumunun zengin kültürü imparatorluk döneminden günümüze gelen etnik yapısıyla ilişkilidir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana elde edilen en büyük başarılarından biri, okuryazarlıkta ve eğitimde sağlanan gelişmelerdir. Türkiye’de 1935’te kadınların sadece yüzde 10’u erkeklerin yüzde 29’u okur yazar iken, 2006 yılında 15 yaş ve üzeri nüfus için okur yazarlık oranı kadınlarda yüzde 80, erkeklerde yüzde 96 olmuştur (TÜİK 2006). Okullaşmada da önemli gelişmeler sağlanmıştır. İlkokulda net okullaşma oranı, erkeklerde yüzde 98 kadınlarda yüzde 96 olmak üzere, toplamda yüzde 97’dir (TÜİK 2004). Beş yıl olan zorunlu eğitim, 1997 yılından itibaren 8 yıla çıkarılmıştır. Kadınların ve erkeklerin ilköğretim sonrası eğitiminde de belirli başarılar elde edilmiştir. Lise ve üzeri net okullaşma oranı kadınlarda yüzde 56, erkeklerde yüzde 61 olmak üzere toplamda yüzde 59’dur (TÜİK 2008).

1.5 Ekonomi

Cumhuriyet’in ilanından sonra, çeşitli ekonomik kalkınma stratejileri denenmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras olarak alınan iflas etmiş bir ülke nedeniyle Türk ekonomisi son derece zayıf durumdaydı. Ekonomi hemen hemen bütünüyle tarıma dayalı olup, gelişmemiş ve yoksul bir konumda bulunmaktaydı. Sağlıklı ve dengeli bir ekonomik yapı oluşturabilmek için ilk adım olarak sanayinin kurulması ve geliştirilmesi düşünülmüştür. Hükümetler 1920’li yıllar boyunca sanayinin gelişmesini, özel teşebbüsler aracılığı ile onlara elverişli yasalar ve kredi olanakları sağlayarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu liberal politikalar 1929 yılına kadar sürmüş ve bu süreçte tarımda makineleşme konusunda oldukça ilerleme kaydedilmiştir. Takip eden on yılda, ülkede yeterli sermaye birikimi olmaması nedeniyle devlet, *devletçilik* olarak adlandırılan sistem içinde, tarım, sanayi, madencilik, ticaret ve kamunun büyük sektörlerinin sahibi olarak ve bunları geliştirerek, girişimci rolünü üstlenmiştir. Türkiye’de modern sanayileşmenin ilk ciddi gelişmesi 1930’lara dayandırılabilir. Her ne kadar sanayileşme hamlesini başlatmak 1923’te Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonraki en açık amaçlardan biri olsa da, esas atılım 1930’lu yıllarda izlenen politikalar çerçevesi içinde olmuştur.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı içinde aktif olarak yer almadığı halde, savaşın ekonomideki ağır baskıları nedeniyle sanayileşme süreci yavaşlamıştır. Savaşı takip eden yıllarda 1950’deki demokrasiyi simgeleyen daha liberal bir ekonomik düzene geçiş ile özel teşebbüs ve devletin ekonomik girişimlerinin birlikte uygulandığı, "karma ekonomik" sistem başlatılmıştır. Aynı zamanda, ticarete liberalleşmeye, tarımda ve alt yapıda gelişmeye ve yabancı sermayenin teşvikine ve özelleştirmeye daha fazla önem verilmiştir.

1960’lardan başlayarak Beş Yıllık Kalkınma Planları hazırlanmıştır. Bu planların ilki 1963 yılında uygulamaya konmuştur. Bu uygulamadaki temel hedef, 1950’li yıllardaki plansız ve kontrolsüz büyümenin yerine geçecek bir uygulama olmasıdır. 1980 öncesinde, Türkiye ithalatı sınırlandırıp, iç talebi karşılayacak mamulleri ülke içinde üretme yönünde bir ekonomik politikayı takip etmiştir. Yeni kurulan sanayi dalları uzun süre gümrük vergileri ve diğer vergiler ile korunmuştur.

1980’li yıllarda hükümetler, ihracata dayalı ekonomik büyümeyi temel alan bir strateji izlemişlerdir. Bu yönde önemli ekonomik reformlar hazırlanmış ve Ocak 1980’den başlayarak yürürlüğe konulmuştur. Özelleştirme uygulamaları ülkede 1984 yılında başlatılmıştır. 1970’lerin sonundaki durgunluk döneminden sonra, artan ihracat ve yabancı sermaye girdileri

ile ekonomik büyümede bir iyileşme sağlanmıştır. Ancak 1980’lerde uygulanan liberal ekonomi sadece o döneme özgü bir strateji değildir. Liberal ve devletçi dönemler arasındaki farklılıklar, sadece ticaret rejiminin tabiatında ve yabancı yatırıma olan tutumda değil, aynı zamanda devletin ekonomiyi müdahale tarzındadır.

1990’lı yıllarda sanayileşmeyi üç dinamik belirlemiştir. Birincisi, devletin, kaynak dağılımına doğrudan etkisinin azalmış olmasıdır. İkincisi, rekabetin önem kazanması, ve sanayinin yeniden yapılandırılması ile endüstriyel performans üzerinde artan bir önemle durulmasıdır. Üçüncüsü ise, küreselleşmenin ve Avrupa Birliği’ne entegrasyonun hız kazanmış olmasıdır. 1990’lı yıllarda özelleştirme de ekonomik problemlere çözüm olarak önem kazanmıştır. Özelleştirmeyi gerçekleştirmek üzere özerk bir kurul oluşturulmuştur. Bazı devlet teşebbüsleri bu program çerçevesinde özelleştirilmiştir ve başka özelleştirmeler de devam etmektedir.

Türkiye tarım üretimi açısından büyük ölçüde kendi kendine yeterli bir ülkedir. Buğday, arpa, şekerpancarı, patates, baklagiller ve pirinç öncelikle ülkenin iç tüketimi için ve pamuk, tütün, narenciye, üzüm, incir ve fıstık ise hem iç tüketim için hem de ihracat için yetiştirilmektedir. Ancak son yıllarda bazı temel tarım ürünlerinin ithalatı yoluna gidilmektedir. Türkiye yeraltı kaynakları bakımından çok zengin değildir. Ülkenin en temel problemlerinden biri temel enerji kaynaklarının yetersizliğidir. Bakır, krom, boraks, kömür, ve boksit ülkenin yeraltı kaynakları arasında yer almaktadır. En temel sanayiler arasında tekstil, demir, çelik, çimento, gübre, otomotiv ve elektrikli ev aletleri yer almaktadır. Makineler, kimyasal maddeler ve metaller daha çok OECD ülkelerinden ithal edilmektedir.

Türkiye orta gelirli bir ülke olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de 2001 yılından itibaren Avrupa Birliği ile uyum süreci bağlamında yapısal reformlar uygulanmaktadır. Azalan enflasyon baskısı ve artan ihracat geliri gibi son dönemdeki olumlu gelişmelere karşın, işsizlik sorunu ve yeni yatırımlar için yetersiz finansman, ekonomide devam eden önemli sorunları oluşturmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı 2003; Dışişleri Bakanlığı 2004). 2008’lerin başında küresel ekonomik kriz ortaya çıkmış ve hemen hemen tüm ülke ekonomilerini etkilemiştir. Kaçınılmaz olarak Türkiye’de bu krizden etkilenmiştir. Türkiye’de krizin en önemli etkisi kendini kamu yatırımlarının kesintiye uğramasıyla göstermiştir. Bunun yanı sıra özel sektörün de ciddi finansal sorunlar yaşaması gibi nedenlerle 2007 yılından bu yana ülkede işsizlik oranı giderek yükselmektedir.

1.6 Bölgeler

Türkiye’nin değişik yöreleri arasındaki coğrafi, iklimsel, kültürel, toplumsal ve ekonomik farklılıklar, Türkiye’yi bölgelere ayırarak incelemenin temelini oluşturmaktadır. Türkiye, genel hatlarıyla birbirinden farklı sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine ve demografik özelliklere sahip olan beş bölgeye (Batı, Güney, Orta, Kuzey, ve Doğu) ayrılmıştır. Bu bölgesel ayırım, örnekleme ve analiz amacıyla sosyal araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Buna ek olarak 2002 yılından itibaren AB uyum süreci çerçevesinde yeni bölgeleme sistemi benimsenmiş olup, bunlar NUTS 1 (12 bölge), NUTS 2 (26 bölge) ve NUTS 3’tür (81 il).

Batı bölgesi, ülkenin en kalabalık, en sanayileşmiş ve sosyoekonomik olarak en gelişmiş bölgesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan, bugün ise Türkiye'nin en büyük kenti, ticaret ve imalat merkezi olan İstanbul ile, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan İzmir bu bölgede yer almaktadır. Bölgenin kıyı illeri ise görece olarak daha kentleşmiş, daha hızlı büyüyen alanlardır. Ege kıyıları; pamuk ve çoğunlukla incir ve üzüm yetiştirilen önemli tarım alanlarıdır. Kurak geçen yaz mevsimleri ile yağışlı ve ılık kış mevsimleri, verimli topraklardan iyi kalitede tarımsal ürün alınmasını sağlamaktadır. Sanayi kuruluşlarının çoğunluğu Batı'da yerleşmiş durumdadır ve Türkiye'nin yurtiçi hasılasının büyük bölümü Batı bölgesinden kaynaklanmaktadır.

Güney bölgesinde verimli tarım alanları ve hızla gelişen bazı sanayi merkezleri bulunmaktadır. Türkiye'nin yeni metropolleşmiş kentleri Adana, Mersin ve Antalya bu bölgede yer alır. Sahil şeridindeki yarı tropikal ovalar, hemen kuzeylerindeki yüksek dağlarla Anadolu'dan ayrılır. Bölgenin iklimi sıcak ve kurak yazlar, ılık ve yağışlı kışlar olarak tanımlanabilir. Pamuk, şekerpancarı ve turunçgil üretimi yüksek gelir ve ihracat kazancı sağlar. Ayrıca, bu bölgede yer alan turizm merkezleri de önemli bir gelir kaynağıdır. toplam turizm gelirinin yaklaşık yüzde kırkını sağlamaktadır. Son yıllarda bölgede hızla gelişen sanayi, özellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğu illerinden bu yöreye doğru göçlerin artmasına neden olmuştur.

Orta Anadolu bölgesi kurak otlaklardan oluşan bir bölgedir, ve ülkenin başkenti ve nüfus bakımından ikinci büyük şehri olan Ankara bu bölgededir. Bu bölgedeki sanayi üretimi artmakta ve küçük kent merkezleri hızla gelişmekte olup, bölgedeki sanayi üretimi, tahıl, işlenmiş gıda, mobilya ve mermer üretimi alanlarında yoğunlaşmıştır. Kuru ve ılık iklim koşullarına bağlı olarak meyvecilik ile küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği de yaygın olarak yapılmaktadır.

Kuzey bölgesinde sahil şeridi oldukça verimli alanlardan oluşur, ancak çoğu yerde sadece birkaç kilometre genişliktedir. Sahil şeridinin hemen güneyindeki dağlık arazi nedeniyle bölge ülkenin geri kalan bölümünden ayrılmış gibidir. Bölge çok miktarda yağış alır ve fındık, tütün ve çay üretimi gibi küçük ölçekli, emek-yoğun tarımsal üretim yapılır. Bölgenin batısında yer alan Zonguldak ili, kömür madenciliğinin ve demir-çelik sanayinin merkezidir. Bölge son dönemlerde önemi giderek artmakta olan turizm potansiyeline sahiptir.

Doğu bölgesi ülkenin en az gelişmiş bölgesidir. Dağlık arazi, kısa yaz mevsimi ve sert iklim koşulları, yerleşik çiftçilikten çok hayvancılık için uygundur. Ancak bölge ekonomisi son yıllarda "Güneydoğu Anadolu Projesi" ile birlikte gelişme göstermiştir. Bölgede, tarımsal kalkınmayı başlatan kurak ve yarı kurak arazilere su sağlamak amacıyla kurulan Atatürk Barajı (1983-1992) ve Urfa sulama tünelleri bulunmaktadır. Getirdiği ekonomik yararların yanı sıra, projenin, tamamlandığı zaman bu bölgeden diğer bölgelere olan göç akımını tersine çevirmesi de beklenmektedir. Bölgenin tarım kapasitesi artmış olmakla beraber, sanayi üretimi hala zayıf bir durumdadır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde önemli sayıda köy ve çevrelerindeki tarım arazileri son yirmi yıldaki terörist hareketler nedeniyle terk edilmiştir. Bununla birlikte, son yirmi yıl içinde, Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki büyük çaplı kalkınma projeleri,

doğal afetler ve süregelen yerleşim politikaları, hem bölge içinde, hem de bölge dışına göç hareketleri yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçler karşısında hükümet bu nüfusa yönelik olarak “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi” başlatmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki 14 ili kapsayan bu projenin amaçları şunlardır: gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin kendi köylerinde veya arazisi müsait başka yerlerde iskan edilmeleri; gerekli sosyal ve ekonomik altyapının tesisi, bu yerleşmelerde sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanması; kesintiye uğramış olan kırsal yaşamın yeniden kurulması ve canlı tutulması; kırsal alanda daha dengeli bir yerleşme deseni oluşturulması, kamu yatırımlarının ve hizmetlerinin daha rasyonel dağılımıdır (Devlet Planlama Teşkilatı 2003).

1.7 Nüfus

Cumhuriyet’in kuruluşundan dört yıl sonra, 1927 yılında, yapılan ilk nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu 13.6 milyon olarak saptanmıştır. 1935 yılı sayımından başlayarak 1990’a kadar düzenli olarak her beş yılda bir nüfus sayımı uygulaması yapılmıştır. 1990’dan sonra ise nüfus sayımının sonu “0” la biten yıllarda uygulanması kanunla belirlenmiştir. 22 Ekim 2000 tarihinde gerçekleştirilen en sonuncu ve ondüncü genel nüfus sayımında Türkiye nüfusu 67.4 milyon olarak tespit edilmiştir (TÜİK 2003). Türkiye dünyanın en kalabalık 20 ülkesi arasındadır. Türkiye, Avrupa’nın Almanya’dan sonra en fazla nüfusa sahip ikinci ülkesi ve Orta Doğu’nun ise İran’dan sonra en fazla nüfusa sahip ülkesidir. Günümüzdeki nüfusu yaklaşık 71,5 milyon olarak tahmin edilmektedir (TÜİK 2008).

1927–2008 dönemi içinde Türkiye nüfusu sürekli olarak artmıştır. Yıllık nüfus artış hızı en yüksek değerine (binde 29) 1955–1960 dönemi içinde ulaşmıştır. 1990–2000 dönemi için hesaplanan, sayımlar arası nüfus artış hızı binde 18’dir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) tahminlerine göre, Türkiye nüfusunun 2010 yılında 76 milyona ve 2025 yılında da 88 milyona ulaşması beklenmektedir. Toplam nüfusun yaklaşık 21. yüzyıl ortasında 88 ve 90 milyon arasında durağanlaşacağı öngörülmektedir (Population Reference Bureau 2008).

Yakın geçmişteki yüksek doğurganlık ve hızlı nüfus artışının sonucu olarak Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. 2000 yılı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusun üçte biri 15 yaş ve altındayken, 65 yaş ve üzeri nüfusun payı yaklaşık olarak yüzde 6’dır. Buna karşın, günümüzün mevcut demografik etmenleri nüfusun yaş yapısını değiştirmektedir. Öncelikle son 20-30 yılda özellikle doğurganlık hızlarında önemli azalmalar meydana gelmiştir. 1970’lerin başında kadın başına ortalama 5 çocuk düzeyinde olan toplam doğurganlık hızı 1990’lı yılların sonunda neredeyse yarıya inerek 2.6 çocuğa düşmüş ve 2006 yılında 2.2 olarak hesaplanmıştır (TÜİK 2006). Kaba doğum hızı da 2000’li yılların ikinci yarısı için binde 18 olarak tahmin edilmiştir. Aynı zamanda 2000’li yıllarda doğurganlık beklenenden daha fazla düşmüştür. Sonuç olarak Türkiye’de 1940 ile 1960 yılları arasında genel olarak 20 olan nüfusun ortanca yaşı, 1970 yılından sonra sürekli bir artış göstererek 2008 yılında erkekler için 25’e ve kadınlar için 26’ya ulaşmıştır. Yaş gruplarına göre artış hızlarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Genç yaş gruplarındaki nüfus artış hızı son yıllarda azalırken, ileri yaş gruplarının nüfusu Türkiye ortalamasından daha hızlı artmıştır. Yaşlı nüfus 2008 yılına kadar artış göstererek yüzde 7’ye ulaşmıştır. Bu neredeyse 5 milyonluk bir nüfusun 65 ve üzeri yaşta olduğunu belirtmektedir (TÜİK 2008). Genç nüfusun büyüklüğü neredeyse aynı kalırken, 15–64 ve 65+ yaş gruplarındaki nüfus büyüklüğündeki artışın (2050

yılında 65+ yaş grubu nüfusun yüzde 15-16'sını oluşturacaktır) gelecek yıllarda da devam edeceği beklenmektedir (TÜİK 2003)

Türkiye’de ölümlerle, özellikle de çocuk ölümleri ile ilgili doğru, kapsamlı ve sürekli nitelikte bilgi eksikliği bulunmaktadır. Eksiklikler içeren ölümlülük verisi il ve ilçe merkezlerindeki ölümler için mevcuttur. Kaydedilen ölümlerin nedenlerinin dağılımına bakıldığında, kalp–damar hastalıklarının (yüzde 46), tüm kanser çeşitlerinin (yüzde 15) ve tüm kazalarının (yüzde 4) olarak ölüm nedenlerini oluşturduğu görülür. Yetişkin ölümlülüğünden farklı olarak, doğurganlık araştırmalarından hesaplanabilen bebek ölüm hızları için daha uzun döneme ilişkin bilgiler mevcuttur. Bebek ölüm hızı 1950’lerin sonlarında binde 200 dolayında iken, 1970’lerin ortalarında binde 130’a düşmüş ve 2006 yılında 17 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde, kaba ölüm hızları da 1940’lı yıllarda binde 30 dolayında iken, 2000’li yılların ikinci yarısında binde 6’ya düşmüştür. Son tahminler, Türkiye’de doğuşta yaşam beklentisinin erkekler için 71 yıl, kadınlar için 75 yıl olduğunu göstermektedir. (TÜİK 2006).

Türkiye’de evlilik, özellikle de resmi nikah ile yapılan evlilikler çok yaygındır. Dini nikahlar da evlenmeler arasında önemli yer tutmakla birlikte, en yaygın evlenme şekli, hem dini, hem de resmi nikah yapmak şeklindedir. Türkiye’de evliliğin yaygın bir kurum olduğu, hiç evlenmemiş olanların düşük oranlarına bakıldığında görülebilmektedir. Demografik araştırmalara göre, doğurganlık döneminin sonları olan 45-49 yaş grubunda, kadınların sadece yüzde 2’si erkeklerinse yüzde 3’ü hiç evlenmemiştir. Bunun yanında son on yılda Türkiye’de boşanma oranlarında hafif ama sürekli artış göstermektedir.

Türkiye, özellikle 1950’lerden sonra kırsal alanlardan kentlere doğru göç sonucu hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. 1950’de kentlerde yaşayan nüfusun payı yüzde 25 iken, 2007 yılında yüzde 70’e yükselmiştir. Kentleşme hızı 1990–2000 döneminde binde 33 dolayında gerçekleşmiştir. Bu kentleşme süreci kaçınılmaz olarak kent hizmetlerinin sunumunda problemlere, çevresel sorunlara ve kentlerde plansız geniş gecekonduların oluşmasına neden olmuştur. Kent hayatı ve kültürüne uyumla ilgili gözlenebilir sosyal sorunlar mevcuttur. Buna örnek olarak şiddetin ve yasa dışı eylemlerin artması gösterilebilir.

Türkiye’nin uzun bir dış göç tarihçesi mevcuttur. 1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa’ya göç veren bir ülkedir. 1980’lerde Batı Avrupa’ya olan göç Orta Doğu’nun petrol üreticisi ülkelere yönelmiştir. Son 20 yıl boyunca bölgedeki politik dalgalanma ve Avrupa Birliği’nin iş gücü politikalarında ve uygulamalarında meydana gelen değişiklikler dış göç örüntüsünü etkilemeye devam etmiştir. Aynı zamanda Türkiye Balkanlar, Orta Doğu ülkeleri ve ayrıca uzak Asya ve Afrika ülkelerinden gelen sığınmacı dalgalarına maruz kalmıştır. (International Organization for Migration 1996). Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Bağımsız Devletler Topluluğu (*Commonwealth of Independent States*) ve Ortadoğu ülkeleri, Türk yatırımcılar ve işçiler için yeni göç bölgeleri olmuştur.

1.8 Nüfus ve Aile Planlaması Politikaları ve Programları

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kurulmasından itibaren nüfus politikaları da gündeme gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sürecindeki ağır insan kayıpları, ekonominin emek-yoğun ve tarım üretimine bağlı olması nedeniyle Cumhuriyetin ilk yıllarında doğurganlığın arttırılmasının ihtiyaç olduğu kabul edilmişti. İnsan gücü kaynağındaki eksiklik ve ülkenin savunma ihtiyacı yanı sıra, yüksek bebek ve çocuk ölümlülüğü hızları da Türkiye'yi 1950'lerin sonuna kadar pronatalist bir nüfus politikası izlemeye yönlendirdi. Nüfus artışını doğrudan veya dolaylı yollarla teşvik eden çok sayıda kanun bu dönemde kabul edildi. Bu kanunlar 5 ve daha fazla sayıda çocuk sahibi kadınlara para ödülü, vergi indirim teşvikleri ve sağlık nedenleri dışında gebeliği önleyici yöntemlerin reklamının, ithalatının ve satışının yasaklanması ile sağlık sorunları dışında gebeliklerin isteyerek sonlandırılmasının yasaklanmasını içermekteydi.

1950'lilerde nüfus artış hızlarının yüksek olması, yasal olmayan yollarla yapılan kürtajların artmasına yol açmış ve bunun sonucu olarak pek çok annenin hayatını kaybettiğinin saptanması, nüfus konusunun politik gündem içinde yer almasına yol açmıştır. Kent nüfusunun hızla artması ve istihdam sorunları da hükümetlerin bu konudaki tutumlarını antinatalist politika yönünde değiştirmelerinde önemli rol oynamıştır. Bu tarihlerde Devlet Planlama Teşkilatı da Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda nüfus planlaması düşüncesini ele almıştır. Politika değişikliğinin öncülüğünü Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı yapmış ve ilk Nüfus Planlaması Hakkında Kanun 1965 yılında kabul edilmiştir. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile yeni aile planlaması politikasını yürütme sorumluluğu Sağlık Bakanlığı'na verilmiştir. Bu kanunla modern gebeliği önleyici yöntemlerin ithaline, devletin sağlık kuruluşlarında ücretsiz olarak hizmet sunumuna ve çiftlerin aile planlaması konusunda sağlık eğitimlerinin desteklenmesine izin verilmiştir.

Nüfus Planlaması Hakkında'ki Kanun, 1983 yılında değiştirilerek daha liberal ve geniş kapsamlı yeni bir yasa çıkarılmıştır. Bu yeni yasa ile, sosyal ve ekonomik nedenlerle 10 haftaya kadar olan gebeliklerin kürtajla sona erdirilmesi, gönüllü cerrahi kısırlaştırma yasallaştırılmıştır. Ayrıca, yardımcı sağlık personelinin rahim içi araç (RİA) uygulama konusunda eğitilmesi amaçlanmış ve aile planlaması ve ana-çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi yönünde bir dizi önlem alınmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının yayınladığı en son Yedi Yıllık Kalkınma Planı dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefi ile uyumlu bir nüfus yapısına ulaşmak amacıyla nüfusun eğitim, sağlık ve insan gücü yönünden niteliklerinin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bu alanlardaki farklılıkların giderilmesinin nüfus politikasının temel hedeflerini oluşturduğunu belirtmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı 2007).

1.9 Sağlık Konusundaki Öncelikler ve Programlar

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri son on yılda hükümetlerin politikalarında öncelikli olarak yer almıştır. Türkiye'de çocukların ve doğurgan çağdaki kadınların nüfus içinde büyük yer tutması, bebek, çocuk ve anne ölümlülük hızlarının yüksek olması, aile planlaması hizmetlerine olan talebin yaygınlığı, doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenlerle bu hizmetler önem kazanmıştır. Kalkınmada

öncelikli iller olarak belirlenen illerin, metropollerdeki gecekondu mahallelerinin, kırsal yerleşim yerlerinin ve özel risk gruplarının öncelikli olarak ele alındığı çeşitli çocuk sağlığı programları 1985 yılından beri uygulamaya konulmaktadır. Programlar aşılama, çocuk ishali, akut solunum yolu hastalıklarına bağlı ölümlerin azaltılması, emzirmenin teşvik edilmesi, büyümenin izlenmesi, sağlıklı yeterli beslenme, üreme sağlığı, aile planlaması, doğum öncesi ve doğum sırasında bakım, güvenli annelik ve kadınların eğitilmesi gibi konuları içermektedir. Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması faaliyetlerini geliştirmeye yönelik bilgi, eğitim ve iletişim programları da yaygın olarak uygulanmaktadır. Bunlara ek olarak, 2006 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından Genel Sağlık Sigortası yasası çıkarılmış ve 2007 yılında uygulamaya geçilmiştir. Bu yasaya göre tüm 18 yaşın altındaki kişiler, ailelerinin sosyal güvenliği olup olmamasına bakılmaksızın Genel Sağlık Sigortası kapsamı altına alınmıştır.

1.10 Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Sistemi

Ülke çapında sağlık politikaları geliştirmek, uygulamak ve sağlık hizmetlerini sunmak resmi olarak Sağlık Bakanlığı’nın görevidir. Sağlık Bakanlığı’nın yanı sıra diğer kamu kurumları, hükümet dışı kuruluşlar ve özel sektör de çoğunlukla tedaviye yönelik sağlık hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.

Temel sağlık hizmeti ilkeleri doğrultusunda, ülke çapında koruyucu ve tedaviye yönelik sağlık hizmeti vermek, temel düzeyde Sağlık Bakanlığı’nın görevidir. Hizmetin sunulması ve bazı özel programların uygulanması görevi çeşitli Genel Müdürlükler (Temel Sağlık Hizmetleri, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması, Sağlık Eğitimi, Tedavi Hizmetleri) ve çeşitli daire başkanlıkları (Verem, Kanser Kontrol) tarafından paylaşılmaktadır.

İl düzeyinde sağlık hizmetleri Valiliklerin sorumluluğu altında Sağlık Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. İl Sağlık Müdürü tedaviye yönelik hizmetler yanı sıra tüm temel sağlık hizmetlerinin sunumundan da sorumludur. Halen uygulanmakta olan Sağlık Ocakları ve Sağlık Evleri ağı, hizmetlerin ve olanakların köy seviyesine kadar ulaştırılabilmesi amacıyla çıkarılan “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Yasa” temel alınarak 1961 yılında kurulmuştur. Köylerin büyük bir bölümünde sağlık ocağı ya da sağlık evi bulunmaktadır. Bu birimler, geriye kalan köylerden ulaşımın kolayca sağlanabileceği uzaklıktaki yerlere kurulmuştur.

Bu yasaya göre sağlık hizmetinin uç birimi 2,500-3,000 kişilik bir nüfusa hizmet veren ve bir ebenin bulunduğu Sağlık Evidir. Sağlık Ocağı 5,000-10,000 kişilik bir nüfusa hizmet verir ve personel olarak bir doktor, bir hemşire, bir sağlık memuru, ebeler, çevre sağlığı teknisyeni, sağlık sekreteri ve bir şoför bulunur. Sağlık Ocakları tam teşekküllü ve çok yönlü temel sağlık hizmeti sunarlar. Bunlara ek olarak yine koruyucu sağlık hizmeti sunan Anne ve Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri ve Verem Dispanserleri vardır.

Bu sağlık sistemi ağı, temel sağlık hizmetleri, anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması ve halkın sağlık eğitiminden sorumludurlar. Bu sağlık birimleri aynı zamanda sağlık bilgi sisteminin de başlıca kaynağıdır.

2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı yürürlüğe konmuştur. Bu programın temel amacı genel sağlık hizmetlerini sosyal eşitlik çerçevesinde etkin bir biçimde organize ve finanse edip halka ulaştırmaktır. Ardından 2004 aralık ayında Aile Hekimliği yasası meclisten geçmiştir. Buna göre her aile hekiminin, takriben 3000-4000 bireyden sorumlu olup gerekli önleyici ve iyileştirici sağlık hizmetini kayıtlı kişilere sunması beklenmektedir. Temmuz 2009'a kadar aile hekimliği 33 ilde uygulanmaya başlanmış 17 milyon kişiye hizmet sunması beklenmektedir.

1.11 Araştırmanın Amaçları ve Organizasyonu

1.11.1 Amaçlar

2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2008), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından son kırk yılda ulusal düzeyde yürütülmekte olan bir dizi nüfus ve sağlık araştırmalarının dokuzuncusudur. TNSA-2008'in birincil amacı hanehalklarının sosyoekonomik özellikleri ile 15 -49 yaş arasındaki en az bir kez evlenmiş kadınların, doğurganlık, çocuk ölümlülüğü, evlenme örüntüsü, aile planlaması, anne ve çocuk sağlığı, çocuk ve kadınların beslenme durumları ve üreme sağlığı ile ilgili veri toplamaktır. Bu araştırmada bu konularda, doğurgan yaşlardaki (15-49) evlenmiş kadınlardan oluşan bir örneklemeden ayrıntılı bilgi toplanmıştır. TNSA-2008 büyük ölçüde başka kaynaklardan elde edilemeyecek nüfus ve sağlık alanlarında bilgi üretmek amacıyla tasarlanmıştır.

TNSA-2008'ün amaçları şunlardır:

- Doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm hızları gibi birtakım demografik sağlık göstergelerinin hesaplanabilmesi için gerekli olan bilgileri ulusal düzeyde toplamak;
- Doğurganlık ile bebek ve çocuk ölümlülüğü düzeyleri ile değişme eğilimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen faktörler hakkında bilgi toplamak
- Kullanılan yöntem ve temel özelliklere göre , bölgeye ve kentsel-kırsal yerleşim yerine göre, gebeliği önleyici yöntemler konusunda bilgi ve kullanım düzeylerini ölçmek;
- Beş yaşından küçük çocuklarda aşılama, , ishal, doğum öncesi sonrası bakım, doğum sırasında yardım ve emzirme gibi anne-çocuk sağlığı ile ilgili konularda bilgi toplamak
- Antropometrik ölçümler yoluyla beş yaşından küçük çocukların ve annelerinin beslenme durumlarını belirlemek.
- Yaşlı refahı ve iyotlu tuz kullanımı hakkında ulusal düzeyde veri toplamak.

TNSA-2008'den elde edilen bilgilerin, sağlık politikalarını belirleme konumunda bulunanlar ile yöneticilerin mevcut programları değerlendirmelerine ve Türkiye'deki aile planlaması ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için yeni stratejiler oluşturmalarına yardımcı olacağı umulmaktadır. TNSA-2008'ün bir diğer önemli amacı da yaşamsal kayıt sisteminde

eksikliklerin olduğu bir ortamda, gerek ülke içindeki ve gerekse uluslararası ilişkili kuruluşlara Türkiye nüfus yapısı hakkında güvenilir veri akışını sağlamaktır. Ayrıca, TNSA-2008’le başlayan türkiye nüfus ve sağlık araştırması Resmi İstatistik Programı’nın bir parçası olarak kabul edilmiştir.

1.11.2 Araştırmanın Yönetimi ve Finansmanı

TNSA-2008, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın işbirliği içinde yürütülmüştür. (TNSA-2008) Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı kapsamında 42 aylık bir proje olarak finanse edilmiştir. TNSA-2008 daha önce yürütülmüş olan nüfus ve sağlık araştırmalarından farklı olarak tüm bütçesi devlet tarafından karşılanmış ilk araştırmadır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün akademik kadrosu, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), temsilcilerinin bulunduğu, araştırmanın yönlendirme komitesi projenin her aşamasında katkılarda bulunmuştur.

TNSA-2008’ün çeşitli aşamalarına katılmış enstitü çalışanlarının ve diğer kişilerin listesi EK A’da bulunmaktadır.

1.11.3 SoruKağıtları

TNSA-2008’de iki soruKağıdı kullanılmıştır: Hanehalkı SoruKağıdı, ve doğurgan yaşlardaki kadınlar için Evlenmiş Kadın SoruKağıdı. SoruKağıtlarının oluşturulmasında, MEASURE/DHS+ programı için geliştirilen model soruKağıtları ve daha önceki nüfus ve sağlık araştırmalarında kullanılan soru Kağıtları temel alınmıştır. SoruKağıtlarının geliştirilmesi sürecinde, Sağlık Bakanlığı AÇS/AP Genel Müdürlüğü ve ilgili kamu kurumlarının temsilcileriyle yapılan görüşmelerde belirlenen Türkiye’de program planlaması için gerekli olan verilerin toplanabilmesine özel önem verilmiştir. SoruKağıtlarının geliştirilmesi sırasında göz önünde bulundurulmuş bir diğer önemli hedef TNSA-2008 bulgularının, daha önceki demografik araştırmalarla, özellikle TNSA-1993, TNSA-1998 ve TNSA-2003 ile, karşılaştırılabilir olmasını sağlamak olmuştur. Nisan 2008’de soruKağıdının ön denemesi gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlara göre gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Hanehalkı SoruKağıdı, seçilen hanelerde sürekli olarak yaşayan veya misafir¹ olarak bulunanları saptamak ve hanehalklarının sosyoekonomik durumları ile ilgili bilgi toplamak üzere oluşturulmuştur. Hanehalkı SoruKağıdı’nın ilk bölümünde, hanehalkı listesine yazılan hanehalkı üyesi veya ziyaretçi olarak hanehalkı listesine yazılmış olan her kişi için yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, ve hanehalkı reisine yakınlık derecesi gibi temel bilgiler toplanmıştır. Hanehalkı SoruKağıdı’nın ilk bölümünün amacı Evlenmiş Kadın SoruKağıdı’nın uygulanacağı kadınları belirlemektir. Hanehalkı listesine yazılan 15-49 yaşları arasındaki hiç

¹ Hanehalkı üyesi olmamakla birlikte, görüşmeden bir gece önce o hanede kalan kişiler “ziyaretçi” olarak tanımlanmaktadır. Ziyaretçiler, *de facto* araştırma nüfusunu oluşturabilmek amacıyla kapsamaktadır.

evlenmemiş kadınlara ilişkin bazı ek bilgiler sorukağıdının ikinci bölümünde elde edilmiştir. Hanehalkı Sorukağıdı'nın üçüncü bölümü ise, eğer hanede genellikle yaşayan ve/veya görüşmeden bir gece önce o hanede kalan, yaşlıların refahına ilişkin soruları içermektedir. Bu bölümde, hanehalkı listesine yazılmış 60 yaş üzerindeki yaşlıların gelir durumlarına, sağlık güvencelerine ve günlük işlerini yapabilme durumlarına ilişkin sorulara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, hanehalkının yaşadığı konuta ve sahip olunan dayanıklı tüketim mallarına ilişkin sorular yer almıştır. Hanehalkı Sorukağıdı'nın son bölümünde ise, evde yemek pişirmek için kullanılan tuzun saklanma biçimine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Tuz ile ilgili sorular, örneklemdaki kümelerin yarısına sorulmuş ve, bu kümelerde görüşme yapılan hanehalklarında tuz iyot testleri de gerçekleştirilmiştir.

Evlenmiş Kadın Sorukağı, Hanehalkı listesinde yer alan, 15-49 yaşlarında en az bir kez evlenmiş kadınlara uygulanmaktadır. Bu sorukağıdında, aşağıdaki konulara yer verilmiştir:

- Temel sosyo-demografik özellikler
- Göç tarihçesi
- Evlilik tarihçesi ve evliliğe ilişkin bilgiler
- Hamilelik, doğum tarihçesi ve doğurganlık özellikleri
- Gebeliğe yardımcı teknikler
- Gebeliği önleyici yöntem bilgisi ve kullanımı
- Doğum öncesi ve sonrası bakım
- Beş yaş altı çocukların emzirme, beslenme, ishal ve aşılama durumları
- Kadının çalışma tarihçesi ve statüsü
- Koca ile ilgili temel bilgiler
- Kadınların ve 5 yaşın altındaki çocukların antropometrik ölçümleri

Evlenmiş Kadın Sorukağıdında bulunan takvim modülü, Ocak 2003'den başlayarak araştırmanın yapıldığı aya kadarki altıbuçuk yıllık bir dönemde gerçekleşen doğurganlık, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve evlilik olaylarının aylık olarak kaydedilmesi için kullanılmıştır.

TNSA-2008'de kullanılan sorukağıtları EK E'de sunulmuştur.

1.11.4 Örneklem

TNSA-2008'in örneklem tasarımı ve büyüklüğü, Türkiye geneli, kentsel ve kırsal alanlar, ve beş demografik bölge (Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu) için analiz yapmaya imkan vermektedir. TNSA-2008 örnekleme, araştırma kapsamında yer alan bazı konulardaki analizlerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucunda, 2002 yılının ikinci yarısı içinde benimsenen 12 coğrafi bölge (NUTS 1) için yapılmasına da olanak vermektedir. Bu bölgeler arasında yer alan iki bölge; İstanbul ve Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) bölgeleri de, sahip oldukları özel konumları nedeniyle örnekleme tasarımında büyük gözlem sayılarıyla temsil edilmişlerdir. Bu raporda yer alan sonuçlar, daha önceki

araştırmalarda kullanılan beş demografik bölge ile İstanbul ve GAP² bölgeleri için verilmiştir. Ayrıca, gözlem sayılarının yeterli olduğu durumlarda, çok sayıda gösterge için 12 coğrafi bölgeye ilişkin sonuçlar da verilmiştir (ayrıntılı bilgi için EK B'ye bakınız).

TNSA-2008'in örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. TNSA-2008'ün örneklem seçimi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada örneklem kapsamında yer alan yerleşim yerlerinin seçimi yapılmıştır. Bu aşamadaki örneklem birimleri farklı nüfus büyüklüklerine sahip olan yerleşim yerleridir. Temel örneklem birimlerinin seçimi için kullanılan çerçeve, 2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde elde edilen yerleşim yerlerinin nüfus büyüklüklerine ilişkin sonuçlar kullanılarak hazırlanmıştır. Örneklem tasarımında, nüfusu 10,000 ve üzerinde olan yerleşim birimleri "kent", nüfusu 10,000'in altında olan yerleşim birimleri ise "kır" olarak tanımlanmıştır. Araştırma tasarımında oluşturulan her tabakada yerleşim birimlerinin seçimi nüfus büyüklüklerine orantılı olasılıklı seçim ile gerçekleştirilmiştir.

Örneklem seçiminin ikinci aşaması, ilk aşamada seçilen yerleşim birimlerinin içinden, belirlenen sayıda kümenin seçilmesini içermektedir. TNSA-2008 çalışmasında toplam küme sayısı 634 olarak belirlenmiştir. Bu aşamadaki seçim işlemlerinde belediyesi olan yerleşim yerleri için, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından oluşturulan *Ulusal Adres Veri Tabanı* (UAVT) kullanılmıştır. Belediye olan 502 yerleşim yeri için her biri yaklaşık 100 hane içeren küme listeleri UAVT kullanılarak TÜİK tarafından sağlanmıştır. TÜİK'in veri sağlayamadığı 132 küme için hane listeleri listeleme çalışması sırasında listeleme ekipleri tarafından sahada hazırlanmıştır. TÜİK'in sağladığı küme listeleri de araştırmanın listeleme çalışması sırasında güncellenmiştir.

Üçüncü aşamada güncellenmiş hanehalkı listeleri kullanılarak sistematik tesadüfi örneklem yoluyla her küme içinden sabit sayıda hanehalkı seçilmiştir. Kentsel yerleşim yerindeki kümelerde 25; kırsal yerleşim yerindeki kümelerde ise 15 hanehalkı seçilmiştir. TNSA-2008 kapsamında toplam olarak seçilen hanehalkı sayısı 13,251'dir.

Seçilen hanelerde genellikle yaşayan ve/veya görüşme tarihinden bir gece önce bu hanelerde kalmış olan 15-49 yaşlarında en az bir kez evlenmiş tüm kadınlar araştırma kapsamında Evlenmiş Kadın SoruKağıdı görüşmesi için uygun olarak kabul edilmişlerdir.

TNSA-2008'in örneklem tasarımına, seçimine ve uygulamasına ilişkin daha teknik ve ayrıntılı bilgiler EK B'de verilmiştir.

1.11.5 Saha Çalışması ve Veri Girişi

TNSA-2008'in alan çalışması 19 ekip tarafından yürütülmüştür. Her ekip, 5 kadın görüşmeci, bir erkek ölçümcü, bir alan denetçisi ve bir ekip başkanından oluşmuştur. Enstitü araştırma görevlileri ve proje asistanları sahada ekip başkanı olarak görev yapmışlardır. Bir öğretim üyesi saha sorumlusu olarak görev almıştır. Enstitü'nün diğer akademik personeli de bölge koordinatörleri olarak düzenli bir şekilde saha ekiplerini ziyaret etmişler ve saha

---

² İstanbul ili ve GAP bölgesi, NUTS 1 coğrafi bölgelerinden ikisini oluşturmaktadır

sorumlusu ile ekipler arasında kordinasyonu sağlamışlardır. Tüm çalışanlar proje yürütücüsü olan enstitü müdürüne karşı sorumludurlar.

Alanda çalışacak personel 2008 yılı Eylül ayında üç haftalık bir eğitim verilmiştir. Alan çalışması 2008 Ekim ayının ilk haftasında başlamış ve 2008 yılı Aralık ayının ilk haftasında tamamlanmıştır.

Alanda tamamlanan sorukağıtları veri girişi için Nüfus Etütleri Enstitüsü'ne gönderilmiştir. Merkez ekibinde denetçi olarak çalışanlar sahadan dönen tüm sorukağıtlarını kontrol etmişlerdir. Önceden kodlanmamış az sayıdaki soru ile bazı sorulara açık uçlu olarak alınan cevaplar, merkez ekibi tarafından kodlanmıştır. Bunun sonrasında, CSPro (Census and Survey Processing System) paket programı ile kişisel bilgisayarlarda veri girişi ve kontrolü yapılmıştır. Veri girişi işleminde, her sorukağıdı farklı veri girişçiler tarafından iki kez bilgisayara girilmiş, böylece alandan gelen bilgiler ile bilgisayara girilen bilgiler arasında yüzde yüzlük doğrulama sağlanmıştır. Merkezdeki veri girişi ve kontrol çalışmaları Kasım 2008'de (alan çalışmasının başlangıcından üç hafta sonra) başlamış ve Ocak 2009'un ikinci haftasında tamamlanmıştır.

Tablo 1.1'de hanehalkı ve evlenmiş kadın görüşmelerinin sonuçları sunulmuştur. TNSA-2008 için toplam olarak 13,521 hanehalkı seçilmiştir. Listeleme aşaması sırasında bu hanelerden 11,911'inin dolu olduğu ve görüşme yapılabileceği saptanmıştır. Dolu olduğu saptanan 11,911 hanehalkının yüzde 88'i (10,525 hanehalkı) ile görüşmeler başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bazı hanehalklarında araştırma ekiplerinin görüşmeleri gerçekleştirememesinin nedenleri arasında, daha önce listelenen bazı hanehalklarının araştırma sırasında dolu olmaması veya bazı hanehalklarının araştırma tarihinde uzun süreliğine ,evlerinden ayrılmış olmalarıdır.

Tablo 1.1 Hanehalkı ve kişi görüşmelerinin sonuçları			
Hanehalkı sayısı, görüşme sayısı ve yerleşim yerine göre cevaplama oranları, Türkiye 2008			
Sonuç	Kent	Kır	Toplam
Hanehalkı görüşmeleri			
Seçilen hanehalkı sayısı	10,017	3,504	13,521
Dolu haneler	8,909	3,002	11,911
Görüşme yapılan haneler	7,672	2,853	10,525
Hanehalkı cevaplama oranı	86.1	95.0	88.4
Kişi görüşmeleri			
Uygun kadınlar	5,891	2,112	8,003
Görüşme yapılan uygun kadınlar	5,429	1,976	7,405
Uygun kadın cevaplama oranı	92.2	93.6	92.5

Görüşme yapılan 10,525 hanede, 8,003 kadının, görüşme için uygun niteliklere sahip olduğu (görüşme tarihinden bir gece önce o evde kalan ve doğurgan yaşlardaki (15-49) en az bir kere evlenmiş kadınlar) belirlenmiştir. Bu kadınların 7405'i (yüzde 92,5) ile görüşmeler başarı ile tamamlanmıştır. Uygun olduğu halde görüşülemeyen az sayıdaki kadın ile görüşme yapılamamasının başlıca nedeni, oturdukları hanelere tekrarlanan ziyaretlere rağmen kadınların evde bulunamamasıdır.

Saha çalışması, örneklemin kapsamı ve veri girişi ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler EK B'de verilmiştir.

Mehmet Ali Eryurt, A. Sinan Türkyılmaz ve İsmet Koç

Bu bölümün amacı, TNSA-2008'deki araştırma nüfusunun demografik ve sosyo-ekonomik profilini ortaya koymak ve kadınların ve çocukların içerisinde yaşadıkları fiziksel çevreyibetimsel olarak değerlendirmektir. Bu değerlendirmeler hanehalkı nüfusunun yaş ve cinsiyet dağılımı, okuryazarlık ve eğitim durumu, hanehalkı reisliği, ortalama hanehalkı büyüklüğü, içme suyu ve tuvalet imkanları gibi konut özellikleri ile hanehalkının sahip olduğu mallar gibi konuları kapsamaktadır. Hanehalkı ve konut özelliklerine ilişkin göstergeler genellikle kırsal ve kentsel yerleşim yerleri arasında farklılaşma gösterdiği için göstergeler kır-kent ayrımında sunulmuştur. Bu bölümde sunulan bilgiler daha sonraki bölümlerde tartışılan pekçok sosyal ve demografik olgunun daha iyi anlaşılması için bir temel oluşturmasının yanısıra ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmışlık düzeyinin değerlendirilmesi açısından da faydalı olacaktır. Ayrıca bölümdeki bilgiler araştırma örnekleminin temsil gücünün değerlendirilmesinde de bir araç olarak kullanılabilir.

2.1 Hanehalkı Nüfusunun Özellikleri

TNSA-2008'de hanehalkı, bir ya da daha fazla kişinin birlikte yaşadığı, ortak bir geliri paylaştığı ve aynı kazandan yemek yediği bir birim olarak tanımlanmıştır. Araştırmada genellikle seçilen hanede yaşayan tüm kişiler (*de jure* nüfus) ve görüşme tarihinden bir gece önce seçilen hanede kalan tüm kişiler (*de facto* nüfus) hakkında bilgi toplanmıştır. *De jure* ve *de facto* nüfuslar arasında küçük bir farklılık bulunması, örneklem olasılıklarının *de facto* nüfus temelinde hesaplanması ve daha önceki demografik araştırmalar ve nüfus sayımları ile karşılaştırılabilirliği korumak gibi nedenlerle, aksi belirtilmedikçe bu raporda yer alan tablolar *de facto* nüfus temel alınarak oluşturulmuştur.

2.1.1 Yaş ve Cinsiyet Yapısı

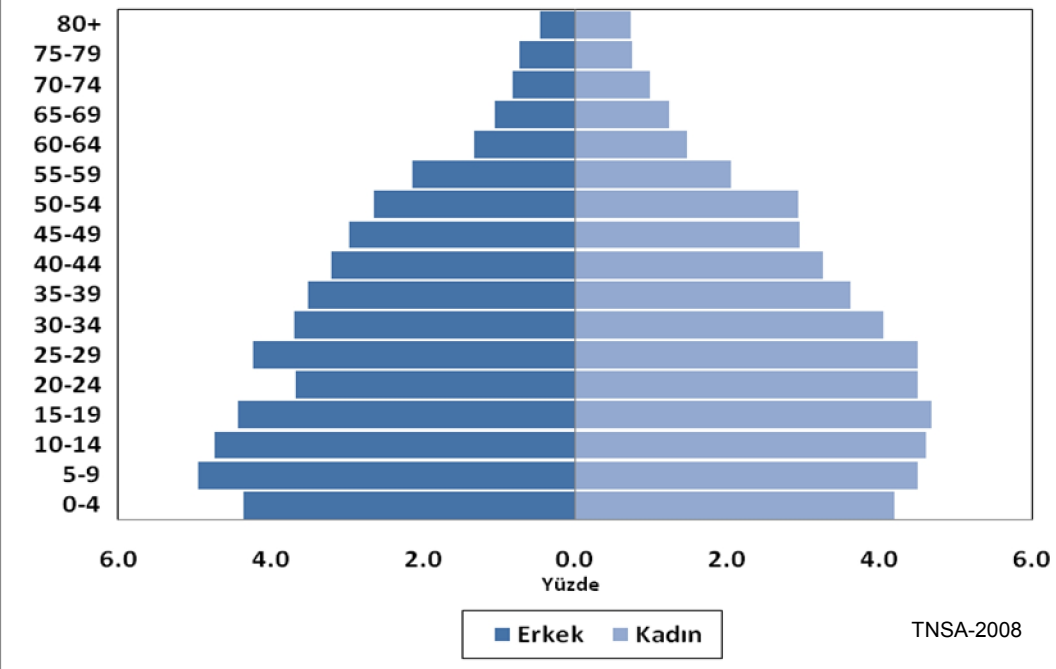
Yaş ve cinsiyet doğurganlık, evlilik ve ölümlülük gibi birçok demografik sürece ilişkin çalışmalarda önem arzeden değişkenlerdir. Tablo 2.1'de hanehalkı nüfusunun beşli yaş gruplarına göre yüzde dağılımını kent-kır ayrımına ve cinsiyete göre verilmektedir. Nüfusun yaş yapısı, özellikle doğurganlık ve ölümlülük gibi demografik olayların geçmiş tarihinin bir yansımasıdır. Yaş yapısı, araştırmada toplanan verinin yaş bildirimini açısından veri kalitesinin test edilmesi için de faydalı bir araçtır. Seçilen hanelerde araştırmadan önceki geceyi o hanede geçiren kişi sayısı (*de facto* nüfus) 40,054 olarak bulunmuştur. Bu kişilerin yüzde 49'u erkek, yüzde 51'i kadındır. Kırsal alanlarda kadınların oranı biraz daha yüksektir (sırası ile yüzde 52 ve yüzde 48). Nüfusun yüzde 73'ü kentsel alanlarda yaşamaktadır.

Tablo 2.1 Yaş, yerleşim yeri ve cinsiyete göre hanehalkı nüfusu

De facto hanehalkı nüfusunun beş yıllık yaş grupları, yerleşim yeri ve cinsiyete göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yaş	Kent			Kır			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
<5	8.7	8.0	8.3	9.6	8.8	9.2	8.9	8.2	8.6
5-9	9.8	8.4	9.1	10.8	9.9	10.3	10.1	8.8	9.4
10-14	9.5	8.8	9.1	10.3	9.6	9.9	9.7	9.0	9.4
15-19	9.1	9.6	9.3	8.9	8.1	8.5	9.0	9.2	9.1
20-24	7.9	9.3	8.6	6.5	7.6	7.0	7.5	8.8	8.2
25-29	9.4	9.4	9.4	6.4	7.1	6.8	8.6	8.8	8.7
30-34	8.1	8.6	8.3	6.2	6.3	6.2	7.6	7.9	7.8
35-39	7.5	7.5	7.5	6.2	6.0	6.1	7.2	7.1	7.1
40-44	6.7	6.6	6.7	6.0	5.6	5.8	6.5	6.4	6.4
45-49	6.2	5.9	6.0	5.8	5.4	5.6	6.1	5.8	5.9
50-54	5.4	5.7	5.6	5.3	6.0	5.7	5.4	5.8	5.6
55-59	4.1	3.7	3.9	5.1	4.9	5.0	4.4	4.0	4.2
60-64	2.6	2.5	2.5	3.1	3.9	3.5	2.7	2.9	2.8
65-69	1.8	2.0	1.9	3.0	3.5	3.3	2.1	2.4	2.3
70-74	1.3	1.6	1.4	2.8	2.8	2.8	1.7	1.9	1.8
75-79	1.1	1.2	1.2	2.4	2.1	2.3	1.5	1.5	1.5
80 +	0.8	1.2	1.0	1.3	2.2	1.8	0.9	1.4	1.2
Bilmiyor/cevapsız	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	14,402	14,874	29,276	5,202	5,576	10,778	19,604	20,450	40,054

Şekil 2.1. Nüfus Piramidi

Görüşme yapılan hanelerdeki *de facto* nüfusa dayanarak oluşturulan nüfus piramidi (Şekil 2.1) hem nüfusun günümüzdeki yaş ve cinsiyet yapısı hem de zaman içerisinde yaş ve cinsiyet yapısında yaşanan değişim hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Türkiye nüfus piramidi yüksek doğurganlık ve ölümlülük rejiminden, düşük doğurganlık ve ölümlülük rejimine geçişin etkilerini göstermektedir. Yakın geçmişte yaşanan doğurganlık düşüşünün etkisi nüfus piramidinin daralan tabanında kendisini göstermektedir. 0-4 yaş grubunun oranı sayısal olarak en büyük kuşak olan 5-14 yaş gruplarının oranından daha düşüktür. 20-24 yaş grubunda cinsiyet oranı ve yaş grubunun göreceli büyüklüğü bitişik yaş gruplarına göre daha düşüktür. Bu durum bitişik yaş gruplarına göre, bu yaş grubunda daha büyük oranda erkeğin askerde olması nedeniyle görüşme tarihinden önceki geceyi seçilen hanede geçirmemiş olması, dolayısıyla “*de facto*” hanehalkı üyeleri arasında sayılmamış olmaları ile açıklanabilir.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de nüfusun yüzde 27’si 15 yaşından küçüktür (Tablo 2.2.1). Yaşlı nüfusun oranı (65 yaş ve üzeri) Türkiye’nin tarihindeki en yüksek oranda, yüzde 7’dir. Bu eğilim yakın dönemde Türkiye’de yaşanan üç demografik değişimin birleşik etkisinin sonucudur: genç yaş gruplarının sayısal olarak azalmasına yol açan doğurganlıktaki hızlı düşüş, tüm yaş gruplarında yaşam beklentisinin artması ve geçmişte doğurganlığın yüksek olması sebebiyle 65 yaş grubuna ulaşan kuşakların büyüklüğünün artmış olması.

Kır-kent farklılaşmasına bakıldığında, 15 yaşın altındaki nüfusun oranı kırsal alanlarda kentsel alanlardan daha yüksektir (sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 27). Benzer şekilde, kırsal alanlarda yaşayan yaşlı nüfus oransal olarak kentsel alanlardan daha fazladır (sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 6). Bir diğer önemli kır-kent farklılaşması çalışma çağındaki nüfusun, bir başka ifadeyle 15-64 yaş arasındaki nüfusun oranında gözlenmektedir. Çalışma çağındaki nüfusun oranı kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha yüksektir. Bu durum, ekonomik olarak aktif nüfusun kırdan kente göç etmesinden kaynaklanıyor olabilir.

<u>Tablo 2.2.1 Hanehalkı nüfusunun yaş dağılımı</u>			
Hanehalkı nüfusunun yaş grubu ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008			
Yaş grubu	Kent	Kır	Toplam
0-14	26.6	29.5	27.4
15-64	67.9	60.4	65.8
65+	5.5	10.1	6.8
Toplam	100.0	100.0	100.0
Sayı	29,276	10,778	40,054

Tablo 2.2.2 hanehalkı nüfusunun geniş yaş gruplarına göre dağılımını, son dört demografik araştırma, 1990 ve 2000 yıllarında gerçekleştirilen son iki nüfus sayımı ve 2008 yılı için Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden elde edilen bilgiler temelinde karşılaştırmaktadır. Tablo'da 1990 ve 2008 arasındaki dönemde 15 yaşın altındaki nüfusun yüzde 35'ten yüzde 27'ye düştüğü, yaşlı nüfusun payının yüzde 4'ten yüzde 7'ye yükseldiği görülmektedir. Üretken olmayan nüfusun (15 yaşın altındaki ve 65 ve üzeri yaşlardaki nüfus) 15-64 yaş nüfusuna oranı olarak tanımlanan bağımlılık oranı, tabloda yer alan yaş dağılımı verileri kullanılarak hesaplanmıştır. 1990 nüfus sayımında yüzde 65 civarında olan bağımlılık oranı TNSA-2008'de yüzde 52'ye düşmüştür. Bağımlılık oranındaki bu azalma, üretken olmayan nüfus üzerinde yaşlı ve genç nüfustan kaynaklanan ekonomik yükün önemli oranda azaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulguya paralel olarak 1990 yılında 22.2 olan hanehalkı nüfusunun ortanca yaşı, 4.3 yıl artarak 2008 yılında 26.5'e yükselmiştir. Hem bağımlılık oranında hem de ortanca yaşta görülen değişimler doğurganlığın azalmasının sonucu olarak ortaya çıkan nüfusun yaşlanması süreci ile tutarlıdır.

Tablo 2.2.2 Seçilmiş kaynaklarda yaşa göre nüfus							
Yaş grubuna göre nüfusun dağılımı, Türkiye 1990-2008							
Yaş grubu	GNS 1990	TNSA 1993	TNSA 1998	GNS 2000	TNSA 2003	ADNKS 2008	TNSA 2008
0-14	35.0	33.0	31.5	29.8	29.1	26.3	27.4
15-64	60.7	61.4	62.6	64.5	64.0	66.9	65.8
65+	4.3	5.5	5.9	5.7	6.9	6.8	6.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ortanca yaş	22.2	23.1	24.3	24.8	24.7	26.3	26.5
Bağımlılık oranı	64.7	62.7	59.7	55.1	56.3	49.5	51.9

Kaynaklar: 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı (GNS), TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003, TNSA-2008 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

2.1.2 Hanehalkı Kompozisyonu

Tablo 2.3, TNSA-2008 örnekleminde yer alan hanehalklarının dağılımını, hanehalkı reisinin cinsiyetine ve hanehalkı büyüklüğüne göre vermektedir. Hanehalkının bu özellikleri genellikle sosyo-ekonomik farklılıklarla ilişkili oldukları için önem arz etmektedir. Önceki tabloların aksine, Tablo 2.3 *de jure* nüfus, yani genellikle o hanede yaşayan nüfus temelinde oluşturulmuştur.

Hanehalkı kompozisyonu genellikle hanedeki parasal ve diğer kaynakların hanehalkı üyelerine dağılımını etkilemektedir. Hanehalkı reisi kadın olan hanelerde finansal kaynakların hanehalkı reisi erkek olan hanelere göre daha sınırlı olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde hanehalkı büyüklüğü hanehalkı üyelerinin genel refah düzeyini etkilemektedir. Hanehalkı büyüklüğü aynı zamanda hanenin kalabalık olması ile ilişkili olması nedeniyle kötü sağlık koşullarına da yol açabilmektedir. Beklendiği üzere, TNSA-2008'de Türkiye'deki kültürel yapının sonucu olarak, hanehalkı reisinin erkek olduğu haneler çoğunluktadır; hanelerin yüzde 87'sinde hanehalkı reisi erkektir, kalan yüzde 13 hanede ise kadınlar hanehalkı reisidir.

Kadınların hanehalkı reisi olduğu hanelerin oranı kentte (yüzde 12) ve kırdaki (yüzde 13) yaklaşık olarak aynı düzeydedir. Hanehalkı başına ortalama olarak 3.9 kişi düşmektedir. Hanelerin yarısından biraz daha azında üç veya daha az kişi yaşamakta, dörtte birinde dört kişi yaşamakta, ve yüzde 29'unda beş veya daha fazla hanehalkı üyesi bulunmaktadır. Kırsal ve kentsel alanlarda hanehalkı büyüklüğü açısından bariz farklılıklar bulunmaktadır. Kentsel alanlarda beş veya daha fazla üyenin yaşadığı hanehalklarının yüzdesi 27 iken kırsal alanlarda yüzde 37'dir. Kentsel alanlarda ortalama hanehalkı büyüklüğü 3.8 kişi iken kırsal alanlarda 4.2 kişidir.

Tablo 2.3 Hanehalkı kompozisyonu			
Hanehalklarının yerleşim yerine, hanehalkı reisinin cinsiyetine ve hanehalkı büyüklüğüne göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008			
Özellik	Kent	Kır	Toplam
Hanehalkı reisinin cinsiyeti			
Erkek	87.0	87.6	87.2
Kadın	13.0	12.4	12.8
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hanede yaşayanların sayısı			
0	0.2	0.6	0.3
1	6.0	7.6	6.4
2	16.8	20.8	17.8
3	23.1	15.6	21.2
4	27.3	18.7	25.1
5	13.4	12.8	13.2
6	6.6	8.5	7.1
7	3.1	6.0	3.8
8	1.4	2.8	1.8
9+	2.1	6.6	3.2
Toplam	100.0	100.0	100.0
Hanehalkı sayısı	7,866	2,659	10,525
Ortalama hanehalkı büyüklüğü	3.8	4.2	3.9
Not: Bu tablo hanehalkının <i>de jure</i> üyelerine, yani genellikle hanede yaşayanlara dayanmaktadır.			

2.2 Anne ve/veya Babası ile Yaşamayan Çocuklar

Evlatlık çocuk, öz anne ve babası ile birlikte yaşamayan 18 yaş altındaki çocuklardır. Yetim çocuk ise öz anne ve babasından biri veya her ikisi birden hayatta olmayan 18 yaş altındaki çocuklardır. Evlatlık ve yetim çocukların yaygınlığını saptamak için hanehalkı soru kağıdında öz anne ve babanın hayatta olup olmadığına ve çocukla aynı hanede ikamet edip etmediğine ilişkin dört soruya yer verilmiştir. Tablo 2.4., 18 yaş altındaki çocukların öz anne-babaları ile birlikte yaşayıp yaşamadıklarına ve öz anne-babalarının hayatta olup olmadığına dair detaylı bilgiler vermektedir.

Table 2.4 Evlatlık ve yetim çocuklar

On sekiz yaşın altındaki *de jure* çocukların temel özelliklere, anne ve baba ile birlikte yaşama durumuna ve anne ve/veya babaların hayata olma durumuna göre yüzde dağılımı, biyolojik anne ve babasıyla yaşamayan çocukların ve anne ve babasından herhangi biri ölen çocukların yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellik	Her iki ebeveyn ile birlikte yaşıyor	Annesi ile yaşıyor		Babası ile yaşıyor		Her ikisi ile de yaşamıyor					Toplam	Biyolojik anne ve babasıyla yaşamayanların yüzdesi	Anne veya babasından biri veya her ikisi de ölü Çocuk sayısı	
		Baba hayatta	Baba ölmüş	Anne hayatta	Anne ölmüş	Her ikisi de hayatta	Sadece baba hayatta	Sadece anne hayatta	Her ikisi de ölmüş	Bilgi alınmadı				
Yaş														
<2	98.0	1.3	0.1	0.1	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.2	100.0	0.3	0.1	1,401
2-4	96.8	1.7	0.4	0.5	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.5	0.5	2,001
5-9	94.4	2.6	0.8	0.8	0.2	0.9	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	1.1	1.2	3,768
10-14	91.3	3.1	2.1	0.9	0.9	1.4	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	1.5	3.1	3,798
15-17	86.2	2.2	3.7	0.6	1.0	5.4	0.1	0.5	0.1	0.2	100.0	6.1	5.4	2,352
Cinsiyet														
Erkek	93.0	2.5	1.6	0.8	0.5	1.4	0.1	0.1	0.0	0.1	100.0	1.5	2.3	6,806
Kadın	92.7	2.3	1.4	0.6	0.5	2.1	0.0	0.2	0.0	0.1	100.0	2.4	2.2	6,515
Yerleşim yeri														
Kent	92.6	2.7	1.5	0.8	0.4	1.7	0.1	0.1	0.0	0.1	100.0	1.9	2.1	9,461
Kır	93.3	1.6	1.6	0.5	0.9	1.8	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	2.0	2.7	3,860
Bölge														
Batı	92.7	2.6	1.4	0.7	0.2	2.1	0.0	0.1	0.0	0.2	100.0	2.2	1.7	4,744
Güney	93.7	2.0	2.0	0.5	0.4	1.1	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	1.3	2.6	1,696
Orta	91.6	3.6	0.9	1.2	0.4	2.2	0.0	0.1	0.0	0.0	100.0	2.3	1.4	2,640
Kuzey	93.4	2.6	0.8	0.6	0.8	1.4	0.1	0.2	0.0	0.0	100.0	1.8	1.9	764
Doğu	93.4	1.3	2.2	0.3	0.9	1.2	0.1	0.3	0.1	0.1	100.0	1.7	3.6	3,477
NUTS 1 Bölgesi														
İstanbul	93.0	2.5	1.5	0.9	0.1	1.4	0.0	0.1	0.0	0.5	100.0	1.5	1.8	2,268
Batı Marmara	90.0	4.4	2.0	0.2	0.3	3.1	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	3.1	2.3	396
Ege	92.0	2.3	1.3	1.0	0.6	2.6	0.0	0.0	0.1	0.0	100.0	2.7	2.0	1,606
Doğu Marmara	93.2	2.5	0.5	1.0	0.0	2.9	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	2.9	0.5	1,058
Batı Anadolu	92.3	5.2	0.2	0.7	0.3	1.4	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	1.4	0.5	1,140
Akdeniz	93.7	2.0	2.0	0.5	0.4	1.1	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	1.3	2.6	1,696
Orta Anadolu	91.2	3.1	1.4	1.1	0.4	2.3	0.1	0.4	0.0	0.0	100.0	2.7	2.3	664
Batı Karadeniz	93.0	1.8	1.8	0.9	0.5	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	2.0	2.3	706
Doğu Karadeniz	91.5	3.0	0.8	0.4	1.4	1.8	0.2	0.6	0.1	0.1	100.0	2.7	3.2	318
Kuzeydoğu Anadolu	94.9	1.2	1.3	0.4	0.4	1.3	0.1	0.1	0.3	0.0	100.0	1.8	2.1	533
Ortadoğu Anadolu	92.7	1.6	2.4	0.0	1.2	1.1	0.0	0.8	0.0	0.2	100.0	1.9	4.4	959
Güneydoğu Anadolu	93.3	1.3	2.3	0.4	1.0	1.3	0.2	0.1	0.0	0.1	100.0	1.5	3.6	1,977
Hanehalkı Refah Düzeyi														
En düşük	91.9	1.8	2.4	0.8	0.7	1.8	0.0	0.2	0.1	0.4	100.0	2.0	3.3	3,341
Düşük	93.2	1.9	1.5	0.7	0.6	1.9	0.0	0.2	0.0	0.0	100.0	2.1	2.3	2,969
Orta	92.4	2.4	1.1	0.6	0.6	2.4	0.1	0.3	0.0	0.0	100.0	2.8	2.1	2,533
Yüksek	93.1	2.7	1.4	1.0	0.2	1.5	0.1	0.1	0.1	0.0	100.0	1.7	1.8	2,286
En yüksek	93.9	3.8	0.9	0.1	0.4	0.8	0.0	0.0	0.0	0.2	100.0	0.8	1.3	2,191
Toplam <15	94.2	2.5	1.1	0.7	0.4	1.8	0.0	0.2	0.1	0.4	100.0	2.0	3.3	3,341
Toplam <18	92.8	2.4	1.5	0.7	0.5	1.7	0.0	0.1	0.0	0.1	100.0	1.9	2.3	13,321

Türkiye’de 18 yaş altındaki çocukların büyük çoğunluğu (yüzde 93) her iki ebeveyni ile birlikte yaşamaktadır. Çocukların anne-babalarla birlikte yaşama durumu temel özelliklere göre çok küçük farklılıklar göstermektedir, tek istisna yaştır. Beklendiği gibi her iki ebeveyni ile birlikte yaşayan çocukların oranı artan yaşla birlikte azalmaktadır.

Çocukların yüzde 5’i sadece bir ebeveyn ile birlikte yaşamaktadır -yüzde 4’ü annesi ile, yüzde 1’i ise babası ile birlikte yaşamaktadır. Çocukların yüzde 3’ü diğer ebeveyni öldüğü için sadece bir ebeveyni ile birlikte yaşayamaktadır. 18 yaş altındaki çocuklar arasında evlatlık olan çocukların (öz anne ve babasının herhangi biri ile birlikte yaşamayan çocuklar) oranı sadece yüzde 2’dir. Benzer şekilde yetim çocukların (öz anne veya babasından herhangi biri hayatta olmayan çocuklar) oranı da yüzde 2’dir.

2.3 Hanehalkı Nüfusunun Eğitimi

Eğitim düzeyi hanehalkı üyelerinin önemli özelliklerinden bir tanesidir. Üreme davranışı, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, çocuk sağlığı gibi pekçok olgu hanehalkı üyelerinin eğitim düzeyinden etkilenmektedir. Türkiye’de 6 yaşında başlanan ilköğretim 8 yıl sürmektedir. Temel eğitim olarak değerlendirilen 8 yıllık eğitim (birinci kademe 5 yıl; ikinci kademe 3 yıl) 1997 yılından beri zorunludur. Dört yıllık bir ek süreyi gerektiren lise eğitimi ise zorunlu değildir. Hanehalkı görüşmelerinden elde edilen bilgiler hem hanehalkı üyelerinin eğitim durumlarına hem de çocuk ve yetişkinlerin eğitime katılımlarına ilişkin olarak değerlendirilebilir.

2.3.1 Hanehalkı Üyelerinin Eğitim Düzeyi

Tablo 2.5.1 ve 2.5.2 altı yaş ve üstü *de facto* erkek ve kadın hanehalkı nüfusunun eğitim düzeyine ve temel özelliklere göre dağılımını göstermektedir. Sonuçlar erkekler ve kadınlar arasındaki eğitime katılım farklılıklarının halen devam ettiğini göstermektedir. Genel olarak, kadınlar erkeklerden daha az eğitimlidir. TNSA-2008 kapsamındaki hanehalklarında kadınların yüzde 33’ü ya hiç eğitim almamış, ya da ilkokulu tamamlamamışken bu rakam erkeklerde yüzde 20’dir. Kadınların dörtte biri, erkeklerin ise üçte biri lise ve üzeri eğitime sahiptir. Erkek nüfusun ortalama eğitim süresi 5.1 yıldır, bu değer kadınların ortalama eğitim süresine göre 0.6 yıl daha uzundur (4.5 yıl). Eğitim seviyelerindeki değişimin birbirini takip eden kuşaklar için ayrı ayrı incelenmesi, hem erkeklerde hem de kadınlarda zaman içinde eğitime katılımın belirgin şekilde arttığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 20-24 yaş grubunda yer alan erkeklerin ortalama eğitim süresi (10.4), 40-44 yaş grubunda yer alan erkeklerin iki katıdır (5.0). Benzer bir eğilim kadınlar arasında da göze çarpmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki eğitime katılım farklılıkları halen devam etmesine rağmen fark genç kuşaklarda azalmıştır. Beklendiği gibi kentsel alanlarda yaşayanların kırsal alanlarda yaşayanlara göre eğitime katılımları daha yüksektir ve eğitimde kalma süreleri daha uzundur. Bununla birlikte, eğitime katılımda cinsiyet farklılıkları kentsel alanlarda, kırsal alanlardan daha belirgindir. Kentsel alanlarda yaşayan erkekler arasında ortalama eğitim süresi 6.6 yıldır, bu süre kentte yaşayan kadınların ortalama süresinden (4.7 yıl) iki yıl daha fazladır. Kırsal yerleşim yerlerinde aradaki fark çok daha azdır, ortalama eğitim süresi erkekler için 4.6 yıl, kadınlar için ise 4.1 yıldır.

Tablo 2.5.1 Hanehalkı nüfusunun eğitim düzeyi: Erkekler

Altı ve üzeri yaştaki erkek *de facto* hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin ve ortanca eğitim süresinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellik	Eğitimi yok/ İlkokulu bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe	İlköğretim ikinci kademe	Lise ve üzeri	Cevapsız	Toplam	Sayı	Ortanca eğitim süresi
Yaş								
6-9	99.3	0.1	0.0	0.0	0.6	100.0	1,615	0.7
10-14	31.1	54.7	14.0	0.1	0.1	100.0	1,899	5.0
15-19	3.5	7.6	68.4	20.4	0.1	100.0	1,773	8.7
20-24	3.9	16.4	20.3	59.2	0.2	100.0	1,471	10.4
25-29	4.0	32.0	15.7	47.8	0.5	100.0	1,691	8.8
30-34	2.5	41.4	12.3	43.7	0.1	100.0	1,481	7.7
35-39	4.4	51.1	13.2	30.8	0.5	100.0	1,407	5.0
40-44	5.4	51.6	14.4	28.3	0.3	100.0	1,279	5.0
45-49	5.8	54.5	10.0	29.1	0.6	100.0	1,189	4.9
50-54	7.6	52.6	10.3	28.8	0.7	100.0	1,061	4.9
55-59	13.5	58.3	7.5	20.2	0.5	100.0	853	4.7
60-64	21.4	51.2	9.6	17.5	0.3	100.0	529	4.6
65+	43.8	39.6	4.8	10.7	1.1	100.0	1,226	4.1
Yerleşim yeri								
Kent	17.6	33.5	17.8	30.6	0.4	100.0	12,892	6.6
Kır	26.1	45.5	15.3	12.7	0.5	100.0	4,598	4.6
Bölge								
Batı	15.8	37.7	16.9	29.3	0.3	100.0	7,452	5.8
Güney	20.9	39.9	17.5	21.2	0.4	100.0	2,109	4.9
Orta	16.7	35.1	17.5	30.3	0.4	100.0	3,669	6.3
Kuzey	20.0	38.4	15.9	25.2	0.5	100.0	1,145	4.9
Doğu	32.4	33.1	17.5	16.1	0.9	100.0	3,116	4.7
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	16.0	35.9	16.4	31.5	0.3	100.0	3,530	6.4
Batı Marmara	15.5	43.6	16.2	24.5	0.2	100.0	768	4.9
Ege	16.7	40.5	16.6	26.0	0.2	100.0	2,392	5.0
Doğu Marmara	14.3	35.4	19.0	30.9	0.5	100.0	1,637	7.0
Batı Anadolu	14.0	32.0	16.9	36.8	0.3	100.0	1,590	7.4
Akdeniz	20.9	39.9	17.5	21.2	0.4	100.0	2,109	4.9
Orta Anadolu	19.4	39.0	16.7	24.7	0.3	100.0	852	5.0
Batı Karadeniz	21.4	38.0	18.0	22.0	0.7	100.0	1,036	4.9
Doğu Karadeniz	20.7	35.2	15.6	27.9	0.5	100.0	474	5.0
Kuzeydoğu Anadolu	30.5	31.4	16.6	20.8	0.6	100.0	523	4.8
Ortadoğu Anadolu	32.3	32.5	17.0	17.6	0.6	100.0	850	4.7
Güneydoğu Anadolu	32.9	33.7	18.1	14.1	1.2	100.0	1,729	4.6
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	35.0	45.1	13.8	5.5	0.7	100.0	3,275	4.4
Düşük	24.6	45.3	17.4	12.2	0.5	100.0	3,405	4.7
Orta	16.9	40.7	20.0	21.7	0.7	100.0	3,502	5.0
Yüksek	13.1	34.8	18.5	33.3	0.3	100.0	3,617	7.2
En yüksek	11.3	19.3	15.7	53.6	0.1	100.0	3,692	10.2
Toplam	19.8	36.7	17.1	25.9	0.5	100.0	17,491	5.1

Table 2.5.2 Hanehalkı nüfusunun eğitim düzeyi: Kadınlar

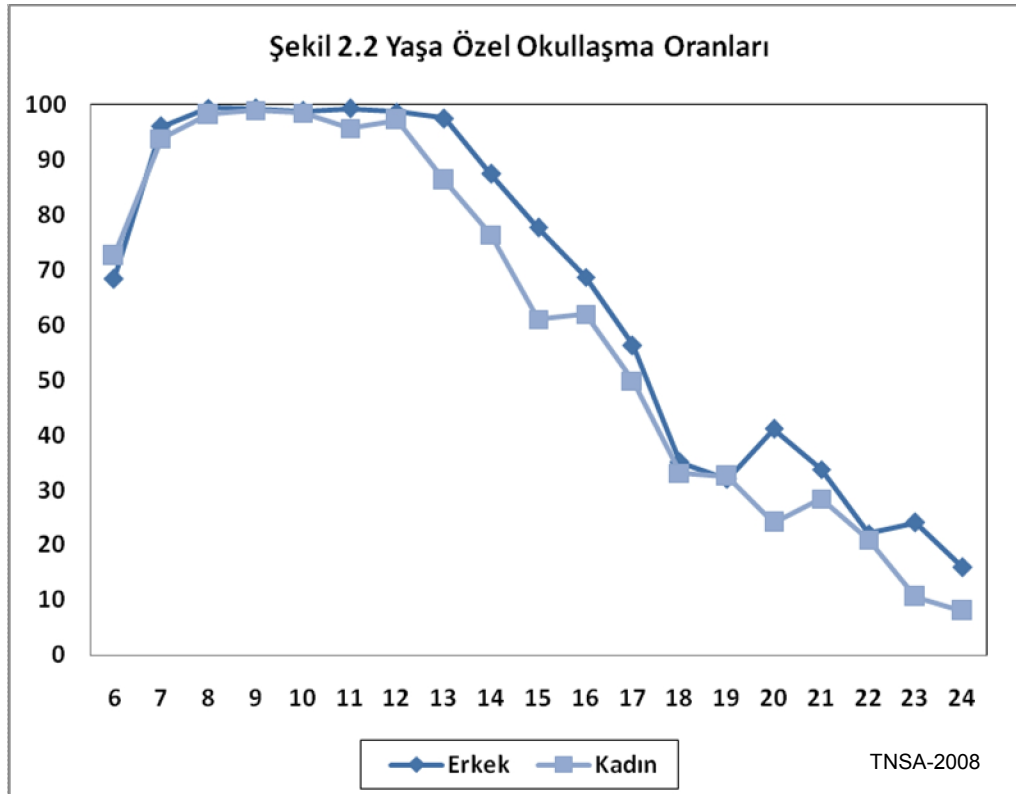
Altı ve üzeri yaştaki kadın *de facto* hanehalkı nüfusunun tamamladığı veya devam ettiği en yüksek eğitim düzeyinin ve ortanca eğitim süresinin seçilmiş özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellik	Eğitimi yok/ İlkokulu bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe	İlköğretim ikinci kademe	Lise ve üzeri	Cevapsız	Toplam	Sayı	Ortanca eğitim süresi
Yaş								
6-9	99.5	0.1	0.0	0.0	0.4	100.0	1,504	0.8
10-14	29.0	55.3	15.1	0.4	0.2	100.0	1,847	5.1
15-19	8.7	10.5	59.7	21.1	0.0	100.0	1,877	8.3
20-24	13.7	28.7	15.2	42.4	0.0	100.0	1,806	7.6
25-29	12.7	43.9	8.0	35.3	0.2	100.0	1,800	4.9
30-34	11.8	49.1	6.5	32.4	0.2	100.0	1,626	4.8
35-39	19.8	55.7	5.8	18.5	0.2	100.0	1,448	4.6
40-44	23.3	51.9	5.4	18.8	0.5	100.0	1,304	4.5
45-49	28.0	50.7	4.7	16.3	0.3	100.0	1,178	4.4
50-54	38.3	43.3	5.7	12.2	0.6	100.0	1,178	4.3
55-59	52.8	33.7	4.2	9.2	0.1	100.0	821	2.7
60-64	62.5	27.0	1.9	8.6	0.0	100.0	587	0.0
65+	76.4	16.9	2.4	3.4	0.9	100.0	1,480	0.0
Yerleşim yeri								
Kent	28.1	35.2	13.7	22.7	0.3	100.0	13,476	4.7
Kır	47.6	37.4	8.8	5.9	0.3	100.0	4,992	4.1
Bölge								
Batı	25.3	38.7	12.9	22.7	0.4	100.0	7,643	4.7
Güney	35.6	35.7	13.8	14.6	0.2	100.0	2,286	4.5
Orta	26.8	39.0	12.6	21.3	0.3	100.0	3,968	4.7
Kuzey	38.1	34.6	11.4	15.6	0.2	100.0	1,272	4.4
Doğu	56.6	25.7	10.0	7.5	0.3	100.0	3,299	2.6
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	23.6	35.0	14.9	25.7	0.7	100.0	3,520	4.9
Batı Marmara	25.2	47.2	11.8	15.6	0.2	100.0	801	4.6
Ege	28.6	41.1	10.5	19.7	0.1	100.0	2,592	4.6
Doğu Marmara	25.6	42.3	11.0	21.0	0.1	100.0	1,669	4.7
Batı Anadolu	19.6	37.2	13.7	29.3	0.3	100.0	1,729	4.9
Akdeniz	35.6	35.7	13.8	14.6	0.2	100.0	2,286	4.5
Orta Anadolu	35.0	37.8	13.4	13.8	0.1	100.0	914	4.5
Batı Karadeniz	35.7	36.6	11.9	15.3	0.4	100.0	1,164	4.4
Doğu Karadeniz	42.7	30.3	12.4	14.5	0.1	100.0	515	4.3
Kuzeydoğu Anadolu	51.8	25.7	11.5	10.8	0.2	100.0	541	3.5
Ortadoğu Anadolu	58.6	23.2	10.3	7.7	0.2	100.0	921	2.1
Güneydoğu Anadolu	57.0	26.7	9.4	6.4	0.4	100.0	1,814	2.6
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	59.7	30.4	8.0	1.6	0.3	100.0	3,544	2.0
Düşük	44.6	38.7	11.5	4.8	0.4	100.0	3,660	4.2
Orta	30.4	43.6	13.7	11.9	0.3	100.0	3,691	4.5
Yüksek	21.2	39.6	15.3	23.7	0.2	100.0	3,796	4.8
En yüksek	13.0	26.4	12.9	47.2	0.4	100.0	3,776	9.1
Toplam	33.4	35.8	12.3	18.2	0.3	100.0	18,468	4.5

Eğitime katılım açısından Doğu bölgesi en dezavantajlı bölge durumundadır. Eğitime katılımı gözlemlenen cinsiyet farklılıkları Doğu ve Orta bölgelerinde en yüksek, Güney ve Kuzey bölgelerinde ise en dştktr. Doğu'da erkekler ve kadınlar arasındaki ortalanca eğitim süresi farkı 2.1 iken, bu fark Güney'de 0.4 yıla kadar düşmektedir. NUTS-1 bölgeleri arasında Güneydoğu Anadolu ve Orta Doğu Anadolu bölgeleri en düşük eğitime katılım oranları ile ön plana çıkmaktadır. Eğitime katılım hanehalkının refah düzeyi ile yakından ilişkilidir; en yoksul refah düzeyindeki hanelerde yer alan erkeklerin yüzde 35'i, kadınların ise yüzde 60'ı ya hiç eğitim almamış ya da ilkokulu bitirmemiştir. Lise ve üzeri eğitime sahip olanların yüzdesi ise erkeklerde yüzde 6'yı, kadınlarda ise yüzde 2'yi geçmemektedir. Eğitim düzeyi hanehalkı refah düzeyine paralel olarak artmaktadır. En zengin refah düzeyindeki erkeklerin ortalanca eğitim süreleri, en yoksul refah düzeyindeki erkeklerin eğitim sürelerinin iki katından daha fazla iken, kadınlarda dört kat daha fazladır.

2.3.2 Okula Devam Etme Oranları

TNSA-2008'de 6-24 yaş grubundaki hanehalkı nüfusunun araştırma tarihinde okula devam etme durumuna ilişkin bilgi toplanmıştır. Bu yaş grubundaki nüfusun cinsiyete göre yaşa-özel okula devam oranları Şekil 2.2.'de gösterilmektedir.

Altı yaşındaki çocuklar arasında gözlenen düşük okula devam etme oranları, bu yaş grubundaki bazı çocukların okulun başladığı tarihte henüz 6 yaşını doldurmamış olmasından dolayı okula başlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak 15 yaşın altındaki kız ve erkek çocukların çoğunluğu okula devam etmektedir. Ancak erkek çocuklar arasında okula devam etme oranları genel olarak kız çocuklarına göre yüksektir. Cinsiyetler arasındaki eğitim farklılığı yaş ile birlikte bir miktar artmakta ve özellikle ilköğretimin birinci basamağı sonrasında (13 yaş ve üstü) farklılık daha da büyümektedir.

Tablo 2.6.1’de ve Tablo 2.6.2’de yerleşim yerine, bölgeye, hanehalkı refah düzeyine göre net okullaşma oranları (NOO) ve brüt okullaşma oranları cinsiyete ve okul düzeyine göre verilmektedir. İlköğretim için NOO, ilköğretim çağında olup (6-13 yaş) ilköğretime devam eden nüfusun ilköğretim çağındaki nüfusa oranıdır. Lise için NOO, lise çağında olup (14-16 yaş) liseye devam eden nüfusun lise çağındaki nüfusa oranıdır. Tanımı gereği NOO, yüzde 100’ü geçemez. İlköğretim için BOO, hangi yaşta olursa olsun ilköğretime devam eden nüfusun resmi olarak ilköğretim çağındaki nüfusa (6-13 yaş) oranıdır. Lise için BOO, 24 yaşına kadar hangi yaşta olursa olsun liseye devam eden nüfusun lise çağındaki nüfusa (14-16 yaş) oranıdır. Eğer ilgili eğitim seviyesine göre yaşı büyük veya küçük olan çok sayıda çocuk varsa, BOO yüzde 100’ün üzerine çıkabilir. Araştırma tarihindeki eğitim yılının herhangi bir zamanında okula kayıtlı olan öğrenciler halen okula devam ediyor olarak kabul edilmişlerdir.

Tablo 2.6.1’de 6-13 yaş arası çocukların yüzde 93’ünün ilköğretime devam etmekte olduğu, Tablo 2.6.2’de ise 14-16 yaş arasındaki çocukların yüzde 61’inin lise eğitimine devam etmekte oldukları görülmektedir. İlköğretim zorunlu olduğu için ilköğretim çağındaki erkek ve kız çocukların okula devam etme oranları hemen hemen aynıdır, her on erkek ve kız çocuktan dokuzu okula devam etmektedir. Lise eğitiminde erkeklerin okula devam etme oranları daha yüksektir (erkek çocuklar için yüzde 65, kız çocuklar için yüzde 57). İlköğretim düzeyinde, hem NOO hem de BOO kırsal ve kent arasında çok fazla farklılaşmamaktadır, katılım oranları kentte kırsala göre çok az daha yüksektir. Doğu bölgesi ve diğer bölgeler arasında hem ilköğretim düzeyinde hem de lise düzeyindeki belirgin bir farklılaşma vardır. Lise düzeyindeki bölgesel farklılaşmalar, ilköğretim düzeyindeki farklılaşmalardan daha çok göze çarpmaktadır; örneğin Kuzeydoğu Anadolu’da yüzde 41 gibi düşük bir düzeyde olan NOO, Batı Anadolu’da yüzde 73 gibi yüksek bir düzeye çıkmaktadır. Hem ilköğretim hem de lise düzeylerinde okula devam etme oranları zengin hanelerde daha yüksek olsa da, refah düzeyinin lise eğitimine devam etme oranları üzerindeki etkisi daha büyüktür. Net okullaşma oranları göz önüne alındığında en yoksul refah düzeyinde yer alan hanelerde yaşayan çocukların yüzde 28’i lise eğitimine devam ederken, en zengin refah düzeyindeki hanelerde yaşayan çocukların yüzde 88’i liseye devam etmektedir.

Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksi (ECFE), kız çocuklarının NOO’sunun, erkekler çocukların NOO’suna oranıdır. ECFE, BOO için de aynı şekilde hesaplanmaktadır. Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksleri hem ilköğretim hem de lise düzeyleri için Tablo 2.6.1 ve 2.6.2’de verilmektedir. ECFE okula devam oranlarında cinsiyet farklılıklarının boyutunu ortaya koymaktadır. Eğer eğitimde cinsiyet farkı yoksa, ECFE 1 değerini alacak, erkekler lehine cinsiyet farkı büyüdükçe ECFE 0 değerine yaklaşacaktır. Cinsiyet farkının kız çocukların lehine olması durumunda ECFE birinin üzerinde bir değer alacaktır. TNSA-2008’de ECFE ilköğretim çağı için 0.98, lise çağı için 0.83 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler TNSA-2003’te

0.92 ve 0.78 olarak bulunmuştu. TNSA-2003'ten TNSA-2008 kadar geçen sürede cinsiyet farklılığı halen devam ediyor olsa da bir miktar iyileşme görülmektedir. İlköğretim düzeyi için ECFE'de kırsal-kent farklılaşması azdır, ancak lise düzeyinde kayda değer farklılıklar vardır. Beklendiği gibi bölgesel farklılaşmalar belirgindir; ülkenin doğu kesiminde yer alan bölgelerde yaşayan kız çocukları özellikle dezavantajlı durumdadır. Hanelerin refah düzeylerine bakıldığında, lise eğitimi için cinsiyet farklılığı en yoksul refah düzeyinde en yüksek iken (0.58), en düşük değeri yüksek ve en yüksek refah düzeylerinde almaktadır.

Tablo 2.6.1 Okullaşma oranları: İlköğretim								
Okul düzeyine, cinsiyete ve temel özelliklere göre <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun net okullaşma oranları (NOO) ve brüt okullaşma oranları (BOO), Türkiye 2008								
Temel özellik	Net okullaşma oranı				Brüt okullaşma oranı			
	Erkek	Kadın	Toplam	Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksi	Erkek	Kadın	Toplam	Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksi
Yerleşim yeri								
Kent	94.2	92.8	93.5	0.98	98.2	96.6	97.5	0.98
Kırsal	91.8	89.8	90.8	0.98	97.7	93.3	95.4	0.95
Bölge								
Batı	95.2	93.8	94.5	0.98	98.3	96.7	97.5	0.98
Güney	93.4	93.3	93.4	1.00	99.7	97.1	98.5	0.97
Orta	96.0	94.6	95.3	0.99	98.8	97.9	98.3	0.99
Kuzey	96.5	97.2	96.9	1.01	98.3	100.6	99.5	1.02
Doğu	88.9	85.2	87.1	0.96	96.4	90.4	93.5	0.94
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	94.6	91.0	93.0	0.96	96.8	93.8	95.5	0.97
Batı Marmara	94.7	98.0	96.4	1.03	101.2	99.3	100.3	0.98
Ege	95.9	94.8	95.3	0.99	97.9	97.4	97.7	0.99
Doğu Marmara	97.1	97.0	97.0	1.00	100.4	102.6	101.5	1.02
Batı Anadolu	94.9	95.5	95.2	1.01	99.0	97.5	98.2	0.98
Akdeniz	93.4	93.3	93.4	1.00	99.7	97.1	98.5	0.97
Orta Anadolu	96.5	95.6	96.1	0.99	99.3	98.6	99.0	0.99
Batı Karadeniz	96.4	94.0	95.2	0.98	99.1	97.9	98.5	0.99
Doğu Karadeniz	97.0	95.8	96.4	0.99	97.9	100.4	99.2	1.03
Kuzeydoğu Anadolu	89.0	85.2	87.1	0.96	97.5	90.1	93.9	0.92
Ortadoğu Anadolu	87.4	82.6	85.1	0.95	93.3	87.1	90.3	0.93
Güneydoğu Anadolu	89.6	86.4	88.1	0.96	97.5	92.1	95.0	0.94
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	89.0	84.2	86.6	0.9	97.0	88.8	92.9	0.9
Düşük	92.8	92.9	92.8	1.0	97.7	96.6	97.2	1.0
Orta	94.7	95.2	95.0	1.0	98.4	98.4	98.4	1.0
Yüksek	96.8	94.3	95.7	1.0	98.5	98.3	98.4	1.0
En yüksek	96.3	96.7	96.5	1.0	99.2	99.3	99.2	1.0
Toplam	93.5	91.9	92.7	0.98	98.1	95.6	96.9	0.98

Tablo 2.6.2 Okullaşma oranları: Lise

Okul düzeyine, cinsiyete ve temel özelliklere göre *de facto* hanehalkı nüfusunun net okullaşma oranları (NOO) ve brüt okullaşma oranları (BOO), Türkiye 2008

Temel özellik	Net okula devam etme oranı			Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksi	Brüt okula devam etme oranı			Eğitimde cinsiyet farklılığı endeksi
	Erkek	Kadın	Toplam		Erkek	Kadın	Toplam	
Yerleşim yeri								
Kent	70.9	65.7	68.1	0.93	108.3	95.4	101.6	0.88
Kır	49.9	32.2	41.1	0.65	72.1	40.9	56.5	0.57
Bölge								
Batı	71.5	67.2	69.3	0.94	107.4	96.5	101.8	0.90
Güney	58.4	61.7	60.2	1.06	87.3	81.7	84.2	0.94
Orta	74.5	57.6	65.9	0.77	113.4	84.2	98.5	0.74
Kuzey	74.5	69.9	71.9	0.94	106.5	92.2	98.6	0.87
Doğu	51.4	35.4	43.5	0.69	79.6	53.9	67.0	0.68
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	74.5	64.6	69.0	0.87	117.5	94.8	104.8	0.81
Batı Marmara	76.4	64.3	70.9	0.84	101.5	90.8	96.6	0.89
Ege	68.9	65.0	67.0	0.94	108.8	93.7	101.5	0.86
Doğu Marmara	72.9	64.9	69.5	0.89	97.4	87.0	92.9	0.89
Batı Anadolu	74.0	71.2	72.6	0.96	107.7	106.0	106.8	0.98
Akdeniz	58.4	61.7	60.2	1.06	87.3	81.7	84.2	0.94
Orta Anadolu	68.8	56.4	61.4	0.82	105.1	79.5	89.8	0.76
Batı Karadeniz	70.7	63.7	66.9	0.90	108.6	87.0	96.7	0.80
Doğu Karadeniz	78.2	61.5	68.0	0.79	125.7	83.6	99.9	0.66
Kuzeydoğu Anadolu	43.6	38.4	41.2	0.88	62.5	68.7	65.4	1.10
Ortadoğu Anadolu	51.4	35.9	43.2	0.70	87.5	51.7	68.4	0.59
Güneydoğu Anadolu	53.5	34.3	44.4	0.64	81.2	51.0	66.8	0.63
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	33.0	22.1	27.5	0.7	54.8	31.8	43.2	0.6
Düşük	58.6	43.6	51.2	0.7	87.9	68.1	78.1	0.8
Orta	71.5	60.9	65.8	0.9	104.6	87.3	95.2	0.8
Yüksek	88.5	80.4	84.0	0.9	130.1	112.7	120.5	0.9
En yüksek	86.3	88.7	87.5	1.0	131.7	121.1	126.5	0.9
Toplam	65.2	57.1	61.0	0.88	98.5	81.5	89.7	0.83

2.3.3 Sınıf Tekrarlama ve Okulu Terk Etme

Sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranları öğrencilerin okula devam durumlarını ortaya koymaktadır. Sınıf tekrarlama oranı, bir önceki eğitim yılında devam ettikleri sınıfı araştırma sırasındaki eğitim yılında tekrar eden öğrencilerin yüzdesidir. Okul terk etme oranı ise, bir önceki eğitim yılında okula devam eden ancak araştırma sırasındaki eğitim yılında okula devam etmeyen öğrencilerin yüzdesidir. Çocukların bir önceki eğitim yılında devam ettikleri sınıfı sorarak sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını hesaplamak mümkündür.

Sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranları, tüm çocukların eğitim yılının sonunda bir sonraki sınıfa geçmesi durumunda sifra yaklaşır. Eğitim sisteminde sınıf tekrarlama/okulu terk etmeyi sağlayan bir uygulama olmadığı sürece okul terk oranlarında ve özellikle de sınıf tekrarlama oranlarında sınıflara göre farklılıklar görülmektedir.

Tablo 2.7.1 Sınıf tekrarlama oranı								
Bir önceki okul yılı ilköğretime devam etmiş 6-24 yaşlarındaki <i>de facto</i> hanehalkı nüfusunun sınıf ve temel özelliklere göre sınıf tekrarlama oranları, Türkiye 2008								
Temel özellik	Sınıf							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Cinsiyet								
Erkek	2.2	1.2	1.3	1.2	0.9	0.1	0.3	0.1
Kadın	1.5	0.7	0.2	0.7	0.0	0.0	0.7	0.0
Yerleşim yeri								
Kent	1.8	1.0	0.9	1.0	0.5	0.1	0.6	0.0
Kır	2.2	1.0	0.5	0.8	0.4	0.0	0.2	0.0
Bölge								
Batı	2.7	0.6	0.9	1.1	0.9	0.0	1.0	0.0
Güney	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Orta	1.5	0.3	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Kuzey	3.1	0.0	0.0	0.0	2.4	0.0	0.0	0.0
Doğu	1.4	2.5	1.6	2.2	0.0	0.1	0.6	0.2
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	4.1	0.0	1.8	2.5	0.0	0.0	2.2	0.0
Batı Marmara	2.1	5.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Ege	0.0	0.0	0.0	0.0	2.9	0.0	0.0	0.0
Doğu Marmara	1.7	2.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Batı Anadolu	0.0	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Akdeniz	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Orta Anadolu	3.9	0.0	1.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Batı Karadeniz	3.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Doğu Karadeniz	4.6	0.0	0.0	0.0	4.8	0.0	0.0	0.0
Kuzeydoğu Anadolu	0.7	1.5	0.0	1.0	0.0	0.9	2.0	1.0
Ortadoğu Anadolu	1.8	3.8	1.9	3.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Güneydoğu Anadolu	1.3	1.2	1.8	1.7	0.0	0.0	0.5	0.0
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	4.8	0.8	0.5	0.9	1.8	0.0	0.3	0.0
Düşük	0.4	2.2	2.0	0.8	0.0	0.2	0.3	0.2
Orta	1.2	1.1	0.0	0.4	0.0	0.0	1.7	0.0
Yüksek	0.5	0.0	0.5	2.9	0.0	0.0	0.0	0.0
En yüksek	1.8	0.5	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Toplam	1.9	1.0	0.8	1.0	0.5	0.0	0.5	0.0
Not: Sınıf tekrarlama oranı, bir önceki eğitim yılında devam ettikleri sınıfı araştırma sırasındaki eğitim yılında tekrar eden öğrencilerin yüzdesidir.								

Türkiye’de otomatik sınıf geçmeyi sağlayan bir uygulama olmamasına rağmen, çok az sayıdaki ilköğretim öğrencisinin sınıf tekrarlama oranı yüksektir. Tablo 2.7.1 birinci sınıfta yüzde 2 olan sınıf tekrarlama oranının, 2-8. sınıflarda yüzde birin altına indiğini göstermektedir.

Tablo 2.7.2 Okul terk oranları

Bir önceki okul yılı ilköğretime devam etmiş 6–24 yaşlarındaki *de facto* hanehalkı nüfusunun sınıf ve temel özelliklere göre okul terk oranları, Türkiye 2008

Temel özellik	Sınıf							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Cinsiyet								
Erkek	0.2	0.0	0.9	0.2	1.1	1.7	1.2	17.3
Kadın	0.1	0.7	1.1	1.1	1.9	1.5	1.5	26.9
Yerleşim yeri								
Kent	0.1	0.5	1.1	0.2	0.6	1.6	1.0	17.3
Kır	0.3	0.0	0.6	1.5	3.6	1.5	2.1	35.1
Bölge								
Batı	0.0	1.0	1.8	0.0	0.0	2.0	0.3	19.8
Güney	0.0	0.0	0.6	0.0	1.7	1.3	2.3	21.4
Orta	0.0	0.0	0.5	0.0	0.0	0.0	0.0	22.5
Kuzey	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.8	10.9
Doğu	0.6	0.0	0.7	2.2	4.9	2.6	2.8	27.4
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	0.0	2.5	3.6	0.0	0.0	4.1	0.0	20.3
Batı Marmara	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	11.5
Ege	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	26.6
Doğu Marmara	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.4	14.6
Batı Anadolu	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	15.0
Akdeniz	0.0	0.0	0.6	0.0	1.7	1.3	2.3	21.4
Orta Anadolu	0.0	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0	0.0	26.1
Batı Karadeniz	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	24.0
Doğu Karadeniz	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	10.6	6.0
Kuzeydoğu Anadolu	0.7	0.0	0.0	3.9	0.9	0.9	2.0	26.9
Ortadoğu Anadolu	1.8	0.0	1.1	2.1	9.3	3.7	1.7	31.2
Güneydoğu Anadolu	0.0	0.0	0.7	1.9	3.9	2.6	3.4	25.9
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	0.4	1.3	1.0	2.3	4.4	5.9	3.4	43.4
Düşük	0.0	0.0	2.7	0.3	1.4	1.2	1.9	30.0
Orta	0.3	0.0	0.7	0.0	0.3	0.0	0.0	20.4
Yüksek	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0	10.8
En yüksek	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9
Toplam	0.2	0.3	1.0	0.6	1.5	1.6	1.3	21.7

Not: Okul terk oranı, bir önceki eğitim yılında okula devam eden ancak araştırma sırasındaki eğitim yılında okula devam etmeyen öğrencilerin yüzdesidir.

Tablo 2.7.2’de görüldüğü gibi, genel olarak, 7. sınıfa kadar okul terk oranlarındaki artış düşük düzeydedir. Sekizinci sınıfta ise bu oran yüzde 22’ye yükselmektedir. Sekizinci sınıfta okul terk etme oranının yüksek olması, zorunlu olan sekiz yıllık ilköğretimi tamamlayan öğrencilerin çeşitli nedenlerle bir sonraki eğitim düzeyine (lise eğitimi) geçmelerinin mümkün olmamasından dolayıdır. Genel olarak, kırsal alanlarda okul terk

oranları kentsel alanlardan daha yüksektir. Örneğin, kırdaki çocukların 8. sınıftaki okul terk oranları, kentsel alanlardakinkinin iki katıdır (sırasıyla yüzde 35 ve yüzde 17). Okul terk oranlarında bölgelere göre farklılaşmalarda kaydadeğerdir. Sekizinci sınıfta Doğu Karadeniz en düşük okul terk oranına sahip iken (yüzde 6) Orta Doğu Anadolu en yüksek orana sahiptir (yüzde 31). Okul terk oranları ve hanehalkının refah düzeyi arasında ters bir ilişki vardır; en yoksul refah düzeyinde yer alan öğrenciler en yüksek okul terk oranlarına sahiptir.

2.4 Konut Özellikleri

Konutun fiziksel özellikleri, temel hanehalkı gereksinimlerinin mevcut ve erişilebilir olması, nüfusun genel refah düzeyinin ve sosyo-ekonomik koşullarının değerlendirilmesi açısından önemlidir. TNSA-2008 içme suyunun kaynağı, en yakın su kaynağına olan mesafe, tuvalet tipi, zemin malzemesi, konuttaki yatak odalarının sayısı gibi konut özelliklerine dair konularda bilgi toplamıştır. Bu özellikler sağlık ile yakından ilişkili olmasının yanısıra hanehalkının sosyo-ekonomik düzeyinin de önemli bir göstergesidir. Tablo 2.8-2.10 bu bilgiyi kır-kent ayırımında vermektedir.

2.4.1 İçme Suyu

İyileştirilmiş içme suyuna sürdürülebilir bir şekilde ulaşabilen nüfusun oranının artırılması, Türkiye'nin Dünyadaki diğer devletler ile birlikte kabul ettiği Binyıl Kalkınma Hedeflerinden bir tanesidir (United Nations General Assembly, 2001). İçme suyunun kaynağı, o suyun içmek için uygun olup olmadığı bir göstergesidir. Uygun nitelikte olan içme suyu kaynakları "İyileştirilmiş kaynak" olarak, uygun nitelikte olmayan kaynaklar ise "İyileştirilmemiş kaynak" olarak sınıflandırılmışlardır (WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation, 2004). TNSA-2008'de, evde/bahçede şebeke suyu, ev/bahçe dışında ortak şebeke suyu, evde/bahçede kuyu suyu, ortak kullanılan kuyu suyu, eve/bahçeye şebekeyle pınar suyu ve şişe suyu "iyileştirilmiş kaynaklar" olarak nitelendirilmişlerdir. TNSA-2008'de kuyunun "korunaklı" olup olmadığı belli olmadığından suyu kuyudan elde eden hanelerin kullandıkları su iyileştirilmiş kaynak olarak kabul edilmiştir. "İyileştirilmemiş kaynak" ise pınar/çeşme, ırmak/dere/göl/gölet/baraj, tanker ve diğer su kaynaklarını içermektedir. Konutunda ve bahçesinde içme suyuna ulaşma olanağı olmayan hanelere içme suyunu alıp gelmelerinin ne kadar zaman aldığı sorulmuştur. Su kaynağına kolay erişimin olmaması, kullanılan sağlıklı su miktarını sınırlayabilmektedir. Üstelik taşıma ve depolama sırasında su kirlenebilmektedir.

Tablo 2.8, içme suyunun kaynağına ve suyu elde etmenin ne kadar zaman aldığına ilişkin bilgiyi yerleşim yerine göre vermektedir. Genel olarak, Türkiye'de hanelerin yüzde 92'si iyileştirilmiş içme suyu kaynağına ulaşabilmektedir. Kentteki hanelerin iyileştirilmiş su kaynağına ulaşma durumları kırdaki hanelere göre daha yüksektir (sırasıyla yüzde 94 ve yüzde 88). Türkiye'deki konutların yaklaşık olarak yüzde 35'i şebeke suyu, yüzde 39'u şişe suyu ve yüzde 16'sı şebekeyle pınar suyu kullanmaktadır. Kentte en yaygın içme suyu kaynağı şişe suyudur (yüzde 49). Kentteki hanelerin yüzde 41'i şebeke suyunu, içme suyu olarak kullanmaktadır. Kırdaki hanelerde en yaygın içme suyu kaynağı şebekeyle pınar suyudur (yüzde 53). Kırdaki hanelerin yüzde 19'u konutlarında şebeke suyuna sahiptir ve yüzde 7'si ise içme suyunu kuyudan sağlamaktadır.

Her on haneden dokuzundan fazlası, evlerinde veya bahçelerinde su olduğunu beyan etmişlerdir (yüzde 92). Genel olarak, kentsel alanlardaki konutların yüzde 93'ünde, kırsal alanlardaki konutların ise yüzde 88'inde evde veya bahçede içme suyu bulunmaktadır. Hanelerin yüzde 94'ü suyu 15 dakika içerisinde alıp gelebilmektedir. Hanelerinin yüzde 4'ünün suyu getirmeleri 30 dakikadan fazla zaman almaktadır. Beklendiği gibi, kentsel alanlarda kırsal alanlara göre içme suyuna ulaşım daha rahattır.

Tablo 2.8 İçme suyu			
Hanehalklarının içme suyunun kaynağına, ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008			
İçme suyunun kaynağı	Yerleşim yeri		
	Kent	Kır	Toplam
İyileştirilmiş, paylaşılmayan	93.7	88.4	92.3
Evde/bahçede şebeke suyu	40.8	18.7	35.2
Ev/bahçe dışında ortak şebeke suyu	0.1	0.2	0.1
Evde/bahçede kuyu suyu	0.4	7.1	2.1
Ortak kullanılan kuyu suyu	0.3	1.4	0.6
Eve/bahçeye şebekeyle pınar suyu	3.0	53.4	15.7
Şişe suyu	49.1	7.6	38.6
İyileştirilmemiş	6.2	11.6	7.8
Pınar/çeşme	4.8	7.4	5.5
Irmak/dere/göl/gölet/baraj	0.2	0.4	0.3
Tanker	0.1	0.2	0.2
Diğer	1.1	3.5	1.7
Cevapsız	0.0	0.1	0.1
Toplam	100.0	100.0	100.0
İçme suyuna olan mesafe (gidiş-dönüş)¹			
Evde/bahçede	93.3	87.8	91.9
30 dakikadan az	2.3	5.4	3.1
30 dakika veya daha uzun	3.7	2.7	3.5
Bilmiyor/cevapsız	0.7	4.1	1.5
Toplam	100.0	100.0	100.0
İçme suyuna olan mesafe (gidiş-dönüş)			
15 dakikadan az	94.8	91.4	93.9
Hanehalkı sayısı	7,866	2,659	10,525

¹ Evinde veya bahçesinde içme suyu olanları da kapsamaktadır.

2.4.2 Tuvalet İmkanları

Yeterli atık sisteminin sağlanması bir diğer Binyıl Kalkınma Hedefidir. Hijyenik atık sistemine sahip olunmaması ciddi bir sağlık sorunu yaratmaktadır. Tablo 2.9, hijyenik atık sistemine sahip olan hanehalklarının ve *de jure* hanehalkı nüfusunun oranını göstermektedir. Tuvaletin hijyen durumu, kullanılan tuvaletin tipi ve tuvaletin paylaşılıp paylaşılmadığı temelinde belirlenmektedir. Bir hanedeki tuvalet, eğer o tuvalet sadece hanehalkı üyeleri tarafından kullanılıyorsa ve tuvalet, atığı insan temasından etkin bir şekilde ayırıyorsa hijyenik olarak sınıflandırılmaktadır (WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation, 2004). Bu kriterleri karşılaması en muhtemel atık sistemleri kanalizasyona bağlı tuvaletler ve kapalı çukurdur.

Tablo 2.9 Tuvalet imkanları						
Hanehalklarının ve <i>de jure</i> hanehalkı nüfusunun tuvalet imkanlarına ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008						
Tuvalet imkanları	Hanehalkı			Nüfus		
	Kent	Kır	Toplam	Kent	Kır	Toplam
Tuvaletin evin içinde veya dışında olma durumu						
Tuvalet yok/çalılık/arazi/umumi tuvalet	0.1	0.8	0.3	0.1	1.3	0.4
Evin içinde	94.5	61.3	86.1	93.5	57.4	83.6
Evin dışında	5.0	35.1	12.6	6.0	38.3	14.8
Evin içinde ve dışında	0.4	2.8	1.0	0.4	3.0	1.1
Tuvaletin tipi						
Kanalizasyona bağlı	94.8	40.8	81.1	94.5	35.6	78.4
Açık çukur	0.5	15.3	4.2	0.7	18.4	5.5
Kapalı çukur	4.5	41.8	13.9	4.6	43.1	15.2
Diğer	0.1	1.1	0.4	0.1	1.4	0.4
Cevapsız	0.1	0.2	0.1	0.0	0.3	0.1
Tuvaletin başka hanehalkları ile ortak kullanılma durumu						
Yalnızca evde yaşayanlar	99.1	94.7	98.0	99.1	93.9	97.7
Başka hanehalkı(ları) ile birlikte	0.5	3.5	1.3	0.5	3.7	1.4
Yeterli atık sistemi (iyileştirilmiş/yalnızca evde yaşayanların kullanımında olan tuvalet)						
Kanalizasyona bağlı	94.1	39.8	80.4	93.8	34.7	77.6
Kapalı çukur	4.4	39.3	13.2	4.5	40.6	14.4
Yetersiz atık sistemi (iyileştirilmemiş/başka hanehalkı(ları) ile birlikte kullanılan tuvalet)						
Başka hanehalkı(ları) ile birlikte kullanılan tüm tuvaletler	0.5	3.5	1.2	0.5	3.7	1.4
Açık çukur	0.5	14.5	4.0	0.7	17.3	5.2
Tuvalet yok/çalılık/arazi/umumi tuvalet	0.1	0.8	0.3	0.1	1.3	0.4
Diğer	0.1	1.1	0.4	0.1	1.4	0.4
Cevapsız	0.3	0.9	0.5	0.4	1.1	0.6
Hanehalkı sayısı/Nüfus	7,866	2,659	10,525	29,828	11,241	41,069

Türkiye'deki hanelerin büyük çoğunluğu evin içinde bir tuvalete sahiptir (yüzde 86), ve sadece yüzde biri tuvaletini diğer haneler ile paylaşmaktadır. Her on hanenin dokuzundan fazlası, diğer hanelerle paylaşılmayan iyileştirilmiş tuvalet imkanına sahiptir, bunların yüzde 80'i kanalizasyona bağlı tuvalet, yüzde 13'ü ise kapalı çukurdur. Yeterli atık sistemine sahip tuvaletler kentsel alanlarda (yüzde 99) kırsal alanlardan (yüzde 79) çok daha yaygındır. Kentteki hanelerin çoğu kanalizasyona bağlı bir tuvalete sahip iken (yüzde 95) kırsal alanlarda açık veya kapalı çukur (yüzde 42 kapalı çukur, yüzde 15 açık çukur), kanalizasyona bağlı tuvaletlerden (yüzde 41) daha yaygındır. Modern tuvalet imkanlarına sahip olan nüfusun yüzdesi, kırsal alanlardaki hanelerin daha kalabalık olmasından dolayı, hanehalkı yüzdesinden bir miktar düşüktür.

2.4.3 Diğer Konut Özellikleri

Konutun fiziksel özellikleri hanehalkının ekonomik durumunu yansıtmasının yanısıra anne ve çocuk sağlığı üzerinde önemli bir çevresel etkiye sahiptir. Zemin malzemesi, ısıtma sistemi, yatmak için kullanılan oda başına düşen kişi sayısı, ayrı banyo ve mutfakın olup olmadığı gibi konut özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 2.10'da gösterilmektedir.

Konutta kullanılan zemin malzemesine bakıldığında, en yaygın kullanılan zemin malzemesi betondur (yüzde 22), onu sırasıyla yüzde 19, 14, 11 ve 10 ile parke, tahta, marley ve laminant takip etmektedir. Kent ve kır arasında zemin malzemesi açısından azımsanmayacak farklılıklar bulunmaktadır. Kırdaki hanelerin yüzde 40'ının zemin malzemesi beton iken kentteki hanelerde bu oran yüzde 16'dır. Ketteki hanehalklarının üçte birinden fazlası zemin malzemesi parke veya laminat olan konutlarda yaşarken bu oran kırsal alanlardaki konutlarda sadece yüzde 8'dir. Kırsal alanlardaki hanelerin yüzde 11'i toprak zeminli iken bu oran kentsel alanlarda yüzde 1'in altındadır.

Türkiye'deki hanehalklarının büyük çoğunluğunda ayrı mutfak ve banyo bulunmaktadır (yüzde 95). Bu durum kentsel alanlarda kırsal alanlara nazaran daha yaygındır (sırasıyla yüzde 98 ve yüzde 84). TNSA-2008'de ısıtma sistemine ilişkin bilgi de toplanmıştır. Kırdaki haneler ve kentteki haneler arasında ısıtma sistemi açısından önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Ketteki hanelerin merkezi ısıtma ve kat kaloriferi kullanma eğilimleri daha fazla iken kırdaki hanelerin soba kullanma ihtimalleri daha fazladır. Kırdaki hanelerin yüzde 83'ü sobada odun ve kömür, yüzde 10'u ise tezek yakmaktadır. Kentteki hanelerin yüzde 35'i ısınmak için doğal gaz, yüzde 54'ü ise odun ve kömür kullanmaktadır.

Son olarak, TNSA-2008'de hanedeki kalabalıklığın kapsamının değerlendirilmesine yardımcı olması için yatmak için kullanılan oda sayısı konusunda da bilgi toplanmıştır. Tablo 2.10, hanelerin yüzde 80'inde yatmak için kullanılan oda sayısının bir veya iki, yüzde 20'sinde ise yatmak için kullanılan oda sayısının üç veya dört olduğunu göstermektedir. Ortalama olarak, Türkiye'de yatmak için kullanılan oda başına 2 kişi düşmektedir. Kırdaki hanelerde yatmak için kullanılan oda başına düşen kişi sayısı kentteki hanelerden daha yüksektir (sırasıyla 2.3 ve 1.9 kişi).

Tablo 2.10 Diğer konut özellikleri

Hanehalklarının konut özelliklerine ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Konut özellikleri	Kent	Kır	Toplam
Zemin malzemesi			
Toprak	0.7	11.0	3.3
Tahta	10.8	22.5	13.7
Parke	23.5	5.3	18.9
Karo	9.2	4.7	8.1
Beton	15.8	40.0	21.9
Halı	5.2	4.6	5.0
Marley	13.3	4.5	11.1
Mozaik	2.5	1.0	2.1
Laminant	12.6	2.5	10.0
Diğer	6.5	4.0	5.9
Isıtma sistemi			
Merkezi ısıtma-doğalgaz	5.6	0.6	4.4
Merkezi ısıtma -mazot/gaz	0.1	0.0	0.1
Merkezi ısıtma -odun/kömür	7.1	0.9	5.5
Merkezi ısıtma -diğer	0.3	0.0	0.2
Kat kaloriferi/kombi-doğalgaz	25.8	0.5	19.4
Kat kaloriferi -mazot/gaz	0.4	0.3	0.3
Kat kaloriferi -diğer	0.7	0.8	0.7
Soba-doğalgaz	3.7	0.0	2.8
Soba-mazot/gaz	0.1	0.0	0.1
Soba-odun/kömür	46.8	83.3	56.0
Soba-tezek	0.7	10.1	3.1
Soba-diğer	0.5	0.3	0.4
Elektrikli ısıtıcı	4.0	1.2	3.3
Diğer	4.3	1.6	3.6
Cevapsız	0.1	0.2	0.1
Ayrı mutfak			
Yok	2.0	15.7	5.5
Var	98.0	84.3	94.5
Ayrı banyo			
Yok	1.9	15.9	5.4
Var	98.1	84.1	94.5
Yatak odası sayısı			
1-2	78.4	83.5	79.7
3-4	21.3	15.8	19.9
5-6	0.2	0.6	0.3
7+	0.0	0.1	0.0
Cevapsız	0.1	0.0	0.0
Toplam	100.0	100.0	100.0
Yatak odası başına düşen ortalama kişi sayısı	1.9	2.3	2.0
Hanehalkı sayısı	7,866	2,659	10,525

2.4.4 Hanehalkı Dayanıklı Tüketim Malları

Hanenin sahip olduğu ev eşyaları ve diğer dayanıklı tüketim malları hanenin sosyo-ekonomik seviyesinin iyi bir göstergesidir. Üstelik, bazı malların özel yararları bulunmaktadır. Örneğin, hanede radyo ve televizyonun bulunması hanede yaşayanların yeni fikirlerle tanışmalarını, buzdolabının bulunması yiyeceklerin daha uzun süre bozulmadan saklanmasını, ulaşım araçlarına sahip olmak ise yaşanan yerleşim yerinin uzağında bulunan hizmetlerden faydalanılabildiğini sağlamaktadır. Tablo 2.11 hanelerin sahip oldukları dayanıklı tüketim mallarını yerleşim yerine göre vermektedir.

Türkiye'deki hanehalklarının büyük bir çoğunluğu temel ev aletlerine sahiptir. Televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi ve cep telefonu her on hanenin dokuzundan fazlasında bulunmakta iken her on hanenin dokuza yakını ütüye, elektrik süpürgesine sahiptir ve on haneden sekizinde fırın vardır. Hanelerin yüzde 27'sinde internet bağlantısı vardır, bu oran kentteki hanelerde yüzde 33'e yükselmektedir. Kentteki hanehalklarının hemen hemen tüm bu dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranları daha yüksektir, tek istisna uydu yayınıdır.

Kırsal alanlarda görece olarak daha az sayıda hane bir ulaşım aracına sahiptir. Hem kentsel alanlarda hem de kırsal alanlarda hanelerin sahip olduğu en yaygın ulaşım aracı özel arabadır (sırasıyla yüzde 34 ve yüzde 26).

Tablo 2.11 Hanehalkı dayanıklı tüketim malları

Seçilmiş ev eşyalarına ve ulaşım araçlarına sahip olan hanehalklarının yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Dayanıklı tüketim malları	Yerleşim yeri		
	Kent	Kır	Toplam
Ev eşyaları			
Buzdolabı	98.5	95.2	97.6
Gazlı/elektrikli fırın	83.0	59.3	77.0
Çamaşır makinesi	95.4	81.0	91.8
Ütü	92.6	73.2	87.7
Elektrik süpürgesi	91.3	66.7	85.1
Televizyon	96.3	94.8	95.9
Telefon	65.6	58.4	63.8
Cep telefonu	94.8	83.0	91.8
Yukarıdakilerin hiçbiri	0.1	0.8	0.3
Mikrodalga fırın	14.9	5.1	12.4
Mutfak robotu/mixer/blender	58.4	26.2	50.3
Bulaşık makinesi	43.5	10.8	35.2
Çöp öğütücüsü	0.7	0.3	0.6
Çamaşır kurutma makinesi	0.8	0.3	0.7
LCD/Plazma Televizyon	7.7	2.1	6.2
Ödemeli TV yayınları	15.4	2.7	12.2
Uydu yayını	54.2	61.2	56.0
Video Kamera	13.2	3.8	10.8
DVD/VCD Çalar	44.7	22.3	39.1
Kamera	38.8	17.2	33.4
Dizüstü bilgisayar	14.0	3.4	11.4
Masaüstü bilgisayar	35.0	10.4	28.8
İnternet bağlantısı	32.8	9.0	26.8
Ev spor aletleri	6.4	0.9	5.0
Klima	14.0	4.6	11.7
Ulaşım araçları			
Özel araba	34.3	26.2	32.3
Taksi/Minibüs/Otobüs	4.0	5.5	4.4
Traktör	1.8	22.2	7.0
Motosiklet	4.4	11.2	6.1
Hanehalkı sayısı	7,866	2,659	10,525

2.5 Hanehalkı Refahı

Bu raporda yer alan tabloların pekçoğunda standart temel özelliklere ek olarak hanehalkının ekonomik düzeyinin bir göstergesi olan hanehalkı refah düzeyine de yer verilmektedir. TNSA-2008’de tüketim ve gelire ilişkin veri toplanmamış, hanehalkı ve konut özelliklerine, hanehalkının sosyo-ekonomik durumunun bir ölçütü olarak bir dizi dayanıklı tüketim malına sahip olup olunmadığına dair veri toplanmıştır. Hanehalkı refah düzeyi endeksi yakın dönemde geliştirilen ve pekçok ülkede hanehalkı gelir düzeyindeki farklılıkları ve sağlık sonuçlarını ölçmek için denenmiş olan bir göstergedir (Rutstein vd., 2000). Elde edilen hanehalkı refah düzeyi endeksi harcama ve gelir ölçütleriyle tutarlı bir refah düzeyi göstergesi olmaktadır (Rutstein, 1999). Hanehalkı refah düzeyi endeksi televizyondan arabaya kadar pekçok dayanıklı tüketim malına sahip olup olunmadığına ve içme suyunun kaynağı, tuvalet imkanları, zemin malzemesi gibi konut özelliklerine bakılarak oluşturulmuştur.

Örnekleme de yer alan hanehalkı verisinden tek bir hanehalkı refah düzeyi endeksi oluşturulmuş ve raporda yer alan tabloların hemen tamamında kullanılmıştır. Herbir dayanıklı tüketim malı temel bileşenler tekniği ile yaratılan bir ağırlık (faktör skoru) ile ağırlıklandırılmış ve elde edilen değerler sıfır ortalama ve bir standart sapma ile standart normal dağılıma göre standartlaştırılmışlardır (Gwatkin vd., 2000). Daha sonra her hanehalkına herbir dayanıklı tüketim malı için bir skor atanmış ve skorlar her hanehalkı için toplanmıştır. Hanehalkı üyeleri içerisinde yaşadıkları hanehalkının toplam skoruna göre sıralanmışlardır.

Yüzde 20’lik refah dilimlerini yaratmak için *de jure* hanehalkı nüfusu, kişinin içerisinde yaşadığı hanehalkının refah düzeyini temsil eden bir endekse göre, herbiri aynı sayıda kişiye sahip olan beş refah düzeyi kategorisine ayrılmıştır. Ülke genelinde her bir yüzde 20’lik dilimde yaklaşık olarak nüfusun yüzde 20’si bulunmaktadır.

Tablo 2.12 yerleşim yeri, bölge ve NUTS 1 bölgelerine göre *de jure* hanehalkı nüfusun hanehalkı refah düzeyine göre dağılımını göstermektedir. Bu dağılım refahın coğrafi alanlara dağılımının eşit olup olmadığını göstermektedir. Kırsal alanlardaki hanehalklarının yarısından fazlası (yüzde 53) en yoksul yüzde 20’lik dilimde yer alırken kentsel alanlarda bu oran yüzde 8’dir. Öte yandan kentteki hanehalklarının yarısından fazlası (yüzde 52) dördüncü ve beşinci yüzde 20’lik dilimlerde yer alırken, kırdaki hanehalklarında bu oran yüzde 9’dur. Beklendiği gibi bölgeler arasında refah dağılımı açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Doğu bölgesinde nüfusun en büyük bölümü (yüzde 46) en yoksul yüzde 20’lik dilimde yer alırken, Batı bölgesinde nüfusun en büyük bölümü (yüzde 29) en zengin yüzde 20’lik dilimde yer almaktadır. Bu bulguya paralel olarak, ülkenin doğu kesiminde bulunan NUTS 1 bölgeleri, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde nüfusun en büyük bölümü en yoksul yüzde 20’lik dilimde yer almakta iken (sırasıyla yüzde 52, yüzde 49 ve yüzde 43) İstanbul, Doğu Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde nüfusun en küçük bölümü en yoksul yüzde 20’lik dilimdedir (sırasıyla yüzde 2, yüzde 5 ve yüzde 7) .

Tablo 2.12 Hanehalkı refah düzeyi

Yerleşim yeri ve bölgeye göre *de jure* hanehalkı nüfusunun hanehalkı refah düzeyine göre yüze dağılımı, Türkiye 2008

Yerleşim yeri/bölge	Hanehalkı refah düzeyi					Toplam	Hanehalkı nüfusu
	En düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En yüksek		
Yerleşim yeri							
Kent	7.7	17.9	22.5	25.2	26.6	100.0	29,828
Kır	52.6	25.5	13.3	6.2	2.4	100.0	11,241
Bölge							
Batı	8.8	15.0	20.7	26.2	29.3	100.0	16,828
Güney	28.7	27.3	19.8	15.1	9.2	100.0	5,056
Orta	13.9	19.3	22.2	21.9	22.7	100.0	8,636
Kuzey	21.3	25.7	24.2	17.9	11.0	100.0	2,771
Doğu	45.8	26.5	14.7	8.6	4.4	100.0	7,777
NUTS 1 Bölgeleri							
İstanbul	1.5	11.6	19.7	28.8	38.4	100.0	7,791
Batı Marmara	19.6	20.9	23.0	26.5	10.0	100.0	1,713
Ege	18.0	19.3	19.2	21.2	22.3	100.0	5,619
Doğu Marmara	4.6	16.3	26.9	26.3	25.9	100.0	3,752
Batı Anadolu	7.3	13.6	19.4	23.9	35.8	100.0	3,734
Akdeniz	28.4	27.3	20.0	15.2	9.1	100.0	5,056
Orta Anadolu	23.5	20.4	21.7	19.7	14.8	100.0	2,017
Batı Karadeniz	20.8	27.2	24.6	16.6	10.8	100.0	2,510
Doğu Karadeniz	27.1	21.3	22.8	18.0	10.7	100.0	1,137
Kuzeydoğu Anadolu	51.7	15.8	13.1	12.2	7.2	100.0	1,275
Ortadoğu Anadolu	48.6	25.0	15.1	8.0	3.3	100.0	2,186
Güneydoğu Anadolu	42.9	30.2	15.1	7.7	4.1	100.0	4,278
Toplam	20.0	20.0	20.0	20.0	20.0	100.0	41,069

2.6 Nüfus Kaydı

Nüfus kaydı devletin idari işlemi ile her bir doğumun resmi kayıtlara kalıcı olarak işlenmesidir. Nüfus kaydı çocuğun yasal statüsünü temin etmek, böylece temel haklardan ve hizmetlerden faydalanmasını sağlamak için gereklidir. (UNICEF, 2006; United Nations General Assembly, 2002). TNSA-2008’de çocukların annelerine, çocuklarını nüfusa kayıt ettirip ettirmedikleri sorulmuştur. 1998 veya sonraki bir dönemde doğan çocuklar, eğer anneleri nüfus kayıtlarının yapıldığını beyan etmişse nüfus kaydı yapılmış olarak değerlendirilmiştir. Bazı çocukların nüfus cüzdanlarının kaybedilmiş olma ihtimalinden dolayı annelerden çocuklarının nüfus cüzdanlarını göstermeleri istenmemiştir. Tablo 2.13 doğum kaydı olan ve olmayan çocukların yüzde dağılımını göstermektedir.

Sonuçlar Türkiye’de doğumların yüzde 94’ünün doğduktan sonraki beş yıl içerisinde nüfusa kaydettirildiklerini göstermektedir. Nüfus kaydı yapılmayan çocukların yüzdesi TNSA-2003’te yüzde 16 iken (Koç, 2004) TNSA-2008’de yüzde 6’ya düşmüştür.

Tablo 2.13 nüfusa kayıt olma durumunda, çocuğun cinsiyetine göre çok küçük farklılaşmalar olduğunu göstermektedir. Kentte yaşayan çocukların nüfusa kayıtlarının yapılması ihtimali kırdaki yaşayan çocuklara nazaran bir miktar daha fazladır. Bununla birlikte, TNSA-2003’ten bu yana hem kentte hem de kırdaki nüfus kaydı yapılmayan çocukların yüzdesinde düşüş yaşanmıştır (sırasıyla yüzde 13 ve yüzde 21).

Beş bölgenin dördünde nüfusa kaydedilmeyen çocukların yüzdesi yüzde 5 veya daha az iken Doğu bölgesinde çocukların yüzde 11’i nüfusa kaydedilmemiştir. Ülkenin doğusunda yer alan NUTS 1 bölgelerinde nüfusa kaydedilmeyen çocukların yüzdesi görece olarak daha yüksektir. Nüfusa kayıt olma durumu ile annelerin eğitim düzeyi ve hanehalkı refahı arasında pozitif bir ilişki vardır; en yüksek nüfus kayıt oranları en zengin yüzde 20’lik dilimdeki hanelerde yaşayan çocuklarda ve anneleri eğitilmiş olan çocuklarda gözlemlenmiştir.

Tablo 2.13 Beş yaşından küçük çocukların doğum kayıtları

Beş yaşından küçük *de jure* çocuklar arasında doğum kaydı olan ve olmayan çocukların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel özellik	Doğum kaydı		Çocuk sayısı
	Var	Yok	
Çocuğun yaşı			
<1	87.9	12.1	706
1	94.6	5.4	714
2-4	95.5	4.5	2,043
Çocuğun cinsiyeti			
Erkek	94.8	5.2	1,770
Kadın	92.6	7.4	1,693
Yerleşim yeri			
Kent	94.6	5.4	2,475
Kır	91.6	8.4	988
Bölge			
Batı	94.7	5.3	1,174
Güney	96.2	3.8	441
Orta	96.0	4.0	741
Kuzey	96.6	3.4	197
Doğu	88.9	11.1	911
NUTS 1 Bölgeleri			
İstanbul	94.7	5.3	548
Batı Marmara	98.5	1.5	88
Ege	93.4	6.6	427
Doğu Marmara	98.0	2.0	275
Batı Anadolu	95.1	4.9	345
Akdeniz	96.2	3.8	441
Orta Anadolu	96.2	3.8	177
Batı Karadeniz	94.8	5.2	172
Doğu Karadeniz	97.2	2.8	79
Kuzeydoğu Anadolu	87.7	12.3	128
Ortadoğu Anadolu	87.4	12.6	250
Güneydoğu Anadolu	89.9	10.1	533
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	86.4	13.6	781
İlköğretim birinci kademe	95.1	4.9	1,691
İlköğretim ikinci kademe	95.6	4.4	322
Lise ve üzeri	97.9	2.1	669
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	88.8	11.2	852
Düşük	92.4	7.6	818
Orta	96.3	3.7	709
Yüksek	95.6	4.4	579
En yüksek	98.5	1.5	506
Toplam	93.7	6.3	3,463

KADINLARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Elif Yiğit, İlknur Yüksel ve Ahmet Sinan Türkyılmaz

Bu bölümde, TNSA-2008 kapsamında görüşme yapılan başından bir evlilik geçmiş 15-49 yaşlarındaki kadınların yaş, evlilik durumu, bölge, yerleşim yeri, eğitim ve hanehalkı refah düzeyi kategorilerine göre yüzde dağılımları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgi, kadınların üreme sağlığına ilişkin durumlarını anlamak açısından yararlıdır. Bu bölümde, ayrıca, kadın istihdamı ve çalışan kadınların işteki statüsüne ilişkin ayrıntılı bilgi de sunulmaktadır.

3.1 Temel Özellikler

Tablo 3.1'de TNSA-2008'de görüşme yapılan kadınların yaş, evlilik durumu, yerleşim yeri, bölge, eğitim ve hanehalkı refah düzeyini içeren sosyo-demografik özelliklerinin dağılımları yer almaktadır.

Kadınlarla yapılan bireysel görüşme sırasında kadınların yaşlarının belirlenebilmesi için iki soru sorulmuştur: "Hangi ayda ve yılda doğdunuz?" ve "Kaç yaşındasınız?". Görüşmeciler, cevaplayıcıların yaşlarını ve doğum tarihlerini bilmedikleri durumlarda uygulayacakları irdeleme yolları konusunda eğitilmiştir. Yaşın irdeleme sonucunda yine de bilinemediği durumlarda son çare olarak cevaplayıcının yaşına ilişkin en iyi tahminleri yapmaları istenmiştir. Yaşa ilişkin bulgular, kadınların yaklaşık yüzde 32'sinin 30 yaşından küçük olduğunu göstermektedir, kadınların yüzde 37'si 30-39, yüzde 31'i ise 40-49 yaş grubundadır. 15-19 ve 20-24 yaş grubundaki kadınların düşük oranda olmalarının nedeni, bu yaş grubundaki kadınların büyük bir kısmının henüz evlenmemiş olması ve dolayısı ile de görüşme için uygun olmamalarıdır. Son yaş gruplarında yer alan kadınların oranlarının düşüklüğü, geçmişteki yüksek doğurganlığın bir sonucudur; bu rakamlar, son 20-30 yıl içinde gittikçe artan sayıda kadının doğurganlık çağına girdiğini göstermektedir.

Araştırma sırasında kadınların yüzde 95'inin evli olduğu, geriye kalan kadınların boşanmış veya ayrı yaşamakta olduğu (yüzde 3) veya eşlerinin öldüğü (yüzde 2) görülmektedir. Boşanma ve ayrı yaşama yüzdesinde küçük bir artış gözlenmekle birlikte, bu rakamlar, daha önceki araştırma sonuçlarıyla uyumludur ve Türkiye'de evliliğin bozulmasının nadir olduğunu ortaya koymaktadır.

TNSA-2008'de cevaplayıcıların yüzde 76'sı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Kadınların büyük bir bölümü (yüzde 44) Batı'da ve sadece yüzde 6'sı Kuzey bölgesinde yaşamaktadır. NUTS1 bölgelerine bakıldığında, kadınların yüzde 20'sinin İstanbul'da yaşadığı, bunu yüzde 14 ile Ege, yüzde 12 ile Akdeniz ve yüzde 10 ile Doğu Marmara bölgeleri gibi ülkenin en gelişmiş bölgeleri izlemektedir.

Tablo 3.1 Cevaplayıcıların temel özellikleri

En az bir kez evlenmiş 15-49 yaş grubundaki kadınların seçilmiş bazı temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Ağırlıklı yüzde	Ağırlıklı sayı	Ağırlıksız sayı
Yaş			
15-19	2.5	183	208
20-24	11.3	836	898
25-29	18.3	1,353	1,382
30-34	18.6	1,379	1,372
35-39	18.0	1,336	1,337
40-44	16.2	1,202	1,170
45-49	15.1	1,115	1,038
Medeni durum			
Evli	94.5	6,999	7,042
Boşanmış/ayrı yaşıyor	3.3	248	217
Eşi ölmüş	2.1	158	146
Yerleşim yeri			
Kent	75.8	5,615	5,429
Kır	24.2	1,790	1,976
Bölge			
Batı	43.9	3,252	1,876
Güney	12.1	894	1,013
Orta	22.0	1,631	1,460
Kuzey	6.4	477	868
Doğu	15.5	1,151	2,188
NUTS 1 Bölgesi (12)			
Istanbul	20.1	1,491	532
Batı Marmara	4.4	327	423
Ege	14.4	1,065	549
Doğu Marmara	10.2	759	594
Batı Anadolu	9.7	717	557
Akdeniz	12.1	894	1,013
Orta Anadolu	5.0	371	534
Batı Karadeniz	6.1	448	634
Doğu Karadeniz	2.5	186	385
Kuzeydoğu Anadolu	2.6	191	602
Ortadoğu Anadolu	4.4	327	630
Güneydoğu Anadolu	8.5	628	952
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	18.3	1,358	1,748
İlköğretim birinci kademe	51.9	3,840	3,645
İlköğretim ikinci kademe	8.7	643	633
Lise ve üzeri	21.1	1,564	1,379
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	15.6	1,154	1,529
Düşük	19.3	1,429	1,542
Orta	21.1	1,559	1,586
Yüksek	21.9	1,618	1,485
En yüksek	22.2	1,645	1,263
Toplam 15-49	100.0	7,405	7,405

Not: Eğitim kategorileri tamamlanan en yüksek eğitim düzeyini belirtmektedir.

Kadınların yüzde 18'inin hiç eğitimi yoktur ya da ilköğretim birinci kademeyi tamamlamamışlardır. Diğer taraftan, her beş kadından biri (yüzde 21) en az lise mezunudur. Bu yüzdeler, daha önceki araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, günümüzde doğurganlık çağında olan kadınların çok daha eğitilmiş oldukları görülmektedir.

3.2 Eğitim ve Okuryazarlık Düzeyi

Tablo 3.2, kadınların yaş, yerleşim yeri, yaşanılan bölge ve hanehalkının refah düzeyine göre tamamladıkları ya da devam ettikleri eğitim düzeyine göre dağılımlarını göstermektedir. Son 20-30 yılda Türkiye'de eğitimin artması ve yaygınlaşmasına bağlı olarak, genç kadınlar kendilerinden daha ileri yaştaki kadınlardan daha eğitilimlerdir. Son yaş grubundaki kadınların yüzde 27'si hiçbir eğitim düzeyini tamamlamamıştır. Ancak bu oran 25-29 yaş grubundaki kadınlarda yüzde 12'ye düşmektedir. 15-24 yaşındaki genç kadınlar için ise bu oran yüzde 17'dir. Son yaş grubundaki kadınların sadece yüzde 16'sı en az lise mezunudur. Sonuç olarak 1997 yılından itibaren zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkması genç kuşaklarda eğitim düzeyinin artmasına neden olmuştur. 15-19 yaş grubu kadınların yüzde 48'i ortaokul ve üstü eğitim düzeyine sahiptir.

Türkiye'de kentlerde yaşayan kadınların kırsal alanlarda yaşayanlara oranla daha eğitilmiş olduğu görülmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınların yüzde 28'i herhangi bir eğitim düzeyini tamamlamamış iken, bu oran kentlerde yaşayan kadınlar arasında yüzde 15'e inmektedir. Kentlerde yaşayan kadınların yüzde 26'sı en az lise mezunudur; ancak kırsal alanlarda yaşayan kadınlar arasında bu oran sadece yüzde 7'dir. En az eğitilmiş kadınlar, ortanca eğitim süresi 3.2 yıl olduğu Doğu bölgesinde iken ülke geneli için bu rakam 4.6 yıldır. NUTS1 bölgelerine bakıldığında, özellikle Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınların eğitim almama oranı sırasıyla yüzde 58 ve yüzde 53 ile en yüksektir. Diğer taraftan, 12 NUTS1 bölgesinden yedisinde, ortanca eğitim süresi 4.6 yıl olan ülke ortancasının üzerindedir.

Eğitim düzeyi hanehalkı refah düzeyi ile artmaktadır. En düşük hanehalkı refah düzeyi kategorisindeki kadınların yüzde 48'i hiç eğitimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi tamamlamamış kadınlar iken, en yüksek hanehalkı refah düzeyinde bu oran sadece yüzde 2'dir. En yüksek hanehalkı refah düzeyindeki kadınlar için tamamlanan ortanca eğitim süresi de 10.3 yıl iken, en düşük refah düzeyinde 4.1 yıldır.

Tablo 3.3, kadınların yaş, yerleşim yeri, yaşanılan bölge ve hanehalkının refah düzeyine göre okur-yazarlık düzeylerini göstermektedir. Okuryazarlık düzeyi bir gazeteyi veya mektubu rahatlıkla okuyabilme, zor okuma veya hiç okuyamama ile belirlenmiştir. En az beş yıl okula gitmiş olan kadınlar okur-yazar olarak kabul edildiğinden, bu sorular kadınların yüzde 18'ini oluşturan hiç okula gitmemiş veya sadece ilköğretime devam etmiş kadınlara sorulmuştur. Türkiye'deki kadınların 89'u okur-yazar olarak tanımlanmıştır, bu oran en azından ilköğretimin birinci kademeyi tamamlamış olan yüzde 82 ile daha az eğitilmiş olan ancak okuma yazma bilen yüzde 7'yi de kapsamaktadır.

Tablo 3.2. Eğitim düzeyi

15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerine göre devam ettikleri veya tamamladıkları en yüksek eğitim düzeyinin yüzde dağılımları ve ortalama eğitim süresi, Türkiye 2008

Temel özellikler	Eğitim				Toplam	Ortalama eğitim süresi	Kadın sayısı
	Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	İlköğretim birinci kademe ¹	İlköğretim ikinci kademe ²	Lise ve üzeri ³			
Yaş							
15-24	17.3	40.2	24.5	18.0	100.0	4.9	1,019
15-19	20.9	18.5	48.2	12.4	100.0	7.3	183
20-24	16.5	45.0	19.3	19.2	100.0	4.8	836
25-29	12.1	50.9	8.6	28.5	100.0	4.8	1,353
30-34	12.6	52.5	6.4	28.5	100.0	4.7	1,379
35-39	19.6	57.7	5.8	16.9	100.0	4.5	1,336
40-44	23.1	55.0	5.0	16.9	100.0	4.5	1,202
45-49	27.3	52.5	4.6	15.6	100.0	4.4	1,115
Yerleşim yeri							
Kent	15.2	50.0	9.2	25.6	100.0	4.7	5,615
Kır	28.1	57.7	7.1	7.1	100.0	4.4	1,790
Bölge							
Batı	11.9	54.3	8.3	25.6	100.0	4.7	3,252
Güney	19.7	55.5	8.4	16.4	100.0	4.6	894
Orta	7.2	56.8	12.1	23.9	100.0	4.8	1,631
Kuzey	15.6	54.0	8.8	21.7	100.0	4.7	477
Doğu	52.4	34.3	5.2	8.0	100.0	3.2	1,151
NUTS 1 Bölgesi							
İstanbul	12.2	52.5	7.7	27.5	100.0	4.8	1,491
Batı Marmara	9.2	61.6	8.3	21.0	100.0	4.7	327
Ege	10.7	57.6	8.9	22.8	100.0	4.7	1,065
Doğu Marmara	9.6	58.1	8.5	23.7	100.0	4.7	759
Batı Anadolu	3.7	50.1	13.3	32.8	100.0	4.9	717
Akdeniz	19.7	55.5	8.4	16.4	100.0	4.6	894
Orta Anadolu	15.1	54.8	12.9	17.2	100.0	4.7	371
Batı Karadeniz	13.4	59.5	9.2	17.9	100.0	4.6	448
Doğu Karadeniz	20.1	45.0	11.5	23.4	100.0	4.7	186
Kuzeydoğu Anadolu	41.4	38.2	7.6	12.8	100.0	4.3	191
Ortadoğu Anadolu	58.2	30.0	5.1	6.7	100.0	0.9	327
Güneydoğu Anadolu	52.9	35.2	4.6	7.3	100.0	3.0	628
Hanehalkı refah düzeyi							
En düşük	47.7	46.5	4.2	1.6	100.0	4.1	1,154
Düşük	27.9	61.0	7.5	3.5	100.0	4.4	1,429
Orta	15.3	64.3	10.7	9.7	100.0	4.6	1,559
Yüksek	8.5	57.2	10.2	24.1	100.0	4.8	1,618
En yüksek	2.0	30.6	9.4	58.0	100.0	10.3	1,645
Toplam	18.3	51.9	8.7	21.1	100.0	4.6	7,405

¹İlköğretim birinci kademe 5 yılı tamamlamış ²İlköğretim ikinci kademe 3 yılı tamamlamış ³Lisede 3 yılı tamamlamış

Okuryazarlık oranı 15-19 yaş grubunda yüzde 94, 45-49 yaş grubunda ise yüzde 83'tür ve beklendiği gibi yaşın artmasıyla azalmaktadır. Kentsel alanlarda yaşayan kadınlar okur yazarlık oranı kırsal alanlarda yaşayanlardan daha yüksektir (sırasıyla yüzde 92 ve yüzde 80). Okur yazarlığın en yüksek olduğu bölge Orta (yüzde 96) ve en düşük olduğu bölge Doğu (yüzde

63) bölgesidir. NUTS1 bölgeleri açısından, okur yazarlık oranı, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde en düşük, Batı Anadolu bölgesinde ise en yüksektir (sırasıyla yüzde 59, 62 ve 98). Okur yazar olmama oranı hanehalkı refah düzeyinin artması ile azalmaktadır, en yüksek refah düzeyindeki kadınların yüzde 99'u okur yazar iken, en düşük refah düzeyindeki kadınlar arasında bu oran yüzde 65'dir.

Tablo 3.3 Okuryazarlık

15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerine göre devam ettikleri eğitim düzeyinin ve okur yazarlık düzeyinin yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellikler	İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	Okur yazarlık			Toplam	Okur yazar yüzdesi ¹	Kadın sayısı
		Okuyamaz	Zorlukla okur	Kolaylıkla okur			
Age							
15-19	79.1	5.6	4.8	10.4	100.0	94.4	183
20-24	83.5	7.1	3.6	5.8	100.0	92.9	836
25-29	87.9	6.9	2.7	2.5	100.0	93.1	1,353
30-34	87.4	8.1	2.2	2.3	100.0	91.9	1,379
35-39	80.4	12.6	3.9	3.1	100.0	87.4	1,336
40-44	76.9	14.5	4.9	3.7	100.0	85.5	1,202
45-49	72.7	17.4	6.5	3.5	100.0	82.6	1,115
Residence							
Urban	84.8	8.1	3.7	3.4	100.0	91.9	5,615
Rural	71.9	19.7	4.5	3.8	100.0	80.3	1,790
Bölge							
Batı	88.1	5.7	3.1	3.1	100.0	94.3	3,252
Güney	80.3	10.3	4.9	4.4	100.0	89.7	894
Orta	92.8	3.9	1.8	1.5	100.0	96.1	1,631
Kuzey	84.4	8.5	3.9	3.2	100.0	91.5	477
Doğu	47.6	37.2	8.2	7.0	100.0	62.8	1,151
NUTS 1 Bölgesi							
İstanbul	87.8	5.7	3.0	3.6	100.0	94.3	1,491
Batı Marmara	90.8	5.4	1.7	2.1	100.0	94.6	327
Ege	89.3	5.7	2.7	2.4	100.0	94.3	1,065
Doğu Marmara	90.4	4.0	3.2	2.5	100.0	96.0	759
Batı Anadolu	96.3	1.6	1.2	0.9	100.0	98.4	717
Akdeniz	80.3	10.3	4.9	4.4	100.0	89.7	894
Orta Anadolu	84.9	8.9	3.3	2.9	100.0	91.1	371
Batı Karadeniz	86.6	7.7	3.2	2.5	100.0	92.3	448
Doğu Karadeniz	79.9	10.5	6.2	3.5	100.0	89.5	186
Kuzeydoğu Anadolu	58.6	28.6	5.6	7.2	100.0	71.4	191
Ortadoğu Anadolu	41.8	41.4	9.6	7.1	100.0	58.6	327
Güneydoğu Anadolu	47.1	37.7	8.3	6.9	100.0	62.3	628
Hanehalkı refah düzeyi							
En düşük	52.3	34.6	7.1	5.9	100.0	65.4	1,154
Düşük	72.1	17.4	6.0	4.5	100.0	82.6	1,429
Orta	84.7	5.7	4.9	4.7	100.0	94.3	1,559
Yüksek	91.5	3.9	2.3	2.3	100.0	96.1	1,618
En yüksek	98.0	0.7	0.4	1.0	100.0	99.3	1,645
Toplam	81.7	10.9	3.9	3.5	100.0	89.1	7,405

¹ Bu oran en az ilköğretim ikinci kademeyi tamamlamış ve okula gitmese veya ilköğretim birinci kademeyi tamamlamasa bile kolaylıkla veya zorlukla okuyabilen kadınları kapsamaktadır.

3.3 İstihdam ve İş

3.3.1. Çalışma Durumu

Tablo 3.4, TNSA-2008 de görüşülen evlenmiş kadınların yaş, medeni durumu, çocuk sayısı, yaşanılan bölge, yerleşim yeri, eğitim düzeyi ve hanehalkının refah düzeyine göre çalışma durumunu göstermektedir. Çalışma durumu da eğitim gibi kadınların güçlenmeleri açısından önemli bir kaynaktır. TNSA-2008'de, araştırmadan önceki son 12 ay ay ve son yedi gün içindeki çalışma durumuna ilişkin bilgi toplanmıştır.

Çalışma durumunun ölçülmesi çalışma kavramının farklı algılanması nedeniyle zordur. Örneğin, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan veya gayriresmi sektörde çalışan kadınlar kendilerini çalışıyor olarak tanımlamamaktadırlar. TNSA-2008'de gayriresmi veya zor ya da yanlış tanımlanmaya açık iktisadi faaliyetleri de kapsayabilmek amacıyla çalışma durumuna ilişkin bir dizi soru sorulmuştur.

Tablo 3.4, kadınların yüzde 31'inin araştırma sırasında çalışmakta olduğunu göstermektedir ve kadınların yüzde 4'ü halen çalışmamalarına rağmen, araştırmadan önceki son 12 ayda çalışmışlardır. Daha genç kadınlar kendilerinden ileri yaşta olan kadınlara oranla daha az çalışma yaşamına katılmaktadırlar. Çalışma durumu ile medeni durum arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır, halen evli olmayan kadınlar arasında çalışanların oranı, evli olanlara oranla çok daha yüksektir. Bu durum, büyük ihtimalle eşin evin geçimini sağlamadığı bir durumda- eşin yokluğunda- kadının evin geçimini üstlenmesi sonucu ortaya çıkan bir bulgudur.

Beklendiği üzere, çocuk sahibi olmanın çalışma üzerinde önemli bir etkisi vardır ve çocuksuz kadınlar arasında çalışanların oranı, çocuğu olanlara göre daha yüksektir. Halen çalışan kadınlar kırsal alanlarda kentsel alanlardan daha yüksektir (sırasıyla yüzde 49 ve yüzde 25). Kuzey bölgesindeki kadınların yarısından fazlası halen çalışırken, Doğu'daki kadınlarda bu oran yüzde 20'dir. NUTS 1 bölgeleri değerlendirildiğinde, Doğu Karadeniz bölgesindeki kadınların yüzde 62'sinin halen çalıştığı, bunu sırasıyla yüzde 43 ve yüzde 41 ile Ege ve Batı Karadeniz bölgesinin izlediği görülmektedir. Lise mezunu ve hanehalkı refah düzeyinin en düşük ve en yüksek kategorisinde yer alan kadınlar, ekonomik olarak diğer gruplardan daha aktiftirler.

Tablo 3.4. Çalışma durumu

15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklere göre çalışma durumunun göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Çalışma durumu				Toplam	Kadın sayısı
	Halen çalışıyor	Halen çalışmıyor	Son 12 ayda çalışmamış	Bilmiyor/Cevapsız		
Age						
15-19	9.8	7.9	80.5	1.8	100.0	183
20-24	17.0	5.0	76.0	2.0	100.0	836
25-29	28.7	4.6	63.6	3.1	100.0	1,353
30-34	34.1	3.2	59.7	2.9	100.0	1,379
35-39	35.6	3.4	57.6	3.4	100.0	1,336
40-44	35.2	2.2	58.3	4.3	100.0	1,202
45-49	32.1	3.1	59.9	4.9	100.0	1,115
Medeni durum						
Evli ya da birlikte yaşıyor	30.2	3.4	63.0	3.5	100.0	6,999
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	39.9	8.4	48.7	2.9	100.0	406
Çocuk sayısı						
0	31.2	9.3	57.6	1.9	100.0	698
1-2	32.5	3.4	61.2	2.9	100.0	4,062
3-4	27.9	3.0	64.8	4.4	100.0	2,023
5+	27.7	1.2	65.4	5.7	100.0	621
Yerleşim yeri						
Kent	25.0	4.0	67.3	3.7	100.0	5,615
Kır	48.6	2.5	46.3	2.6	100.0	1,790
Bölge						
Batı	32.6	5.0	59.5	2.9	100.0	3,252
Güney	28.9	3.1	60.5	7.5	100.0	894
Orta	29.1	2.8	65.9	2.2	100.0	1,631
Kuzey	53.0	2.9	41.7	2.4	100.0	477
Doğu	19.9	1.7	74.4	3.9	100.0	1,151
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	24.7	5.4	65.2	4.7	100.0	1,491
Batı Marmara	35.4	4.7	56.6	3.3	100.0	327
Ege	43.4	3.7	51.8	1.0	100.0	1,065
Doğu Marmara	40.7	5.0	53.5	0.7	100.0	759
Batı Anadolu	22.1	3.3	70.8	3.8	100.0	717
Akdeniz	28.9	3.1	60.5	7.5	100.0	894
Orta Anadolu	20.6	1.7	76.5	1.3	100.0	371
Batı Karadeniz	41.3	2.5	53.7	2.6	100.0	448
Doğu Karadeniz	62.2	3.3	33.3	1.2	100.0	186
Kuzeydoğu Anadolu	26.1	1.4	67.6	4.8	100.0	191
Ortadoğu Anadolu	13.5	0.7	81.7	4.0	100.0	327
Güneydoğu Anadolu	21.0	2.4	73.1	3.6	100.0	628
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. Bitirmemiş	25.6	2.1	67.5	4.7	100.0	1,358
İlköğretim birinci kademe	30.5	3.3	62.4	3.8	100.0	3,840
İlköğretim ikinci kademe	21.3	5.4	69.6	3.7	100.0	643
Lise ve üzeri	39.6	5.1	54.1	1.3	100.0	1,564
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	39.6	2.7	54.1	3.7	100.0	1,154
Düşük	31.0	3.0	62.0	3.9	100.0	1,429
Orta	25.8	3.7	66.2	4.3	100.0	1,559
Yüksek	24.7	3.9	68.3	3.0	100.0	1,618
En yüksek	34.9	4.5	58.3	2.4	100.0	1,645
Toplam	30.7	3.6	62.2	3.4	100.0	7,405

3.3.2. Çalışılan Ekonomik Sektör

TNSA-2008'de, halen çalışan ya da araştırmadan önceki son 12 ay içinde çalışmış olan kadınlara çalıştıkları sektör konusunda sorular yöneltilmiştir. Tablo 3.5, kadınların yüzde 51'inin hizmet sektöründe, yüzde 40'ının tarımda ve yüzde 8'inin sanayi sektöründe çalıştığını göstermektedir. 15-19 ve 45-49 yaş grubundaki kadınlar daha çok tarım sektöründe ve daha az hizmet sektöründe çalışma eğilimindedirler. Halen evli kadınlar daha büyük bir olasılıkla tarım sektöründe çalışırken, daha önce evlenmiş kadınlar daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedirler.

Yaşayan çocuk sayısındaki artış tarım sektöründeki çalışma yüzdesini arttırmakta, hizmet sektöründeki çalışma yüzdesini ise azaltmaktadır. Bu durum, daha fazla çocuk sahibi olan kadınların daha çok kırsal alanlarda çalışması ve kırsal alanda tarım sektöründe çalışmanın daha yaygın olmasının yanısıra daha az çocuk sahibi olan kadınların daha çok kentsel alanlarda çalışmaya yoğunlaşması ve hizmet sektöründe çalışmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Bölgeler açısından değerlendirildiğinde, en yüksek tarım sektöründe çalışan kadın oranı Kuzey ve daha sonra Doğu bölgesindedir. Diğer taraftan, hizmet sektöründe en fazla istihdam Batı ve Orta Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınlar arasındadır. NUTS1 bölgelerinde, tarım sektöründe çalışan kadınların en yüksek düzeyde olduğu bölge Doğu Karadeniz iken, hizmet sektöründe çalışan kadınların en yüksek olduğu bölgeler Batı Anadolu ve İstanbul'dur. Beklendiği gibi, daha eğitilmiş ve hanehalkı refah düzeyinin en yüksek olduğu kategorilerdeki kadınlar daha çok hizmet sektöründe çalışmaktadır.

3.3.3. Kamu/Özel Sektörde Çalışma

Tablo 3.6, kadınların ekonomik olarak hangi sektörde- kamu veya özel- istihdam edildiklerine ilişkin bilgi vermektedir. Çalışan her on kadından dokuzu özel sektörde, on kadından biri ise kamu sektöründe çalışmaktadır. Kamu sektöründeki kadın istihdamı, Batı Anadolu bölgesinde (yüzde 25) yaşayan, lise ve üzeri eğitime sahip (yüzde 39) ve hanehalkı refah düzeyinin en yüksek kategorisinde (yüzde 36) yer alan kadınlarda en yüksek düzeydedir.

3.3.4. İşteki Statü

Tablo 3.7, çalışan kadınların temel özelliklerine göre çalışma biçimlerindeki farklılıkları göstermektedir. Çalışan kadınların yaklaşık üçte biri ücretsiz aile işçisi iken, yüzde 17'si kendi hesabına çalışmaktadır. Çalışan kadınların yüzde otuz dokuzu düzenli veya geçici olarak ücretli işçi ve yüzde 10'unu da devlet memurudur. Kadınların sadece yüzde 2'si işverendir. Ücretli işçi veya maaşlı memur istihdam edilme lise mezunu ve daha yüksek eğitime sahip olan ve hanehalkı refah düzeyinin en yüksek kategorisinde yer alan kadınlar arasında daha yüksek iken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışma kırsal alanlar ile Doğu Karadeniz Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınlar arasında daha yaygındır.

Tablo 3.5 Çalışılan ekonomik sektör

Araştırmadan önceki son 12 ay içinde çalışan 15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklere göre çalıştıkları sektörün yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Sektör			Toplam	Kadın Sayısı
	Tarım	Sanayi	Hizmet		
Yaş					
15-19	(62.8)	(8.9)	(28.3)	100.0	32
20-24	45.5	11.4	43.1	100.0	184
25-29	33.1	9.0	57.9	100.0	451
30-34	33.0	10.5	56.5	100.0	515
35-39	37.4	7.7	54.9	100.0	521
40-44	42.9	6.7	50.4	100.0	449
45-49	54.7	6.3	39.0	100.0	392
Medeni durum					
Evli ya da birlikte yaşıyor	41.8	8.3	49.9	100.0	2,348
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	22.7	9.0	68.3	100.0	196
Çocuk sayısı					
0	24.4	14.1	61.5	100.0	282
1-2	33.2	8.2	58.5	100.0	1,457
3-4	52.9	7.3	39.8	100.0	624
5+	79.0	4.5	16.5	100.0	180
Yerleşim yeri					
Kent	15.3	11.3	73.4	100.0	1,629
Kır	84.8	3.2	12.0	100.0	915
Bölge					
Batı	24.6	14.1	61.3	100.0	1,221
Güney	54.2	3.0	42.8	100.0	286
Orta	46.3	3.7	50.0	100.0	521
Kuzey	65.4	1.6	33.0	100.0	267
Doğu	62.1	3.5	34.4	100.0	249
NUTS 1 Bölgeleri					
İstanbul	3.5	16.7	79.8	100.0	449
Batı Marmara	45.1	18.9	36.0	100.0	131
Ege	47.5	9.5	43.0	100.0	502
Doğu Marmara	37.7	11.3	51.0	100.0	347
Batı Anadolu	17.9	0.4	81.7	100.0	182
Akdeniz	54.2	3.0	42.8	100.0	286
Orta Anadolu	50.5	1.8	47.7	100.0	83
Batı Karadeniz	55.0	2.5	42.5	100.0	196
Doğu Karadeniz	75.9	1.8	22.4	100.0	122
Kuzeydoğu Anadolu	59.3	0.0	40.7	100.0	53
Ortadoğu Anadolu	56.2	7.8	36.0	100.0	47
Güneydoğu Anadolu	64.1	3.5	32.4	100.0	147
Eğitim					
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	70.5	4.5	24.9	100.0	377
İlköğretim birinci kademe	53.7	8.8	37.5	100.0	1,297
İlköğretim ikinci kademe	25.4	20.4	54.3	100.0	172
Lise ve üzeri	2.7	6.8	90.5	100.0	698
Hanehalkı refah düzeyi					
En düşük	86.8	2.1	11.1	100.0	487
Düşük	68.5	6.9	24.6	100.0	487
Orta	38.0	13.6	48.3	100.0	460
Yüksek	17.2	14.9	67.9	100.0	464
En yüksek	2.3	5.8	91.9	100.0	647
Toplam	40.3	8.4	51.3	100.0	2,544

Tablo 3.6 Kamu/özel sektörde çalışma

Araştırmadan önceki son 12 ay içinde çalışan 15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerine göre kamu ve özel sektörde çalışmalarının yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Kamu/özel sektör			Kadın sayısı
	Kamu	Özel	Toplam	
Yaş				
15-19	(0.0)	(100.0)	100.0	32
20-24	5.2	94.8	100.0	184
25-29	13.3	86.7	100.0	451
30-34	15.8	84.2	100.0	515
35-39	11.6	88.4	100.0	521
40-44	10.9	89.1	100.0	449
45-49	7.3	92.7	100.0	392
Medeni durum				
Evli ya da birlikte yaşıyor	11.9	88.1	100.0	2,348
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	5.2	94.8	100.0	196
Çocuk sayısı				
0	14.8	85.2	100.0	282
1-2	15.5	84.5	100.0	1,457
3-4	3.1	96.9	100.0	624
5+	1.2	98.8	100.0	180
Yerleşim yeri				
Kent	16.5	83.5	100.0	1,629
Kır	2.2	97.8	100.0	915
Bölge				
Batı	11.3	88.7	100.0	1,221
Güney	6.6	93.4	100.0	286
Orta	14.6	85.4	100.0	521
Kuzey	10.5	89.5	100.0	267
Doğu	11.2	88.8	100.0	249
NUTS 1 Bölgeleri				
İstanbul	13.8	86.2	100.0	449
Batı Marmara	5.4	94.6	100.0	131
Ege	10.4	89.6	100.0	502
Doğu Marmara	10.1	89.9	100.0	347
Batı Anadolu	24.7	75.3	100.0	182
Akdeniz	6.6	93.4	100.0	286
Orta Anadolu	9.0	91.0	100.0	83
Batı Karadeniz	9.8	90.2	100.0	196
Doğu Karadeniz	11.8	88.2	100.0	122
Kuzeydoğu Anadolu	14.0	86.0	100.0	53
Ortadoğu Anadolu	15.0	85.0	100.0	47
Güneydoğu Anadolu	9.3	90.7	100.0	147
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	0.5	99.5	100.0	377
İlköğretim birinci kademe	0.9	99.1	100.0	1,297
İlköğretim ikinci kademe	0.6	99.4	100.0	172
Lise ve üzeri	39.4	60.6	100.0	698
Hanehalkı refah düzeyi				
En düşük	0.3	99.7	100.0	487
Düşük	0.6	99.4	100.0	487
Orta	2.0	98.0	100.0	460
Yüksek	8.8	91.2	100.0	464
En yüksek	36.2	63.8	100.0	647
Toplam	11.4	88.6	100.0	2,544

Tablo 3.7 İsteki statü

Araştırmadan önceki 12 ayda çalışan 15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklere göre isteki statülerinin yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	İsteki statü									Toplam	Kadın sayısı
	İşveren	Ücretli, işçi (düzenli)	Maaşlı, devlet memuru	Yevmiyeli (mevsimlik/geçici)	Kendi hesabına (düzenli)	Kendi hesabına (düzensiz)	Ücretsiz aile işçisi	Diğer	Cevapsız		
Yaş											
15-19	(0.0)	(31.4)	(0.0)	(19.5)	(0.0)	(0.0)	(49.0)	(0.0)	(0.0)	100.0	32
20-24	0.2	35.5	2.6	10.2	3.7	8.0	39.8	0.0	0.0	100.0	184
25-29	0.7	36.1	10.6	9.6	3.1	12.4	27.1	0.5	0.0	100.0	451
30-34	3.3	28.8	13.6	9.0	4.7	11.8	28.7	0.0	0.1	100.0	515
35-39	1.6	23.0	9.9	15.0	5.6	15.6	28.9	0.3	0.0	100.0	521
40-44	1.7	22.6	9.1	14.8	9.1	11.3	30.9	0.4	0.0	100.0	449
45-49	1.1	20.8	6.9	9.9	6.4	9.5	45.1	0.1	0.0	100.0	392
Medeni durum											
Evli ya da birlikte yaşıyor	1.6	25.6	9.9	12.0	5.3	11.4	33.9	0.3	0.0	100.0	2,348
Boşanmış/ ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	1.3	45.0	5.2	7.9	8.6	16.7	15.4	0.0	0.0	100.0	196
Çocuk sayısı											
0	1.9	51.5	12.1	6.0	1.7	6.1	20.8	0.0	0.0	100.0	282
1-2	2.0	29.0	13.4	9.7	6.5	11.8	27.4	0.3	0.0	100.0	1,457
3-4	1.0	16.5	2.1	15.3	5.5	16.1	43.3	0.1	0.1	100.0	624
5+	0.3	10.6	0.0	24.1	3.8	6.5	54.3	0.5	0.0	100.0	180
Yerleşim yeri											
Kent	2.5	38.6	13.9	8.3	6.9	16.2	13.3	0.3	0.0	100.0	1,629
Kır	0.1	6.6	1.8	17.8	3.1	4.0	66.5	0.1	0.0	100.0	915
Bölge											
Batı	1.9	37.9	9.2	9.9	7.4	12.9	20.3	0.3	0.0	100.0	1,221
Güney	2.0	21.6	5.6	25.3	5.2	9.9	29.9	0.5	0.0	100.0	286
Orta	1.5	21.9	12.8	7.3	3.1	11.7	41.7	0.0	0.0	100.0	521
Kuzey	0.6	11.0	8.5	6.4	4.7	10.2	58.3	0.3	0.0	100.0	267
Doğu	0.8	8.5	10.0	19.8	2.4	10.7	47.6	0.0	0.2	100.0	249
NUTS 1 Bölgeleri											
İstanbul	3.2	51.9	11.2	5.2	7.3	14.6	6.6	0.0	0.0	100.0	449
Batı Marmara	2.8	33.6	4.4	20.1	6.4	6.7	25.5	0.5	0.0	100.0	131
Ege	0.8	24.3	8.4	12.7	6.7	6.6	40.5	0.0	0.0	100.0	502
Doğu Marmara	0.9	26.5	9.0	7.8	6.5	17.3	31.2	0.9	0.0	100.0	347
Batı Anadolu	2.1	34.6	21.1	5.3	2.9	16.7	17.4	0.0	0.0	100.0	182
Akdeniz	2.0	21.6	5.6	25.3	5.2	9.9	29.9	0.5	0.0	100.0	286
Orta Anadolu	0.8	17.2	9.7	10.1	1.5	18.4	42.2	0.0	0.0	100.0	83
Batı Karadeniz	1.6	14.8	6.9	4.0	4.9	14.5	53.0	0.2	0.0	100.0	196
Doğu Karadeniz	0.3	7.9	10.1	9.1	4.9	3.5	64.0	0.3	0.0	100.0	122
Kuzeydoğu Anadolu	0.5	5.6	13.5	4.1	3.2	13.0	60.1	0.0	0.0	100.0	53
Ortadoğu Anadolu	2.0	14.6	13.0	19.2	1.0	10.2	40.0	0.0	0.0	100.0	47
Güneydoğu Anadolu	0.6	7.8	8.0	25.3	2.6	10.3	45.1	0.0	0.3	100.0	147
Eğitim											
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	0.1	10.6	0.0	26.8	6.2	11.0	45.0	0.2	0.0	100.0	377
İlköğretim birinci kademe	1.2	19.9	0.2	13.6	5.1	14.3	45.4	0.2	0.0	100.0	1,297
İlköğretim ikinci kademe	1.1	41.8	0.0	8.7	11.3	12.8	23.6	0.6	0.0	100.0	172
Lise ve üzeri	3.4	45.7	34.3	0.7	4.5	7.4	3.8	0.2	0.0	100.0	698
Hanehalkı refah düzeyi											
En düşük	0.0	5.2	0.2	26.0	2.5	7.5	58.5	0.2	0.0	100.0	487
Düşük	0.2	12.6	0.0	17.8	5.0	11.7	52.6	0.1	0.0	100.0	487
Orta	0.5	28.4	1.5	11.1	5.2	16.8	36.2	0.1	0.1	100.0	460
Yüksek	1.8	40.8	6.5	6.1	6.9	18.4	19.4	0.0	0.0	100.0	464
En yüksek	4.5	43.8	31.6	0.9	7.4	6.9	4.3	0.6	0.0	100.0	647
Toplam	1.6	27.1	9.5	11.7	5.5	11.8	32.4	0.2	0.0	100.0	2,544

3.4. Sosyal Güvenlik Kapsamı

TNSA-2008'de, araştırmadan önceki 12 ay içinde çalışan evlenmiş kadınlara, çalışırken sosyal güvenceleri olup olmadığı sorulmuştur. Kadınların hangi sosyal güvenlik programı kapsamında yer aldıkları bilgisi de elde edilmiştir. 2006 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kurulmasından önce, çalışanlara sosyal güvenlik hizmeti üç farklı kurum tarafından verilmiştir. Bu kurumlar farklı emeklilik sistemlerine sahip olan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'dur. Bu üç kurumu aynı çatı altında toplamaya yönelik çalışmalar halen devam etmektedir. Bu nedenle, TNSA-2008'de çalışan kadınlardan kendilerini daha önce kapsamı içinde yer aldıkları kurumlara göre sınıflandırmaları istenmiştir.

Tablo 3.8'de görüldüğü gibi, kadınların yüzde 69'u çalışırken bir sosyal güvenlik kapsamı içinde değildir. Yüzde 20 ile en yüksek sosyal güvenlik kapsamı SSK'da, daha sonra yüzde 9 ile Emekli Sandığı'ndadır.

Kadınların sosyal güvenlik kapsamında olmalarının temel özelliklere göre değişimi kadınların çalışma ve işteki statülerinde olduğu gibi farklılık göstermektedir. Kentsel alanlarda, daha gelişmiş bölgelerde yaşayan, daha yüksek eğitim grubunda ve hanehalkı refah düzeyinin en yüksek kategorisinde yer alan kadınlar diğer gruptaki kadınlara oranla daha fazla sosyal güvenlik kapsamında yer almaktadırlar. Bölgesel farklılıklar dikkate alındığında, sosyal güvenlik kapsamında olmayan kadın oranının Doğu bölgesinde (yüzde 84) ve özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde (yüzde 87) çok yüksek olduğu görülmektedir.

3.5. Sağlık Sigortası Kapsamı

TNSA-2008 kapsamında kadınlara sağlık sigortaları olup olmadığı sorusu da sorulmuştur. Sağlık sigortası, üç sosyal güvenlik kurumu ve özel sigorta şirketleri tarafından sağlanmaktadır. "Yeşil Kart", ülkeye özel bir uygulama olarak herhangi bir sağlık güvencesi sisteminden yararlanmayanların tedavi masraflarını karşılamaya yönelik bir hizmettir.

Tablo 3.9'a göre, Türkiye'deki kadınların yüzde 16'sı herhangi bir sağlık sigortası kapsamında yer almamaktadır. Bu değer 15-19 yaş grubundaki kadınlarda yüzde 31'dir ve kırsal alanda yaşayan kadınlarda, hiç eğitimi olmayan veya ilköğretim birinci kademeyi tamamlamamış ve en düşük iki hanehalkı refah düzeyinde yer alan kadınlarda ise yüzde 20'yi geçmektedir. NUST1 bölgeleri değerlendirildiğinde, Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri hariç, sağlık sigortası kapsamında olmama yüzde 20'nin altındadır. Farklı sağlık sigortası sistemleri açısından, kadınların yüzde 48'i SSK, yüzde 14'ü ise Yeşil Kart kapsamı içinde yer almaktadır. En fazla Yeşil Kart sağlık sistemi kapsamında olanlar Doğu (yüzde 40) bölgesinde yaşayan, en düşük eğitim düzeyi ve hanehalkı refah düzeyi kategorilerinde yer alan kadınlar arasındadır.

Tablo 3.8 Sosyal güvenlik

Araştırmadan önceki 12 ay içinde çalışan 15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerine göre sosyal güvenlik kapsamının yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Sosyal güvenlik							Toplam	Kadın sayısı
	Hayır	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel	Diğer	Cevapsız		
Yaş									
15-19	(87.0)	(13.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	100.0	32
20-24	72.1	25.2	2.2	0.0	0.0	0.2	0.2	100.0	184
25-29	58.9	31.8	8.1	1.1	0.1	0.0	0.0	100.0	451
30-34	56.3	25.7	13.2	4.3	0.2	0.2	0.1	100.0	515
35-39	72.6	15.2	9.9	2.2	0.0	0.0	0.0	100.0	521
40-44	74.7	13.1	9.4	2.7	0.0	0.1	0.0	100.0	449
45-49	80.8	10.3	6.9	1.9	0.1	0.0	0.0	100.0	392
Medeni durum									
Evli ya da birlikte yaşıyor	69.1	19.0	9.4	2.3	0.1	0.1	0.0	100.0	2,348
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	64.0	29.8	4.7	1.5	0.0	0.0	0.0	100.0	196
Çocuk sayısı									
0	47.1	41.8	9.1	1.9	0.1	0.0	0.0	100.0	282
1-2	61.4	22.8	13.1	2.5	0.1	0.1	0.0	100.0	1,457
3-4	87.5	7.5	2.0	2.7	0.1	0.1	0.1	100.0	624
5+	95.8	4.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	180
Yerleşim yeri									
Kent	54.7	29.0	13.1	2.9	0.1	0.1	0.1	100.0	1,629
Kır	93.5	3.6	1.7	1.2	0.0	0.0	0.0	100.0	915
Bölge									
Batı	59.8	29.0	8.8	2.4	0.0	0.0	0.0	100.0	1,221
Güney	77.8	14.2	5.9	2.1	0.0	0.0	0.0	100.0	286
Orta	70.0	14.4	12.1	3.2	0.2	0.2	0.0	100.0	521
Kuzey	83.0	7.3	7.9	1.4	0.4	0.0	0.0	100.0	267
Doğu	83.7	6.3	8.4	0.9	0.0	0.4	0.4	100.0	249
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	46.2	40.7	10.5	2.6	0.0	0.0	0.0	100.0	449
Batı Marmara	65.3	28.0	3.4	3.4	0.0	0.0	0.0	100.0	131
Ege	73.0	16.2	8.4	2.4	0.0	0.0	0.0	100.0	502
Doğu Marmara	69.0	20.4	8.7	2.0	0.0	0.0	0.0	100.0	347
Batı Anadolu	52.5	24.3	19.9	3.2	0.0	0.0	0.0	100.0	182
Akdeniz	77.8	14.2	5.9	2.1	0.0	0.0	0.0	100.0	286
Orta Anadolu	81.8	8.5	9.0	0.8	0.0	0.0	0.0	100.0	83
Batı Karadeniz	79.7	9.9	6.3	3.3	0.5	0.5	0.0	100.0	196
Doğu Karadeniz	82.7	5.6	9.2	1.7	0.9	0.0	0.0	100.0	122
Kuzeydoğu Anadolu	81.4	6.1	10.3	2.3	0.0	0.0	0.0	100.0	53
Ortadoğu Anadolu	75.2	11.8	10.1	1.0	0.0	1.0	1.0	100.0	47
Güneydoğu Anadolu	86.9	4.7	7.4	0.4	0.0	0.3	0.3	100.0	147
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	94.9	3.9	0.0	1.0	0.0	0.1	0.1	100.0	377
İlköğretim birinci kademe	86.0	11.5	0.2	2.1	0.0	0.1	0.0	100.0	1,297
İlköğretim ikinci kademe	64.9	31.2	0.0	3.5	0.4	0.0	0.0	100.0	172
Lise ve üzeri	23.3	41.1	32.4	2.9	0.2	0.1	0.0	100.0	698
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	97.3	1.9	0.2	0.5	0.0	0.0	0.1	100.0	487
Düşük	92.0	7.3	0.0	0.5	0.0	0.3	0.0	100.0	487
Orta	79.3	17.9	1.2	1.4	0.0	0.1	0.1	100.0	460
Yüksek	62.4	28.4	5.8	3.1	0.2	0.0	0.0	100.0	464
En yüksek	26.5	38.0	30.3	5.0	0.2	0.0	0.0	100.0	647
Toplam	68.7	19.8	9.0	2.3	0.1	0.1	0.0	100.0	2,544

Tablo 3.9 Sağlık sigortası

15-49 yaş grubundaki kadınların temel özelliklerine göre sağlık sigortası biçiminin yüzde dağılımı, Türkiye2008

Temel özellikler	Sağlık sigortası								Toplam	Kadın sayısı
	Hayır	SSK	Emekli Sandığı	BAĞ-KUR	Özel	Yeşil Kart	Diğer	Cevapsız		
Yaş										
15-19	30.8	38.1	0.9	1.4	0.0	28.4	0.4	0.0	100.0	183
20-24	20.3	51.5	3.0	5.8	0.0	18.9	0.4	0.0	100.0	836
25-29	16.2	51.3	6.4	9.3	0.8	15.5	0.5	0.1	100.0	1,353
30-34	14.3	44.8	11.6	14.1	0.7	14.0	0.4	0.0	100.0	1,379
35-39	17.1	45.6	10.8	12.6	0.4	12.7	0.3	0.5	100.0	1,336
40-44	14.9	45.2	12.8	13.6	0.8	12.2	0.3	0.3	100.0	1,202
45-49	12.7	49.6	14.6	14.5	0.7	7.4	0.3	0.3	100.0	1,115
Yerleşim yeri										
Kent	14.1	53.3	11.4	10.1	0.7	10.0	0.3	0.2	100.0	5,615
Kır	22.5	29.3	5.3	16.8	0.1	25.3	0.5	0.1	100.0	1,790
Bölge										
Batı	16.2	57.5	8.4	10.7	0.8	5.8	0.3	0.3	100.0	3,252
Güney	17.6	41.4	7.6	14.4	0.2	18.1	0.6	0.0	100.0	894
Orta	14.3	46.9	13.9	15.6	0.6	8.2	0.4	0.1	100.0	1,631
Kuzey	10.0	47.1	15.0	12.2	0.3	14.7	0.5	0.1	100.0	477
Doğu	19.9	24.9	8.2	6.5	0.1	39.9	0.4	0.1	100.0	1,151
NUTS 1 Bölgeleri										
İstanbul	16.6	61.3	6.5	8.6	1.6	4.9	0.0	0.6	100.0	1,491
Batı Marmara	16.6	56.3	6.8	12.1	0.2	8.0	0.0	0.0	100.0	327
Ege	16.7	50.1	11.8	13.9	0.2	7.1	0.1	0.2	100.0	1,065
Doğu Marmara	13.0	58.3	10.0	14.3	0.1	3.2	1.0	0.0	100.0	759
Batı Anadolu	13.7	48.7	17.3	12.0	1.1	6.5	0.6	0.1	100.0	717
Akdeniz	17.6	41.4	7.6	14.4	0.2	18.1	0.6	0.0	100.0	894
Orta Anadolu	15.5	40.0	11.0	16.7	0.2	15.8	0.5	0.2	100.0	371
Batı Karadeniz	12.3	46.6	12.9	14.0	0.6	12.9	0.5	0.1	100.0	448
Doğu Karadeniz	9.1	43.8	15.2	15.5	0.4	16.0	0.0	0.0	100.0	186
Kuzeydoğu Anadolu	20.7	21.6	11.1	9.3	0.1	36.4	0.5	0.3	100.0	191
Ortadoğu Anadolu	15.6	23.8	9.4	4.0	0.1	46.1	0.7	0.3	100.0	327
Güneydoğu Anadolu	22.0	26.6	6.7	6.7	0.2	37.7	0.2	0.0	100.0	628
Eğitim										
Eğitimi yok/İlk bitirmemiş	21.1	31.7	3.7	8.3	0.0	34.6	0.1	0.4	100.0	1,358
İlköğretim birinci kademe	17.8	49.2	6.2	14.5	0.2	11.4	0.4	0.2	100.0	3,840
İlköğretim ikinci kademe	17.3	55.4	6.2	8.6	0.3	11.8	0.4	0.0	100.0	643
Lise ve üzeri	7.1	53.8	25.8	8.9	2.1	1.8	0.4	0.0	100.0	1,564
Hanehalkı refah düzeyi										
En düşük	26.7	18.9	0.5	7.1	0.0	46.5	0.4	0.1	100.0	1,154
Düşük	21.7	39.3	3.1	12.8	0.0	22.5	0.3	0.2	100.0	1,429
Orta	17.4	54.8	7.8	11.4	0.1	7.5	0.6	0.3	100.0	1,559
Yüksek	12.1	61.5	11.2	12.4	0.2	1.9	0.4	0.3	100.0	1,618
En yüksek	6.5	54.0	23.1	13.6	2.3	0.3	0.2	0.0	100.0	1,645
Toplam	16.1	47.5	9.9	11.7	0.6	13.7	0.4	0.2	100.0	7,405

3.6. Sigara Kullanımı

Sigara kullanımı annenin sağlığını ve çocuğun sağlığını, özellikle de solunum yolları hastalıklarına karşı daha güçsüz olma açısından olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, gebelik sırasındaki sigara kullanımı küçük ve düşük ağırlıklı bebek sahibi olma riskini de artırmaktadır. Tablo 3.10, evlenmiş kadınların temel sosyo-ekonomik özellikleri ve annelik durumlarına göre sigara kullanımını göstermektedir. Bu bilgiyi elde etmek için kadınlara halen sigara içip içmedikleri ile daha önce sigara kullanıp kullanmadıkları soruları sorulmuştur. Ayrıca, halen sigara içen kadınlardan, sigaraya başlama yaşı ve bir günde içilen sigara sayısı konusunda da bilgi elde edilmiştir.

TNSA-2008 sonuçlarına göre evlenmiş kadınların yüzde 30'unun daha önce sigara kullanmıştır, kadınların yüzde 22'si ise halen sigara kullanmaktadır. Bu oran TNSA-2003'de sigara içmiş kadınlar için hesaplanan orana göre artmış gözükmektedir (yüzde 28). Kentsel alanlar ve İstanbul'da yaşayan kadınlarda sigara içme oranı daha yüksektir. Eğitim arttıkça sigara içmede artmaktadır; en az lise mezunu kadınlar için sigara kullanmış olma oranı, en düşük eğitim seviyesine göre yaklaşık 2 kat daha fazladır (sırasıyla yüzde 44 ve 21). Benzer şekilde yüksek refah düzeyindeki kadınlar düşük düzeylere göre daha fazla sigara kullanmaktadırlar.

Doğurganlık durumu göz önüne alındığında, halen gebe olan her on kadından biri ve emziren kadınların yüzde 17'si sigara içmektedir. Evlenmiş kadınlar arasında sigaraya başlama yaşı ortalama 19.3 yıldır. Araştırmadan 24 saat öncesi için günlük ortalama sigara tüketimi 10.5 sigaradır.

Tablo 3.10 Sigara kullanımı

15-49 yaş grubu evlenmiş kadınların sigara kullanımı yüzdesinin ve sigara kullanan kadınlar arasında ortalama sigaraya başlama yaşı ve günde ortalama içilen sigara sayısının temel özelliklere ve doğurganlık durumuna göre dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Daha önce sigara içmiş	Halen sigara içen	Ortalama sigaraya başlama yaşı	Günde içilen ortalama sigara sayısı	Sigara içenlerin sayısı	Kadın sayısı
Yaş						
15-19	(15.0)	(8.8)	(15.0)	(10.8)	27	183
20-24	26.0	19.0	16.3	8.8	217	836
25-29	34.1	26.2	17.7	9.1	461	1,353
30-34	33.8	25.1	18.7	10.1	466	1,379
35-39	27.5	21.4	20.2	11.0	367	1,336
40-44	31.3	25.2	21.5	12.0	376	1,202
45-49	25.2	17.6	21.5	12.1	281	1,115
Yerleşim yeri						
Kent	33.9	26.0	19.4	10.6	1,903	5,615
Kır	16.4	11.4	18.6	9.7	293	1,790
Bölge						
Batı	35.7	27.7	19.4	10.7	1,159	3,252
Güney	22.7	18.0	19.6	10.4	203	894
Orta	26.3	18.8	19.1	10.7	429	1,631
Kuzey	25.5	18.5	19.2	8.6	121	477
Doğu	24.6	17.8	18.8	10.3	283	1,151
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	39.0	29.5	19.3	10.6	582	1,491
Batı Marmara	30.4	24.4	18.9	11.1	100	327
Ege	28.0	22.4	19.5	11.0	299	1,065
Doğu Marmara	36.3	27.8	19.6	10.5	276	759
Batı Anadolu	31.4	22.2	19.2	11.1	225	717
Akdeniz	22.7	18.0	19.6	10.4	203	894
Orta Anadolu	21.9	15.6	19.3	10.1	81	371
Batı Karadeniz	24.0	17.8	19.1	8.4	108	448
Doğu Karadeniz	(21.4)	(15.5)	(19.8)	(8.9)	40	186
Kuzeydoğu Anadolu	25.4	18.5	18.6	10.6	49	191
Ortadoğu Anadolu	28.5	20.5	17.8	11.0	93	327
Güneydoğu Anadolu	22.4	16.3	19.6	9.7	141	628
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	21.0	14.5	19.1	10.6	286	1,358
İlköğretim birinci kademe	26.1	19.3	19.3	10.3	1,002	3,840
İlköğretim ikinci kademe	34.0	27.4	18.2	10.7	218	643
Lise ve üzeri	44.1	35.1	19.7	10.7	690	1,564
Doğurganlık statüsü						
Gebe	26.2	11.4	17.4	10.0	111	423
Emziriyor (gebe değil)	26.0	16.5	18.0	8.0	242	932
Hiçbiri	30.5	24.1	19.6	10.9	1,843	6,050
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	18.0	13.0	18.7	9.8	210	1,166
Düşük	22.0	15.2	18.4	9.7	307	1,397
Orta	26.0	19.0	18.6	10.9	405	1,558
Yüksek	34.4	27.7	20.1	10.4	559	1,625
En yüksek	43.1	33.2	19.6	11.0	715	1,659
Toplam	29.7	22.4	19.3	10.5	2,196	7,405

Not: Parantez içinde rakamlar için ağırlıksız gözlem sayıları 25-49 arasındadır.

İsmet Koç, Pelin Çağatay ve Tuğba Adalı

Bu bölümde, doğurganlık düzeyi ve örüntüsü ile doğurganlıktaki değişim ve farklılaşmaya ilişkin TNSA-2008'den elde edilen sonuçlar sunulmaktadır. Bu bölümdeki analizler, araştırma tarihinde 15-49 yaş grubunda olan evlenmiş kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen doğum tarihçelerine dayanmaktadır. Bu bilgiyi toplarken kadınların yaşamları süresince yaptıkları toplam canlı doğum sayısını belirlemek için onlara bir dizi soru yöneltilmiştir. Her canlı doğum için çocuğun adı, cinsiyeti ve hayatta olup olmadığına ilişkin bilgiler soru kağıdına kaydedilmiştir. Ölmüş çocuklar için ölüm yaşı bilgisi toplanmıştır. Doğum tarihçesinden gelen bilgiler, ilk doğumda anne yaşı, doğum aralıkları ve adölesan doğurganlık gibi faktörler de dahil olmak üzere günümüzdeki doğurganlık ve tamamlanmış doğurganlık düzeylerinin incelenmesinde kullanılmıştır.

Günümüzdeki doğurganlık düzeyi, konunun nüfus politikaları ve programlarıyla doğrudan ilgili olması nedeniyle bu rapordaki en önemli başlıklardan birisidir. Bu alt-bölümde günümüzdeki doğurganlığa ilişkin yaşa özel doğurganlık hızları, toplam doğurganlık hızı, genel doğurganlık hızı ve kaba doğum hızını içeren ölçüler sunulmaktadır. Bu hızlar genel olarak araştırmanın yapıldığı tarihten önceki üç yılı kapsayan ve kabaca 2006-2008 dönemine denk gelen bir dönem için verilmiştir. Bu hesaplamalarda üç yıllık dönemin kullanılmasının temel nedeni mevcut doğurganlık düzeyine ilişkin en yakın tarihli bilgiyi vermek ve aynı zamanda, tahminlerin istatistiksel doğruluğundan ödün vermeyecek şekilde yeterli gözlem sayılarından hesaplanmasını sağlamaktır.

Günümüzdeki doğurganlığa ilişkin aşağıdaki ölçüler doğum tarihçesi verilerinden hesaplanmakta ve bu bölümde sunulmaktadır: *Yaşa özel doğurganlık hızları*¹ (YÖDH) bir yaş grubundaki her 1,000 kadına düşen doğum sayısı olarak ifade edilir ve günümüzdeki doğurganlığın yaş örüntüsünü incelemek için önemli bir göstergedir. YÖDH, bir yaş grubuna ait belirli bir dönemdeki canlı doğum sayısının aynı yaş grubunda ve dönemde yaşanan kadın-yıllara bölünmesi şeklinde tanımlanır. *Toplam doğurganlık hızı* (TDH) kadınların doğurganlık yaşamları süresince, söz konusu yaşa özel doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda, doğuracakları toplam çocuk sayısı olarak tanımlanır. TDH, yaşa özel doğurganlık hızlarının toplamının beşle çarpılmasıyla elde edilmektedir. *Genel doğurganlık hızı* (GDH), belirli bir dönemde 15-44 yaş grubundaki her 1,000 kadına düşen canlı doğum sayısıdır. *Kaba doğum hızı* (KDH) belirli bir dönemde her 1,000 kişiye düşen doğum sayısıdır.

¹ Yaşa özel doğurganlık hızındaki pay araştırma tarihinden önceki 1 ila 36 ay önce meydana gelmiş canlı doğumlardan hesaplanmaktadır. Bu doğumlar çocuğun doğumu sırasında annenin (beşli yaş gruplarına göre) yaşına göre sınıflandırılmaktadır. Bu hızların paydaları ise, araştırma tarihinden önceki 1 ila 36 aylık dönem için beşli yaş grubundaki kadınların yaşamış oldukları toplam kadın-yıllardan elde edilmektedir. TNSA-2008 kapsamında en az bir kez evlenmiş kadınlarla görüşüldüğü için, tüm kadınların sayısına ulaşmak için hızların paydaları hanehalkı görüşmelerinde saptanan en az bir kez evlenmiş kadınların oranı bilgisi kullanılarak hesaplanan faktörlerle artırılmıştır. Bu yöntemde hiç evlenmemiş kadınların hiç doğum yapmadıkları varsayımından hareket edilmektedir.

4.1 Günümüzdeki Doğurganlık

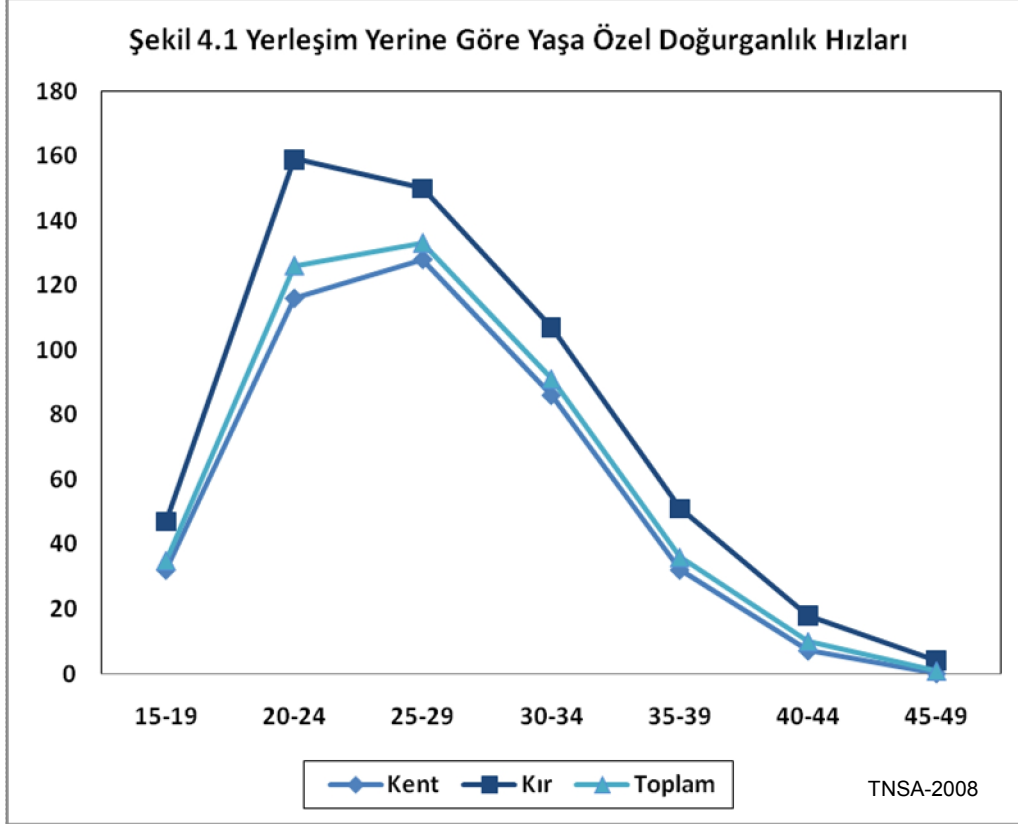
Tablo 4.1’de Türkiye geneline, kentsel ve kırsal yerleşimlere göre günümüzdeki doğurganlık hızları verilmektedir. Türkiye için toplam doğurganlık hızı kadın başına 2.16 doğumdur. Doğurganlık yenilenme düzeyinin (2.10) hemen üzerinde olan bu hız Türkiye’de doğurganlık dönüşümünün yavaş fakat kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir. Beklendiği üzere, doğurganlık düzeyi kırsal alanlarda, kentsel alanlara göre daha yüksektir. Kırsal alanlardaki toplam doğurganlık hızı (2.68) kentsel alanlardaki doğurganlık hızından yüzde 34 daha yüksektir. Daha önceki demografik araştırmalardan elde edilen bulgular ile karşılaştırıldığında, doğurganlık düzeyindeki kent-kır farkının kapanmakta olduğu görülmektedir.

Yaş grubu	Kent	Kır	Toplam
15-19	32	47	35
20-24	116	159	126
25-29	128	150	133
30-34	86	107	91
35-39	32	51	36
40-44	7	18	10
45-49	0	4	1
TDH 15-49	2.00	2.68	2.16
GDH 15-44	71	92	76
KDH	18.4	19.4	18.6

Doğurganlığın yaş örüntüsü dikkate alındığında, Türkiye’de kadınların halen erken yaşlarda çocuk doğurma eğiliminde oldukları görülmektedir (Tablo 4.1 ve Şekil 4.1). Türkiye’de doğumların yüzde 70’i 30 yaşından önce meydana gelmektedir. Gebelik ve doğum ile bağlantılı hastalık ve ölüm risklerinin en yüksek olduğu 20 yaşın altında ve 35 yaşın üzerinde yapılan doğumlar tüm doğumların yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. TNSA-2008 sonuçları, doğurganlığın yaş örüntüsünde ilk kez görülen önemli bir değişime dikkat çekmektedir. Daha önceki tüm demografik araştırmalarda en yüksek yaşa özel doğurganlık hızı 20-24 yaş grubunda gözlenirken, TNSA-2008’de en yüksek yaşa özel doğurganlık hızının 25-29 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de sadece doğurganlık düzeyinin değil, aynı zamanda, doğurganlığın yaş örüntüsünün de, kadınların doğurganlıklarını ileri yaşlara ertelemeleri nedeniyle, değiştiğini göstermektedir.

Kırsal alanlardaki kadınlar her yaş grubunda kentsel alanlardaki aynı yaş gruplarındaki kadınlara göre daha fazla çocuk doğurmaktadır. Kırsal alandaki yaşa özel doğurganlık hızları, 15-19 yaş grubundan itibaren hızlı bir şekilde artmakta, 20-24 yaş grubunda en üst noktaya

ulaşmakta ve daha sonra ise yavaş bir şekilde düşmektedir. Öte yandan, kentsel alanlardaki yaşa özel doğurganlık hızları, Türkiye geneline benzerlik gösteren, 25-29 yaş grubunda en üst noktaya ulaşan ve kademeli olarak azalan bir örüntüye sahiptir. Bu durum, kentte yaşayan kadınların evliliklerini geciktirme, doğumlarını erteleme ya da doğurganlığına son verme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir.

Tablo 4.1’de kaba doğum hızı ve genel doğurganlık hızı olmak üzere iki ayrı özet göstergeye de yer verilmektedir: Türkiye’de kaba doğum hızı binde 18.6’dır. GDH 15-44 yaş grubundaki kadınlar için binde 76’dır. TDH’de olduğu gibi, genel doğurganlık hızında ve kaba doğum hızında yerleşim yerleri arasında farklılık bulunmaktadır. Kırsal alanlar için GDH binde 92’dir ve kentsel alanlarda yaşayan kadınların ortalama yıllık doğum sayısından yaklaşık yüzde 30 daha fazladır (binde 71). Kırsal alanlardaki KDH (binde 19.4) kentsel alanlardaki kaba doğum hızından (binde 18.4) biraz daha yüksektir.

4.2 Doğurganlık Düzeyindeki Farklılıklar

Tablo 4.2’de, toplam doğurganlık hızı, 40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama canlı doğum sayısı ve araştırma tarihinde gebe olan kadınların yüzdesi de dahil olmak üzere çeşitli doğurganlık göstergeleri temel özelliklere göre verilmektedir. 40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama canlı doğum sayısı tamamlanmış doğurganlığı göstermektedir; üreme çağıının sonuna yaklaşmış olan daha yaşlı kadınların doğurganlık performansını ifade etmektedir. Eğer bir nüfusun doğurganlığı zaman içinde değişmiyorsa, toplam doğurganlık

hızı (TDH) ve tamamlanmış doğurganlık (CDS) değerlerinin birbirine yakın olması beklenir. Diğer taraftan, doğurganlık düzeyi düşüyorsa toplam doğurganlık hızı tamamlanmış doğurganlığın oldukça altında olacaktır. Günümüzdeki doğurganlık düzeyi için araştırma tarihinde gebe olan 15-49 yaşlarındaki kadınların yüzdesi önemli bir ölçüttür. Ancak, bazı kadınların gebe olduklarının farkında olmamalarından ya da gebeliğin ilk zamanlarında bunu açıklama konusunda isteksiz olmalarından dolayı, erken gebelik döneminde olan kadınların tamamının tespit edilmesi söz konusu olamamaktadır.

Tablo 4.2. Temel özelliklere göre doğurganlık			
Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki üç yıl için toplam doğurganlık hızı, 15-49 yaşlarında halen gebe olan kadınların yüzdesi ve 40-49 yaşlarındaki kadınların ortalama canlı doğum sayıları, Türkiye 2008			
Temel Özellikler	Toplam doğurganlık hızı	Halen gebe olanların yüzdesi	Ortalama canlı doğum sayısı (40-49 yaşlarındaki kadınlar)
Yerleşim yeri			
Kent	2.00	3.7	3.10
Kır	2.68	4.7	3.93
Bölge			
Batı	1.73	3.6	2.80
Güney	2.09	3.7	3.26
Orta	2.20	3.3	3.22
Kuzey	2.08	2.5	3.11
Doğu	3.27	6.3	5.58
NUTS 1 Bölgeleri			
İstanbul	1.78	3.5	3.01
Batı Marmara	1.38	2.4	2.46
Ege	1.91	3.4	2.75
Doğu Marmara	1.80	4.2	2.73
Batı Anadolu	2.40	3.6	2.84
Akdeniz	2.09	3.7	3.26
Orta Anadolu	2.09	3.0	3.92
Batı Karadeniz	1.90	2.8	3.20
Doğu Karadeniz	2.10	1.8	3.20
Kuzeydoğu Anadolu	2.59	4.5	5.27
Ortadoğu Anadolu	3.33	6.2	5.69
Güneydoğu Anadolu	3.47	6.9	5.67
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	2.65	4.5	4.96
İlköğretim birinci kademe	2.25	4.0	3.05
İlköğretim ikinci kademe	1.30	0.9	2.57
Lise ve üzeri	1.53	3.1	1.94
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	3.39	5.9	4.97
Düşük	2.51	5.0	3.83
Orta	2.19	3.7	3.24
Yüksek	1.67	3.3	2.92
En yüksek	1.36	2.7	2.38
Toplam	2.16	3.9	3.31

Yerleşim yeri, bölge, eğitim durumu ve hanehalkı refah düzeyine göre toplam doğurganlık hızlarında gözlenen önemli farklılıklar Tablo 4.2’de verilmektedir. Doğurganlık düzeyindeki bölgesel farklılaşma çok belirgindir. En yüksek toplam doğurganlık hızı 3.27 ile

Doğu Bölgesi için gözlenirken en düşük doğurganlık hızı 1.73 ile Batı Bölgesi'ne aittir. Türkiye'de Doğu ve Orta bölgeleri dışındaki tüm bölgelerde TDH yenilenme düzeyi olarak bilinen 2.10'un altındadır. Bu sonuçla uyumlu olarak, Batı Anadolu ve Türkiye'nin doğusundaki yerler dışında tüm NUTS 1 bölgelerinde de doğurganlık hızı yenilenme düzeyinden daha düşüktür. Toplam doğurganlık hızı eğitim düzeyiyle ters orantılıdır. Eğitim düzeyinin artmasıyla TDH hızla düşmektedir. Eğitimi olmayan kadınlarda TDH 2.65 iken lise veya üzeri eğitimi olan kadınlarda 1.53 düzeyindedir. Doğurganlık refah düzeyinin yükselmesi ile de azalmaktadır. En düşük refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınlarda 3.39 olan TDH, en yüksek refah düzeyindeki kadınlarda 1.36'dır.

Tablo 4.2'de 40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama canlı doğum sayısı (CDS) da verilmektedir. Toplam doğurganlık hızı ve 40-49 yaş grubundaki kadınların ortalama canlı doğum sayılarından hesaplanan tamamlanmış doğurganlık düzeyinin karşılaştırması, Türkiye'de doğurganlık düzeyinin son 20 yılda hızlı bir şekilde düştüğünü göstermektedir. Doğurganlık döneminin sonunda bulunan kadınların ortalama canlı doğum sayısı, 3.31 canlı doğum olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama ile günümüzdeki doğurganlık düzeyi arasındaki fark bir çocuktan daha fazladır. Tamamlanmış doğurganlık düzeyi ile günümüzdeki doğurganlık düzeyinin karşılaştırılması sonucunda gözlenen doğurganlık azalmasının kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha büyük olduğu gözlenmektedir. Gözlenen en önemli azalma, tamamlanmış doğurganlık ve toplam doğurganlık seviyeleri arasındaki farkın iki doğumdan daha fazla olduğu Doğu Bölgesinde yaşanmıştır. Tamamlanmış doğurganlıktaki farklılaşma eğitim grupları arasında çok daha çarpıcıdır. Tamamlanmış doğurganlık düzeyi eğitimi olmayan kadınlarda 5 canlı doğum iken lise veya üzeri eğitim olan kadınlarda 2 canlı doğuma düşmektedir. Toplam doğurganlık ve tamamlanmış doğurganlık düzeylerinin karşılaştırarak doğurganlık düzeyinin değişimine bakıldığında, doğurganlıkta düşüşün hiç eğitim almamış kadınlarda daha büyük boyutlarda olduğu görülmektedir (2.2 çocuk). Refah düzeyine göre incelendiğinde, son 20 yılda doğurganlıkta tüm refah düzeylerinde bir çocuktan daha fazla düşüş meydana gelmiştir. En büyük azalış en yoksul refah düzeyindeki kadınlarda gözlenmiştir.

TNSA-2008 sonuçları araştırma tarihinde üreme çağındaki tüm kadınların yaklaşık yüzde 4'ünün gebe olduğunu göstermektedir. Gebe kadınların oranındaki bölgesel farklılıklar, doğurganlıktaki örüntü ile benzerlik göstermektedir. TNSA-2003'te olduğu gibi lise mezunu ve üzeri eğitime sahip kadınlar arasında gebe olanların yüzdesi, ilköğretimin ikinci basamağı düzeyinde eğitim almış kadınlara göre daha yüksektir. Bu şaşırtıcı bulgu, yüksek eğitilmiş kadınların daha genç ve dolayısıyla diğer kadınlardan farklı olarak aile kurma sürecinin başında olmaları ile ilgili olabilir. Araştırma tarihinde gebe olan kadınların oranı hanehalkı refah düzeyinin yükselmesi ile birlikte azalmaktadır (Tablo 4.2).

4.3 Doğurganlıktaki Değişimler

Günümüzdeki doğurganlık ile tamamlanmış doğurganlık düzeyinin karşılaştırılmasına ek olarak doğurganlıkta meydana gelen değişimi izlemenin iki yöntemi daha bulunmaktadır. İlk olarak, TNSA-2008'in toplam doğurganlık hızı daha önceki demografik araştırmalarda elde edilen hızlar ile karşılaştırılabilir. İkinci olarak, araştırma kapsamındaki doğum tarihçesi bilgileri kullanılarak geriye dönük tahminler ile doğurganlık düzeyindeki değişimler

saptanabilir. Böylece, daha önceki demografik araştırmaların veri kalitesinin kontrol edilmesine de zemin hazırlanmış olacaktır.

4.3.1 Önceki Araştırmalarla Karşılaştırma

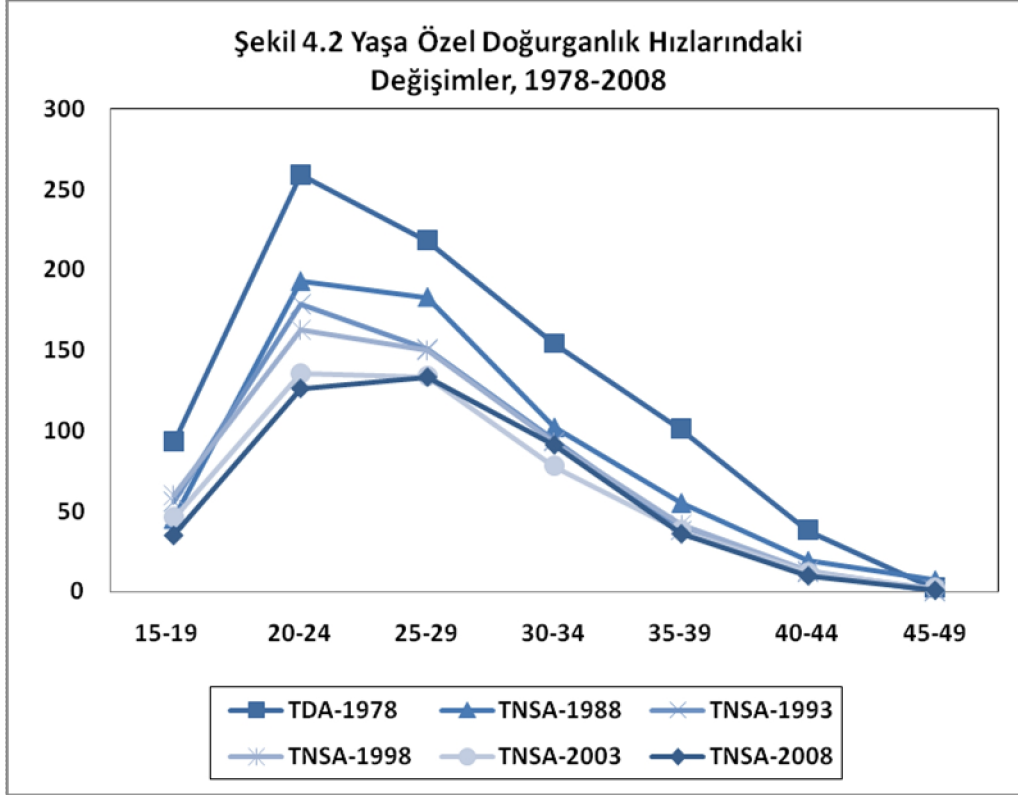
Tablo 4.3 ve Şekil 4.2’de, 1978-2003 döneminde gerçekleştirilen demografik araştırmalar ile TNSA-2008’den elde edilen doğurganlık hızları verilmektedir. Söz konusu demografik araştırmalarda, TDH tahminleri için farklı zaman aralıkları kullanılmıştır. Örneğin, 1978, 1988 ve 1993 araştırmalarındaki hızlar araştırma tarihinden önceki bir yıllık dönem için, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008 araştırmalarında ise, hızlar araştırma tarihinden önceki üç yıllık dönem için hesaplanmıştır.

Tablo 4.3, 1978-2008 döneminde Türkiye’deki doğurganlığın hem düzeyinin hem de yaş örüntüsünün değişimini göstermektedir. Türkiye’de 1970’lerin sonunda 4 çocuğun üzerinde olan toplam doğurganlık hızı,1980’lerin sonunda 3 çocuğa düşmüş; 1990’lı yıllarda ise 3 çocuğun da altına düşerek 2.6 çocuk düzeyinde durağanlaşmıştır. Toplam doğurganlık hızında 1990’lı yıllarda gözlenen bu durağanlık, 2000’li yıllarda tekrar azalma eğilimine girerek 2.16 düzeyine kadar gerilemiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de toplam doğurganlık hızının son on yılda (1998-2008 döneminde) yüzde 18 azaldığını göstermektedir. Düşük doğurganlık düzeylerinde, sadece on yıllık bir sürede meydana gelen bu azalma son derece dikkat çekicidir. Daha uzun dönemli bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye’de son otuz yılda (1978-2008 döneminde) toplam doğurganlık hızının 4.33’den 2.16’ya düştüğü, yani doğurganlık hızının yaklaşık olarak yarı yarıya azaldığı görülmektedir.

Yaş	TDA-1978	TNSA-1988	TNSA-1993	TNSA-1998	TNSA-2003	TNSA-2008
15-19	93	45	56	60	46	35
20-24	259	193	179	163	136	126
25-29	218	183	151	150	134	133
30-34	154	102	94	93	78	91
35-39	101	55	38	42	38	36
40-44	38	19	12	13	12	10
45-49	2	7	0	1	2	1
TDH 15 49	4.33	3.02	2.65	2.61	2.23	2.16

Şekil 4.2, 1978-2008 dönemindeki yaşa özel doğurganlık hızlarındaki değişimi göstermektedir. Yaşa özel doğurganlık hızları, 1978-2003 döneminde neredeyse tüm yaş gruplarında belirgin bir şekilde azalmıştır. Bu dönemde doğurganlığın genel yaş örüntüsü çarpıcı bir değişim göstermemiş olsa da, özellikle 20-24 yaş grubundaki dikkat çekici düşüşe bağlı olarak, Türkiye’de ilk kez 25-29 yaş grubundaki doğurganlık hızı, 20-24 yaş grubundaki doğurganlık hızından daha yüksek bir seviyeye gelmiştir. Doğurganlık hızının en yüksek olduğu yaş grubunun 20-24’den 25-29’a kayması, yani doğumların ertelenmesi, doğumların ileri

yaşlara ertelenmesi konusundaki isteği göstermekte ve Türkiye’deki doğurganlık dönüşümünün en çarpıcı sonuçlarından birisi olarak dikkati çekmektedir. Bu bulguya paralel olarak, doğurganlığın yaş örüntüsünde meydana gelen değişime 2003-2008 dönemi için bakıldığında, bu dönemde toplam doğurganlık hızındaki azalmanın temel olarak genç yaş gruplarının doğurganlık hızlarında meydana gelen azalmadan kaynaklandığı görülmektedir.

4.3.2 TNSA-2008 Doğum Tarihesinden Geriye Dönük Tahminler

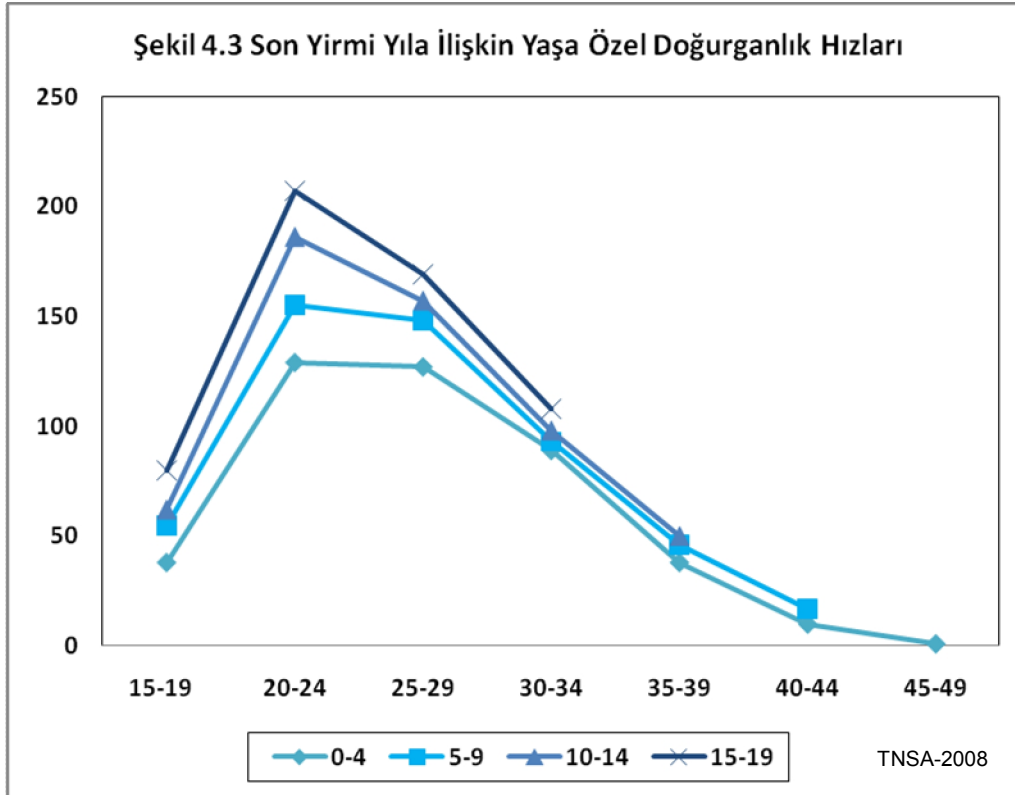
Doğurganlıkta zaman içinde meydana gelen değişimlerin incelenmesinin bir diğer yolu da araştırma tarihinden önceki beş yıllık dönemler için TNSA-2008’den hesaplanan yaşa özel doğum hızlarının karşılaştırılmasıdır. Bu hızlar Tablo 4.4 ve Şekil 4.3’de verilmektedir. Hızların payları araştırmadan önceki beş yıllık dönemlere ve annenin doğum sırasındaki yaşına göre sınıflandırılmıştır. TNSA-2008 kapsamında 50 yaş ve üstü kadınlarla görüşme yapılmadığı için, ileri yaş grubunda yer alan kadınlara ilişkin yaşa özel doğurganlık hızları araştırma tarihinden geriye doğru gittikçe daha fazla yaş grubu hesaplama dışı kalmaktadır. Örneğin, araştırma tarihinden 15-19 yıl ve daha önceki dönemler için 35-39 yaş grubundaki kadınların yaşa özel hızları hesaplanamamaktadır. Bunun nedeni, bu dönemlerde 35-39 yaş grubundaki kadınların araştırma tarihinde 50 ya da daha ileri yaşlarda olmalarıdır.

TNSA-2008’den son 20 yıllık dönem için hesaplanan yaşa özel doğum hızları, tüm yaş gruplarında doğurganlığın önemli ölçüde azaldığının bir kanıtıdır. Doğurganlıktaki azalma oransal olarak ilk doğum yapma yaşı olan 20-29 yaş grubundaki kadınlarda 30 ve üzeri yaşta kadınlara göre daha fazladır. Doğurganlık, 20-29 yaş grubundaki kadınlarda, araştırma

tarihinden önceki beş yılda yüzde 18 azalırken 30 ve üzeri yaşta kadınlar yüzde 12 azalmaktadır. Bu örüntü, doğurganlığın azaldığı nüfuslar ile uyumludur. Bunun yanı sıra, 15-19 yaş grubundaki kadınlarda doğurganlık düzeyinde gözlenen yüzde 30'luk azalma çok karşılaşılan bir durum değildir. Bu da, Türkiye’de bu yaş grubundaki kadınların çocuk doğurmaya başlamak için daha fazla beklediklerini göstermektedir.

Tablo 4.4 Yaşa göre doğurganlık hızları				
Annenin yaşına göre beş yıllık süreler için yaşa özel doğurganlık hızları, Türkiye 2008				
Yaş	Araştırmadan önceki yıl sayısı			
	0-4	5-9	10-14	15-19
15-19	38	55	62	80
20-24	129	155	186	207
25-29	127	148	157	169
30-34	89	93	98	[108]
35-39	38	46	[50]	
40-44	10	[17]		
45-49	[1]			

Not: Yaşa özel doğurganlık hızları 1,000 kadın için verilmiştir. Parantez içindeki tahminlerde bazı yaşlardaki kadınlar hesaplama dışı kalmaktadır.

Tablo 4.5 araştırmadan önceki beş yıllık dönemler için başından en az bir evlilik geçmiş kadınların ilk evliliklerinden araştırma tarihine kadar geçen süreye göre doğurganlık hızlarını vermektedir. Doğurganlık düzeyinde gözlenen azalma her evlilik dönemi için geçerlidir. Ancak, beklendiği gibi, en büyük azalma evlilikte daha uzun süre geçiren kadınlar

arasında yaşanmaktadır. Evliliğin ilk yıllarında, genel olarak doğurganlık hızı düşme eğiliminde olmasına karşın, doğurganlığın azalmasına belirgin bir direnç olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, doğurganlık azalmasının temel olarak doğurganlıklarını ertelemek isteyen ve henüz ideal aile büyüklüğüne ulaşmamış genç çiftler arasında değil, doğurganlığını sonlandırmak isteyen daha yaşlı kadınlar arasında başlamasıdır.

Tablo 4.5. Evlilik süresine göre doğurganlık				
Başından evlilik geçmiş kadınlar için evlilik süresine göre araştırmadan önceki beş yıllık süreler için doğurganlık hızları, Türkiye 2008				
Evlilik süresi	Araştırma tarihinden önceki yıl sayısı			
	0-4	5-9	10-14	15-19
0-4	260	291	307	316
5-9	143	149	181	193
10-14	80	91	100	133
15-19	40	53	69	[118]
20-24	15	23	[32]	[69]
25-29	3	[13]	[69]	

Not: Yaşa özel doğurganlık hızları 1,000 kadın için verilmiştir. Parantez içindeki tahminlerde bazı yaşlardaki kadınlar hesaplama dışı kalmaktadır.

4.4 Canlı Doğan ve Yaşayan Çocuk Sayıları

Canlı doğan çocuk sayısı, kadınların bütün hayatları boyunca yaptıkları canlı doğumların kümülatif toplamından oluşmaktadır ve bu nedenle özellikle de doğurganlığın düştüğü ülkeler için mevcut doğurganlık düzeyini yansıtmakta sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, bu veri unutmaya faktörü nedeniyle ortaya çıkacak hatalara maruz kalmaktadır ki bu da genellikle yaşlı kadınlarda genç kadınlara göre daha fazla rastlanan bir durumdur. Ancak, canlı doğan çocuk sayısına ilişkin bilgiler birçok konuyu açıklamada oldukça yararlıdır. Çocuk sayısı, ortalama aile büyüklüğünün yaş gruplarına göre nasıl farklılaştığını göstermektedir. Kırklı yaşlarda hiç canlı çocuk doğurmamış kadınların yüzdesi ise kısırlık veya hiç bir zaman doğum yapamamış kadınlar için bir göstergedir. Türkiye’de gönüllü olarak çocuk sahibi olmamanın çok karşılaşılan bir tercih olmadığı düşünüldüğünde, bu durum doğurganlık döneminin sonunda halen çocuk sahibi olmayan kadınların genellikle kısırlık altında olduğuna işaret etmektedir. Ortalama canlı doğum sayısı ve yaşayan çocuk sayısındaki farklılıkların karşılaştırılması, kadınların çocuk doğurduğu dönem boyunca mevcut olan ölümlülük düzeyinin toplam etkisini yansıtmaktadır.

Tablo 4.6’da tüm kadınların ve evli kadınların canlı doğan ve ortalama yaşayan çocuk sayısına göre dağılımları verilmektedir. Yaşa göre canlı doğan çocukların dağılımı, Türkiye’de erken yaşta çocuk doğurmanın yaygın olmadığını göstermektedir: 15-19 yaş grubundaki kadınların yaklaşık olarak yüzde 96’sı hiç doğum yapmamıştır. Ancak bu oran 25-29 yaş grubundaki kadınlar için yüzde 33’e, 35 ve üzeri yaştaki kadınlar için yüzde 7’nin altına düşmektedir. 45-49 yaş grubundaki kadınların sadece yüzde 2’si çocuk sahibi olmamıştır, bu durum Türkiye’de kadınların neredeyse tamamının çocuk doğurduğunu göstermektedir. Doğurganlık döneminin sonuna gelmiş kadınların 3.5 çocuğa sahip oldukları görülmektedir ki bu da toplam doğurganlık hızından yaklaşık olarak 1.5 çocuk daha fazladır.

Aradaki bu fark, son on yılda doğurganlıkta meydana gelen önemli azalmadan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.6 Canlı doğan ve yaşayan çocuk sayısı

Tüm kadınların ve evli olan kadınların beş yıllık yaş gruplarına göre canlı doğum sayısı (CDS) dağılımları, canlı doğum sayısı ortalamaları ve yaşayan çocuk sayısı ortalamaları, Türkiye 2008

Yaş Grubu	Canlı Doğum Sayısı (CDS)											Kadın Sayısı	Ortalama CDS	Ortalama yaşayan çocuk sayısı	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+				Toplam
TÜM KADINLAR															
15-19	96.1	3.5	0.4	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	1,871	0.04	0.04
20-24	65.4	21.1	10.7	2.1	0.6	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	100.0	1,834	0.52	0.51
25-29	33.2	25.6	25.1	9.7	3.7	1.7	0.6	0.3	0.1	0.0	0.0	100.0	1,751	1.35	1.30
30-34	16.6	17.3	33.5	17.1	7.6	3.9	1.8	1.1	0.4	0.3	0.4	100.0	1,546	2.15	2.05
35-39	7.4	10.0	35.6	22.5	12.2	5.4	2.8	2.0	0.9	0.5	0.7	100.0	1,396	2.75	2.60
40-44	4.5	7.9	34.1	22.9	12.2	8.0	3.0	2.6	2.1	1.4	1.3	100.0	1,223	3.13	2.87
45-49	2.4	6.8	27.3	26.1	15.3	7.7	4.6	3.3	2.3	1.8	2.4	100.0	1,116	3.51	3.16
Toplam	37.4	13.8	22.2	12.7	6.4	3.3	1.5	1.1	0.7	0.5	0.5	100.0	10,738	1.70	1.60
EVLİ KADINLAR															
15-19	59.3	36.5	3.7	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	180	0.46	0.45
20-24	24.0	45.8	23.9	4.6	1.3	0.1	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	100.0	820	1.15	1.13
25-29	12.9	32.8	33.1	12.9	4.8	2.3	0.7	0.4	0.1	0.0	0.0	100.0	1,314	1.76	1.71
30-34	5.5	19.0	37.9	19.7	8.9	4.5	2.1	1.2	0.5	0.4	0.5	100.0	1,326	2.45	2.34
35-39	2.7	9.7	37.5	23.8	13.2	5.8	3.0	2.0	0.9	0.6	0.7	100.0	1,262	2.90	2.74
40-44	2.3	7.0	34.6	24.3	12.7	8.1	3.0	2.9	2.3	1.4	1.5	100.0	1,096	3.25	2.99
45-49	2.2	5.8	27.1	27.2	14.7	8.0	4.7	3.3	2.5	1.9	2.6	100.0	1,002	3.57	3.22
Toplam	9.0	19.7	32.3	18.7	9.2	4.7	2.2	1.6	1.0	0.7	0.8	100.0	6,999	2.49	2.33

Genel olarak bakıldığında, halen evli kadınların doğurganlıkları her yaş grubunda özellikle de erken yaş grubundakilerde daha yüksektir. Evli kadınlar ortalama 3.6 çocuğa sahip olurken, bu değer tüm kadınlarda 3.5'e düşmektedir. TNSA-2008 kapsamında sadece başından en az bir evlilik geçmiş kadınlarla görüşme yapıldığı için hiç evlenmemiş kadınların üreme tarihçesine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye'deki doğumların hemen hepsi evlilik içinde gerçekleştiğinden bütün kadınlar için yapılan hesaplamalarda hiç evlenmemiş kadınların hiç doğum yapmadığı varsayılmıştır. Evli kadınlar ve tüm kadınlar arasında ilk yaş gruplarında gözlemlenen büyük farklar bu yaş gruplarında doğum yapmadığı varsayılan hiç evlenmemiş kadınların sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Beklentilere uygun olarak, ortalama canlı doğum sayısı ve ortalama yaşayan çocuk sayısı, annenin yaşı arttıkça artmaktadır. Unutma faktöründen doğacak hataların çok az ya da hiç olmadığı varsayıldığı bir durumda bu sonuçlar doğum tarihçesinin güvenilirliğini pekiştirmektedir. Ortalama canlı doğum sayısının yaşayan çocuk sayısı ile karşılaştırılması, Türkiye'de kadınların ölen çocuklarına ilişkin bilgi de vermektedir. Doğurganlık döneminin sonunda (45-49), kadınların ortalama 3.5 çocuk doğurduğu ve bu çocuklar arasından araştırma tarihinde hayatta olanların sayısının 3.2 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu Türkiye'de çocukların hayatta kalma olasılığının sürekli olarak arttığını göstermektedir.

Gönüllü olarak çocuk sahibi olmama, Türkiye'de çok yaygın bir durum değildir ve çocuk sahibi olmayan halen evli kadınların kısırlık altında olma olasılıkları yüksektir. Üreme çağının sonunda hiç çocuğu olmayan evli kadınların sayısı, kısırlık düzeyine ilişkin bir gösterge olarak kullanılabilir. Türkiye'de kısırlık daha yaşlı halen evli olan kadınlar arasında yüzde 2'nin altındadır.

4.5 Doğum Aralıkları

Ardışık iki canlı doğum arasında geçen dönemi ifade eden doğum aralıklarının incelenmesi doğum aralığının örüntüsü ve dolayısıyla anne ve çocuk sağlığı hakkında bilgi vermektedir. Kısa doğum aralıkları, anne ve çocuk için yüksek ölüm riski taşımaktadır. Araştırmalar bir önceki doğumun üzerinden 24 ay geçmeden doğan çocuklarda hastalık riskinin arttığını göstermektedir. Kısa doğum aralıkları aynı zamanda anne sağlığını da tehdit eden bir durumdur.

Tablo 4.7, TNSA-2008'den önceki beş yılda meydana gelen doğumların bir önceki doğumdan sonra geçen süreye göre yüzde dağılımlarını vermektedir. Sonuçlar, Türkiye'de doğum aralıklarının uzun ve ortanca doğum aralığının 44 ay olduğunu göstermektedir. Türkiye'de, uzun süreli emzirme ve doğum sonrası geçici kısırlık, uzun doğum aralıklarının göreceli olarak yüksek seviyede olmasına bulunmaktadır. Doğumların yaklaşık olarak beşte üçü, bir önceki doğumdan en az üç yıl sonra meydana gelirken beşte birinden biraz fazlası ise 24-35 aydan sonra gerçekleşmiştir. Doğumların yüzde 20'si bir önceki doğumdan "çok kısa" bir süre sonra, yani takip eden 24 ay içinde gerçekleşmiştir. TNSA-2003 sonuçları (yüzde 27) dikkate alındığında bu konuda bir iyileşme gözlenmektedir. Bir önceki araştırma ile karşılaştırıldığında ortanca doğum aralığında belirgin bir artış söz konusudur. TNSA-2003'de 36 ay olan ortanca doğum aralığı, TNSA-2008'de 44 aya yükselmiştir. Bu durum, son beş yıl içinde ortanca doğum aralığının yüzde 22 arttığını göstermektedir.

Doğum aralıkları bir önceki çocuğun cinsiyetine göre çok büyük farklılıklar göstermemektedir. Yirmi-yirmidokuz yaş grubundaki kadınların yüzde 29'u doğumları arasında 24 aydan daha kısa bir süre bırakırken 30-39 yaş grubundaki kadınların yüzde 13'ünün benzer bir davranış içinde olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi ve doğum aralıkları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Doğum aralıkları çocuğun doğum sırası arttıkça büyümektedir. Bir önceki çocuğun hayatta olma durumu ile doğum aralıkları arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır: Bir önceki çocuğun ölmüş olması durumunda doğum aralığının 18 aydan kısa olmasının çocuğun hayatta olması durumuna göre 4 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bir önceki çocuğun yaşaması durumunda 45 ay olan ortanca doğum aralığı, bir önceki çocuğun hayatta olmaması durumunda 25 aya düşmektedir.

Genel olarak doğum aralıklarındaki farklılıkların yerleşim yeri, bölge, eğitim ve refah durumu temelinde doğurganlıkta gözlenen farklılıklar ile tutarlı olduğu görülmektedir. Toplam doğurganlık hızının yüksek olduğu durumlarda doğum aralıklarının daha kısa, düşük olduğu durumlarda ise daha uzun olduğu görülmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde doğumların kentsel yerleşim yerlerine göre daha kısa aralıklarla yapıldığı görülmektedir (sırasıyla 34.2 ve 47.8). Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgeler diğer bölgelere göre daha kısa ortanca doğum aralıklarına (31-33 ay) sahiptir. Ortanca doğum aralığı, Batı Marmara ve Batı Karadeniz bölgelerinde ise (56 ay) daha uzundur. Doğum aralıkları, eğitimsiz kadınlarda lise ve üzeri eğitim alan kadınlara göre daha kısadır. Örneğin, eğitimsiz kadınların yüzde 30'u bir önceki doğumun üzerinden 24 ay geçmeden yeni bir doğum yaparken, bu oran en az lise mezunu olan kadınlarda yüzde 15 düzeyine gerilemektedir. İlköğretim birinci kademe düzeyinde eğitime sahip olan kadınlarda 24 aydan kısa doğum aralıklarının yüzdesinin düşük olduğu dikkati çekmektedir. En yüksek refah düzeyindeki kadınlar arasında ortanca doğum

aralığı (69.4 ay) en düşük refah düzeyindeki kadınlar arasında gözlenen ortalama doğum aralığından (30.3 ay) daha uzundur.

Tablo 4.7 Doğum aralıkları

Seçilmiş temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki beş yıl içinde meydana gelen doğumların son doğumdan bu yana geçen süre itibarı ile yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellikler	Son doğumdan bu yana geçen ay sayısı						Toplam	İlk doğumlar dışındaki doğum sayısı	Son doğumdan bu yana geçen ortalama ay sayısı
	7-17	18-23	24-35	36-47	48-59	60+			
Yaş									
20-29	15.7	13.1	27.0	19.2	10.8	14.2	100.0	1,032	32.8
30-39	6.8	5.8	15.3	10.6	14.8	46.7	100.0	1,047	56.5
40+	5.8	9.6	15.8	8.8	6.2	53.8	100.0	144	63.5
Doğum sırası									
2-3	10.2	9.1	18.6	15.0	13.2	33.8	100.0	1,545	45.7
4-6	12.2	9.0	24.1	12.3	11.4	31.0	100.0	533	40.5
7+	13.6	15.3	31.9	15.7	7.1	16.3	100.0	152	31.9
Bir önceki çocuğun cinsiyeti									
Erkek	11.4	9.7	19.4	14.4	12.0	33.1	100.0	1,137	44.7
Kadın	10.4	9.3	22.4	14.5	12.7	30.8	100.0	1,094	42.9
Bir önceki çocuğun hayatta olma durumu									
Yaşıyor	9.9	9.5	20.6	14.7	12.5	32.7	100.0	2,147	44.6
Ölmüş	37.7	8.5	25.4	6.6	9.9	12.0	100.0	84	25.3
Yerleşim Yeri									
Kent	9.3	7.5	19.0	14.4	13.1	36.7	100.0	1,535	47.8
Kır	14.5	13.9	24.9	14.4	10.8	21.4	100.0	696	34.2
Bölge									
Batı	9.1	4.2	19.7	13.7	14.1	39.2	100.0	695	51.8
Güney	9.8	8.7	21.6	14.4	14.4	31.1	100.0	303	45.2
Orta	7.8	8.0	14.3	14.5	12.2	43.2	100.0	441	52.0
Kuzey	7.9	10.6	12.9	11.4	24.3	32.8	100.0	114	51.3
Doğu	15.8	16.0	27.3	15.7	7.7	17.5	100.0	679	31.5
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	6.2	2.7	23.2	11.8	14.3	41.9	100.0	327	53.0
Batı Marmara	3.2	1.6	18.8	14.0	13.4	48.9	100.0	41	56.3
Ege	12.0	5.3	20.6	13.3	13.4	35.4	100.0	272	47.1
Doğu Marmara	9.4	5.4	9.5	18.3	16.5	40.8	100.0	144	54.6
Batı Anadolu	9.0	8.4	12.1	14.3	14.0	42.3	100.0	214	52.8
Akdeniz	9.8	8.7	21.6	14.4	14.4	31.1	100.0	303	45.2
Orta Anadolu	8.3	12.3	15.9	18.7	8.7	36.2	100.0	105	44.0
Batı Karadeniz	7.0	10.1	12.5	10.6	14.9	44.8	100.0	95	56.2
Doğu Karadeniz	8.0	9.4	12.7	9.2	28.0	32.7	100.0	52	51.6
Kuzeydoğu Anadolu	15.7	13.4	28.3	14.8	8.0	19.9	100.0	93	32.3
Ortadoğu Anadolu	16.1	14.1	27.3	18.2	6.4	17.9	100.0	182	32.6
Güneydoğu Anadolu	15.7	17.5	27.0	14.8	8.2	16.8	100.0	404	30.6
Eğitim									
Yok/İlk. bitirmemiş	14.2	15.3	26.9	15.6	10.2	17.7	100.0	622	32.8
İlköğretim birinci kademe	9.5	7.5	20.4	14.6	13.4	34.6	100.0	1,173	46.2
İlköğretim ikinci kademe	10.2	10.1	17.8	13.8	12.3	35.9	100.0	138	46.8
Lise ve üzeri	10.1	5.0	11.2	11.6	12.7	49.4	100.0	299	59.3
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	16.0	16.5	29.0	14.9	8.6	15.0	100.0	658	30.3
Düşük	12.0	9.2	25.0	16.0	11.1	26.7	100.0	556	39.1
Orta	11.3	7.3	18.3	13.0	18.9	31.2	100.0	383	48.1
Yüksek	3.8	5.6	13.1	17.8	12.4	47.2	100.0	339	57.4
En yüksek	5.2	1.9	6.9	8.5	14.6	63.0	100.0	296	69.4
Toplam	10.9	9.5	20.8	14.4	12.4	32.0	100.0	2,231	44.0

Not: İlk doğumlar dışında tutulmuştur. Çoklu doğumlar için doğum aralığı canlı doğumla biten bir önceki gebelikten itibaren geçen ay sayısıdır.

Not: Toplam sayıya, ayrıca gösterilmeyen 15-19 yaş grubundaki kadınların 8 doğumu da dahildir.

4.6. İlk Doğumda Anne Yaşı

İlk doğumda anne yaşı, anne ve çocuğun sağlığı ve kadının ve bebeğin yaşam kalitesi açısından olduğu kadar genel doğurganlık düzeyi için de önemli bir belirleyicidir. Erken yaşta evlenen kadınlar, özellikle de gebeliği önleyici yöntem kullanımının çok az olduğu veya hiç olmadığı durumlarda, daha uzun süre gebelik riski altında bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak erken yaşlarda başlayan doğurganlık, ileriki yaşlarda başlayan doğurganlığa göre daha büyük ailelerin oluşmasına neden olmaktadır. Ortanca ilk doğum yaşındaki artış, yüksek doğurganlıktan düşük doğurganlığa geçişin bir işaretidir. Erken yaşta çocuk doğurmak, kadınların eğitim olanaklarından ve ekonomik faaliyetlerden faydalanmasını da kısıtlamaktadır.

Tablo 4.8, kadınların araştırma tarihlerindeki yaşlarına göre ilk doğumdaki yaşlarının yüzde dağılımını vermektedir. Yirmi beş yaş altındaki kadınların yarısından fazlasının araştırma tarihine kadar doğum yapmamış olması nedeniyle bu kadınlar için ortanca ilk doğum yaşı hesaplanamamıştır. Türkiye’de, ortanca ilk doğum yaşı 25-49 yaş grubundaki kadınlar için 22.3’tür. Bu bulgu, Türkiye’de ortanca anne olma yaşının son beş yılda yarım yıllık bir artış göstererek 21.8’den 22.3’e çıktığını ifade etmektedir.

Tablonun en son sütunundaki değerler, son 20-30 yılda, yaş grupları arasında ortanca ilk anne olma yaşının sürekli olarak arttığını göstermektedir. Genç yaş gruplarındaki kadınların ilk doğumlarını daha sonraki yaşlarda yapma olasılıkları yaşlı kuşaklara göre daha yüksektir. 25-29 yaş grubundaki kadınlar (ortanca yaş 23.9), ilk doğumlarını 30-34 yaş grubundaki kadınlardan (ortanca yaş 23.0) yaklaşık bir yıl sonra, 45-49 yaş grubundaki kadınlardan ise (ortanca yaş 21.0) 3 yıl sonra yapmaktadırlar. Bu yüzdeler aynı zamanda genç yaşta kadınların çocuk doğurmaya başlama davranışlarını erteleme yönündeki eğilimleri hakkında da birtakım ipuçları vermektedir. Örneğin, 45 ve üzeri yaşta kadınların yüzde 19’u ilk doğumlarını 18 yaşında gerçekleştirmiş iken 20-24 ve 25-29 yaş grubundaki kadınların sadece yüzde 7-8’i bu yaşta çocuk doğurmaya başlamıştır.

Yaş Grubu	İlk doğumlarını belirtilen tam yaşlara kadar yapmış kadınların yüzdesi					Hiç doğum yapmamış kadınların yüzdesi	Kadın sayısı	Ortanca ilk doğum yaşı
	15	18	20	22	25			
15-19	0.1	NA	NA	NA	NA	96.1	1,871	a
20-24	0.7	6.9	17.2	NA	NA	65.4	1,834	a
25-29	0.5	8.0	21.9	36.9	56.6	33.2	1,751	23.9
30-34	1.0	10.8	26.6	43.9	64.1	16.6	1,546	23.0
35-39	1.3	11.3	29.3	51.5	72.1	7.4	1,396	21.9
40-44	2.2	15.4	32.0	50.8	72.4	4.5	1,223	21.9
45-49	1.8	18.5	38.9	60.1	79.3	2.4	1,116	21.0
25-49	1.3	12.2	28.9	47.4	67.7	14.5	7,033	22.3

NA = Uygun değil
a= Yaş grubunun başlangıcına gelmeden kadınların yüzde 50'sinden azı ilk evliliğini yapmış olduğu için verilmemiştir.

Tablo 4.9, araştırma tarihindeki yaşa ve temel özelliklere göre ortanca ilk doğum yaşını göstermektedir. Ortanca ilk doğum yaşı, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan 25-49 yaş grubundaki kadınlar arasında, kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlara göre yaklaşık 1.5 yıl daha yüksektir. Bulgular ortanca ilk doğum yaşındaki kır-kent farkının zamanla arttığını göstermektedir, genç kadınlar (25-29) arasındaki fark iki yılı geçerken, daha yaşlı (45-49) kadınlar arasındaki bir yıldan azdır. Bölgelere göre bakıldığında, İstanbul (22.9) en yüksek, Orta Anadolu Bölgesi (21.0) ise en düşük ortanca ilk doğum yaşına sahiptir. Bu bulgu, Orta Anadolu Bölgesi'ndeki kadınların ilk doğumlarını İstanbul'da yaşayan kadınlara göre ortalama olarak yaklaşık iki yıl daha erken yaptığını göstermektedir. Eğitim düzeyi ile ortanca ilk doğum yaşı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İlköğretimin en az ikinci basamağını tamamlamış kadınların ilk anne olma yaşının (22.7) eğitimsiz kadınlara (20.5) göre iki yıl daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, en yüksek refah düzeyine sahip kadınlar ilk doğumlarını en düşük refah düzeyine sahip kadınlara göre 3 yıl daha geç yapmaktadır.

Tablo 4.9 Temel özelliklere göre ortanca ilk doğum yaşı						
Araştırma tarihindeki yaşa ve bazı temel özelliklere göre 25-49 yaşındaki kadınlar arasında ortanca ilk doğum yaşı, Türkiye 2008						
Temel özellikler	Yaş					25-49 yaşındaki kadınlar
	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
Yerleşim Yeri						
Kent	24.4	23.3	22.0	22.2	21.2	22.7
Kır	22.2	21.6	21.0	21.2	20.4	21.3
Bölge						
Batı	24.6	23.7	22.2	22.4	21.3	22.8
Güney	22.9	22.9	22.5	22.5	22.1	22.7
Orta	23.1	22.0	20.9	20.9	20.0	21.4
Kuzey	24.6	23.6	22.3	22.5	21.6	22.9
Doğu	22.9	21.6	21.0	21.3	19.8	21.6
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	a	23.9	21.8	22.8	21.0	22.9
Batı Marmara	24.2	23.0	22.9	22.4	20.6	22.5
Ege	23.2	22.6	22.3	21.4	21.2	22.0
Doğu Marmara	a	24.5	21.4	21.9	21.9	23.1
Batı Anadolu	23.1	22.5	21.8	21.9	20.6	22.2
Akdeniz	22.9	22.9	22.5	22.5	22.1	22.7
Orta Anadolu	22.4	21.0	20.7	20.5	20.0	21.0
Batı Karadeniz	24.3	22.4	21.8	21.3	20.5	22.0
Doğu Karadeniz	24.0	24.0	22.5	22.4	22.0	22.8
Kuzeydoğu Anadolu	22.3	22.5	21.0	20.2	21.2	21.5
Ortadoğu Anadolu	23.2	21.2	21.4	22.0	20.6	21.8
Güneydoğu Anadolu	23.1	21.5	20.7	21.0	18.9	21.4
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk bitirmemiş	23.0	20.6	20.4	20.3	19.7	20.5
İlköğretim birinci kademe	23.0	21.7	21.6	21.5	20.7	21.7
İlköğretim ikinci kademe	a	23.7	21.4	21.2	20.7	22.7
Lise mezunu ve üstü	a	26.2	25.0	24.6	23.8	a
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	21.3	20.9	20.7	21.6	19.9	20.9
Düşük	21.8	21.6	21.1	21.7	20.7	21.4
Orta	23.8	22.0	21.8	21.1	20.7	22.0
Yüksek	24.2	23.0	21.8	21.9	20.8	22.3
En yüksek	a	24.8	23.3	23.0	22.3	24.0
Toplam	21.3	20.9	20.7	21.6	19.9	20.9

Not: 20 veya 25 yaşına gelmemiş kadınların yarısından fazlası henüz çocuk doğurmadıklarından sırasıyla halen 15-19 ve 20-24 yaşlarında olan kadınlar için ortanca hesaplanamamaktadır.

^a Bazı gruplardaki kadınlarda ortanca ilk doğum yaşının 25'ten yüksek olması nedeniyle bu kadınlar için 25-29 ve 25-49 yaş gruplarının ortancaları hesaplanamamaktadır.

4.7 Adölesan Doğurganlık ve Annelik

Adölesan doğurganlık, sağlık ve sosyal sonuçları dikkate alındığında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Adölesan anneliğin, demografik ve sosyal açıdan birçok olumsuz etkisi söz konusudur. Erken yaşta çocuk sahibi olan annelerin çocukları yüksek derecede hastalık ve ölüm riski taşımaktadırlar. Adölesan annelerin, özellikle de 18 yaşından genç olanların, daha ileri yaşlarda anne olan kadınlara göre, düşük veya ölü doğum yapmaları veya anne ölümlülüğü riskine maruz kalmaları daha olasıdır. Ayrıca, kadınların adölesan dönemde anne olmasının kadının eğitimine devam edememesi ve iş imkanlarından faydalanamaması gibi başka olumsuz sonuçları da bulunmaktadır.

Temel özellikler	Yüzdeler			Adölesan kadın sayısı
	Anne olmuş	İlk çocuğuna gebe	Çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi	
Yaş				
15	0.4	0.0	0.4	404
16	1.7	0.5	2.2	392
17	1.3	3.1	4.4	304
18	6.6	3.1	9.7	410
19	9.4	3.5	12.9	360
Yerleşim Yeri				
Kent	3.1	1.9	5.0	1,386
Kır	6.5	2.1	8.6	476
Bölge				
Batı	3.8	1.8	5.5	711
Güney	3.2	1.3	4.5	265
Orta	4.2	3.3	7.5	326
Kuzey	3.1	1.5	4.6	121
Doğu	4.4	1.8	6.1	472
NUTS 1 Bölgesi				
İstanbul	3.3	1.7	5.0	353
Batı Marmara	4.7	1.2	5.9	56
Ege	4.8	4.5	9.3	140
Doğu Marmara	2.5	1.3	3.9	224
Batı Anadolu	2.6	5.0	7.6	80
Akdeniz	3.2	1.3	4.5	265
Orta Anadolu	6.4	1.6	7.9	136
Batı Karadeniz	5.0	3.3	8.3	86
Doğu Karadeniz	2.7	0.4	3.1	84
Kuzeydoğu Anadolu	3.9	1.3	5.2	93
Ortadoğu Anadolu	7.3	3.1	10.4	91
Güneydoğu Anadolu	3.6	1.5	5.1	287
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	5.5	1.6	7.2	424
İlköğretim birinci kademe	3.4	4.2	7.6	297
İlköğretim ikinci kademe	0.7	0.3	1.0	4,440
Lise ve üzeri	2.6	1.3	3.9	356
Hanehalkı refah düzeyi				
En düşük	6.1	1.9	8.0	416
Düşük	6.8	4.3	11.1	338
Orta	3.3	1.4	4.8	448
Yüksek	2.0	2.3	4.3	291
En yüksek	1.4	0.4	1.7	300
Toplam	3.9	2.0	5.9	1,871

Tablo 4.10'da, 15-19 yaş grubunda anne olmuş veya ilk çocuklarına gebe olan kadınların temel özelliklere göre yüzdeleri verilmektedir. Bu analizlerde, hiç evlenmemiş kadınların, hiç gebe kalmadıkları ya da hiç çocuk sahibi olmadıkları varsayılmaktadır. TNSA-2008 sonuçlarına göre, adölesan dönemde olan kadınların yüzde 6'sının çocuk doğurmaya başladığı görülmektedir. Bu kadınların yüzde 4'ü çocuk sahibi olmuştur; yüzde 2'si ise araştırma tarihinde ilk çocuklarına gebedir. TNSA-2003'ten bu yana adölesan doğurganlık düzeyinde önemli bir azalma gözlenmektedir. TNSA-2003'te adölesan dönemde bulunan kadınların yüzde 8'i doğurganlığa başlamışken, TNSA-2008'de bu oran yüzde 6 düzeyine gerilemiştir.

Adölesan dönemde çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesinin yaşla birlikte hızla arttığı gözlenmektedir. Onbeş yaşında yüzde 1'den bile az olan bu oran, 19 yaşındaki kadınlar arasında yüzde 13'e yükselmektedir. Adölesan annelik, kırsal yerleşim yerlerinde kentsel alanlara göre daha yaygındır (sırası ile yüzde 9 ve yüzde 5). Adölesan doğurganlık düzeyi, Doğu Karadeniz'de yüzde 3 ile Orta Doğu Anadolu'da yüzde 10 aralığında olup bölgeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Adölesan doğurganlığın en yüksek olduğu bölgelerden birisi yüzde 9 ile Ege Bölgesi'dir. TNSA-2003'de de bu bölgede adölesan doğurganlığın yüksek olması (yüzde 13) şaşırtıcı bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim düzeyi ile adölesan annelik arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Adölesan annelik, eğitim düzeyi düşük kadınlar arasında eğitilmiş kadınlara göre daha yaygındır. Eğitimsiz kadınların yüzde 7'si adölesan dönemde çocuk doğurmaya başlarken; bu oran en az lise mezunu kadınlar arasında yüzde 4 düzeyindedir. Refah düzeyine göre bakıldığında, en yüksek refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınlar arasında yüzde 2 olan adölesan annelik, refah düzeyi düşük olan hanelerde yaşayan kadınlar arasında yüzde 8-11 düzeyine yükselmektedir.

Banu Akadlı Ergöçmen, Elif Yiğit ve F. Hande Tunçkanat

TNSA-2008'in temel hedeflerinden biri de Türkiye'de doğurganlık çağındaki kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanımlarını ve bu yöntemler hakkındaki bilgi düzeylerini değerlendirmektir. Bu bölüm TNSA-2008'in çeşitli aile planlaması yöntemlerine ilişkin bilgi ve tutumlar ile geçmişteki ve şu anki kullanımlarına yönelik sonuçlarına odaklanmaktadır. Ayrıca, gebeliği önlemek amacıyla tüplerini bağlatmış kadınların tüp ligasyonu işleminin zamanlaması da incelenmektedir. Bunlara ek olarak, gebeliği önleyici yöntemin temin edildiği kaynak, yöntem seçimi ile ilgili bilgilendirme, gebeliği önleyici yöntem kullanılmaması, yöntem kullanımının bırakılması ve gelecekte gebeliği önleyici yöntem kullanma niyeti gibi konuların da üzerinde durulmaktadır.

5.1 Gebeliği Önleyici Yöntemler Hakkında Bilgi

Aile planlaması yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak hem gebeliği önleyici bir yöntem kullanıp kullanmama kararı hem de hangi yöntemin kullanılacağı kararı açısından oldukça önemlidir. Doğurganlığın kontrolüne ilişkin olarak bilgi sahibi olunması, bu yöntemlere ulaşılması ve daha sonra da uygun bir gebeliği önleyici yöntemin zamanında ve etkili olarak kullanılması için oldukça önemli bir adımdır. Gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin bilgi konusunda veri elde etmek amacıyla cevaplayıcılara önce çiftlerin gebeliği erteleyici veya önleyici olarak kullanabilecekleri yolların veya yöntemlerin neler olduğunu söylemeleri istenmiştir. Eğer cevaplayıcının soru kağıdında listelenmiş yöntemlerden söylemedikleri varsa, görüşmeci yöntemi kısaca açıklamış ve cevaplayıcının bu yöntemi bilip bilmediğini sormuştur. Bu raporda gebeliği önleyici yöntemler “modern” ve “geleneksel” olarak iki grupta toplanmıştır. Modern yöntemler; kadının tüplerinin bağlanması, erkeğin kanallarının bağlanması, hap, rahim içi araç (RİA), enjeksiyon, deri altı implantları, kondom, kadın kondomu, diyafram ve acil korunma hapını içerirken geleneksel yöntemler; tehlikesiz günler ve geri çekmeyi içermektedir. Cevaplayıcı tarafından kendiliğinden beyan edilen ve listede olmayan diğer yöntemler de (emzirmeyle korunma veya folklorik yöntemler dahil olmak üzere) kaydedilmiştir. Cevaplayıcılara, gebeliği önleyici yöntemleri ne kadar iyi bildiklerini yansıtabilecek sorular sorulmamıştır. Bu nedenle, raporda sunulan analizler aile planlaması yöntemine ilişkin bilgiyi değil, sadece o yöntemin duyulup duyulmamış olmasını ifade etmektedir.

Tablo 5.1'de evlenmiş ve halen evli kadınlar arasında gebeliği önleyici yöntem bilgisinin düzeyine ilişkin bulgular tüm yöntemler için sunulmaktadır. Görüşme yapılan kadınların neredeyse tamamı en az bir aile planlaması yöntemini bilmektedir; öyle ki, evlenmiş ve halen evli kadınların en az bir gebeliği önleyici yöntemi duyma oranları arasındaki fark yok denecek kadar azdır. Görüşme yapılan kadınların neredeyse tamamı en az bir modern yöntem bilmektedir. Gerek evlenmiş gerekse halen evli kadınlar arasında gebeliği

önleyici modern yöntemlerden en fazla bilinenleri RİA (yüzde 98), hap (yüzde 98), kondom (yüzde 92), tüp ligasyonu (yüzde 92) ve enjeksiyon (evlenmiş ve halen evli kadınlar için sırasıyla yüzde 84 ve 85) iken, kadın kondomu (yüzde 17) ve acil korunma hapi (yüzde 29) Türkiye’de en az bilinen modern yöntemlerdir. Geleneksel yöntemler arasında geri çekme en fazla bilinen yöntemdir (evlenmiş ve evli kadınlar arasında yüzde 92).

Ortalama bilinen yöntem sayısı, aile planlaması yöntemlerinin ne kadar yaygın olarak bilindiğini gösteren kaba bir göstergedir. Evlenmiş ve evli kadınların ortalama olarak bildikleri yöntem sayısı 7.7’dir.

Tablo 5.1 Gebeliği önleyici yöntem bilgisi		
Herhangi bir yöntem bilen 15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların ve halen evli kadınların bildikleri yöntemlere göre yüzdeleri, Türkiye 2008		
Yöntem	Evlenmiş Kadın	Evli kadın
Herhangi bir yöntem	99.7	99.8
Herhangi bir modern yöntem	99.5	99.6
Tüp ligasyonu	91.5	91.6
Erkeğin kanallarının bağlanması	43.0	42.8
Hap	97.8	98.0
RIA	97.9	98.0
Enjeksiyon	84.4	84.9
İmplant	41.1	41.0
Kondom	92.1	92.3
Kadın kondomu	17.1	17.0
Diyafram	34.7	34.8
Acil korunma hapi	29.1	29.2
Herhangi bir geleneksel yöntem	93.4	93.6
Takvim	42.9	42.7
Geri çekme	92.0	92.4
Diğer geleneksel yöntemler	6.7	6.7
Ortalama bilinen yöntem sayısı	7.7	7.7
Kadın Sayısı	7,405	6,999

Tablo 5.2 herhangi bir yöntem ve herhangi bir modern yöntem bilen evli kadınların temel özelliklere göre yüzdelerini göstermektedir. Tüm yaş gruplarında, yerleşim yerlerinde, eğitim düzeylerinde ve refah kategorilerinde herhangi bir yöntemi veya herhangi bir modern yöntemi bilmek yaygındır ve evli kadınların en az yüzde 98’i herhangi bir yöntem veya herhangi bir modern yöntemi duymuşlardır.

Tablo 5.2 Temel özelliklere göre gebeliği önleyici yöntem bilgisi

Temel özelliklere göre en az bir yöntem bilen ve en az bir modern yöntem bilen 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların yüzdeleri, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Herhangi bir yöntem bilen	Herhangi bir modern yöntem bilen	Kadın sayısı
Yaş			
15-19	99.4	99.1	180
20-24	99.9	99.8	820
25-29	100.0	99.7	1,314
30-34	99.7	99.4	1,326
35-39	99.9	99.8	1,262
40-44	99.8	99.7	1,096
45-49	99.3	99.1	1,002
Yerleşim yeri			
Kent	99.9	99.8	5,284
Kır	99.5	99.0	1,716
Bölge			
Batı	99.9	99.8	3,049
Güney	99.5	99.1	849
Orta	100.0	99.8	1,542
Kuzey	100.0	99.8	455
Doğu	99.3	99.0	1,105
NUTS 1 Bölgeleri			
Istanbul	100.0	99.8	1,379
Batı Marmara	99.6	99.6	308
Ege	100.0	99.8	1,010
Doğu Marmara	99.8	99.8	722
Batı Anadolu	100.0	99.9	679
Akdeniz	99.5	99.1	849
Orta Anadolu	99.8	99.4	356
Batı Karadeniz	100.0	100.0	416
Doğu Karadeniz	100.0	99.5	180
Kuzeydoğu Anadolu	100.0	99.7	188
Ortadoğu Anadolu	98.7	97.9	318
Güneydoğu Anadolu	99.5	99.3	594
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	99.1	98.4	1,274
İlköğretim birinci kademe	99.9	99.8	3,671
İlköğretim ikinci kademe	99.9	99.9	594
Lise ve üzeri	100.0	100.0	1,461
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	99.0	98.3	1,094
Düşük	99.7	99.2	1,366
Orta	100.0	99.9	1,475
Yüksek	100.0	100.0	1,512
En yüksek	100.0	100.0	1,553
Toplam	99.8	99.6	6,999

5.2 Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kullanılmış Olması

TNSA-2008’de görüşülen kadınlardan gebeliği önleyici herhangi bir yöntemi duyduklarını belirten kadınlara, bu yöntemi daha önce kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Gebeli önleyici yöntem kullanılmış olması, bir kadının doğurganlık çağının herhangi bir döneminde bir yöntemi kullanmış olması şeklinde tanımlanmaktadır.

Tablo 5.3 evlenmiş ve halen evli kadınların daha önce kullanmış olduklarını belirttikleri yöntemlere ve yaşlarına göre yüzdelerini sunmaktadır. Genel olarak, sonuçlar hem evlenmiş hem de evli kadınların yüzde 91’inin daha önce en az bir kez bir aile planlaması yöntemi kullanmış olduklarını göstermektedir. Herhangi bir modern yöntemin (yüzde 78) veya geleneksel yöntemin (yüzde 64) kullanılmış olması halen evli kadınlar arasında, evlenmiş kadınlara kıyasla daha yüksektir (yüzde 77 ve yüzde 63). Evlenmiş kadınlar tarafından en fazla kullanılmış olan yöntemler, geri çekme (yüzde 61), kondom (yüzde 43), RIA (yüzde 41) ve haptır (yüzde 34). Bunlar aynı zamanda halen evli kadınlar arasında da en yaygın olarak kullanılmış olan yöntemlerdir, ancak geri çekme ve kondom kullanmış olan evli kadınların oranı sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 44 ile evlenmiş kadınlardan daha yüksektir.

Tablo 5.3 Gebeliği önleyici yöntemlerin kullanılmış olması

15-49 yaşlarındaki evlenmiş ve halen evli kadınlar arasında gebeliği önleyici herhangi bir yöntemi kullanmış olanların yöntem ve yaşa göre yüzdeleri, Türkiye 2008

Yaş	Modern yöntem												Geleneksel yöntem				Kadın sayısı
	Herhangi bir modern yöntem	Herhangi bir modern yöntem	Erkeğin kanal- bağlan- ması	Tüp ligas-yonu	Hap	RIA	Enjek- siyon	İm- plant	Kondom	Kadın kondo- mu	Diya- ram	Acil korun- ma hapi	Herhangi bir geleneksel yöntem	Tak- vim	Geri çekme	Diğer	
EVLENMİŞ KADINLAR																	
15-19	62.3	38.4	0.0	0.0	9.8	5.3	2.8	0.0	26.3	0.0	0.0	1.6	50.0	3.3	48.2	1.4	183
20-24	84.0	65.5	0.6	0.0	24.0	20.0	5.8	0.1	46.3	0.0	1.1	1.3	62.4	2.6	61.1	1.4	836
25-29	92.4	76.9	3.5	0.0	32.6	30.1	9.5	0.4	51.8	0.1	1.5	3.9	67.9	6.6	66.1	1.3	1,353
30-34	92.9	81.0	7.4	0.0	37.6	44.1	10.8	0.2	50.0	0.3	3.1	3.3	66.4	9.2	64.0	1.8	1,379
35-39	93.3	83.5	13.3	0.2	35.4	51.1	8.3	0.1	41.7	0.0	3.4	1.7	62.7	7.3	60.7	1.3	1,336
40-44	90.9	79.1	12.6	0.2	36.4	50.5	5.1	0.3	38.0	0.2	6.4	2.3	60.9	8.1	58.5	1.7	1,202
45-49	90.8	76.1	11.1	0.1	40.8	48.2	4.5	0.1	29.1	0.3	6.7	0.7	59.6	8.5	56.6	2.2	1,115
Toplam	90.5	76.9	8.2	0.1	34.4	40.8	7.5	0.2	42.7	0.2	3.6	2.3	63.2	7.2	61.1	1.6	7,405
HALEN EVLİ KADINLAR																	
15-19	62.4	38.5	0.0	0.0	9.4	5.4	2.9	0.0	26.7	0.0	0.0	1.6	50.0	3.4	48.0	1.5	180
20-24	84.3	65.6	0.6	0.0	23.6	20.0	5.8	0.1	46.3	0.0	1.2	1.3	62.6	2.7	61.3	1.5	820
25-29	92.4	77.0	3.6	0.0	32.5	30.2	9.3	0.4	51.9	0.1	1.4	3.8	67.7	6.5	66.0	1.3	1,314
30-34	93.5	81.7	7.6	0.0	37.5	44.3	10.8	0.2	50.5	0.4	3.0	3.0	67.2	9.6	64.7	1.8	1,326
35-39	94.2	84.2	13.5	0.2	35.4	51.3	7.6	0.1	42.6	0.1	3.4	1.4	64.0	7.4	62.2	1.3	1,262
40-44	93.1	81.1	13.1	0.2	37.1	51.1	5.5	0.3	39.5	0.0	6.4	2.1	62.7	8.8	60.4	1.6	1,096
45-49	92.1	77.7	11.5	0.2	41.1	48.5	5.0	0.1	30.6	0.3	7.0	0.8	61.0	8.5	58.5	1.9	1,002
Toplam	91.3	77.6	8.3	0.1	34.3	40.7	7.5	0.2	43.7	0.1	3.6	2.2	64.2	7.4	62.1	1.6	6,999

Not: Diğer kategorisi emzirme ile korunmayı ve folklorik yöntemleri içermektedir.

Yaş gruplarına göre incelendiğinde, hem evlenmiş hem de evli kadınlar arasında aile planlaması yöntemi kullanım yüzdesinin en düşük olduğu yaş grubu 15-19'dur. Yirmi beş yaşından sonra ise aile planlaması yöntemi kullanmış olanların yüzdeleri tüm yaş gruplarında yüzde 90'ı geçmektedir.

5.3 Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Kullanımı

Tablo 5.4'de görüldüğü gibi, araştırma tarihlerinde gebeliği önleyici yöntem kullanma yaygınlığı (halen yöntem kullanan 15-49 yaşlarındaki evli kadınların yüzdesi) yüzde 73'dür. Evli kadınların yüzde 46'sı modern yöntem kullanırken yüzde 27'si geleneksel yöntemleri kullanmaktadır.

Tablo 5.4 Gebeliği önleyici yöntemlerin halen kullanımı																			
Halen kullanılan gebeliği önleyici yöntem ve yaşa göre 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların yüzde dağılımı, Türkiye 2008																			
Yaş	Modern yöntem											Geleneksel yöntem							
	Her- hangi bir yön- tem	Her- hangi bir mo- dern yöntem	Tüp ligas- yonu	Erkeğin kanal- larının bağlan- ması	En- jek- si-	Im- plant	Kon- dom	Kadın kondo- mu	Diyaf- ram	Her- hangi bir gele- neksel yöntem	Tak- vim	Geri çekme	Diğer	Halen Kullan- mıyor	Toplam	Kadın sayısı			
15-19	40.2	17.6	0.0	0.0	4.0	3.8	0.8	0.0	9.1	0.0	0.0	22.6	0.0	21.1	1.4	59.8	100.0	180	
20-24	63.4	37.4	0.6	0.0	5.8	11.7	1.2	0.0	18.1	0.0	0.0	26.0	0.0	25.6	0.4	36.6	100.0	820	
25-29	73.6	47.2	3.6	0.0	7.3	15.9	1.7	0.2	18.4	0.0	0.1	26.3	0.5	25.6	0.3	26.4	100.0	1,314	
30-34	78.6	51.5	7.6	0.0	8.4	18.8	1.1	0.0	15.4	0.1	0.1	27.1	0.6	26.5	0.1	21.4	100.0	1,326	
35-39	83.8	57.2	13.5	0.2	5.1	23.0	0.5	0.0	14.6	0.0	0.2	26.6	0.7	25.6	0.4	16.2	100.0	1,262	
40-44	78.7	46.0	13.1	0.2	2.4	18.8	0.4	0.0	11.1	0.0	0.1	32.6	0.8	31.8	0.0	21.3	100.0	1,096	
45-49	58.9	35.1	11.5	0.2	2.1	12.4	0.2	0.0	8.4	0.0	0.3	23.8	0.8	22.8	0.2	41.1	100.0	1,002	
Total	73.0	46.0	8.3	0.1	5.3	16.9	0.9	0.0	14.3	0.0	0.1	27.0	0.6	26.2	0.2	27.0	100.0	6,999	

Not: Diğer kategorisi, folklorik yöntemleri ve emzirmeyle korunmayı içermektedir.

Bulgular yaklaşık her dört evli kadından birinin geri çekme yöntemi kullandığını ortaya koymaktadır. Evli kadınlar tarafından en çok kullanılan modern yöntem yüzde 17 ile RIA'dır. En yaygın olarak kullanılan ikinci yöntem yüzde 14 ile kondomdur. Hap evli kadınların yüzde 5'i tarafından kullanılırken, tüp ligasyonunun yine evli kadınların yüzde 8'i tarafından kullanılması dikkat çekicidir.

Gebeliği önleyici yöntem kullanımı kadının yaşına göre farklılaşmaktadır. Herhangi bir yöntem kullanımı 15-19 yaş grubundaki evli kadınlar arasında en düşük düzeyde iken (yüzde 40), 30-34 yaş grubunda yüzde 84'e kadar yükselmekte ve 45-49 yaş grubunda yüzde 59'a düşmektedir. Tüm yaş gruplarındaki kadınlar arasında en revaçta olan gebeliği önleyici yöntem, geri çekmedir. Geri çekme yöntemini kullananların yüzdesi 40-44 yaş grubunda en yüksek düzeye (yüzde 32) ulaşmaktadır. RIA kullananların yüzdesinin en yüksek olduğu yaş grubu 35-39'dur (yüzde 23).

Tablo 5.5 Temel özelliklere göre halen kullanılan gebeliği önleyici yöntem

Temel özelliklere ve halen kullanılan gebeliği önleyici yöntemlere göre 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Modern yöntem											Geleneksel yöntem					Kadın sayısı	
	Herhangi bir yöntem	Herhangi bir modern yöntem	Tüp ligasyonu	Erkeğin ka-nal-lar-ının bağ-lan-ması	Hap	RIA	En-jek-si-yon	İm-plant	Kon-dom	Ka-dın kon-mu	Diyaf-ram	Herhangi bir gele-neksel yöntem	Tak-vim	Geri çek-me	Diğer	Halen Kullanılıyor		Top-lam
Yaşayan çocuk sayısı																		
0	28.0	15.2	0.3	0.0	4.8	0.3	0.0	0.0	9.8	0.0	0.0	12.8	0.6	12.0	0.3	72.0	100.0	636
1-2	78.1	49.0	4.1	0.1	5.7	19.0	0.9	0.1	19.1	0.0	0.1	29.1	0.7	28.1	0.2	21.9	100.0	3,836
3-4	79.1	50.2	16.0	0.2	5.0	19.1	0.8	0.0	9.0	0.0	0.2	28.9	0.4	28.2	0.3	20.9	100.0	1,938
5+	68.7	45.8	19.5	0.0	4.9	13.6	1.8	0.0	5.8	0.0	0.3	22.9	0.1	22.8	0.1	31.3	100.0	589
Yerleşim yeri																		
Kent	74.3	47.8	8.3	0.1	5.6	17.5	0.8	0.0	15.4	0.0	0.1	26.5	0.7	25.6	0.2	25.7	100.0	5,284
Kır	68.9	40.4	8.5	0.0	4.6	15.0	1.1	0.0	11.0	0.0	0.3	28.6	0.2	28.0	0.3	31.1	100.0	1,716
Bölge																		
Batı	76.3	48.2	8.4	0.1	5.8	17.4	0.8	0.0	15.5	0.0	0.1	28.1	0.5	27.1	0.4	23.7	100.0	3,049
Güney	70.4	45.8	10.0	0.0	4.1	18.3	0.5	0.0	12.9	0.0	0.0	24.6	0.6	24.1	0.0	29.6	100.0	849
Orta	75.5	48.8	6.4	0.1	4.9	18.4	0.9	0.1	17.8	0.1	0.1	26.7	0.9	25.7	0.1	24.5	100.0	1,542
Kuzey	75.6	41.4	12.9	0.0	5.2	9.8	0.9	0.0	12.0	0.0	0.5	34.2	0.4	33.6	0.2	24.4	100.0	455
Doğu	61.4	37.8	7.7	0.0	5.6	15.1	1.3	0.0	8.1	0.0	0.1	23.5	0.3	22.9	0.3	38.6	100.0	1,105
NUTS 1 Bölgeleri																		
İstanbul	74.3	45.4	8.5	0.2	4.9	18.4	1.3	0.0	12.2	0.0	0.0	28.9	0.4	28.3	0.2	25.7	100.0	1,379
Batı Marmara	76.2	46.4	7.4	0.0	5.6	17.1	0.4	0.0	15.6	0.0	0.4	29.7	0.6	29.2	0.0	23.8	100.0	308
Ege	80.0	53.1	7.0	0.2	6.0	17.8	0.6	0.0	21.6	0.0	0.0	26.9	0.7	25.5	0.6	20.0	100.0	1,010
Doğu Marmara	76.8	45.9	8.8	0.0	6.4	14.0	0.4	0.0	15.9	0.0	0.3	30.9	1.0	29.7	0.2	23.2	100.0	722
Batı Anadolu	75.7	51.6	6.1	0.3	5.1	19.2	0.8	0.3	19.7	0.0	0.1	24.2	0.9	23.3	0.0	24.3	100.0	679
Akdeniz	70.4	45.8	10.0	0.0	4.1	18.3	0.5	0.0	12.9	0.0	0.0	24.6	0.6	24.1	0.0	29.6	100.0	849
Orta Anadolu	72.2	47.8	8.4	0.0	6.1	20.7	0.6	0.0	11.8	0.0	0.2	24.4	0.9	23.2	0.2	27.8	100.0	356
Batı Karadeniz	77.5	46.0	10.8	0.0	5.6	13.0	1.2	0.0	15.0	0.2	0.2	31.5	0.1	31.1	0.2	22.5	100.0	416
Doğu Karadeniz	68.2	35.4	13.0	0.0	3.4	8.0	1.3	0.0	8.9	0.0	0.7	32.7	0.8	31.9	0.0	31.8	100.0	180
Kuzeydoğu Anadolu	70.4	44.6	4.7	0.0	7.2	23.6	2.0	0.0	6.9	0.0	0.1	25.8	0.5	24.2	1.2	29.6	100.0	188
Ortadoğu Anadolu	62.3	34.0	8.4	0.0	5.3	13.2	0.5	0.0	6.6	0.0	0.0	28.3	0.1	27.6	0.5	37.7	100.0	318
Güneydoğu Anadolu	57.8	37.9	8.1	0.0	5.4	13.5	1.4	0.0	9.3	0.0	0.1	19.9	0.3	19.6	0.1	42.2	100.0	594
Eğitim																		
Yok/İlk. bitirmemiş	60.8	35.3	12.3	0.0	3.1	13.4	0.8	0.0	5.6	0.0	0.1	25.5	0.0	24.8	0.7	39.2	100.0	1,274
İlk. birinci kademe	76.8	46.8	9.5	0.1	5.3	18.2	0.9	0.0	12.6	0.0	0.1	30.0	0.3	29.5	0.2	23.2	100.0	3,671
İlk. ikinci kademe	66.5	40.7	3.0	0.0	5.2	15.0	0.9	0.3	16.1	0.0	0.3	25.8	0.7	25.0	0.1	33.5	100.0	594
Lise ve üzeri	76.7	55.3	3.9	0.1	7.3	17.4	0.8	0.0	25.4	0.1	0.1	21.4	1.7	19.7	0.0	23.3	100.0	1,461
Hanehalkı refah düzeyi																		
En düşük	63.3	38.0	9.5	0.0	4.7	13.8	1.8	0.0	8.0	0.0	0.2	25.3	0.0	24.8	0.5	36.7	100.0	1,094
Düşük	70.5	40.9	8.9	0.0	5.6	17.4	0.6	0.0	8.3	0.0	0.1	29.6	0.3	28.9	0.5	29.5	100.0	1,366
Orta	75.3	47.0	8.8	0.0	4.3	19.0	1.0	0.0	13.8	0.0	0.0	28.3	0.3	27.9	0.0	24.7	100.0	1,475
Yüksek	73.8	46.9	8.2	0.2	6.1	15.7	0.5	0.0	16.0	0.0	0.1	27.0	1.1	25.5	0.3	26.2	100.0	1,512
En yüksek	79.1	54.3	6.7	0.2	5.8	17.7	0.6	0.1	22.9	0.1	0.2	24.8	0.9	23.9	0.0	20.9	100.0	1,553
Toplam	73.0	46.0	8.3	0.1	5.3	16.9	0.9	0.0	14.3	0.0	0.1	27.0	0.6	26.2	0.2	27.0	100.0	6,999

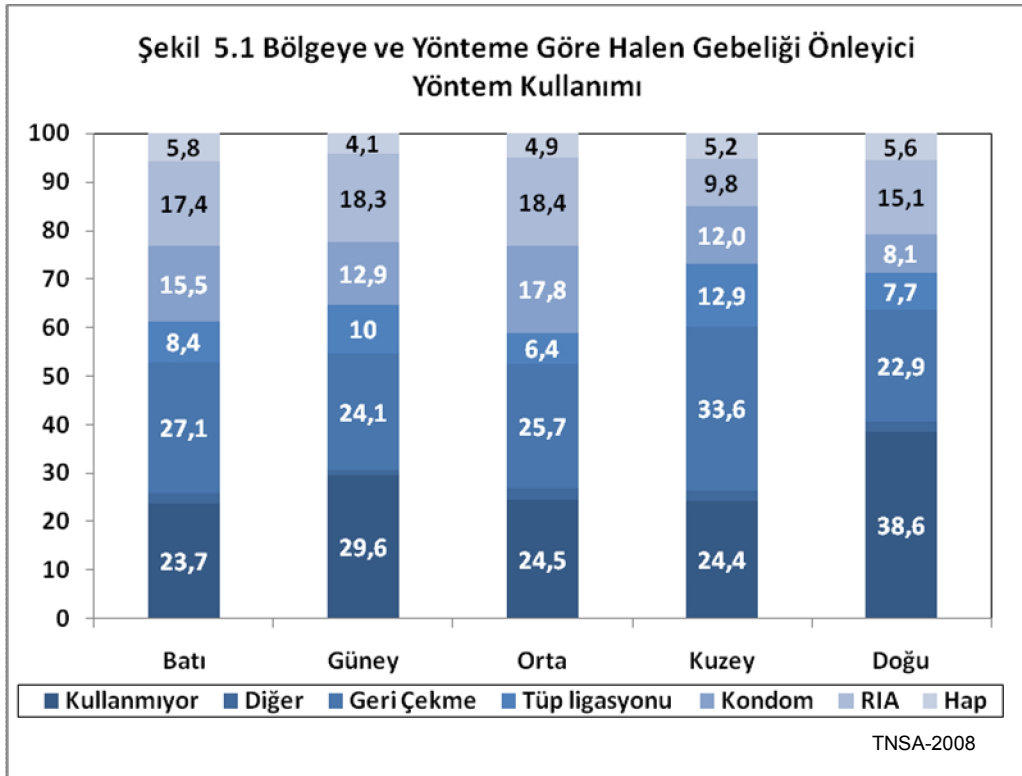
Not: Diğer kategorisi, folklorik yöntemleri ve emzirmeye korunmayı içermektedir.

Gebeliği önleyici yöntem kullanımı kadınların temel birtakım özelliklerine göre farklılaşmaktadır (Tablo 5.5). Kadınlar çocuk sahibi olduktan sonra yöntem kullanımının hızla arttığı görülmektedir. Çocuk sahibi olmayan evli kadınların yüzde 28'i yöntem

kullanırken bu oran bir veya iki yaşayan çocuğu olan evli kadınlar arasında yüzde 78'e yükselmektedir. Ancak 5 veya daha fazla yaşayan çocuğu olan kadınlarda ise yöntem kullanımı yüzde 69'a düşmektedir.

Yerleşim yeri ve bölgelere göre bakıldığında, araştırma tarihinde gebeliği önleyici yöntem kullanan kadınların yüzdelerinde belirgin farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Kentlerde yaşayan evli kadınlar arasında gebeliği önleyici herhangi bir yöntemin kullanımı (yüzde 74), kırsal alanlarda yaşayan kadınlarınkinden (yüzde 69) daha yaygındır. Kentsel ve kırsal alanlardaki bu farkın büyük bir kısmı kentli kadınlar arasında modern yöntem kullanımının (yüzde 48), kırsal alandaki kadınlara (yüzde 40) kıyasla daha yaygın olmasındandır. Beş coğrafi bölge arasında yöntem kullanımının en düşük olduğu bölge Doğu'dur. Batı, Orta ve Kuzey bölgelerinde ise gebeliği önleyici yöntem kullanımı yüzde 76'dır. Ancak Kuzey'de herhangi bir modern yöntem kullanımı Doğu hariç diğer tüm bölgelerdekenden düşükken, geleneksel yöntem kullanımı ise yine Doğu dışında kalan bölgelerdeki geleneksel yöntem kullanımından yüksektir (yüzde 34). NUTS 1 bölgelerine göre incelendiğinde, halen gebeliği önleyici yöntem kullanımının en düşük olduğu yer Güneydoğu Anadolu (yüzde 58) en yüksek olduğu yer ise Ege Bölgesi'dir (yüzde 80).

Şekil 5.1'de bölgelere göre yöntem çeşitlerine bakıldığında, Kuzey Bölgesi en düşük RİA kullanım yüzdesine (yüzde 10) sahip olmakla beraber en yüksek tüp ligasyonu (yüzde 13) ve geri çekme yüzdesine de sahiptir (yüzde 34). NUTS 1 bölgelerine bakıldığında (Tablo 5.5), Doğu Karadeniz'in en yüksek tüp ligasyonuna ve en düşük RİA kullanımına sahip bölge olduğu görülmektedir (sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 3). NUTS 1 bölgeleri arasında geri çekme kullanım yüzdesinin en yüksek olduğu bölge de yine Doğu Karadeniz'dir (Tablo 5.5).

Halen aile planlaması kullanım düzeyi okula gitmemiş veya ilkokulu bitirmemiş kadınlar arasında en düşük iken (yüzde 61), her zaman aynı biçimde olmasa da, eğitimle birlikte belirgin bir artış göstererek lise veya daha üst düzey eğitim gruplarında yüzde 77'ye çıkmaktadır. Ancak yöntem kullanımı, beklenmedik bir şekilde, ilkokul ikinci kademeyi tamamlamış kadınlarda (yüzde 67) ilkokul birinci kademeyi tamamlamış kadınlardakinden (yüzde 77) daha düşüktür. İlköğretim ikinci kademenin görece yeni olması nedeniyle daha yüksek oranda genç kadının bu sistemde yer alıyor olması sözkonusu düşük kullanım oranını açıklamada yardımcı olabilir.

Aile planlaması yöntemlerinin kullanımındaki farklılıklar, refah düzeyine göre de belirgin olarak görülmektedir. Gebeliği önleyici yöntem kullanımı en düşük refah düzeyinde en alt seviyede iken (yüzde 63), yüksek refah düzeylerine çıkıldıkça giderek artmakta ve en yüksek refah düzeyinde yüzde 79'a ulaşmaktadır. Herhangi bir modern yöntemin halen kullanımı ise en düşük ve en yüksek refah düzeyindeki evli kadınlar arasında yüzde 38 ile yüzde 54 arasında değişmektedir. Geleneksel yöntem kullanımının en yüksek olduğu refah düzeyi (yüzde 30) düşük refah düzeyidir.

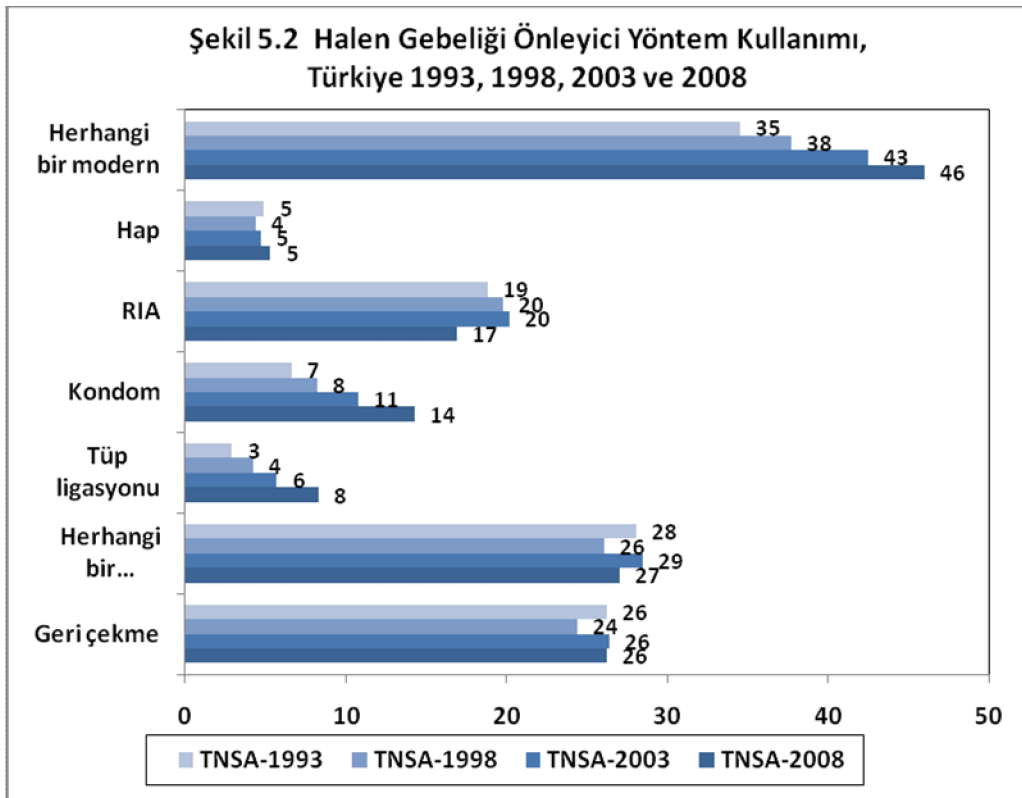
Tablo 5.6 Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişmeler					
Halen kullanılan gebeliği önleyici yönteme göre 15-49 yaşlarındaki evli kadınların yüzde dağılımı, TNSA-1988, TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008					
Gebeliği önleyici yöntem	TNSA-1988	TNSA-1993	TNSA-1998	TNSA-2003	TNSA-1988
Herhangi bir yöntem	63.4	62.6	63.9	71.0	73.0
Herhangi bir modern yöntem	31.0	34.5	37.7	42.5	46.0
Hap	6.2	4.9	4.4	4.7	5.3
RİA	14.0	18.8	19.8	20.2	16.9
Kondom	7.2	6.6	8.2	10.8	14.3
Tüp ligasyonu	1.7	2.9	4.2	5.7	8.3
Diğer modern yöntemler	2.0	1.3	1.1	1.1	1.1
Herhangi bir geleneksel yöntem	32.3	28.1	26.1	28.5	27.0
Takvim	3.5	1.0	1.1	1.1	0.6
Geri çekme	25.7	26.2	24.4	26.4	26.2
Diğer geleneksel yön.	3.1	0.9	0.6	1.0	0.2
Halen yöntem kullanmıyor	36.6	37.4	36.1	29.0	27.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

5.4 Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımındaki Değişmeler

Tablo 5.6 Türkiye'de son 20 yılda aile planlaması yöntemlerinin kullanımındaki değişimleri göstermektedir. Türkiye'de gebeliği önleyici yöntem kullanımı 1988-1998 yılları

arasındaki 10 yıllık dönemde yüzde 63 civarında seyretmiştir. Bu dönemi izleyen 10 yılda ise hızla yükselerek 2003 yılında yüzde 71'e, 2008'de ise yüzde 73'e ulaşmıştır (Tablo 5.6). Modern yöntem kullanımı ise son 20 yıllık dönemde yüzde 31'den yüzde 46'ya yükselmiştir. Modern yöntem kullanımındaki bu artışa uygun bir biçimde geleneksel yöntem kullanımında da düşüş gözlenmiştir, ancak geri çekme yöntemi neredeyse aynı seviyede kalmıştır.

Şekil 5.2, 1993 ve 2008 arasında, seçilmiş bazı yöntemlerin kullanımına ilişkin değişimleri ortaya koymaktadır. Genel olarak, modern yöntem kullanım düzeyi belirgin bir biçimde artarak 1993 yılında yüzde 35'den 2008 yılında yüzde 46'ya ulaşmıştır. Ancak, TNSA-2003 ve TNSA-2008 arasındaki dönemde modern yöntem kullanımındaki değişim, TNSA-1998 ve TNSA-2003 arasındaki sürede olduğu kadar hızlı seyretmemiştir. TNSA-2008'den önceki 15 yıllık dönemde kullanım hızlarında meydana gelen artışın büyük bir kısmı kondomun ve tüp ligasyonunun daha çok kullanılmasından kaynaklanmaktadır. 1993 yılından bu yana hap kullanımı neredeyse sabit kalırken, RIA yüzde 19'dan yüzde 17 seviyesine ufak bir düşüş yaşamıştır. Geleneksel bir yöntem olan geri çekme yönteminin yaygınlığı ise bu dönemde belirgin bir değişim göstermemiş ve her 4 evli çiftten biri bu süreçte geri çekme yöntemini kullanmıştır.

Tablo 5.7’de yerleşim yeri ve bölgelere göre son 15 yıl içerisinde gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişimler sunulmaktadır. Bu dönemde kırsal ve kentsel yerleşim yerlerindeki ve tüm bölgelerdeki modern yöntem kullanımında artış gerçekleşmiştir. Geleneksel yöntem kullanımındaki değişimler ise daha düzensiz olmakla beraber, 2003-2008 yılları arasındaki dönemde tüm yerleşim kategorilerinde düşüş göstermiştir. Genel olarak son 15 yıllık döneme bakıldığında, gebeliği önleyici tüm yöntemler için kırsal alanlarda (yüzde 23), Orta, Kuzey ve özellikle de Doğu’da gözlemlenen artış (sırasıyla yüzde 20, yüzde 18 ve yüzde 45), tüm Türkiye’de meydana gelen artıştan fazla olmuştur (yüzde 17).

Tablo 5.7 Yerleşim yeri ve bölgelere göre gebeliği önleyici yöntemlerin halen kullanımındaki değişimler								
Yerleşim yeri ve bölgelere göre halen herhangi bir yöntem, modern bir yöntem ve geleneksel bir yöntem kullanan 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların yüzde dağılımı, TNSA -1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008								
Araştırmalar	Yerleşim yeri		Bölge					Toplam
	Kent	Kır	Batı	Güney	Orta	Kuzey	Doğu	
TNSA-1993								
Herhangi bir yöntem	66.2	56.1	71.5	62.8	62.7	64.2	42.3	62.6
Herhangi bir modern	38.9	26.8	37.3	36.7	36.6	29.8	26.3	34.5
Herhangi bir geleneksel	27.3	29.3	34.2	26.0	26.1	34.4	16.0	28.1
TNSA-1998								
Herhangi bir yöntem	66.7	58.1	70.5	60.3	68.3	67.0	42.0	63.9
Herhangi bir modern	40.8	31.4	40.5	35.1	42.8	35.2	26.7	37.7
Herhangi bir geleneksel	25.2	31.4	29.2	24.6	24.7	31.5	15.2	25.5
TNSA-2003								
Herangi bir yöntem	73.6	64.5	74.2	70.8	74.2	71.9	57.9	71.0
Herhangi bir modern	45.8	34.4	45.7	44.8	46.6	32.5	31.4	42.5
Herhangi bir geleneksel	27.8	30.1	28.6	26.0	27.6	39.4	26.5	28.5
TNSA-2008								
Herangi bir yöntem	74.3	68.9	76.3	70.4	75.5	75.6	61.4	73.0
Herhangi bir modern	47.8	40.4	48.2	45.8	48.8	41.4	37.8	46.0
Herhangi bir geleneksel	26.5	28.6	28.1	24.6	26.7	34.2	23.5	27.0

5.5 İlk Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı Sırasında Sahip Olunan Çocuk Sayısı

Tablo 5.8’de daha önce gebeliği önleyici bir yöntem kullanmış olan evlenmiş kadınların yaş gruplarına ve ilk defa bir yöntem kullandıklarında sahip oldukları çocuk sayılarına göre yüzde dağılımları gösterilmektedir. Bu bilgiler, aile planlaması kullanımının ne ölçüde benimsendiğini göstermenin yanı sıra, kadınların evlilik yaşantılarının hangi aşamasında ilk kez aile planlaması yöntemlerini kullanmaya başladıklarını göstermesi açısından da faydalıdır.

Sonuçlar, Türkiye’deki kadınların gebeliği önleyici yöntemleri az sayıda çocuk sahibi iken kullanmaya başladıklarını göstermektedir. Evlenmiş kadınların yüzde 26’sı gebeliği önleyici yöntem kullanmaya çocukları olmadan başlamış, yüzde 39’u ise bir çocuk sahibi olduktan sonra ilk kez gebeliği önleyici bir yöntem kullanmışlardır (Tablo 5.8). Aile planlamasına başvurulması genç yaş gruplarındaki kadınlarda daha yaygındır; evlenmiş 15-19 yaş grubundaki kadınların yüzde 38’i gebeliği önleyici yöntem kullanmaya çocuk sahibi

olmadan önce başlamışken, 45-49 yaş grubundaki kadınlar arasında bu oran sadece yüzde 11'dir. Bu eğilimler genç yaşlardaki kadınların, doğumlarını geciktirmek veya aralarını açmak için, ileri yaşlardaki kadınların ise doğumlarına son vermek amacıyla aile planlamasını giderek daha fazla benimsediklerini göstermektedir.

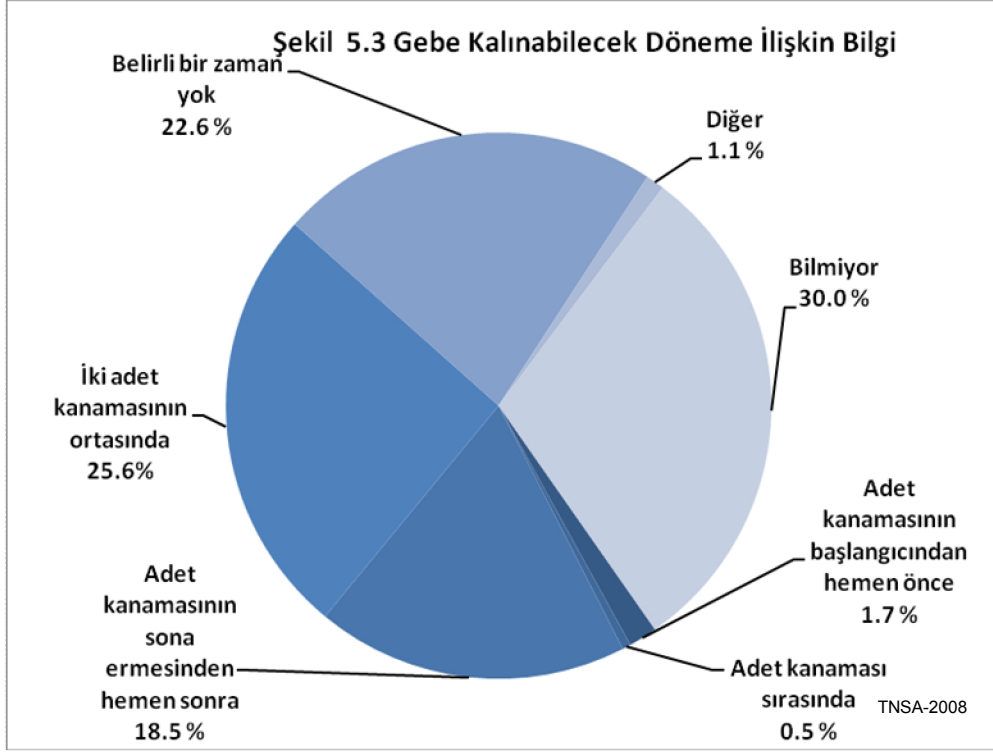
Tablo 5.8 Gebeliği önleyici yöntem ilk kullanıldığı sırada sahip olunan çocuk sayısı
15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların gebeliği önleyici ilk yöntem kullanımı sırasında sahip oldukları çocuk sayısına ve yaşa göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yaş	Hiç kullanmamış	Gebeliği önleyici ilk yöntem kullanımı sırasında sahip olunan yaşayan çocuk sayısı						Bilinmeyen	Toplam	Kadın sayısı
		0	1	2	3	4+				
15-19	37.7	37.6	22.8	1.3	0.6	0.0	0.0	100.0	183	
20-24	16.0	36.4	40.0	6.6	0.7	0.2	0.2	100.0	836	
25-29	7.6	38.4	40.1	9.5	2.1	2.1	0.2	100.0	1,353	
30-34	7.1	30.6	40.2	12.7	5.1	4.0	0.2	100.0	1,379	
35-39	6.7	18.8	42.7	18.3	7.0	6.5	0.0	100.0	1,336	
40-44	9.1	16.0	37.5	18.8	8.5	9.7	0.4	100.0	1,202	
45-49	9.2	11.3	34.6	18.0	13.4	13.5	0.0	100.0	1,115	
Toplam	9.5	25.5	38.9	13.9	6.1	5.9	0.2	100.0	7,405	

5.6 Gebe Kalınabilecek Döneme İlişkin Bilgi

Doğal aile planlaması yöntemlerinin başarılı bir şekilde kullanımı, büyük ölçüde bir kadının adet döngüsü içerisinde gebe kalma şansının hangi zamanda daha fazla olduğunu iyi anlamış olduğuna bağlıdır. Bu nedenle üreme fizyolojisinin temel olarak anlaşılması, geri çekme ve özellikle de takvim gibi yöntemlerin başarı ile uygulanması için bir ön koşuldur.

TNSA-2008'de cevaplayıcılara bir kadının, cinsel ilişkide bulunduğu takdirde, gebe kalma şansının daha fazla olduğu günler olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya olumlu yanıt verenlere, bu zamanın kadının adet kanamasından hemen önce mi, adet kanaması sırasında mı, adet kanamasından hemen sonra mı, yoksa her iki kanamanın ortasında mı olduğu sorulmuştur. Evlenmiş kadınların yüzde 26'sı bir kadının doğurgan olduğu süreci doğru ifade ederken, yüzde 30'u doğru zamanın ne olduğunu bilmediklerini söylemişlerdir (Şekil 5.3). Takvim yöntemi kullanan az sayıdaki kadın ise ortalama özelliklere sahip kadınlardan daha bilgilidir.

5.7 Tüp Ligasyonunun Zamanlaması

Tablo 5.9’da sunulan sonuçlar evlenmiş ve tüplerini bağlatmış kadınların yüzde 61’inin bu operasyonu 25 ile 34 yaşları arasında, yüzde 11’inin 25 yaşından önce, yüzde 28’inin ise 35 yaşından sonra geçirdiklerini göstermektedir. Tüplerin bağlanmasına ilişkin olarak beyan edilen ortalama yaş ise 31.5’dir. TNSA-2008’den elde edilen tüplerin bağlanmasındaki ortalama yaşın bundan önceki 3 araştırma ile karşılaştırılması, Türkiye’de son 15 yıllık dönemde söz konusu yaşta belirgin bir değişimin olmadığını göstermektedir (TNSA-1993’te 31.8 ve TNSA-1998’de 31.7 ve TNSA 2003’de 31.6).

Tablo 5.9 Tüp ligasyonunun zamanlaması

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınlar arasında tüp ligasyonu işleminden araştırma tarihine kadar geçen süreye ve tüp ligasyonu işlemi sırasında kadının yaşına göre yüzde dağılımı ve tüp ligasyonu yaptıran ortalama yaşı, Türkiye 2008

Geçen süre (yıl)	Tüp ligasyonu işlemi sırasındaki yaş						Toplam	Kadın Sayısı	Ortanca yaş ¹
	<25	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49			
<2	11.5	17.8	34.7	25.8	9.7	0.6	100.0	107	32.3
2-3	8.5	14.4	40.9	24.0	11.0	1.3	100.0	117	33.0
4-5	4.1	25.6	41.1	20.9	8.4	0.0	100.0	80	32.2
6-7	4.0	29.7	22.1	36.5	7.7	0.0	100.0	90	32.7
8-9	(12.1)	(13.8)	(42.6)	(29.4)	(2.2)	0.0	100.0	39	31.9
10+	19.5	39.2	34.1	7.2	0.0	0.0	100.0	175	a
Toplam	11.2	25.8	35.2	21.3	6.2	0.4	100.0	607	31.5

a = Bazı kadınların kapsam dışında kalması nedeniyle hesaplanmamıştır.

¹ Bazı kadınların dışarıda kalmasına ilişkin sorunları önlemek amacıyla ortalama yaş sadece 40 yaşından önce tüp ligasyonu yaptırmış kadınlar için hesaplanmıştır.

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

5.8 Aile Planlaması Yöntemlerinin Kaynakları

Gebeliği önleyici yöntemlerin temin edildiği kaynakların bilgisi, aile planlaması programlarının yöneticileri ve uygulayıcıları için lojistik planlama açısından oldukça önemlidir. TNSA-2008’de, herhangi bir modern yöntem kullanmakta olduğunu bildiren kadınlara bu yöntemi son olarak nereden temin ettikleri sorulmuştur. Sonuçlar, modern aile planlaması yöntemlerinin temininde genellikle kamu sektörünün tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Modern yöntem kullanıcılarının yüzde 61’i, kullandıkları yöntemi kamu sektöründen, yüzde 35’i özel sektörden ve kalan yüzde 4’ü ise market, dükkan gibi diğer kaynaklardan temin ettiklerini bildirmişlerdir (Tablo 5.10).

Kamu sektörüne bakıldığında, modern yöntemlerin temininde sağlık ocağı/sağlık evi, devlet hastaneleri ve doğumevlerinin daha sıklıkla bildirildiği görülmektedir (sırasıyla yüzde 33, yüzde 15 ve yüzde 7). Özel sektörde ise, özel hastanelerin ve eczanelerin kullanıcılara yöntem temin eden temel kaynaklar olduğu görülmektedir (sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 23). Bazı yöntemlerin temin edildiği kaynaklara bakıldığında ise, kamu sektöründeki sağlayıcılar özellikle tüp ligasyonu ve RİA için temel kaynaklardır; tüpleri bağlanmış her 10 kadından 8’i, operasyonun bir devlet kurumunda gerçekleştiğini belirtmiştir. Benzer bir şekilde, RİA kullanıcılarının yüzde 78’i bu yöntemi sağlık kuruluşundan -hatta çoğunlukla sağlık ocağından/sağlık evinden- temin ettiğini bildirmiştir. Hap ve kondomlar çoğunlukla eczanelerden (sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 48) ve sağlık ocaklarından (sırasıyla yüzde 34 ve yüzde 38) temin edilmektedir. Dükkanlar/marketler ise kondom kullanıcılarının yüzde 12’sine kaynak teşkil etmektedir.

Tablo 5.10 Gebeliği önleyici modern yöntemlerin temin edildiği kaynaklar

Gebeliği önleyici modern yöntem kullanan 15-49 yaşlarındaki kadınların son kullandıkları yöntemi temin ettikleri kaynağa ve kullandıkları yöntemlere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

	Hap	RİA	Kondom	Tüp ligasyonu	Diğer tüm	Tüm
					Diğer tüm moder yöntemler ¹	modern yöntemler
Kamu sektörü	36.8	78.0	39.1	80.0	47.4	60.9
Devlet hastanesi	1.2	15.1	0.4	46.1	11.1	14.7
Doğumevi	0.9	8.0	0.1	18.5	2.9	6.6
AÇSAP merkezi	1.1	7.2	0.6	0.0	1.1	3.0
Sağlık ocağı/Sağlık evi	33.5	44.8	37.9	0.1	23.6	32.6
SSK hastanesi/dispenseri	0.0	1.1	0.0	9.0	3.8	2.2
Eğitim ve araştırma hastanesi	0.0	0.0	0.0	1.4	3.7	0.3
Aile Sağlığı Merkezi/Aile Hekimi	0.0	1.8	0.0	0.0	1.2	0.7
Üniversite hastanesi	0.0	0.1	0.0	4.7	0.0	0.9
Diğer kamu	0.1	0.1	0.0	0.0	10.0	0.0
Özel sektör	62.6	21.9	48.0	18.9	51.3	34.8
Özel hastane/poliklinik	0.1	9.9	0.0	17.9	0.0	7.0
Özel doktor	0.7	10.7	0.0	1.0	3.1	4.2
Özel hemşire/ebe	0.0	0.1	0.0	0.0	0.8	0.0
Eczane	61.5	0.8	47.9	0.0	47.3	23.3
Diğer özel tıbbi kurumlar	0.2	0.4	0.1	0.0	0.0	0.2
Diğer özel	0.2	0.0	12.4	0.0	1.3	3.9
Dükkan/market	0.0	0.0	12.3	0.0	0.0	3.8
Arkadaş/akraba	0.2	0.0	0.1	0.0	1.3	0.1
Diğer	0.2	0.0	0.1	0.2	0.0	0.1
Bilmiyor/cevapsız	0.2	0.1	0.3	0.9	0.0	0.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Kadın Sayısı	374	1,182	1,002	607	78	3,243

¹ Enjeksiyon, diyafram ve vazektomi kullananlar da dahildir.

Tablo 5.11’de modern yöntemlerin temin edildiği kaynakların değişimini görmek için TNSA-2003 ve TNSA-2008’den gelen bilgiler karşılaştırılmaktadır. Söz konusu beş yıllık dönemde, hap, RİA ve kondom için kamu sektörü payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Yine aynı dönemde, kondomu dükkandan/marketten temin eden kullanıcıların sayısı da ikiye katlanmıştır.

Tablo 5.11 Seçilmiş modern yöntemlerin temin edildiği kaynaklar

Tüp ligasyonu, hap, RİA ve kondom kullanan kadınların yöntemlerin temin edildiği kaynaklara göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yöntemin kaynağı	Tüp ligasyonu		Hap		RİA		Kondom	
	TNSA	TNSA	TNSA	TNSA	TNSA	TNSA	TNSA	TNSA
	2003	2008	2003	2008	2003	2008	2003	2008
Kamu sektörü	82.0	81.0	30.6	36.8	71.3	78.0	34.1	39.1
Özel sektör	16.3	18.9	67.5	62.6	27.6	21.9	59.3	48.0
Diğer	1.0	0.2	1.6	0.4	1.0	0.0	6.3	12.6
Cevapsız	0.6	0.9	0.2	0.2	0.0	0.1	0.1	0.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 5.12 Aile planlaması yöntemlerinin bilinçli seçimi

Araştırma tarihinde kullandıkları modern aile planlaması yöntemlerini kullanmaya araştırmadan önceki son beş yılda başlayan kadınların yöntemlerin yan etkileri konusunda, yan etkiler ortaya çıktığında ne yapmaları gerektiği konusunda ve diğer yöntemler konusunda bilgilendirilenlerin kullanılan yöntem ve diğer temel değişkenlere göre yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellik	Kullanılan yöntemin yan etkileri konusunda bilgilendirilmiş	Yan etkiler ortaya çıktığında ne yapması gerektiği konusunda bilgilendirilmiş	Diğer yöntemler konusunda bilgilendirilmiş
Modern Yöntem			
Tüp ligasyonu	45.4	38.4	33.4
Erkağın kanallarının bağlanması	100.0	100.0	100.0
Hap	62.0	50.1	53.1
RIA	70.7	68.6	44.5
Enjeksiyon	74.7	53.1	62.0
Kondom	26.2	21.0	39.0
Kadın kondomu	0.0	0.0	100.0
Diyafram	25.1	25.1	55.1
Yerleşim			
Kent	51.2	45.4	44.4
Kır	46.2	40.1	37.1
Bölge			
Batı	53.1	47.8	46.8
Güney	56.2	49.4	48.5
Orta	45.7	40.6	39.7
Kuzey	46.5	35.6	46.0
Doğu	45.4	38.8	30.8
NUTS 1 Bölgesi			
İstanbul	53.1	48.3	49.7
Batı Marmara	50.7	39.8	40.9
Ege	51.2	50.3	46.6
Doğu Marmara	52.6	40.4	43.1
Batı Anadolu	46.6	42.0	40.8
Akdeniz	56.2	49.4	48.5
Orta Anadolu	45.3	42.5	35.0
Batı Karadeniz	42.2	33.3	43.3
Doğu Karadeniz	58.0	50.5	43.5
Kuzeydoğu Anadolu	58.6	45.1	41.1
Ortadoğu Anadolu	45.0	36.0	26.5
Güneydoğu Anadolu	41.0	37.8	29.0
Eğitim			
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	46.5	40.4	25.7
İlköğretim birinci kademe	51.7	46.1	41.8
İlköğretim ikinci kademe	46.0	39.5	44.6
Lise ve üzeri	50.5	44.3	51.5
Hanehalkı Refah Düzeyi			
En düşük	46.2	41.1	30.7
Düşük	49.4	44.2	37.6
Orta	51.4	47.3	42.1
Yüksek	49.4	42.9	43.0
En yüksek	52.6	44.6	53.7
Toplam	50.2	44.3	42.9
Sayı	1,941	1,941	1,941

5.9 Aile Planlaması Yöntemlerinin Bilinçli Seçimi

Aile planlaması yöntemlerinin olası yan etkileri ve diğer yöntemler hakkında iyi bilgilendirilmiş kadınlar, gebeliği önleyici hangi yöntemi kullanmak isteyecekleri konusunda daha bilinçli seçim yapabilmektedirler.

Bu konuda bilgi toplamak amacıyla, araştırma tarihinde modern bir aile planlaması yöntemi kullanan kadınlara, yöntemin olası yan etkilerinden bahsedilip edilmediği, yan etkinin ortaya çıkması durumunda ne yapması gerektiğinin anlatılıp anlatılmadığı ve diğer yöntemler hakkında bilgilendirilip bilgilendirilmediği sorulmuştur. Tablo 5.12’de bilinçli seçimin bu üç bileşkesine ilişkin sonuçlar sunulmaktadır. Sonuçlar, araştırma tarihinden önceki son beş yılda modern yöntem kullanmaya başlayan ve halen kullanan kadınların yarısının kullandıkları yöntemlerin olası yan etkileri hakkında bilgilendirildiklerini, yüzde 44’üne yan etkiler ortaya çıktığında ne yapması gerektiği hakkında bilgi verildiğini ve yüzde 43’üne ise diğer kullanılabilir yöntemler hakkında bilgi aktarıldığını göstermektedir.

Kullanılan aile planlaması yöntemine göre bakıldığında, hap ve RİA kullanan kadınların yan etkiler konusunda diğer yöntemleri kullanan kadınlara oranla daha iyi bilgilendirildikleri görülmektedir (sırasıyla yüzde 75 ve yüzde 71). Kentsel alanlarda yaşayan, yüksek eğitim düzeyine sahip kadınlar ile en yüksek ve yüksek refah düzeyinde yer alan kadınlar, yan etkinin ortaya çıkması durumunda ne yapılması gerektiği konusunda diğerlerine göre daha çok bilgilendirilmişlerdir. Doğu Bölgesi’nde yaşayan kadınların, aile planlaması konusunda bilinçli seçim için gerekli bilgilere diğer bölgelerde yaşayan kadınlara göre genellikle daha zor ulaştıkları görülmektedir.

5.10 Gebeliği Önleyici Yöntemlerin Bırakılması

Üremeye ilişkin hedefler, ancak çiftlerin gebeliği önleyici yöntemleri etkili bir biçimde ve devamlı olarak kullanmasıyla gerçekleşebilir. İdeal aile büyüklüğünün azaldığı ve aile planlaması yöntemlerinin kullanımının arttığı Türkiye gibi ülkelerde, aile planlaması yöntemlerinin etkili olarak kullanılmasının doğurganlık üzerindeki etkileri giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Aile planlaması yöntemlerinin etkili olarak kullanımının demografik sonuçları yanında, yöntem bırakma hızlarının analizi de politika üreticilerine ve sağlık çalışanlarına aile planlaması hizmet kalitesinin artırılması sürecinde yardımcı olmaktadır. Böylece, yöntem bırakma hızları, aile planlaması programlarının geliştirilmesi gereken yönlerinin ve yöntem kullananların çözüme kavuşturulması gereken sorunlarının ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır.

Tablo 5.13, kullanımı bırakılan yönteme ve bırakma nedenine göre bir yıllık yöntem bırakma hızlarını vermektedir. Yöntem bırakma hızı, araştırmadan önceki beş yıllık dönemde yöntem kullanmaya başlayan kadınlar arasından, yöntemi kullanmaya başladıktan sonraki 12 ay içinde bırakanların oranını ifade etmektedir. Yöntem bırakma hızları hesaplanırken, TNSA-2008 kapsamında kullanılan ve aile planlaması kullanımı konusunda geriye dönük bilgi içeren takvim bölümü kullanılmıştır. Takvim bölümünde, Ocak 2003’den araştırma tarihine kadar olan sürede aile planlaması yöntemlerinin kullanıldığı dönemlerin yanısıra, yöntem bırakma nedenlerine ilişkin bilgiler de toplanmıştır.

Tablo 5.13 Yöntem bırakma hızları					
Yöntem bırakma nedenlerine ve kullanılan yönteme göre bir yıllık yöntem bırakma hızları, Türkiye 2008					
Kullanılan yöntem	Yöntem bırakma nedenleri				
	Yöntem başarısızlığı	Kullanırken gebe kalma	Diğer bir yönteme geçiş	Diğer nedenler	Tüm nedenler
Hap	4.4	9.5	26.2	10.1	50.2
RIA	1.7	0.9	7.9	2.9	13.4
Kondom	5.1	10.6	16.5	4.9	37.1
Geri çekme	11.4	9.8	11.9	4.4	37.5
Tüm yöntemler	7.0	7.8	15.3	5.2	35.3

Sonuçlar, Türkiye’de aile planlaması yöntemlerini kullanmaya başlayanların yüzde 35’inin kullanımı izleyen on ikinci aya kadar yöntemi bıraktıklarını göstermektedir. Yöntem bırakma hızları, kullanılan yönteme göre değişmektedir. Yöntem bırakma hızı hap için en yüksek iken (yüzde 50), bunu yüzde 38 ile geri çekme ve yüzde 37 ile kondom takip etmektedir. Kısa dönemli bir yöntem olarak kabul edilmeyen RİA’nın yöntem bırakma hızı, beklendiği gibi, yüzde 13 gibi düşük bir düzeydedir

Aile planlaması yöntemlerini bırakanlar arasında başka bir yönteme geçme oldukça yaygındır (yüzde 15). Yöntem kullananların yüzde 8’i gebe kalmak istedikleri için yöntemi kullanmaya başladıktan sonraki 12 ay içinde kullandıkları yöntemi bırakmışlardır. Yöntem kullananların yüzde 7’si yöntem başarısızlığı nedeniyle, geri kalan yüzde 5’i ise diğer nedenlerle kullandıkları yöntemi bırakmaktadır. Bırakma hızı görece yüksek olan hap yönteminin bırakılmasında, başka bir yönteme geçiş özellikle büyük bir paya sahiptir (yüzde 26). Yöntem başarısızlığı nedeniyle yöntem bırakmanın ise, özellikle geri çekme kullananlar arasında yaygın olduğu görülmektedir.

Tablo 5.15’de araştırmadan önceki beş yıl içinde meydana gelen tüm yöntem bırakmaların temel nedenlere ve kullanılan yöntemlere göre dağılımı verilmektedir. Gebe kalma isteği ile yöntem bırakanların, tüm yöntem bırakanlar içinde dörtte birlik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Kullanırken gebe kaldıkları için yöntem bırakanlar ise tüm yöntem bırakanların beşte birini oluşturmaktadırlar. Yan etkiler ve sağlık kaygısı da modern yöntemlerin bırakılmasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır (sırasıyla yüzde 14 ve yüzde 10).

Yöntem başarısızlığı, takvim yöntemini (yüzde 39) ve geri çekmeyi (yüzde 35) kullananlar tarafından sıklıkla bir yöntem bırakma nedeni olarak beyan edilmiştir. Bununla birlikte, kondom kullananların yüzde 17’si bu yöntemi kullanırken gebe kalmışlardır. Yan etkiler de yöntem bırakma nedeni olarak sıklıkla dile getirilmiştir. Enjeksiyon yöntemini kullanmayı bırakanların yarısından fazlası bu yöntemi yan etkiler sebebiyle bırakmıştır.

Tablo 5.14 Yöntem bırakma nedenleri

Araştırmadan önceki son beş yılda yöntem bırakma nedenlerinin kullanılan yöntemlere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yöntem bırakma nedeni	Hap	RIA	Enjeksiyon	Kondom	Diyafram	Tehlikesiz günler	Geri çekme	Diğer yöntemler	Tüm yöntemler
Kullanırken gebe kalmış	8.7	5.7	5.9	16.7	(14.7)	39.3	34.7	(22.4)	20.7
Gebe kalmak istemiş	22.1	23.1	6.3	33.4	(2.5)	16.2	27.1	(8.3)	25.6
Kocası karşı çıkmış	0.6	0.6	1.2	7.7	(4.4)	0.0	1.9	(0.0)	2.5
Yan etkiler	27.9	37.1	50.9	2.7	(14.8)	0.0	0.3	(0.0)	13.7
Sağlık kaygısı	16.3	8.4	16.7	1.1	(6.9)	0.8	0.9	(0.0)	5.4
Ulaşım/elde etme güçlüğü	0.8	0.0	1.2	2.5	(21.6)	0.0	0.1	(0.0)	0.9
Daha etkili yöntemlere geçme	3.7	0.9	2.8	11.8	(1.6)	20.9	15.8	(30.7)	10.0
Kullanımı zor	1.8	0.2	0.6	4.3	(0.6)	1.3	1.2	(0.0)	1.7
Cinsel ilişkiye nadir girme	4.0	0.7	1.2	2.5	(0.0)	7.0	2.4	(2.0)	2.4
Pahalı	0.6	0.0	0.0	1.2	(3.6)	0.0	0.0	(0.0)	0.4
Kadercı yaklaşım	0.1	0.0	0.0	0.0	(3.3)	0.0	0.2	(2.8)	0.1
Menopoz	1.5	2.6	2.2	2.0	(10.4)	2.3	3.0	(0.0)	2.5
Evliliğin sona ermesi	2.6	3.9	0.3	2.2	(4.4)	0.0	1.6	(3.2)	2.3
Diğer	4.8	12.9	6.3	6.7	(5.9)	3.2	3.7	(4.1)	6.2
Bilmiyor	0.1	0.0	0.6	0.1	(0.0)	0.0	0.1	(0.0)	0.1
Cevapsız	4.4	3.9	4.1	5.0	(5.3)	9.1	7.0	(26.5)	5.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	804	903	174	961	42	83	2,000	35	5,002

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 yaş arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

5.11 Gelecekte Aile Planlaması Yöntemlerinin Kullanımı

Gebeliği önleyici yöntem kullanmayanların ne kadarının gelecekte bir yöntem kullanmayı planladıkları, aile planlamasına olan değişen talebin anahtar göstergesidir. Gelecekte gebeliği önleyici yöntem kullanımına yönelik niyetlere ilişkin bilginin alınması amacıyla, TNSA-2008 sırasında yöntem kullanmayan evli kadınlara, 12 ay içinde veya gelecekteki herhangi bir zaman içinde yöntem kullanmayı planlayıp planlamadıkları sorulmuştur. Tablo 5.15, gelecekte aile planlaması yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin sonuçları, yaşayan çocuk sayısına göre vermektedir. Genel olarak bakıldığında, yöntem kullanmayan evli kadınların yüzde 47'si gelecekteki herhangi bir zamanda yöntem kullanma eğiliminde değildir. Ayrıca, bu kadınların yüzde 3'ü yöntem kullanma veya zamanlama konusunda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Diğer taraftan, araştırma tarihinde yöntem kullanmayan evli kadınların yaklaşık yarısı gelecekte yöntem kullanma eğiliminde olduklarını beyan etmişlerdir. Bu kadınların yüzde 32'si 12 ay içinde, yüzde 16'sı ise gelecekteki herhangi bir zamanda yöntem kullanmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Gelecekte bir aile planlaması yöntemi kullanmayı düşünmeyen kadınların yüzdesi, yaşayan çocuk sayısı ile birlikte artmaktadır. Yaşayan bir çocuğu olan ve yöntem kullanmayan evli kadınların yüzde 35'i, yaşayan 4 ve daha fazla sayıda çocuğu olan kadınların ise yüzde 60'ı gelecekte yöntem kullanmayı düşünmemektedir.

Tablo 5.15 Gelecekte yöntem kullanımı

Araştırma sırasında yöntem kullanmayan evli kadınların gelecekteki yöntem kullanma isteklerinin yaşayan çocuk sayısına göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Gelecekte yöntem kullanma isteği	Yaşayan çocuk sayısı					Toplam
	0	1	2	3	4+	
12 ay içinde kullanmak istiyor	10.0	38.2	41.0	32.5	33.3	32.3
Daha sonra kullanmak istiyor	44.1	20.2	8.1	7.1	3.0	15.9
İstiyor, zamanı konusunda kararsız	1.9	1.4	0.7	0.3	0.7	1.0
Kullanmak konusunda kararsız	5.2	4.1	1.8	2.2	2.4	3.1
Kullanmak istemiyor	37.9	35.2	47.1	57.3	60.0	46.7
Toplam	99.1	99.0	98.7	99.4	99.4	99.1
Sayı	314	466	451	299	358	1,889

TNSA-2008’de yöntem kullanmayan ancak gelecekte yöntem kullanmayı planlayan kadınların hangi yöntemi kullanmayı tercih edecekleri bilgisi de mevcuttur. Buna göre, yöntem kullanmayan kadınlar arasında en popüler yöntem olan RİA’yı (yüzde 31), hap (yüzde 13) ve geri çekme (yüzde 13) izlemektedir (Tablo 5.16). Yöntem kullanmayanların yüzde 10’u gelecekte kondom kullanmayı tercih ettiklerini belirtirken, tüp ligasyonu da kadınların yüzde 10’u tarafından gelecekte kullanmayı planladıkları yöntem olarak bildirilmiştir. Yöntem tercihi yaşa göre çeşitlilik göstermektedir; yöntem kullanmayan kadınlardan 30 yaş ve üzerinde olanlar daha çok RİA gibi uzun dönemli yöntemleri, 30 yaş altındakiler ise hap, enjeksiyon veya kondomu tercih etmektedirler.

Tablo 5.16 Gelecekte kullanmak için tercih edilen yöntem

Gebeliği önleyici bir yöntem kullanmayan ancak gelecekte yöntem kullanmak isteyen 15-49 yaşlarındaki evli kadınların yaş ve kullanmayı tercih ettikleri yöntemlere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yöntem	Yaş		Yüzde dağılımı
	15-29	30-49	
Tüp ligasyonu	8.0	14.0	10.0
Erkeğin kanallarının bağlatılması	0.1	0.9	0.4
Hap	14.5	10.9	13.3
RIA	30.2	33.9	31.4
Enjeksiyon	6.6	2.4	5.2
İmplant	0.7	1.1	0.8
Kondom	11.4	8.0	10.2
Diyafram	0.7	0.0	0.5
Tehlikesiz günler	0.0	2.2	0.7
Geri çekme	12.8	12.0	12.5
Diğer	2.5	3.7	2.9
Yöntem konusunda kararsız	12.5	10.9	12.0
Toplam	100.0	100.0	100.0
Sayı	619	312	932

5.12 Yöntem Kullanmama Nedenleri

Tablo 5.17’de, gelecekte aile planlaması yöntemi kullanmak istemeyen kadınların kullanmak istememe nedenleri sunulmaktadır. Gelecekte aile planlaması yöntemi kullanmak istemeyen kadınların büyük bir çoğunluğu 30 yaşın üzerindedir (yüzde 89). Otuz yaşın üzerindeki kadınların gelecekte yöntem kullanmak istememe nedenleri ile daha genç yaşlarda olan kadınların nedenleri birbirinden farklıdır. Otuz yaşın üzerindeki kadınlar daha çok gebelik riski altında olmadıkları için gelecekte herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanma niyetinde olmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, bu kadınların yüzde 42’si menopoz dönemindedir ya da histerektomi operasyonu geçirmiştir, yüzde 28’si ise gebe kalmasının zor olduğunu ya da kısır olduklarını beyan etmişlerdir. Diğer taraftan, zor gebe kalma ya da kısırlık, 30 yaşından genç olan kadınların yöntem kullanmama nedeni olarak en sık beyan ettikleri nedendir (yüzde 29).

Tablo 5.17 Gelecekte yöntem kullanmama eğiliminin nedenleri

Gebeliği önleyici yöntem kullanmayan ve gelecekte de kullanmak istemeyen 15-49 yaşlarındaki evli kadınların yaş ve yöntem kullanmak istememe nedenlerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yöntem kullanmama nedeni	Yaş		Toplam
	<30	30+	
Doğurganlık ile ilgili nedenler			
Cinsel ilişkisi yok	1.4	5.2	4.8
Nadiren cinsel ilişkiye girme	1.9	2.8	2.7
Menopoz/histerekтоми	1.1	41.9	37.2
Gebe kalması zor/kısır	28.8	27.8	27.9
Kocası kısır	6.5	2.5	3.0
Kullanmaya karşı			
Kocası karşı	3.4	0.6	0.9
Dini nedenlerle karşı	5.3	0.8	1.3
Kaderci	6.7	2.9	3.4
Utaniyor	0.0	0.2	0.2
Bilgi eksikliği			
Yöntem bilmiyor	8.1	0.8	1.7
Yöntemi nereden edineceğini bilmiyor	0.5	0.2	0.2
Yönteme ilişkin nedenler			
Sağlık kaygısı	5.6	3.0	3.3
Yan etki korkusu	0.0	0.3	0.3
Ulaşım/elde etme güçlüğü	0.0	0.1	0.1
Pahalı	0.0	0.1	0.1
Kullanımı zor	0.4	0.0	0.1
Diğer	30.4	9.6	11.9
Bilmiyor	0.0	0.8	0.7
Cevapsız	0.0	0.4	0.4
Toplam	100.0	100.0	100.0
Sayı	101	781	882

Sabahat Tezcan, Banu Ergöçmen ve F. Hande Tunçkanat

Bu bölümde TNSA-2008'in isteyerek düşükler, kendiliğinden düşükler ve ölü doğumlara ilişkin bulguları sunulmaktadır. Ölü doğumlar ve kendiliğinden düşükler önemli ana sağlığı göstergeleridir.

İsteyerek düşük de kadın sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabilecek bir uygulama olduğu için, ana sağlığı açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak, aile planlamasının önemli hedeflerinden biri istenmeyen gebeliklerin önlenmesi olduğundan, isteyerek düşüklerin aile planlaması hizmetleri arasında ayrı bir önemi bulunmaktadır. Gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin hizmetlere ulaşmada sorunlar yaşayan, istenmeyen gebelikten korunmak için yöntem kullanması konusunda psikososyal engelleri olan ve/veya gebeliği önleyici yöntem başarısızlığı nedeniyle gebe kalan kadınlar isteyerek düşüğe başvurumaktadırlar.

Türkiye'de isteyerek düşük 1983 yılında kabul edilen yeni nüfus planlaması yasası ile yasallaşmıştır. Bu yasa ile hizmete ihtiyacı olan her kadın için devlet hastanelerinde sembolik bir ücretle, özel sektörde ise ücretli olarak isteyerek düşük yapmak mümkün olmuştur.

TNSA-2008'de kadınların yaşamları boyunca gerçekleşen isteyerek düşük, kendiliğinden düşük ve ölü doğum sayılarını belirlemeye yönelik sorular içermiştir. Soru kağıdının takvim bölümünde ise Ocak 2003'den araştırma tarihine kadar geçen sürede biten gebelikler için gebelik süresine ve gebeliğin sonlandırıldığı yere ilişkin detaylı bilgiler toplanmıştır. Ayrıca, en az bir kendiliğinden düşük/isteyerek düşük ya da ölü doğumu olan kadınlara böyle biten son gebeliğinin hangi ay ve yılda sonlandığı sorulmuştur. İsteyerek düşükle sonlandırılan son gebelik içinse; bu düşüğe kimin karar verdiği, kadının o dönemde başka çocuk isteyip istemediği, düşüğün gerçekleştiği yer ve bu yerde kadının gebeliği önleyici yöntemler hakkında bilgilendirilip bilgilendirilmediğine ilişkin bilgi toplanmıştır.

6.1 Yaşam Boyu Toplam Düşük ve Ölü Doğumlar

Tablo 6.1 evlenmiş kadınların doğurganlık dönemleri boyunca yapmış oldukları düşük (isteyerek ve kendiliğinden) ve ölü doğum sayılarının dağılımlarını göstermektedir.

Tabloda kadınların sadece yüzde dördünün ölü doğum yapmış olduğu, evlenmiş kadınların beşte birinin kendiliğinden düşük ve beşte birinden fazlasının (yüzde 22) ise isteyerek düşük yapmış olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi az sayıda evlenmiş kadın birden fazla kendiliğinden veya isteyerek düşük yapmıştır (sırasıyla yüzde 6 ve yüzde 8). Evlenmiş kadınların yüzde 1'inden azı ise ölü doğumla sonuçlanan birden fazla gebelik yaşamıştır.

Tablo 6.1 Düşükler ve ölü doğumlar			
Evlenmiş kadınların düşük (kendiliğinden ve isteyerek) ve ölü doğum sayılarına göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008			
Gebelik sayıları	Düşükler		Ölü doğum
	Kendiliğinden	İsteyerek	
0	79.6	77.9	96.0
1	14.6	14.2	3.5
2	4.1	5.0	0.4
3	1.1	1.9	0.1
4	0.3	0.7	0.0
5 +	0.2	0.2	0.0
Bilinmeyen	0.1	0.1	0.0
Toplam	100.0	100.0	100.0
Ortalama sayı	0.28	0.34	0.05
Kadın sayısı	7,405	7,405	7,405

6.2 Düşük Hızları, Düzeyi ve Eğilimler

Tablo 6.2’de isteyerek düşük yapmış 15-49 yaşlar arasındaki evlenmiş kadınların temel özelliklere göre yüzde dağılımları sunulmaktadır. Buna göre, 15-19 yaş grubunda yüzde 3 olan isteyerek düşük yapmış kadınların oranı yaşla birlikte artarak 45-49 yaş grubunda yüzde 39’a ulaşmaktadır. Bu artış 30 yaş ve üstü kadınlarda belirginleşmektedir. Öyle ki; 45-49 yaş grubundaki kadınlar, 30-34 yaş grubundakilere kıyasla 2 kat fazla düşük yapmışlardır. İsteyerek düşük yapmış evlenmiş kadınların yüzdesi yaşayan çocuk sayısı ile artmaktadır. Yaşayan çocuğu olmayan kadınların yüzde 6’sı isteyerek düşük yapmış iken, beş veya daha fazla yaşayan çocuğu olanlar arasında düşük yüzde 29 ile en yüksek düzeye çıkmaktadır. Üç ya da daha fazla yaşayan çocuğu olan kadınlar, 1-2 çocuğu olanlardan yaklaşık iki katı kadar daha fazla düşük yapmışlardır.

Tablo 6.2’te görüldüğü gibi düşük yapmış kadınların oranı kentsel yerleşim yerlerinde kırsal yerleşim yerlerine göre daha yüksektir (sırasıyla yüzde 23 ve yüzde 18). Doğu bölgesindeki kadınlar en az isteyerek düşük yapma eğilimine sahipken (yüzde 14), bu eğilim Batı, Orta ve Kuzey Anadolu Bölgelerinde yaşayan kadınlar arasında en fazladır (sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 22).

NUTS 1 bölgelerine göre incelendiğinde isteyerek düşük yapma oranı en yüksek İstanbul (yüzde 31) en düşük ise Güneydoğu Anadolu’dadır (yüzde 12). Eğitime göre kadınların düşük yapma oranında az bir değişim görülmektedir. Ancak, en düşük hanehalkı refah düzeyindeki kadınlar arasında yüzde 15 olan isteyerek düşük yapma oranı, en yüksek refah düzeyindeki kadınlar arasında yüzde 29’a yükselmektedir.

Tablo 6.2 Temel özelliklere göre isteyerek düşükler

İsteyerek düşüğü olan 15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların temel özelliklerine göre yüzdeleri, Türkiye 2008

Temel özellik	İsteyerek düşükler	Kadın sayısı
Yaş		
15-19	2.9	183
20-24	3.6	836
25-29	11.7	1,353
30-34	18.8	1,379
35-39	25.9	1,336
40-44	32.7	1,202
45-49	39.2	1,115
Yaşayan çocuk sayısı		
0	5.9	698
1-2	12.7	1,552
3-4	24.9	2,511
5+	29.4	1,367
Yerleşim yeri		
Kent	23.3	5,615
Kır	17.9	1,790
Bölge		
Batı	26.1	3,252
Güney	17.8	894
Orta	21.8	1,631
Kuzey	22.0	477
Doğu	14.1	1,151
NUTS 1 Bölgeleri		
İstanbul	30.9	1,491
Batı Marmara	22.0	327
Ege	24.7	1,065
Doğu Marmara	19.5	759
Batı Anadolu	20.7	717
Akdeniz	17.8	894
Orta Anadolu	19.2	371
Batı Karadeniz	24.2	448
Doğu Karadeniz	20.3	186
Kuzeydoğu Anadolu	17.6	191
Ortadoğu Anadolu	15.5	327
Güneydoğu Anadolu	12.3	628
Eğitim		
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	21.0	1,358
İlköğretim birinci kademe	23.6	3,840
İlköğretim ikinci kademe	17.1	643
Lise ve üzeri	21.0	1,564
Hanehalkı refah düzeyi		
En düşük	14.8	1,154
Düşük	19.1	1,429
Orta	21.6	1,559
Yüksek	23.5	1,618
En yüksek	28.6	1,645
Toplam	22.0	7,405

Tablo 6.3, TNSA-2008'ten önceki beş yıllık dönemde 100 gebelik için düşük (kendiliğinden ve isteyerek) ve ölü doğum hızlarını göstermektedir. Buna göre; 2003-2008 arasındaki dönemde evlenmiş kadınlar arasında 100 gebelikten yalnızca biri ölü doğumla sonuçlanırken, 10'u isteyerek olmak üzere toplam 21 gebelik düşükle sonlanmıştır.

Tablo 6.3 Düşükler ve ölü doğumlar (100 gebelikte)

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda 100 gebelik için gerçekleşen kendiliğinden ve isteyerek düşüklerin ve ölü doğumların sayısı, Türkiye 2008

Gebelik sonucu	100 gebelikte
Düşükler	20.5
Kendiliğinden	10.5
İsteyerek	10.0
Ölü doğumlar	1.1

Tablo 6.4’de TNSA-1993 ve TNSA-2008 arasındaki dönemde isteyerek düşük düzeylerindeki eğilim, kadınların temel özelliklerine göre incelenmektedir. Genel olarak bakıldığında, araştırmaların kapsadığı dönemde isteyerek düşük düzeyinde önemli bir azalma görülmektedir. 1993 araştırmasında yüzde 18 olan isteyerek düşük yapma oranı, 2008 araştırmasında yüzde 11’e gerilemiştir. Temel özelliklere göre bakıldığında düşük yapma eğiliminde düşüş gözlenmektedir. Örneğin kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar arasında TNSA-2008 döneminde gözlenen her 100 gebelikten 11’inde gerçekleşen isteyerek düşük seviyesi, TNSA-1993 döneminde kentsel alanlardaki yüzde 21’lik değerin neredeyse yarısıdır. Kırdaki kadar büyük olmasa da, kentsel alanlarda da isteyerek düşük oranlarında azalma olmuştur: TNSA-1993’de 100 gebelikte 12 isteyerek düşük gözlenirken bu sayı TNSA-2008’de 100 gebelikte 8’e düşmüştür.

Tüm bölgelerde, isteyerek düşükle sonuçlanan gebelik sayılarında azalma meydana gelmiştir. İsteyerek düşük oranlarındaki en büyük düşüş, TNSA-1993’de 100 gebelikte 25’den TNSA-2008’de 100 gebelikte 14’e yaptığı gerileme ile Batı’da meydana gelmiştir. Ancak bu düşüşe rağmen Batı, TNSA-1993’de olduğu gibi TNSA-2008’de de en yüksek isteyerek düşük oranına sahip bölgedir. İsteyerek düşük hızı en düşük olan Doğu Bölgesi’nde bile 100 gebelikte meydana gelen düşük sayısı 1993 yılında 9’dan 2008 yılında 5’e düşmüştür. NUTS 1 bölgeleri için isteyerek düşük bilgisi yalnızca TNSA-2003 ve TNSA-2008’den elde edilebilmiştir. Bu iki araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında, 12 NUTS 1 bölgesinin 7’sinde isteyerek düşük seviyelerinde azalma meydana geldiği görülmektedir. Geri kalan bölgeler arasında ise en büyük artış Doğu Karadeniz Bölgesi’nde meydana gelmiştir.

Tablo 6.4’deki sonuçlar, TNSA-1993’den itibaren kadınların tüm eğitim kategorilerindeki isteyerek düşük hızlarında azalma olduğunu göstermektedir. En belirgin azalma ilköğretim ikinci kademeyi tamamlamış kadınlar arasında görülmektedir. Hanehalkı refah düzeyine göre düşük yapma düzeyleri yalnızca TNSA-2008 için mevcuttur. Buna göre en yüksek refah düzeyindeki kadınlar arasında 100 gebelikte meydana gelen isteyerek düşük sayısı, en alt refah düzeyindeki kadınlardan neredeyse dört kat daha fazladır (sırasıyla 100 gebelikte 18 ve 5).

Tablo 6.4 İsteyerek düşüklerdeki eğilimler

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yılda 100 gebelikte gerçekleşen isteyerek düşük sayılarındaki eğilimler, TNSA-1993, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA 2008

Temel özellikler	TNSA-1993	TNSA -1998	TNSA -2003	TNSA -2008
Yaş				
15-19	3.8	5.8	3.4	3.2
20-24	8.3	7.7	5.6	4.1
25-29	20.4	12.6	9.5	9.7
30-34	27.9	23.3	19.1	12.8
35-39	36.2	33.4	25.5	25.5
40-44	47.1	42.5	33.7	29.9
45-49	47.6	66.2	27.6	-
Yerleşim yeri				
Kır	21.3	16.1	13.2	10.8
Kent	12.4	11.6	7.2	7.8
Bölge				
Batı	24.9	18.0	14.7	14.1
Güney	16.3	13.7	10.2	9.9
Orta	19.8	16.7	14.9	8.8
Kuzey	17.0	15.6	8.8	11.5
Doğu	8.7	7.6	5.2	4.6
NUTS 1 Bölgeleri				
İstanbul	NA	NA	15.1	17.9
Batı Marmara	NA	NA	13.0	13.6
Ege	NA	NA	20.4	13.6
Doğu Marmara	NA	NA	7.4	7.0
Batı Anadolu	NA	NA	15.5	6.2
Akdeniz	NA	NA	10.2	9.9
Orta Anadolu	NA	NA	10.0	6.7
Batı Karadeniz	NA	NA	17.0	13.9
Doğu Karadeniz	NA	NA	6.3	11.5
Kuzeydoğu Anadolu	NA	NA	10.8	5.5
Ortadoğu Anadolu	NA	NA	4.4	5.1
Güneydoğu Anadolu	NA	NA	3.9	4.1
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	13.9	11.8	8.3	5.5
İlköğretim birinci kademe	19.4	15.1	11.5	11.1
İlköğretim ikinci kademe	22.6	17.3	12.8	7.1
Lise ve üzeri	NA	NA	14.8	13.1
Hanehalkı refah düzeyi				
En düşük	NA	NA	NA	5.3
Düşük	NA	NA	NA	8.4
Orta	NA	NA	NA	10.9
Yüksek	NA	NA	NA	8.8
En yüksek	NA	NA	NA	18.4
Toplam	18.0	14.5	11.3	10.0
NA = Uygun değil				

6.3 İsteyerek Düşük Öncesi ve Sonrası Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımı

TNSA-2008 soru kağıdında yer alan takvim kadınların düşük öncesi ve sonrası gebeliği önleyici yöntem kullanımlarını değerlendirmek amacıyla da kullanılabilir. İsteyerek düşük öncesinde gebeliği önleyici yöntem kullanma örüntüsünü incelemek oldukça önemlidir, çünkü; gebeliklerin isteyerek düşükle sonuçlanması gebeliği önleyici hiçbir yöntem kullanmama, etkisiz yöntem kullanımı ya da yöntem kullanım hataları nedeniyle olabilmektedir. TNSA-2008 sonuçlarına göre bütün bu faktörler Türkiye’de isteyerek düşükle ilişkilidir.

Tablo 6.5’te görüldüğü gibi, araştırmadan önceki beş yıllık dönemde gerçekleşen düşüklerin yaklaşık üçte birinde kadınlar bu gebelik öncesindeki son bir ayda gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmamışlardır. Gebeliğin hemen öncesinde yöntem kullanmış olanlar arasında ise geleneksel yöntem kullanımı modern yöntem kullanımından daha yaygındır. Düşüklerin yüzde 39’u geri çekme yöntemi, yüzde 5’i ise takvim yönteminin kullanımı esnasında gerçekleşen gebeliklerin sonucunda meydana gelmiştir. Düşüklerin yüzde 22’si ise gebeliği önleyici modern bir yöntem (yüzde 11 kondom, yüzde 5 hap, yüzde 5 RIA) kullanımı sırasında oluşan gebeliklerde meydana gelen gelmiştir.

Yöntem	Düşük öncesi yöntem kullanım yüzdesi
Hap	4.8
RIA	5.0
Enjeksiyon	0.4
Diyafram/köpük/jel	0.6
Kondom	10.8
Takvim	5.3
Geri çekme	39.0
Diğer	0.4
Yöntem kullanmamış	33.7
Toplam	100.0
Sayı	417

Yöntem	Düşük sonrası yöntem kullanım yüzdesi
Hap	14.0
RIA	11.6
Enjeksiyon	1.6
Kondom	14.9
Tüp ligasyonu	0.5
Takvim	3.4
Geri çekme	21.7
Yöntem kullanmamış	32.3
Bilinmiyor	0.1
Toplam	100.0
Sayı	417

İsteyerek düşüğü takip eden ay içerisinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi Tablo 6.6’da sunulmuştur. Buna göre, en az bir isteyerek düşüğü olan kadınların yaklaşık üçte ikisi düşüğün gerçekleştiği ayı takip eden bir aylık süre içerisinde gebeliği önleyici bir yöntem kullanmıştır. Kadınların yüzde 43’ü modern bir yöntem, yüzde 25’i ise geleneksel bir yöntem kullanmıştır (özellikle geri çekme yöntemi). Düşük öncesi yöntem kullanımı ile karşılaştırıldığında, düşük sonrası modern yöntemlerin kullanımında önemli bir artış görülmektedir. Bu dönemde modern yöntem kullanan kadınlar arasında en yaygın olan gebeliği önleyici yöntemler sırasıyla kondom (yüzde 15), hap (yüzde 14) ve RIA’dır (yüzde 12).

6.4 Düşüğe Karar Veren Kişi

Tablo 6.7’de araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde isteyerek düşük yapmış kadınların son düşüklerine kim tarafından karar verildiğinin yüzde dağılımları sunulmaktadır. Genel olarak bakıldığında, düşüğü olan kadınların neredeyse yarısı gebeliği sonlandırma kararını kendisi ve eşi baraber verdiklerini bildirmişlerdir (yüzde 48). Kadınların dörtte biri ise gebeliği sonlandırma kararını kendilerinin verdiklerini belirtmiştir. İsteyerek düşükle sonlandırılan 100 gebeliklerin yüzde 22’sinde, kadınlar, düşüğe karar veren küşünün doktor olduğunu belirtmişlerdir; düşüklerin yalnızca yüzde 4’ü kadınların eşleri tarafından kararlaştırılmıştır.

Tablo 6.7 Düşüğe karar veren kişi								
Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde isteyerek düşük yapmış kadınların son düşüklerine kim tarafından karar verildiğinin dağılımları, Türkiye 2008								
Temel özellikler	Düşüğe karar veren kişi						Toplam	Sayı
	Kadın ve eşi	Kadının kendisi	Doktor	Kadının eşi	Diğer	Bilinmiyor		
Yaş								
15-24	(26.1)	(31.1)	(30.7)	(10.4)	(0.0)	(1.6)	100.0	33
25-29	49.2	15.7	26.3	5.5	0.4	2.9	100.0	113
30-34	43.3	27.4	23.3	4.6	0.6	0.8	100.0	137
35-39	56.5	25.4	12.2	3.3	0.6	2.0	100.0	102
40+	55.6	26.4	15.9	1.0	0.0	1.0	100.0	98
Yerleşim yeri								
Kent	47.7	26.0	20.4	4.0	0.3	1.6	100.0	382
Kır	49.2	15.8	27.3	4.9	0.8	1.9	100.0	100
Bölge								
Batı	46.9	27.0	20.4	3.7	0.0	2.1	100.0	243
Güney	52.0	15.0	30.1	1.4	0.0	1.4	100.0	58
Orta	52.4	22.2	18.3	5.5	1.5	0.0	100.0	98
Kuzey	(45.8)	(20.5)	(26.1)	(6.2)	(0.0)	(1.5)	100.0	30
Doğu	42.2	24.6	23.3	5.9	0.8	3.1	100.0	54
Eğitim								
Eğitimi yok/İlkokulu bitirmemiş	44.4	24.9	22.5	5.7	1.2	1.3	100.0	55
İlköğretim birinci kademe	51.2	22.5	19.2	4.0	0.5	2.7	100.0	273
İlköğretim ikinci kademe	(35.9)	(36.1)	(20.3)	(7.6)	(0.0)	(0.0)	100.0	29
Lise ve üzeri	45.5	23.7	27.7	3.1	0.0	0.0	100.0	124
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	49.9	24.3	14.5	7.6	2.2	1.4	100.0	58
Düşük	46.3	28.6	20.3	1.5	0.7	2.8	100.0	97
Orta	53.5	23.4	15.5	3.9	0.0	3.7	100.0	108
Yüksek	40.6	18.5	28.0	12.3	0.0	0.6	100.0	72
En yüksek	48.0	23.7	27.4	0.9	0.0	0.0	100.0	147
Toplam	48.0	23.9	21.8	4.2	0.4	1.7	100.0	482

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 yaş arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

Temel özelliklere göre bakıldığında, son düşüğe karar veren kişi olarak doktorun belirtmesi, 35 yaşın altındaki kadınlarda ileri yaşlardaki kadınlardan daha fazladır (Tablo 6.7). Buna ek olarak ileri yaşlardaki kadınlar genç yaştakilere göre son düşüğe kendilerinin ve eşlerinin birlikte karar verdiğini daha çok bildirmişlerdir. Kırsal alanda yaşayan kadınlarla karşılaştırıldığında (yüzde 16) gebeliğe son verme kararının kadının kendisi tarafından alınması kentli kadınlar arasında daha yaygın iken (yüzde 26), kırdaki kadınlar arasında gebeliğin sonlandırma kararının doktorlar tarafından verilmesi kentsel bölgelerdeki kadınlara göre daha yaygındır (sırasıyla yüzde 27 ve yüzde 20).

Türkiye'deki beş coğrafi bölge arasında kadınların isteyerek düşük kararını tek başlarına verme oranı en yüksek Batı (yüzde 27), en düşük ise Güney'dedir (yüzde 15). Kadının ve eşinin ortak kararı sonucu gerçekleşen isteyerek düşükler en fazla Güney ve Orta bölgelerde, en az ise Doğu Bölgesi'ndedir (sırasıyla yüzde 52 ve 42). Güney Bölgesi, gebeliğin doktor kararıyla sonlandırıldığı düşüklerin oranının en fazla olduğu bölgedir (yüzde 30).

Son isteyerek düşüğe karar veren kişi, kadınların sahip olduğu eğitim ve refah düzeyine göre belirgin bir değişim göstermemektedir.

6.5 İsteyerek Düşükte Zamanlama

İsteyerek düşükler gebeliğin onuncu haftasına (iki buçuk ay) kadar yasal olsa da, kadın sağlığı açısından daha güvenli olan düşüğün mümkün olduğunca gebeliğin erken döneminde gerçekleştirilmesidir. Tablo 6.8 son beş yıl içinde isteyerek düşük yapmış olan kadınların temel özelliklerine göre gebeliklerini sonlandırdıkları ayların dağılımını göstermektedir. Düşüklerin yüzde 67'si gebeliğin ilk ayında gerçekleşirken yüzde 22'si gebeliğin ikinci ayında gerçekleşmiştir. İsteyerek düşüklerin yalnızca yüzde 11'i gebeliğin üçüncü veya daha ileriki ayları gibi yasada belirtilen zaman sınırlarının dışında gerçekleşmiştir.

Otuz yaş ve üzerindeki kadınlar arasında gebeliğin ilk ayında düşük yapma oranı 30 yaş altındakilere göre daha fazladır. Alt gruplara göre bakıldığında ise, kentsel bölgelerde yaşayan, lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip ve çok yüksek hane halkı refah düzeyinden kadınlar arasında gebeliğin ilk ayında sonlanan düşük oranı diğerlerininkinden yüksektir. Son isteyerek düşüğün üçüncü veya daha ileriki aylarda gerçekleştiği gebelikler en düşük refah düzeyinde veya Doğu'da yaşayan kadınlar arasında en yüksektir (sırasıyla yüzde 23 ve yüzde 22).

Tablo 6.8 Son düşüğün zamanlaması

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde isteyerek düşüğü olan kadınların gerçekleşen son düşüklerindeki gebelik ayına göre yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellikler	Gebelik ayı			Toplam	Sayı
	1	2	3+		
Yaş					
15-24	56.4	33.1	10.5	100.0	64
25-29	56.1	24.9	19.0	100.0	122
30-34	69.3	21.8	8.9	100.0	101
35-39	88.4	8.4	3.1	100.0	94
40 -44	(78.4)	(15.2)	(6.3)	100.0	36
Yerleşim yeri					
Kent	71.7	19.0	9.3	100.0	328
Kır	51.6	31.7	16.7	100.0	89
Bölge					
Batı	70.4	21.7	7.8	100.0	213
Güney	65.2	24.8	10.0	100.0	52
Orta	67.0	20.0	13.0	100.0	81
Kuzey	(60.4)	(27.8)	(11.8)	100.0	27
Doğu	(60.6)	(17.8)	(21.6)	100.0	45
Eğitim					
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	(60.3)	(25.3)	(14.4)	100.0	47
İlköğretim birinci kademe	65.9	22.1	12.0	100.0	230
İlköğretim ikinci kademe	(53.6)	(40.1)	(6.3)	100.0	27
Lise ve üzeri	76.9	15.0	8.1	100.0	112
Hanehalkı refah düzeyi					
En düşük	50.7	26.7	22.6	100.0	50
Düşük	64.7	28.6	6.7	100.0	81
Orta	69.2	25.8	5.0	100.0	94
Yüksek	66.3	21.6	12.1	100.0	61
En yüksek	74.7	12.8	12.5	100.0	130
Toplam	67.4	21.7	10.8	100.0	417

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 yaş arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

6.6. İsteyerek Düşüğün Gerçekleştiği Yer

Tablo 6.9 düşüğün gerçekleştiği yer hakkında bilgi vermektedir. Araştırmadan önceki beş yıllık dönemde düşük yapan kadınların büyük çoğunluğu düşüğü özel doktor muayenehanesi ile özel hastane ya da klinikte yaptıklarını belirtmişlerdir (yüzde 70). Düşüğü bir devlet kurumunda yapmış olduğunu belirten kadınların yüzdesi 26 iken, üniversite hastanesinelerinden faydalanmış kadınların yüzdesi ise yalnızca 1'dir.

Son isteyerek düşüğün gerçekleştiği yer yaşa göre incelendiğinde belirgin bir örüntü göstermemektedir. Ancak kent ve kır ayrımına göre bakıldığında, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar, kentsel yerleşimlerde yaşayanlara göre özel sektörü daha az tercih etmektedirler. Düşük için devlet hastanesi, doğum evi veya diğer devlet kurumlarına başvuran kadınların yüzdesi en yüksek Kuzey Anadolu Bölgesi'ndedir.

Tablo 6.9, yüksek öğrenim düzeyine sahip kadınların düşük için, devlet sektöründen ziyade özel hastane ve klinikleri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. En yüksek hanehalkı refah düzeyindeki kadınların yaklaşık yüzde 82'si düşük için özel sektör kuruluşlarından hizmet almayı tercih ederken, bu oran en düşük refah düzeyindeki kadınlarda yüzde 52'ye düşmektedir. Benzer bir şekilde, düşük refah düzeyine sahip kadınlar, isteyerek düşük için devlet kurumlarını tercih etmektedirler.

Tablo 6.9. Gebeliğin sonlandırıldığı kurum

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde isteyerek düşüğü olan kadınların son düşüklerini gerçekleştirdikleri yere göre yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellikler	Gebeliğin sonlandırıldığı yer							Toplam	Kadın sayısı
	Devlet/ Numune hastanesi	Doğum evi	Diğer Devlet kurumları	Özel sektör	Üniversite hastanesi	Diğer	Bilinmiyor		
Yaş									
15-24	27.2	9.2	2.7	56.6	1.1	0.8	2.5	100.0	57
25-29	21.4	2.1	1.7	70.4	0.0	4.4	0.0	100.0	66
30-34	14.2	10.6	1.2	70.0	1.1	0.7	2.3	100.0	96
35-39	23.7	3.1	1.0	69.6	2.6	0.0	0.0	100.0	83
40 -44	7.5	4.3	3.0	82.6	0.0	0.0	2.7	100.0	88
Yerleşim yeri	18.4	9.0	1.8	63.8	2.3	2.6	2.1	100.0	77
Kent	13.1	7.5	1.0	74.6	1.2	1.0	1.6	100.0	382
Kır	34.8	2.4	4.7	53.4	0.8	2.0	1.9	100.0	100
Bölge									
Batı	13.9	4.4	1.6	76.0	0.0	2.0	2.1	100.0	243
Güney	15.4	5.8	1.4	70.2	4.7	1.1	1.4	100.0	58
Orta	21.8	8.1	2.7	65.9	1.5	0.0	0.0	100.0	98
Kuzey	(26.7)	(9.6)	(1.5)	(59.2)	(1.5)	(0.0)	(1.5)	100.0	30
Doğu	23.4	11.3	1.7	58.0	1.7	0.8	3.1	100.0	54
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	28.0	10.8	5.2	54.8	0.0	0.0	1.3	100.0	55
İlköğretim birinci kademe	17.9	4.8	1.9	70.6	0.9	1.1	2.7	100.0	273
İlköğretim ikinci kademe	(20.7)	(3.8)	(0.0)	(75.5)	(0.0)	(0.0)	(0.0)	100.0	29
Lise ve üzeri	11.3	8.5	0.4	74.9	2.4	2.5	0.0	100.0	124
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	36.5	5.3	4.1	51.9	0.8	0.0	1.4	100.0	58
Düşük	21.7	4.7	1.8	67.6	1.3	0.0	2.8	100.0	97
Orta	11.2	10.5	1.3	70.1	0.6	2.7	3.7	100.0	108
Yüksek	19.0	7.1	3.1	64.7	2.1	3.4	0.6	100.0	72
En yüksek	11.3	4.7	0.6	81.9	1.1	0.4	0.0	100.0	147
Total	17.6	6.4	1.8	70.2	1.1	1.2	1.7	100.0	482

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 yaş arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

6.7 Yaşa Özel ve Toplam Düşük Hızları

Tablo 6.10, yerleşim yerine göre araştırma öncesindeki son beş yıla ait düşük hızlarını sunmaktadır. Yaşa özel hızlar, bir yıllık dönemde belirli yaşta bir kadının yapacağı düşük olasılığını göstermektedir. Bu hızlar 1,000 kadın için verilmektedir. Toplam düşük hızı yaşa özel düşük hızlarının toplanması ile elde edilen önemli bir göstergedir. Bu hız toplam doğurganlık hızı ile benzerlik göstermektedir. Toplam Düşük Hızı halihazırdaki yaşa özel düşük hızlarına uyduğu takdirde doğurgan çağdaki bir kadının yaşamı boyunca yapacağı toplam düşük sayısını göstermektedir.

Yaş	Kent	Kır	Toplam
15-19	1	4	1
20-24	7	5	6
25-29	16	13	15
30-34	14	14	14
35-39	17	11	16
40-44	6	6	6
45-49	0	0	0
Toplam düşük hızı 15-49	0.30	0.27	0.29
Toplam düşük hızı 15-44	0.30	0.27	0.29

TNSA-2008 öncesindeki beş yıllık dönem için toplam düşük hızı kadın başına 0.3 düşük olarak bulunmuştur. Yaşa özel hızlar 35-39 yaşlarında en yüksek değere ulaşmakta, bu yaştan sonra ise düşmektedir. Hızlar, 15-19 yaş grubu dışındaki bütün yaş grupları için kentsel alanda kırsal alanla aynı ya da daha yüksektir. 15-19 yaş grubunda ise yaşa özel düşük hızı kentsel alanlarda kırdakinden 4 kat daha fazladır.

Temel özelliklere göre toplam düşük hızları Tablo 6.11’de verilmektedir. Beş coğrafi bölgeden Batı en yüksek, Doğu ise en düşük toplam düşük hızına sahiptir (sırasıyla 0.34 ve 0.21). NUTS 1 Bölgeleri incelendiğinde toplam düşük hızı en yüksek İstanbul’da (0.42) ve en düşük Batı Anadolu’dadır (0.18). Hiç eğitim almamış veya ilköğretimi tamamlamamış kadınlar ile lise ve üzeri eğitimi olan kadınların toplam düşük hızları belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır (sırasıyla kadın başına 0.19 ve 0.35 düşük). Hanehalkı refahına göre ise belirgin bir eğilim gözlenmemekle beraber, en yüksek refah düzeyinde en yüksek toplam düşük hızı (0.34), en düşük refah düzeylerinde ise en düşük toplam düşük hızı görülmektedir (0.22).

Tablo 6.11 Temel özelliklere göre toplam düşük hızı

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yıl için toplam düşük hızı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Toplam düşük hızı (15-49)
Yerleşim yeri	
Kent	0.30
Kır	0.27
Bölge	
Batı	0.34
Güney	0.30
Orta	0.25
Kuzey	0.29
Doğu	0.21
NUTS 1 Bölgeleri	
İstanbul	0.42
Batı Marmara	0.26
Ege	0.35
Doğu Marmara	0.19
Batı Anadolu	0.18
Akdeniz	0.30
Orta Anadolu	0.21
Batı Karadeniz	0.35
Doğu Karadeniz	0.28
Kuzeydoğu Anadolu	0.21
Ortadoğu Anadolu	0.24
Güneydoğu Anadolu	0.20
Eğitim	
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	0.19
İlköğretim birinci kademe	0.31
İlköğretim ikinci kademe	0.20
Lise ve üzeri	0.35
Hanehalkı refah düzeyi	
En düşük	0.22
Düşük	0.32
Orta	0.31
Yüksek	0.23
En yüksek	0.34
Toplam	0.29

Toplam düşük hızı, 15-49 yaşlarındaki kadınlar için hesaplanmıştır.

Banu Akadlı Ergöçmen, Mehmet Ali Eryurt ve Tuğba Adalı

Doğurganlık düzeyleri bir kadının gebe kalma riskini etkileyen temel ara değişkenler ile açıklanabilmektedir. Bu ara değişkenler evlilik (evlilik dışı birliktelikler dahil), doğum sonrası gebelik riski altında olmama (postpartum amenore ve doğum sonrası cinsel ilişkiden kaçınma), menopoz, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve isteyerek düşüklerdir. Bu bölüm, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve isteyerek düşük dışında doğurganlığı etkileyen temel faktörleri incelemektedir. Evlilik, cinsel aktivitenin genellikle evlilik içinde gerçekleştiği toplumlarda kadınların gebelik riski altında olmalarının önemli bir göstergesidir. İlk evlenme yaşının küçük olduğu nüfuslar, erken yaşlarda çocuk sahibi olunan ve doğurganlığın yüksek olduğu nüfuslar olma eğilimindedirler. Bu nedenle, kadınların ortalama ilk evlilik yaşındaki artış, doğurganlık düzeylerindeki düşme eğiliminin açıklanmasına yardımcı olabilmektedir. Doğum sonrası geçici kısırlık ve doğum sonrası cinsel ilişkiden kaçınma süreleri de bir kadının doğumdan sonra gebelik riski altında olmadığı süreyi etkilerken, bu süre de doğum aralıklarını etkilemektedir. Menopoz başlangıcı ise bir kadının üreme çağının sonuna geldiğine işaret etmektedir. Tüm bu faktörler bir kadının üreme döneminin uzunluğunu ve hızını belirlediğinden doğurganlık düzeyini ve doğurganlıktaki farklılaşmaları anlamakta önemlidir.

7.1 Evlilik Durumu

TNSA-2008’de kadın sorukağıdı kullanılarak en az bir kez evlenmiş kadınlarla görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde kadınlara, Nüfus ve Sağlık Araştırmaları’nın standart sorukağıdında yer alan evlilik durumu ve yaş ile ilgili temel sorular sorulmuştur. Ancak TNSA-2008’de, standart sorukağıdından farklı olarak, kadınların ilk cinsel ilişki yaşıyla ilgili sorular sorulmamıştır. Buna ek olarak kadın sorukağıdına aile oluşumu, dini evlilik ve akraba evliliğiyle ilgili soruların yer aldığı ülkeye özgü bir evlilik bölümü eklenmiştir. Hiç evlenmemiş kadınlarla kişi görüşmeleri yapılmamış olmasına rağmen, hanehalkı sorukağıdı aracılığıyla onlar hakkında da bilgi toplanmıştır.

Araştırma tarihinde 15-49 yaşında olan kadınların evlilik durumuna göre dağılımları Tablo 7.1.1’de verilmektedir. Bu betimleyici tablo, hem bu bölümde hem de diğer bölümlerde yer alan birçok tabloda temel alınan nüfusları göstermesi açısından önemlidir. Tablodaki evli terimi hem “halen evli” hem de “birlikte yaşıyor” durumlarını kapsamaktadır. Tablo 7.1.1 doğurgan çağıdaki kadınların çoğunluğunun halen evli (yüzde 65), üçte birinin hiç evlenmemiş (yüzde 31), ve kalan yüzde 4’ünün de boşanmış, ayrı yaşıyor veya eşi ölmüş olduğunu göstermektedir. Hiç evlenmemiş kadın oranı yaşla birlikte hızla düşmektedir, bu oran en gençlerde yüzde 90 iken yirmili yaşlarının sonlarındaki kadınlar için yüzde 23’tür. Otuzlu yaşların sonlarındaki kadınların yüzde 4’ü ve 45-49 yaşları arasında olup üreme çağının sonuna gelen kadınların ise sadece yüzde 0.1’i hiç evlenmemiştir. Bu veriler Türkiye’de evliliğin çok yaygın olduğunu doğrulamaktadır.

Tablo 7.1.1 Evlilik Durumu

15-49 yaşlarındaki kadınların yaşa ve evlilik durumuna göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Yaş	Hiç evlenmemiş	Medeni durum				Toplam	Kadın Sayısı
		Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor		
15-19	90.2	9.6	0.0	0.1	0.1	100.0	1,871
20-24	54.4	44.7	0.0	0.6	0.2	100.0	1,834
25-29	22.7	75.0	0.3	1.3	0.7	100.0	1,751
30-34	10.8	85.8	0.4	2.6	0.4	100.0	1,546
35-39	4.3	90.4	1.8	2.6	0.9	100.0	1,396
40-44	1.7	89.6	3.9	4.0	0.7	100.0	1,223
45-49	0.1	89.8	6.4	2.1	1.6	100.0	1,116
Toplam	31.0	65.2	1.5	1.7	0.6	100.0	10,738

Tablo 7.1.1 aynı zamanda, ilerleyen yaşla birlikte eşi ölmüş, boşanmış veya ayrı yaşayan kadınların oranının da arttığını göstermektedir. Eşi ölmüş kadınların oranı 30 yaş altında yüzde 1'in altındayken 45-49 yaşlarında yüzde 6'ya çıkmaktadır. Türkiye'de, boşanma ve ayrı yaşama toplumsal olarak pek desteklenmediğinden yaygın değildir (sırasıyla yüzde 2 ve yüzde 1). Boşanmış kadınların yüzdesi, 30-44 yaşlarındaki kadınlar arasında diğer yaş gruplarından belirgin şekilde daha yüksektir (yüzde 4 veya daha az).

Tablo 7.1.2 Hiç evlenmemiş kadın oranının değişimi

Çeşitli araştırmalarda verildiği şekilde, hiç evlenmemiş kadınların yaşa göre yüzde dağılımı, Türkiye, 1978-2008

Yaş	TDA 1978	TDSA 1983	TNSA 1988	TNSA 1993	TNSA 1998	TNSA 2003	TNSA 2008
15-19	77.8	70.0	85.4	86.5	84.5	88.1	90.2
20-24	26.2	34.2	39.3	41.5	39.3	50.2	54.4
25-29	7.5	8.5	12.2	15.6	12.9	20.0	22.7
30-34	2.6	3.4	4.5	4.3	6.5	8.2	10.8
35-39	0.9	2.6	2.9	1.8	2.4	4.1	4.3
40-44	1.6	1.0	2.8	2.2	1.8	3.0	1.7
45-49	0.7	0.8	1.8	0.9	1.7	1.5	0.1

Evlilik dışında çocuk doğurmak Türkiye'de yaygın olmadığı için evlenmemiş olan kadın nüfusun oranı doğurganlık düzeylerini doğrudan etkilemektedir. Tablo 7.1.2, Türkiye'de daha önce gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen yaş grubuna göre hiç evlenmemiş kadınların oranındaki değişimi göstermektedir. Son 30 yılda bu oran hemen hemen tüm yaş gruplarında artmıştır, artış en çok 20-34 yaşlarında göze çarpmaktadır.

7.2 İlk Evlenme Yaşı

Türkiye’de evlilik, çocuk doğurmak için toplumsal olarak kabul gören dönemin başlangıcıdır. İlk evlilik yaşının doğumlar üzerinde önemli bir etkisi vardır; daha erken yaşlarda evlenen kadınlar ortalama olarak daha uzun süre gebelik riski altına girmekte, bu da genellikle yaşam boyunca daha fazla sayıda doğuma yol açabilmektedir. Türkiye’de ebeveynlerin onayıyla en düşük yasal evlilik yaşı hem erkekler hem kadınlar için 17’dir.

TNSA-2008’den elde edilen ilk evlenme yaşı bilgileri Tablo 7.2’de sunulmuştur. Araştırma, 25-49 yaşlarındaki kadınların yüzde 43’ünün 20 yaşından önce, dörtte birinin 18 yaşına kadar, yüzde 5’inin de 15. yaş gününden önce evlendiklerini ortaya koymuştur. Tablo 7.2 aynı zamanda ortalama ilk evlenme yaşınının 20.8 olduğunu, bir başka ifadeyle kadınların yarısının bu yaştan önce evlendiğini göstermektedir. Türkiye’de son 20 yılda ilk evlilik yaşında düzenli bir artış olmuştur. Bu durum Tablo 7.2’de kuşaklar arasında ortalama ilk evlenme yaşındaki değişimden açıkça görülmektedir. Ortanca yaş kırklı yaşların sonlarındaki kadınlar için 19.5 iken yirmili yaşlardaki kadınlar için 22.1’e çıkmaktadır. TNSA-2008 sonuçlarının 25-49 yaşlarındaki kadınlar için daha önceki araştırmalarla karşılaştırılması da evliliği erteleme eğilimini doğrulamaktadır; TNSA-1993 ve TNSA-2008 arasındaki 15 yıllık dönemde ilk evlenme yaşı neredeyse iki yaş artmıştır.

Yaş	İlk evliliklerini belirtilen tam yaşlara kadar yapan kadınların yüzdesi					Hiç evlenmemiş olanların yüzdesi	Kadın sayısı	Ortanca ilk evlenme yaşı
	15	18	20	22	25			
15-19	0.9	NA	NA	NA	NA	90.2	1,871	a
20-24	2.5	14.0	29.2	NA	NA	54.4	1,834	a
25-29	2.3	17.1	33.7	49.5	67.4	22.7	1,751	22.1
30-34	4.6	21.9	39.3	55.8	74.8	10.8	1,546	21.3
35-39	4.4	23.8	45.7	63.8	80.0	4.3	1,396	20.4
40-44	6.7	28.1	48.1	64.7	81.2	1.7	1,223	20.2
45-49	7.5	35.3	55.3	71.3	85.6	0.1	1,116	19.5
20-49	4.4	22.2	40.3	NA	NA	18.6	8,867	NA
25-49	4.8	24.3	43.2	59.8	76.8	9.2	7,033	20.8

NA = Uygun değil
a Yaş grubunun başlangıcına gelmeden kadınların yüzde 50’sinden azı ilk evliliğini yapmış olduğu için verilmemiştir.

Ortanca kullanışlı bir özet gösterge olmasına rağmen, ilk evlenme yaşındaki tüm değişiklikler ortancaya yansımamaktadır. İlk evlenme yaşındaki kuşak değişimleri birbirini takip eden 5’li yaş gruplarında ilk evliliğini yapanların yüzdelerini karşılaştırarak daha iyi incelenebilir. Bu yüzdeler aynı zamanda, Türkiye’de son 20-30 yılda kadınların evlenme yaşlarında önemli değişiklikler olduğunu doğrulamaktadır. Belirtilen yaşlarda evlenen kadınların yüzdeleri genç kadınlar için yaşlı kadınlardan daha düşüktür. Örneğin en yaşlı kuşağın yüzde 55’i 20 yaşından önce evlenirken, yirmili yaşların sonlarındaki kadınların sadece yüzde 34’ü 20 yaşından önce

evlenmiştir. Çok genç yaşta evlenen kadınların oranında belirgin bir düşüş olmuştur; örneğin 15 yaşına kadar evlenen kadın oranı en yaşlı kuşakta yüzde 8 iken 25-29 yaş grubundaki kadınlarda yüzde 2'ye düşmektedir.

Temel özellikler	Yaş					25-49 yaşındaki kadınlar
	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
Tablo 7.3 Ortanca ilk evlenme yaşı						
Araştırma tarihindeki yaşlarına ve seçilmiş temel özelliklerine göre 25-49 yaşlarındaki kadınların ortanca ilk evlenme yaşları, Türkiye 2008						
Yerleşim yeri						
Kent	22.6	21.6	20.6	20.6	19.8	21.1
Kır	20.4	20.1	19.7	19.3	18.6	19.6
Bölge						
Batı	22.8	22.0	20.7	21.0	19.9	21.3
Güney	21.6	21.3	21.3	20.8	20.3	21.1
Orta	21.6	20.7	19.6	19.4	18.7	20.0
Kuzey	22.6	22.0	20.9	20.5	20.0	21.3
Doğu	21.4	19.9	19.1	18.7	17.7	19.6
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	23.2	22.2	20.4	21.4	19.8	21.4
Batı Marmara	21.6	21.3	21.9	21.0	19.2	20.9
Ege	21.2	21.0	20.5	20.0	20.0	20.6
Doğu Marmara	23.4	22.4	20.5	20.5	19.8	21.5
Batı Anadolu	21.9	21.3	20.4	21.1	19.5	21.0
Akdeniz	21.6	21.3	21.3	20.8	20.3	21.1
Orta Anadolu	20.6	19.9	19.0	18.6	19.2	19.4
Batı Karadeniz	22.5	20.9	20.3	19.4	19.1	20.5
Doğu Karadeniz	22.5	21.9	21.5	20.8	19.4	21.3
Kuzeydoğu Anadolu	20.3	21.2	19.6	18.5	18.8	19.8
Orta Doğu Anadolu	21.3	19.6	19.1	19.0	18.0	19.6
Güneydoğu Anadolu	21.7	19.9	18.9	18.6	17.4	19.5
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	21.1	18.9	18.4	18.5	17.8	18.7
İlköğretim birinci kademe	21.5	20.1	20.2	19.9	19.3	20.2
İlköğretim ikinci kademe	24.3	21.7	19.9	19.7	19.4	21.4
Lise ve üzeri	a	24.1	23.6	23.5	22.9	24.1
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	19.7	19.3	18.7	19.2	18.6	19.2
Düşük	20.4	20.3	19.5	19.7	18.8	19.8
Orta	22.3	20.3	20.5	20.0	18.9	20.5
Yüksek	22.3	21.6	20.3	20.2	19.3	20.8
En yüksek	a	22.8	21.8	21.7	21.3	22.5
Toplam	22.1	21.3	20.4	20.2	19.5	20.8
^a Yaş grubunun başlangıcına gelmeden kadınların yüzde 50'sinden azı ilk evliliğini yapmış olduğu için verilmemiştir.						

Tablo 7.3 nüfusun farklı alt gruplarındaki ortanca ilk evlenme yaşının şu anki düzeyini ve kuşak değişimlerini karşılaştırmaktadır. Kentli kadınlar kırdaki yaşayan kadınlardan 1.5 yıl daha geç evlenme eğilimindedirler (sırasıyla 21.1 ve 19.6 yaşlarında). Bu örüntü tüm yaş gruplarında gözlenmektedir. Bölgesel farklılaşmalara bakıldığında, 25-49 yaşlarındaki kadınlar için ortanca ilk

evlenme yaşı Doğu ve Orta Anadolu’da en düşüktür (sırasıyla 19.6 ve 20.0), diğer bölgelerde ise 21’in üzerindedir. NUTS 1 bölgeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalama yaş Doğu Marmara’da (21.5), en düşük ortalama yaş ise Orta Anadolu’da (19.4) görülmektedir. İlk evlenme yaşındaki artan eğilim tüm bölgelerde görülmektedir, genellikle genç kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşı yaşlı kadınlara kıyasla daha yüksektir. Örneğin, 25-29 yaşlarındaki kadınlar için Güneydoğu Anadolu’da ortalama ilk evlenme yaşı 21.7’dir ve, 45-49 yaşlarındaki kadınlar için belirtilen yaştan (17.4) farkı 4 yıldan daha fazladır. Aynı şekilde, İstanbul ve Doğu Marmara’da 25-29 yaşlarındaki kadınların yarısı 23 yaşından sonra evlenmiştir, bu yaş da kırklı yaşların sonlarındaki kadınların ortalama evlenme yaşından 3 yıl daha geçtir.

Eğitim düzeyi ve ortalama ilk evlenme yaşı arasında pozitif bir ilişki vardır, en az lise düzeyinde eğitim almış kadınlar ve diğer kadınlar arasındaki farklılıklar özellikle göze çarpmaktadır. Lise ve üzeri eğitim almış kadınlar için ortalama ilk evlilik yaşı 24.1’dir, bu yaşın ilköğretim ikinci kademeyi tamamlamış kadınların ortalama yaşından farkı yaklaşık 3 yıl, eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların ortalama yaşından farkı ise 5 yıldan fazladır (Tablo 7.3). Ortalama ilk evlenme yaşı aynı zamanda hanehalkı refahı ile birlikte de yükselmektedir. En yüksek refah düzeyindeki kadınlar, en düşük refah düzeyindeki kadınlardan üç yıldan daha fazla bir süre sonra evlenmektedirler (sırasıyla 22.5 ve 19.2).

7.3 Doğum Sonrası Geçici Kısırlık, Cinsel İlişkiden Kaçınma ve Gebelik Riski Altında Olmama Durumu

Doğum sonrası geçici kısırlık dönemi, doğum ile adet kanamalarının başlaması arasında geçen dönemdir. Bu süre büyük ölçüde emzirme süresinin uzunluğuna ve yoğunluğuna bağlıdır. Doğum sonrası cinsel ilişkiden kaçınma, doğumdan sonra gönüllü olarak cinsel ilişkide bulunmamak anlamına gelmektedir. Cinsel ilişkiye tekrar başlamanın geciktirilmesi doğum sonrası korunma süresini uzatır. Doğum sonrası geçici kısırlık ve cinsel perhiz birleşik olarak kadınların doğumdan sonra risk altında olmadığı sürenin uzunluğunu belirler; kadınlar cinsel ilişkiden kaçınıyorlarsa veya geçici kısırlık yaşıyorlarsa gebelik riski altında değildirlir.

TNSA-2008’de araştırma tarihinden önceki son 5 yılda doğum yapmış kadınlara bu dönemde yaptıkları her doğum için doğum sonrası geçici kısırlık ve cinsel perhiz sürelerine ilişkin sorular sorulmuştur. Tablo 7.4’te araştırma tarihinden önceki 3 yıldaki doğumlar için doğumdan sonra geçen süreye (ay) göre kadınların doğum sonrası geçici kısırlık yaşama, cinsel ilişkiden kaçınma ve risk altında olmama yüzdeleri verilmektedir. Tabloda verilen ortalama ve ortalama sürelerin tahminleri bu yüzdelerle göre hesaplanmıştır. Bu göstergeler hesaplanırken tahminlerdeki dalgalanmaları azaltmak için veriler iki aylık zaman dilimleri şeklinde verilmiştir.

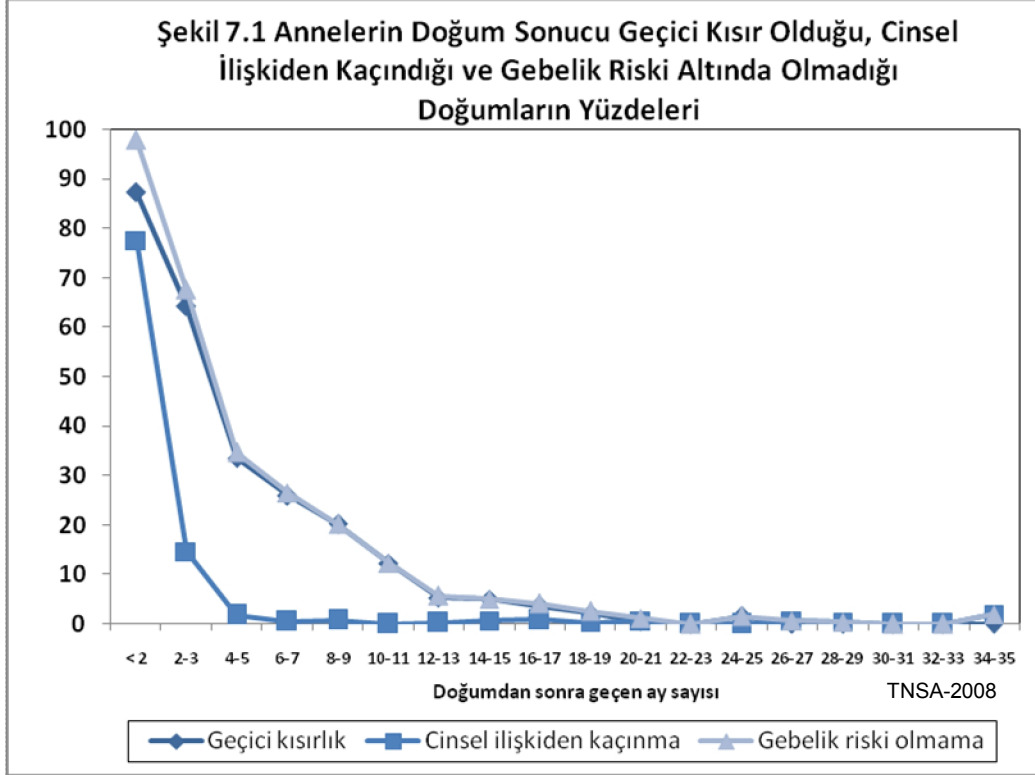
Tablo 7.4’teki sonuçlar kadınların büyük çoğunluğunun (yüzde 87) adet kanamalarının doğumdan sonraki ilk iki ayda başlamadığını göstermektedir, fakat bu değer ikinci aydan sonra yüzde 64’e düşmektedir. Kadınların sadece dörtte biri ilk altı aydan sonra geçici kısırlık altındadır.

Türkiye’de doğumdan sonra cinsel ilişkiden kaçınma süresi geleneksel olarak 40 gündür. Tablo 7.4’teki doğum sonrası cinsel perhiz süresi bulguları bu geleneğe uygun görünmektedir. Tüm annelerin yüzde 78’i doğumu takip eden ilk iki ay içinde cinsel ilişkiden kaçınmaktadır.

Bununla beraber, doğumdan sonraki ikinci aydan sonra gebelik riski altında olmama süresine cinsel perhizin katkısı büyük ölçüde düşmektedir. Doğumu takip eden 2-3 ayda cinsel perhizdeki annelerin oranı yüzde 15'e, 6 ve 7. aylarda ise yüzde 1'in altına düşmektedir (Şekil 7.1).

<u>Tablo 7.4 Doğum sonrası geçici kısırlık, cinsel ilişkiden kaçınma ve gebelik riski altında olmama durumu</u>				
Doğumdan sonra geçen süreye (ay) göre son 3 yıldaki doğumların, annelerin geçici kısırlık yaşama, cinsel ilişkiden kaçınma ve gebelik riski altında olmama durumlarına ilişkin yüzdeleri ile ortalama ve ortanca süreler, Türkiye 2008				
Doğumdan sonra geçen ay sayısı	Annenin durumuna göre doğumların yüzdeleri			Doğum sayısı
	Geçici kısırlık	Doğum sonrası cinsel perhiz	Risk altında olmama	
< 2	87.2	77.5	97.9	88
2-3	64.2	14.7	67.6	133
4-5	33.6	1.9	34.7	133
6-7	26.0	0.6	26.6	106
8-9	20.2	0.8	20.2	92
10-11	12.3	0.0	12.3	136
12-13	5.4	0.3	5.7	123
14-15	5.1	0.7	5.1	112
16-17	3.7	0.9	4.2	133
18-19	2.3	0.3	2.6	133
20-21	0.6	0.7	1.2	96
22-23	0.0	0.0	0.0	110
24-25	1.6	0.0	1.6	114
26-27	0.0	0.7	0.7	124
28-29	0.0	0.4	0.4	116
30-31	0.0	0.0	0.0	109
32-33	0.0	0.0	0.0	115
34-35	0.0	2.0	2.0	95
Toplam	14.1	4.8	15.2	2,068
Ortanca	3.6	1.7	3.9	NA
Ortalama	5.6	2.4	5.9	NA

NA = Uygun değil

Toplamda, doğum sonrası ortalama geçici kısırlık süresi 3.6 ay, cinsel perhiz süresi 1.7 ay ve gebelik riski altında olmama süresi 3.9 aydır. Daha önceki araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösteren TNSA-2008 sonuçları, doğum sonrası geçici kısırlık süresinin cinsel perhiz süresine kıyasla daha uzun olduğunu, bu sebeple gebelik riski altında olunmayan sürenin esas belirleyeni olduğunu göstermektedir.

Gebeliği önleyici yöntemlerin kullanılmadığı bir durumda, doğum sonrası geçici kısırlık ve cinsel ilişkiden kaçınma doğum aralıklarının ve nihai olarak doğurganlığın en önemli belirleyicisidir. Tablo 7.5 doğum sonrası geçici kısırlık, cinsel perhiz ve risk altında olmama süreleri için ortalama değerleri annelerin temel özelliklerine göre vermektedir. Genel olarak, bölgeler arasında ve annelerin eğitim durumuna göre gözlemlenen ufak değişiklikler dışında, Türkiye’de ortalama cinsel ilişkiden kaçınma süresi temel özelliklere göre pek farklılaşmamaktadır. Cinsel perhiz Batı Marmara, Doğu Karadeniz ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde diğer bölgelere göre biraz daha uzun sürmektedir. En kısa cinsel perhiz süresi Batı Karadeniz Bölgesi’nde görülmektedir (1.1 ay).

Doğum sonrası cinsel ilişkiden kaçınma süreleri oldukça yakın olduğu için, gebelik riski altında olunmayan dönemdeki farklılaşmalar daha çok geçici kısırlık dönemindeki değişiklikleri yansıtmaktadır. Otuz yaşın üzerindeki daha yaşlı kadınlar için ortalama geçici kısırlık süresi (4.1 ay) 30 yaşın altında olan daha genç kadınlarınkinden daha uzundur (3.3 ay). Kentteki kadınların ortalama geçici kısırlık süreleri kırdakilerden daha kısadır (sırasıyla 3.2 ve 4.9 ay). Geçici kısırlık sürelerindeki bölgesel farklılıklar dikkate değerdir. En kısa doğum sonrası geçici kısırlık süreleri Doğu Marmara, Akdeniz ve Doğu Karadeniz gibi bazı kıyı bölgelerinde (2.4 ay), en uzun süreler ise Orta Anadolu ve Batı Marmara bölgelerinde görülmektedir (sırasıyla 5.1 ve 5.0 ay). Doğum sonrası geçici kısırlık annenin eğitimiyle ters orantılıdır. Eğitimi olmayan kadınların doğumdan

sonra ortanca geçici kısırlık süreleri 3.9 ay iken, en az lise mezunu olan kadınlar için 2.6 aydır. Geçici kısırlık süresiyle refah durumu arasında ters U-şeklinde bir ilişki vardır.

Tablo 7.5 Temel özelliklere göre doğum sonrası gebelik riski altında bulunmama durumu				
Seçilmiş temel özelliklere göre araştırmadan önceki son 3 yıl için doğum sonrası geçici kısırlık, cinsel ilişkiden kaçınma ve gebelik riski altında olmama durumlarının ortanca süreleri, Türkiye 2008				
Temel Özellikler	Geçici kısırlık	Doğum sonrası cinsel perhiz	Gebelik riski altında olmama	Doğum sayısı
Annenin yaşı				
<30	3.3	1.6	3.6	1,342
30+	4.1	1.8	4.4	726
Yerleşim yeri				
Kent	3.2	1.7	3.5	1,472
Kır	4.9	1.7	5.1	596
Bölge				
Batı	3.1	1.6	3.6	708
Güney	2.4	1.7	2.7	245
Orta	4.8	1.7	5.0	456
Kuzey	2.4	2.0	2.5	125
Doğu	3.6	1.8	3.8	535
NUTS 1 Bölgesi				
İstanbul	3.6	1.6	3.8	318
Batı Marmara	5.0	2.0	5.0	55
Ege	3.8	1.6	4.1	264
Doğu Marmara	2.4	1.5	3.5	183
Batı Anadolu	3.6	1.8	3.8	208
Akdeniz	2.4	1.7	2.7	245
Orta Anadolu	5.1	1.8	5.9	108
Batı Karadeniz	4.2	1.1	4.8	104
Doğu Karadeniz	2.4	2.1	3.0	49
Kuzeydoğu Anadolu	3.2	1.6	3.5	74
Orta Doğu Anadolu	4.7	2.1	4.7	149
Güneydoğu Anadolu	3.4	1.6	3.7	312
Eğitim				
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	3.9	1.9	4.4	442
İlköğretim birinci kademe	3.6	1.4	3.7	965
İlköğretim ikinci kademe	4.3	1.8	4.4	222
Lise ve üzeri	2.6	1.9	3.5	439
Hanehalkı refah düzeyi				
En düşük	3.3	1.8	3.5	493
Düşük	5.3	1.9	5.6	467
Orta	4.5	1.4	4.5	451
Yüksek	2.7	1.4	3.0	340
En yüksek	2.9	1.9	3.2	317
Toplam	3.6	1.7	3.9	2,068

Note: Ortanca değerler araştırma sırasındaki duruma göre hesaplanmıştır.

Nüfusun alt gruplarına göre doğum sonrası gebelik riski altında olmama süreleri, doğum sonrası geçici kısırlık sürelerine benzer bir örüntü göstermektedir. Genellikle 30 yaşın üzerinde, kırdada veya Orta Anadolu’da yaşayan, eğitimi olmayan ve yaşadığı hanehalkının refah seviyesi düşük veya orta olan kadınlar için gebelik riski altında olmama süresi daha uzundur.

7.4 Menopoz

Gebelik riski altında olma durumu ilerleyen yaşla birlikte düşmektedir. Otuz yaşından sonra kısır olan kadınların oranı arttıkça kadınların gebe kalma riskleri de azalmaktadır. Menopoz başlangıcı da kısırlığın başlıca belirleyicilerinden biridir.

Tablo 7.6 otuz yaş üzerinde olan ve menopoza girmiş kadınların yüzdelerini vermektedir. Menopoza girmiş kadınlar, gebe veya doğum sonrası geçici kısırlık döneminde olmamasına rağmen araştırma tarihinden önceki son 6 ayda adet kanaması olmamış kadınlar olarak tanımlanmaktadır. Histerektomi geçirdiğini belirten kadınlar da menopoza girmiş olarak tanımlanmıştır. Toplamda, 30-49 yaş arası menopozda olan kadınların oranı yüzde 10 olarak tahmin edilmiştir. Menopozdaki kadınların yüzdesi yaşla birlikte artmaktadır. Bu oran otuzlu yaşların başlarındaki kadınlar için yüzde 1’in altındayken, 48-49 yaşlarındaki kadınlar için yüzde 42’ye çıkmaktadır.

Tablo 7.6 Menopoz

Yaşa göre 30-49 yaşlarındaki kadınların menopoza girme yüzdeleri, Türkiye 2008

Yaş	Menopoza girmiş kadınların yüzdesi	Kadın sayısı
Yaş		
30-34	0.6	1,379
35-39	1.9	1,336
40-41	4.0	445
42-43	9.3	487
44-45	15.5	527
46-47	30.5	402
48-49	42.0	457
Toplam	9.8	5,033

DOĞURGANLIK TERCİHLERİ

Mehmet Ali Eryurt, A. Sinan Türkyılmaz ve Pelin Çağatay

Gelecekteki doğurganlık tercihleri ile ilgili toplanan bilgiler, aile planmasına yönelik mevcut politikaların değiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Doğurganlık tercihleri, karşılanmamış aile planlaması konusunda potansiyel ihtiyacın değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır. Geçmiş yıllarda gerçekleştirilen diğer demografik araştırmalarda olduğu gibi TNSA-2008’de de kadınların doğurganlık tercihlerini belirlemek için kendilerine çeşitli sorular sorulmuştur. Cevaplayıcılara ilk olarak başka çocuk isteyip istemedikleri sorulmuş; çocuk isteyenlere ne kadar süre beklemek istedikleri sorusu yöneltilmiştir. Ayrıca, geçmişe dönebilselerdi hayatları boyunca toplam kaç çocuğa sahip olmak isteyecekleri sorusu da sorulmuştur. Aile planlaması programlarının çoğunluğunun temel gerekçesinin çiftlere istediklere sayıda çocuk sahibi olabilmelerinin ve doğumların arasını açma konusunda özgür iradelerini kullanabilmelerinin sağlanması olduğu göz önünde tutulduğunda bu bölümün ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Doğurganlık tercihleri ile ilgili bulgulara dayanan analizler ve yorumlar, sosyal baskıların veya doğurganlık tercihleri üzerinde önemli etkileri olabilecek diğer aile üyelerinin, özellikle de kocanın tutumlarının, göz önüne alınmaması nedeniyle verilen yanıtların yanıltıcı olacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Diğer araştırmalardan elde edilen bulgular, kadınlar ve erkeklerle yapılan görüşmelerde, radikal görüş farklılıklarının olmadığını gösterse de, TNSA-2008’de görüşmecilerin beyan ettikleri tercihler belirgin olarak sosyal baskılardan, aile baskılarından ve diğer baskılardan etkilenmeye açıktır.

8.1 Başka Çocuk Sahibi Olma İsteği

Halen evli kadınların doğurganlık tercihleri kendilerine gelecekte (başka) çocuk isteyip istemedikleri sorusu sorularak belirlenmiş ve istediğini söyleyen kadınlara ne kadar zaman sonra olmasını istedikleri sorusu yöneltilmiştir.

Görüşme sırasında hamile olan kadınların da görüşlerinin incelemeye dahil edilmesi, gelecekteki doğurganlık hakkında değerlendirme yapılmasını güçleştirmektedir. Bu kadınlar için gelecekte çocuk sahibi olmayı isteyip istemediğine ilişkin sorular yeniden ifadelendirilerek, bekledikleri doğumdan sonraki çocuk için sorulmuştur. Tercih değişkeni, yaşayan çocuk sayısına göre sınıflandırıldığında hamile kadınlar için bu değişken tanımlı devam eden gebelik yaşayan bir çocuğa denk gelecek şekilde yapılmıştır. Bazı durumlarda, bir sonraki çocuğa ne zaman sahip olmak istendiğine ilişkin soruya verilen cevapların, hamile kadınlar için kalan hamilelik süresini de kapsayabileceği için, hamile olmayanların cevaplarıyla tam olarak karşılaştırılması mümkün olmayabilir. Ayrıca, kontraseptif amaçlı olarak tüpleri bağlanmış kadınlara da ileride başka çocuk sahibi olmak isteyip istemediği sorusu sorulmamıştır. Ancak bu kadınlar doğurganlık tercihi analizlerinde başka çocuk istemeyenler grubuna dahil edilmiştir.

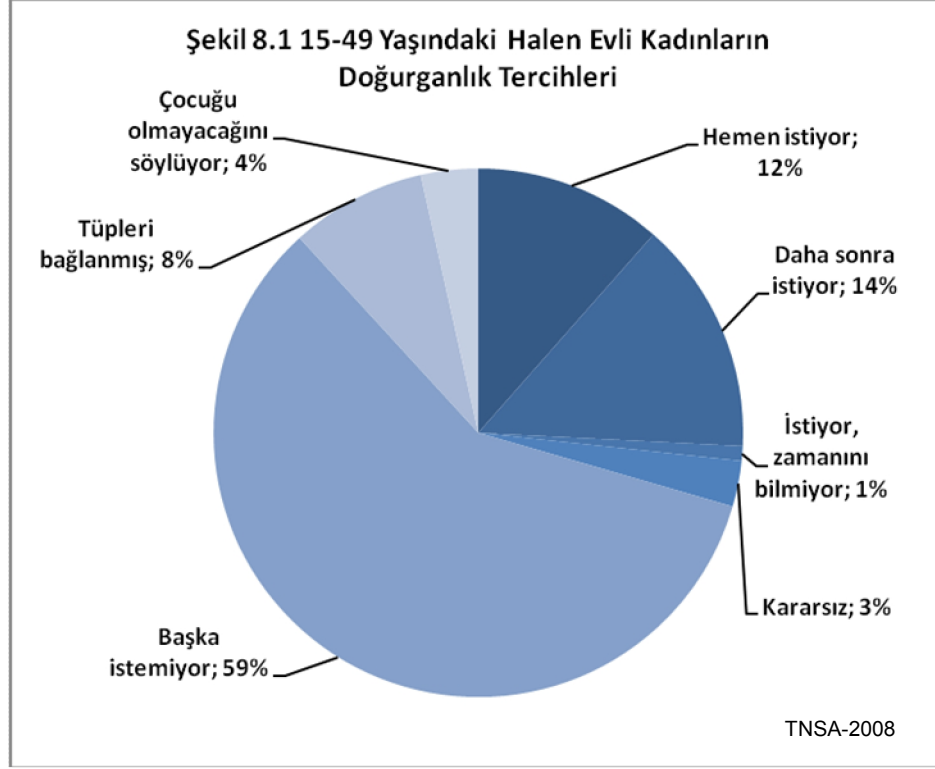

Tablo 8.1 ve Şekil 8.1 halen evli kadınların, başka çocuk sahibi olma konusundaki tercihlerinin yaşayan çocuk sayılarına (araştırma tarihindeki gebeliklerde dahil) göre yüzde dağılımını göstermektedir. Tablo doğumların gerek sonlandırılması gerekse de geciktirilmesi için gerekli olan potansiyel aile planlaması hizmeti ihtiyacını göstermektedir. Sonuçlar, Türkiye’de kadınların büyük bir çoğunluğunun gelecekte doğurganlıklarını kontrol etmek istediklerini göstermektedir. Evli kadınların yüzde 67’si doğurganlıklarını sonlandırmak istemektedir: yüzde 59’u ileride başka çocuk sahibi olmak istemezken yüzde 8’nin de tüpleri bağlanmıştır. Gelecekte çocuk sahibi olmak isteyen kadınların oranı ise yüzde 26’dır, bu kadınların yüzde 14’ü (başka) çocuk sahibi olmak için en az iki sene beklemek istediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, yaklaşık her beş halen evli kadından dördü gebeliği önlemek veya geciktirmek için bir aile planlaması yöntemi ihtiyacı içerisinde. Başka bir çocuk sahibi olma konusunda kararsız olan halen evli kadınların oranı sadece yüzde 3’tür.

Beklendiği gibi, gelecekte başka çocuk sahibi olma isteği, sahip olunan çocuk sayısının artmasıyla belirgin bir şekilde düşmektedir. Tek çocuğu olan kadınların yüzde 65’i gelecekte başka çocuk sahibi olmayı isterken dört ve daha fazla sayıda çocuğu olan kadınlar arasında bu oran yüzde 3’e gerilemektedir. Çocuk sahibi olmayı sonlandırma isteği, yaşayan iki çocuğu olan kadınlar çok belirgin hale gelmekte ve daha fazla çocuğa sahip kadınlar arasında da yüksek düzeylerde kalmaktadır.

Tablo 8.1 Yaşayan çocuk sayısına göre doğurganlık tercihleri						
15-49 yaşlarındaki evli kadınların yaşayan çocuk sayılarına ve başka çocuk sahibi olma isteğine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008						
Başka çocuk sahibi olma isteği	Yaşayan çocuk sayısı ¹					Toplam 15-49
	0	1	2	3	4+	
Hemen istiyor ²	71.6	19.9	4.9	1.9	1.5	11.5
Daha sonra istiyor ³	17.3	43.3	8.9	3.8	1.7	14.3
İstiyor, zamanın bilemiyor	1.2	1.4	0.3	0.5	0.2	0.6
Kararsız	1.3	4.4	4.0	1.2	1.1	2.8
Başka istemiyor	4.3	27.8	72.3	71.3	75.6	58.7
Tüpleri bağlanmış ⁴	0.4	0.4	6.1	16.5	16.2	8.3
Gebe kalması mümkün değil	3.9	2.7	3.3	4.6	3.7	3.5
Cevapsız	0.0	0.0	0.1	0.2	0.0	0.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	493	1,443	2,469	1,349	1,246	6,999

¹ Araştırma sırasındaki gebelikler
² Bir sonraki doğumunu 2 yıl içinde istiyor
³ Bir sonraki doğumunun 2 yıl veya daha uzun süre sonra olmasını istiyor
⁴ Tüp ligasyonu ve erkeğin kanallarının bağlanmasını kapsamaktadır

Tablo 8.2, halen evli kadınların daha fazla çocuk sahibi olma isteğinin yaşa göre yüzde dağılımını sunmaktadır. Beklendiği gibi, daha fazla çocuk isteyen kadınların oranı yaşla birlikte azalmaktadır. 15-19 yaşlarındaki kadınların yüzde 89'u daha fazla çocuk isterken bu oran 35-39 yaşlarındaki kadınlar arasında yüzde 10'dur. Yaşla birlikte, daha sonra çocuk isteyen kadınların oranı da hızla düşmekte ve başka çocuk sahibi olmak yerine bunu sonlandırma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da, doğumların arasını açma isteği 25 yaş altı kadınlar arasında yoğunlaşmaktadır

Tablo 8.2 Yaşa göre doğurganlık tercihleri
15-49 yaşlarındaki evli kadınların yaş grubuna ve başka çocuk sahibi olma isteğine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Başka çocuk sahibi olma isteği	Yaş grubu							Toplam 15-49
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
Hemen istiyor ¹	32.4	23.8	16.0	13.2	8.5	4.0	1.8	11.5
Daha sonra istiyor ²	55.5	45.2	28.2	10.6	1.2	0.4	0.0	14.3
İstiyor, zamanın bilemiyor	0.6	1.9	0.7	0.7	0.4	0.1	0.1	0.6
Kararsız	3.8	3.7	5.3	3.9	2.7	0.5	0.1	2.8
Başka istemiyor	7.7	24.5	45.7	63.3	71.6	76.0	71.8	58.7
Tüpleri bağlanmış	0.0	0.6	3.6	7.6	13.5	13.1	11.5	8.3
Gebe kalması mümkün değil	0.0	0.2	0.5	0.7	1.8	5.7	14.5	3.5
Cevapsız	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.2	0.2	0.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Sayı	180	820	1,314	1,326	1,262	1,096	1,002	6,999

¹ Bir sonraki doğumunu 2 yıl içinde istiyor. ² Bir sonraki doğumunun 2 yıl veya daha uzun süre sonra olmasını istiyor

Tablo 8.3, daha fazla çocuk istemeyen kadınların yaşayan çocuk sayısına ve seçilmiş temel özelliklere göre yüzdesini göstermektedir. Tablo, doğurganlığı kontrol etme ihtiyacı konusunda alt gruplardaki farklılıklara ilişkin bilgi vermektedir.

Tablo 8.3 Doğurganlığı sınırlama isteği						
Evli ve başka çocuk sahibi olmak istemeyen 15-49 yaşlarındaki kadınların yaşayan çocuk sayısına ve temel özelliklerine göre yüzdeleri, Türkiye 2008						
Temel Özellikler	Yaşayan çocuk sayısı ¹					Toplam
	0	1	2	3	4+	
Yerleşim yeri						
Kent	4.2	30.7	78.6	87.7	92.8	66.5
Kır	6.8	18.4	77.5	88.0	90.0	68.8
Bölge						
Batı	5.9	34.9	82.7	89.1	92.0	66.9
Güney	4.9	15.2	78.0	87.1	89.7	67.3
Orta	4.6	24.3	76.7	92.9	95.8	67.9
Kuzey	1.2	32.3	83.7	90.6	89.9	69.8
Doğu	1.7	13.0	55.6	74.3	90.8	64.8
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	5.3	34.4	77.2	87.3	89.7	64.3
Batı Marmara	6.8	36.1	93.0	87.0	94.2	69.3
Ege	2.9	35.7	84.5	92.0	94.1	69.9
Doğu Marmara	8.1	30.9	85.4	90.8	94.2	68.3
Batı Anadolu	7.7	23.8	74.2	90.5	98.2	65.2
Akdeniz	4.9	15.2	78.0	87.1	89.7	67.3
Orta Anadolu	3.6	21.7	74.3	96.7	94.9	71.5
Batı Karadeniz	0.0	33.3	81.3	95.5	97.0	71.8
Doğu Karadeniz	2.3	21.7	77.7	83.0	83.2	64.1
Kuzeydoğu Anadolu	0.0	17.0	76.7	81.0	88.4	69.2
Ortadoğu Anadolu	2.2	13.9	57.9	85.2	91.3	65.0
Güneydoğu Anadolu	2.0	9.7	46.9	64.9	91.2	63.1
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	2.4	15.6	64.7	77.4	90.4	73.1
İlköğretim birinci kademe	3.5	29.7	78.5	90.1	93.2	72.8
İlköğretim ikinci kademe	5.7	19.6	71.6	91.1	91.3	47.5
Lise ve üzeri	5.9	32.5	85.7	91.0	97.0	55.3
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	7.5	15.3	69.1	80.4	90.8	69.7
Düşük	0.6	19.9	71.2	89.8	89.3	67.7
Orta	6.5	30.2	76.7	88.8	91.4	65.9
Yüksek	5.0	22.9	79.0	90.5	97.0	64.6
En yüksek	4.3	39.9	86.6	86.6	98.3	68.1
Toplam	4.7	28.2	78.4	87.8	91.8	67.0

Not: Tüpleri bağlanmış kadınlar başka çocuk istemiyor olarak sınıflandırılmıştır.
¹Araştırma sırasındaki gebelikler de dahildir.

Yaşayan çocuk sayısı ile birlikte doğurganlığı sınırlama isteğinde hızlı bir artış olmaktadır. Genel olarak, çocuk sahibi olmayı sonlandırmayı isteyen kadınların oranı, kentlerde ve kırsal alanlarda yaşayan kadınlarda birbirine çok yakındır (sırasıyla yüzde 67 ve yüzde 69). Kuzey bölgesinde (yüzde 70) yaşayan kadınlarda doğurganlıklarını sınırlama isteği en yüksek iken Doğu bölgesinde (yüzde 65) ise en düşüktür. NUTS 1 bölgelerinde, Güneydoğu Anadolu'da yüzde 63 olan daha fazla çocuk istemeyen halen evli kadınların oranı, Batı Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde yüzde 72'ye kadar çıkmaktadır.

Eğitim ile çocuk sahibi olmayı sonlandırma isteği arasında ters yönde bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu durum daha çok yüksek eğitimi kadınların daha genç ve de aile kurma sürecinin başında olmalarından kaynaklanmaktadır. TNSA-2008 sonuçları bu örüntüyle uyumludur, doğurganlıklarını sonlandırmayı isteyen kadınlarının oranı, eğitim düzeyinin artmasıyla düşmektedir. Dolayısıyla, eğitimi olmayan veya ilkokulu tamamlamamış evli kadınların yüzde 73'ü daha fazla çocuk sahibi olmak istemez iken bu oran ilköğretim ikinci kademeyi bitirenler arasında yüzde 48'dir. Benzer bir örüntü TNSA-2003'te de gözlenmiştir.

Genel olarak refah düzeyi ile doğurganlığı sonlandırma isteği arasında tam anlamıyla tutarlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak, bir veya iki çocuğu olan kadınlar arasında daha fazla çocuk sahibi olmak istemeyen kadınların oranında önemli farklılıklar söz konusudur. Örneğin, iki çocuğu olan en düşük refah düzeyindeki kadınların yüzde 69'u, en yüksek refah düzeyindeki kadınların ise yüzde 87'si doğurganlıklarını sonlandırmayı istemektedirler.

8.2 Aile Planlaması Hizmetlerine Olan Talep

Aile planlaması hizmetlerinin en temel ilgi alanlarından biri, gebeliği önleyici yöntem kullanımına yönelik potansiyel talebi ve bu konudaki hizmetlere ihtiyaç duyan kadınları belirlemektir. Başka bir çocuk sahibi olmadan önce beklemek isteyen (doğumların arasını açma ihtiyacı) ya da artık başka çocuk sahibi olmak istemeyen (doğurganlığı sonlandırma ihtiyacı), ve gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmayan doğum yapabilme yetisine sahip halen evli kadınların *karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı* içerisinde oldukları düşünölmektedir. Hamile kadınlar da, eğer gebelik daha sonraki bir zamanda istenmiş veya hiç istenmemişse, doğumların arasını açmak veya doğurganlığını sonlandırmak için karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı kapsamında değerlendirilmişlerdir. Benzer şekilde, yeni doğum yapmış kadınlar da eğer son doğumlarını istememiş veya daha sonra istemişlerse karşılanmamış aile planlaması hizmeti kapsamına alınmışlardır. Başka bir çocuk daha isteyip istemedikleri veya ne kadar zaman sonra istedikleri konusunda kararsız olan ve yöntem kullanmayan kadınlar doğumlarının arasını açmak için karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı içinde olan gruba dahil edilmişlerdir, çünkü bu kadınların yakın zamanda çocuk sahibi olmak istediklerine veya daha fazla çocuk istemediklerine kesin olarak karar verinceye kadar gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaları gerekmektedir. Halen herhangi bir yöntem kullanan kadınlar ise *karşılanmamış aile planlaması hizmeti* içinde değerlendirilmektedir. Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı olan kadınlar ile halen gebeliği önleyici bir yöntem kullanan kadınların tamamı *toplam aile planlaması talebini* oluşturmaktadır.

Tablo 8.4 halen evli kadınların karşılanmamış aile planlaması ihtiyacını, halen yöntem kullanımlarını ve toplam aile planlaması talebinin doğumların arasını açma veya doğurganlığı sonlandırma ihtiyacına ve sečilmiř bazı temel özelliklere göre yüzde dağılımını vermektedir. 15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların yüzde 79'unun aile planlaması hizmeti talebi olup, yüzde 92'sinin bu talebi karşılanmıştır. Doğurganlığı sonlandırma ihtiyacından doğan talep, doğumların arasına açmaya duyulan talebin üç katından daha fazladır (sırasıyla yüzde 59 ve yüzde 20). Genel olarak Türkiye'de halen evli kadınların yüzde 6'sının aile planlamasına yönelik hizmet ihtiyaçları karşılanmamıştır ki bunun yüzde 4'ü doğurganlığı sınırlama yüzde 2'si de doğumların arasını açmak amaçlıdır. Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı, 2003-2008 arasındaki dönemde farklılık göstermemekle (TNSA-2003'te yüzde 6.0, TNSA-2008'de ise yüzde 6.2'dir) birlikte TNSA-1993'teki (yüzde 12) değerin oldukça altındadır.

Tablo 8.4 Aile planlaması hizmetlerine olan ihtiyaç ve talep

15-49 yaşlarındaki halen evli kadınların karşılanmamış aile planlaması ihtiyacına, karşılanmış aile planlaması hizmetlerine, toplam aile planlaması talebine ve gebeliği önleyici yöntem ihtiyacına ilişkin karşılanmış talebe, ve temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı ¹			Karşılanmış aile planlaması ihtiyacı ²			Toplam aile planlaması talebi ³			Talebi karşılananların yüzdesi	Kadın sayısı
	Ara açmak için	Son vermek için	Toplam	Ara açmak için	Son vermek için	Toplam	Ara açmak için	Son vermek için	Toplam		
Yaş											
15-19	11.9	2.8	14.7	38.1	2.2	40.2	50.5	5.0	55.5	73.5	180
20-24	6.0	2.9	8.9	45.8	17.6	63.4	52.0	20.5	72.5	87.8	820
25-29	3.8	3.6	7.4	34.5	39.1	73.6	38.4	42.6	81.0	90.9	1,314
30-34	1.6	5.0	6.6	18.7	59.9	78.6	20.3	65.2	85.5	92.3	1,326
35-39	0.6	3.3	3.9	6.9	76.9	83.8	7.5	80.3	87.8	95.5	1,262
40-44	0.0	4.7	4.8	2.4	76.2	78.7	2.5	81.0	83.4	94.3	1,096
45-49	0.1	5.0	5.1	0.2	58.7	58.9	0.4	63.7	64.0	92.0	1,002
Yerleşim yeri											
Kent	2.0	3.4	5.4	19.1	55.2	74.3	21.2	58.7	79.9	93.2	5,284
Kır	2.6	6.2	8.8	14.6	54.3	68.9	17.4	60.5	77.9	88.7	1,716
Bölge											
Batı	1.7	2.6	4.3	18.8	57.5	76.3	20.5	60.2	80.7	94.7	3,049
Güney	1.7	4.2	5.9	16.0	54.3	70.4	17.8	58.6	76.5	92.3	849
Orta	2.0	3.3	5.2	19.4	56.1	75.5	21.5	59.4	80.9	93.6	1,542
Kuzey	1.2	3.8	4.9	16.4	59.1	75.6	17.9	62.9	80.8	93.9	455
Doğu	4.4	9.4	13.9	16.1	45.3	61.4	20.6	54.9	75.5	81.6	1,105
NUTS 1 Bölgeleri											
İstanbul	1.5	2.8	4.3	20.8	53.5	74.3	22.3	56.5	78.9	94.5	1,379
Batı Marmara	0.6	2.4	3.0	17.4	58.7	76.2	18.1	61.1	79.1	96.2	308
Ege	1.5	2.6	4.0	18.0	62.0	80.0	19.5	64.5	84.0	95.2	1,010
Doğu Marmara	2.1	1.6	3.7	16.8	60.0	76.8	18.9	61.6	80.5	95.4	722
Batı Anadolu	2.8	3.2	6.0	20.5	55.2	75.7	23.4	58.4	81.8	92.7	679
Akdeniz	1.7	4.2	5.9	16.0	54.3	70.4	17.8	58.6	76.5	92.3	849
Orta Anadolu	2.3	5.6	7.8	17.4	54.8	72.2	19.9	60.4	80.2	90.2	356
Batı Karadeniz	1.0	3.6	4.5	18.2	59.3	77.5	19.6	62.9	82.5	94.5	416
Doğu Karadeniz	1.7	3.8	5.5	14.9	53.2	68.2	16.9	57.0	73.9	92.5	180
Kuzeydoğu Anadolu	3.3	6.9	10.3	16.2	54.2	70.4	19.5	61.2	80.7	87.3	188
Ortadoğu Anadolu	4.1	9.6	13.7	17.3	44.9	62.3	21.4	54.7	76.1	82.0	318
Güneydoğu Anadolu	5.0	10.2	15.2	15.5	42.3	57.8	20.7	52.6	73.3	79.3	594
Eğitim											
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	3.3	8.0	11.3	8.5	52.3	60.8	11.8	60.4	72.2	84.3	1,274
İlköğretim birinci kademe	1.4	4.0	5.4	15.0	61.8	76.8	16.5	66.0	82.5	93.4	3,671
İlköğretim ikinci kademe	3.0	1.8	4.8	30.3	36.2	66.5	33.4	38.1	71.5	93.3	594
Lise ve üzeri	2.7	1.7	4.4	28.9	47.7	76.7	31.7	49.4	81.1	94.6	1,461
Hanehalkı refah düzeyi											
En düşük	3.8	8.8	12.5	13.0	50.3	63.3	17.1	59.1	76.2	83.5	1,094
Düşük	3.1	4.9	8.0	16.0	54.6	70.5	19.1	59.5	78.6	89.8	1,366
Orta	1.7	2.9	4.6	18.6	56.7	75.3	20.3	59.9	80.2	94.3	1,475
Yüksek	1.9	2.3	4.2	19.9	53.9	73.8	21.8	56.2	78.1	94.6	1,512
En yüksek	0.9	2.9	3.7	21.0	58.1	79.1	21.9	61.0	82.9	95.5	1,553
Toplam	2.1	4.1	6.2	18.0	55.0	73.0	20.2	59.1	79.4	92.1	6,999

¹Doğumların arasını açmak isteyenlerin karşılanmamış ihtiyacı gebe olup daha sonra gebe kalmış olmayı tercih eden kadınları, gebeliği önleyici yöntem kullanmayan ve son doğumlarının daha sonra olmasını tercih eden ya da son doğumunu hiç istemeyen ancak daha fazla çocuk sahibi olmak istediğini söyleyen yeni doğum yapmış kadınları, ve gebe olmayan ya da yeni doğum yapmamış olan ancak herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanmayan ve de bir sonraki doğumunun iki sene veya daha sonra olmasını isteyen doğum yapabileme yetisine sahip kadınları kapsamaktadır. Ayrıca, doğumların arasını açmak isteyenlerin karşılanmamış ihtiyacına, aile planlaması yöntemi kullanamayan ve başka çocuk sahibi olma konusunda kararsız olan ya da başka çocuk isteyen ancak zamanı konusunda kararsız olan doğum yapabileme yetisine sahip kadınlar da dahildir. Doğumlara son vermek isteyenlerin karşılanmamış ihtiyacı gebe olup bu gebeliği istememiş kadınları, herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanmayan, son doğumlarını istememiş olan ve daha fazla çocuk sahibi olmak istemeyen yeni doğum yapmış kadınları, ve gebe olmayan veya yeni doğum yapmamış olan, aile planlaması yöntemi kullanmayan ve başka çocuk istemeyen doğum yapma yetisine sahip kadınları kapsamaktadır.

²Doğumların arasını açmak için yöntem kullanımı herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanan ve başka çocuk isteyen veya başka çocuğa sahip olma konusunda kararsız olan kadınları kapsamaktadır. Doğumlara son vermek için yöntem kullanımı bir yöntem kullanan ve başka çocuk istemeyen kadınları kapsamaktadır. Kullanılan yöntemlerin çeşitleri ise burada dikkate alınmamıştır.

³Toplam aile planlaması talebi, gebe veya yeni doğum yapmış ve gebelikleri yöntem kullanırken (yöntem başarısızlığı) oluşan kadınları kapsar.

Beklendiği gibi, doğumların arasını açmak isteyenlerin karşılanmamış ihtiyacı genç kadınlarda, doğumlara son vermek için karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı ise ileri yaşlardaki kadınlar arasında daha fazladır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlarda karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı kentlerde yaşayan kadınlara göre daha yüksektir (sırasıyla yüzde 9 ve yüzde 5). Bölgeler arasında en düşük karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı Batı bölgesinde

(yüzde 4) iken en yüksek ihtiyaç Doğu bölgesindedir (yüzde 14). Benzer şekilde NUTS 1 bölgelerinde karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı, Batı Marmara'daki yüzde 3 ile Güneydoğu Anadolu'daki yüzde 15 arasında değişmektedir. Eğitimli kadınların, gebeliği önleyici yöntem kullanma eğiliminin eğitimi olmayan kadınlara göre daha yüksek olması nedeniyle, artan eğitim düzeyi ile birlikte karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı düşmekte ve karşılanan talep yüzdesi artmaktadır. Hanehalkı refah düzeyinde de benzer bir örüntü vardır. En yüksek refah düzeyine sahip olan kadınların karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı da en düşüktür.

8.3 İdeal Çocuk Sayısı

Bu bölüme kadar olan kısımda cevaplayıcının sahip olduğu çocuklarının sayısı dikkate alınarak geleceğe yönelik istekleri üzerinde durulmuştur. TNSA-2008'de, mevcut aile büyüklüğüne çok fazla bağlı kalmadan kadınlara sahip olmak istedikleri ideal çocuk sayısına ilişkin sorular sorularak doğurganlık tercihlerine dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Toplam ideal çocuk sayısını belirlemek için kadınlara, aile kurma sürecinin en başına dönebilselerdi kaç çocuk sahibi olmak istedikleri sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, kadınların sahip oldukları aile büyüklüğünden bağımsız olarak soyut düşüncelerini gerektirdiği için cevaplanması oldukça zor bir sorudur. Bunun için, hiç çocuğu olmayan kadınlara eğer tam istedikleri sayıda çocuk sahibi olabilmeleri mümkün olsaydı hayatları boyunca kaç çocuk sahibi olmayı isteyecekleri sorulmuştur. Çocuğu olan kadınlara ise, çocukları olmadığı günlere dönebilselerdi ve istedikleri çocuk sayısını seçme şanslarını olsaydı sahip olmak istedikleri çocuk sayısı sorulmuştur.

Genellikle, sahip olunan çocuk sayıyla ideal çocuk sayısı arasında yakın bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Bunun iki farklı nedeni olabilir. Birinci neden, geniş aile isteyen kadınların diğer kadınlara göre daha fazla çocuk sahibi olmaya eğilim göstermeleridir. İkinci neden ise, kadınların sahip oldukları çocuk sayısına göre ideal çocuk sayılarını rasyonalize ederek gerçekte olduğundan daha yüksek söylemeleridir. Kalabalık aileleri olan kadınlar ortalama olarak çekirdek aileye sahip olanlardan yaşça daha büyük oldukları için 20 veya 30 yıl evvel edinileni tutumları nedeniyle daha yüksek ideal aile büyüklükleri belirtmeleri olasıdır. İdeal çocuk sayısının belirlenmesinde bir miktar rasyonalize etme ihtimali olmasına karşın, ideal çocuk sayısı için cevaplayıcılar çoğu zaman hayattaki çocuklarının sayısından daha düşük bir sayı söylemişlerdir.

Tablo 8.5 evlenmiş kadınların sahip oldukları yaşayan çocuk sayısına göre ideal çocuk sayısının ve ortalama ideal çocuk sayısının dağılımını göstermektedir. Hiç çocuğu olmayan kadınlar dışında, gerçekte sahip olunan çocuk sayısı ile ideal çocuk sayısı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Cevaplayıcıların yarısı iki çocuğu ideal sayı olarak ifade ederken, kadınların sadece yüzde 18'i dört ve daha fazla sayıda çocuğu ideal olarak görmektedir. Ortalama ideal çocuk sayısı evlenmiş ve halen evli kadınlar için 2.5'tir. Dört veya daha fazla çocuğu olan kadınlarda ortalama ideal çocuk sayısı 3.2 iken bu sayı hiç çocuğu olmayan veya bir çocuğa sahip kadınlarda 2.2'dir. Son 15 yılda, evli kadınlar arasında ortalama ideal çocuk sayısının neredeyse hiç değişmemesi de ilginç bir bulgudur (TNSA-1993'te 2.4, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008'de 2.5).

Tablo 8.5 İdeal çocuk sayısı

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların ve evli kadınların yaşayan çocuk sayılarına göre ideal çocuk sayılarının yüzde dağılımı ve ortalama ideal çocuk sayıları, Türkiye 2008

İdeal çocuk sayısı	Yaşayan çocuk sayısı ¹					Toplam
	0	1	2	3	4+	
0	2.3	2.4	2.8	1.8	2.3	2.4
1	12.3	10.4	5.7	8.5	3.0	7.2
2	61.9	60.5	61.3	31.0	33.7	50.6
3	14.6	18.1	17.2	34.0	17.8	20.5
4	6.4	5.9	10.7	18.6	29.8	14.3
5	0.9	1.2	1.2	1.9	4.3	1.9
6+	0.6	0.3	0.6	1.7	5.0	1.5
Sayısal olmayan cevap	0.9	1.1	0.5	2.4	4.1	1.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Kadın sayısı	555	1,550	2,587	1,404	1,308	7,405
Ortalama ideal çocuk sayısı²						
Evlenmiş kadınlar	2.2	2.2	2.3	2.8	3.2	2.5
Kadın sayısı	550	1,533	2,574	1,370	1,255	7,282
Evli kadınlar	2.2	2.2	2.4	2.8	3.2	2.5
Kadın sayısı	488	1,426	2,456	1,317	1,194	6,881

¹Yaşayan çocuk sayısına araştırma sırasındaki gebelikler de dahildir.

²Ortalamalara sayısal olmayan cevaplar dahil edilmemiştir.

Tablo 8.6, evlenmiş kadınlar için ortalama ideal çocuk sayılarını yaşa ve seçilmiş temel özelliklere göre göstermektedir. Ortalama ideal çocuk sayısı yaş ile birlikte önemli derecede farklılık göstermemektedir. Ortalama ideal çocuk sayısında yerleşim yerine göre çok az farklılık görülmektedir. Kırsal alanlarda ideal çocuk sayısı, kentlere göre çok az yüksektir. Ancak, bölgeler arasında büyük farklılıklar söz konusudur. En düşük ortalama ideal çocuk sayısı, Batı bölgesine ve Orta Anadolu’da ait iken en yüksek değer Doğu bölgesindedir (sırasıyla 2.3 çocuk ve 3.1 çocuk). Ortalama ideal çocuk sayısı eğitim ve rehaf düzeyi ile ters yönde ilişkilidir. Hiç eğitimi olmayan veya ilköğretimi tamamlamamış kadınlarla lise veya üzeri eğitim almış kadınların ideal çocuk sayıları arasındaki fark yaklaşık 1 çocuktur. Rehaf düzeyi yüksek olan üç grupta yer alan kadınların ortalama ideal çocuk sayıları düşük refah düzeyindeki gruplarda yer alan kadınlardan daha azdır.

Tablo 8.6 Ortalama ideal çocuk sayısı

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların temel özelliklere göre ortalama ideal çocuk sayıları, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Yaş							Toplam	Kadın sayısı ¹
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49		
Yerleşim yeri									
Kent	2.3	2.4	2.3	2.4	2.6	2.6	2.6	2.5	5,541
Kır	2.6	2.5	2.6	2.7	2.6	2.8	2.9	2.7	1,741
Bölge									
Batı	2.3	2.2	2.3	2.3	2.4	2.4	2.4	2.3	3,237
Güney	2.4	2.7	2.6	2.7	2.9	3.0	3.0	2.8	873
Orta	2.0	2.2	2.1	2.4	2.4	2.6	2.5	2.3	1,594
Kuzey	2.3	2.3	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.4	470
Doğu	3.0	2.8	2.8	3.1	3.3	3.4	3.7	3.1	1,108
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	2.2	2.1	2.3	2.4	2.5	2.4	2.5	2.4	1,488
Batı Marmara	1.8	2.1	2.2	2.0	2.0	2.2	2.1	2.1	322
Ege	2.2	2.3	2.4	2.3	2.3	2.5	2.5	2.4	1,058
Doğu Marmara	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.4	2.3	2.3	756
Batı Anadolu	2.1	2.1	2.1	2.4	2.4	2.6	2.5	2.3	686
Akdeniz	2.4	2.7	2.6	2.7	2.9	3.0	3.0	2.8	873
Orta Anadolu	2.1	2.2	2.3	2.4	2.3	2.5	3.0	2.4	368
Batı Karadeniz	2.1	2.0	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.3	448
Doğu Karadeniz	2.5	2.7	2.4	2.8	2.6	2.7	2.9	2.7	179
Kuzeydoğu Anadolu	2.1	2.3	2.5	2.6	2.6	3.3	3.1	2.6	187
Ortadoğu Anadolu	2.7	2.9	2.7	3.1	3.2	3.0	4.0	3.1	313
Güneydoğu Anadolu	3.5	3.0	3.0	3.3	3.6	3.6	3.7	3.3	603
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	3.2	2.8	3.0	3.1	3.2	3.2	3.2	3.1	1,307
İlköğretim birinci kademe	2.5	2.5	2.4	2.5	2.5	2.5	2.6	2.5	3,778
İlköğretim ikinci kademe	2.1	2.2	2.3	2.3	2.0	2.5	2.7	2.2	640
Lise ve üzeri	2.0	2.1	2.1	2.3	2.3	2.4	2.1	2.2	1,557
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	2.6	2.9	2.9	2.9	2.9	3.1	3.3	3.0	1,114
Düşük	2.5	2.5	2.4	2.7	2.8	2.7	2.8	2.6	1,394
Orta	2.2	2.3	2.4	2.3	2.5	2.5	2.5	2.4	1,540
Yüksek	2.2	2.2	2.2	2.4	2.3	2.6	2.5	2.4	1,602
En yüksek	2.2	2.1	2.1	2.3	2.5	2.5	2.5	2.4	1,633
Toplam	2.4	2.4	2.4	2.5	2.6	2.6	2.7	2.5	7,282

¹Sayısal cevap veren kadınların sayısıdır.

8.4 Doğumların Planlanma Durumu

TNSA-2008’de planlanmayan ve istenmeyen doğumları belirlemek için kadınlara araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde doğmuş olan tüm çocuklarının gebelikleri için ve halen gebe olan kadınlara da mevcut gebelikleriyle ilgili olarak her bir gebeliğin istenen zamanda gerçekleşmiş (“planlanan”) bir gebelik mi, daha sonra olması tercih edilen bir gebelik mi, yoksa istenmemiş bir gebelik mi olduğu sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar, çiftlerin doğurganlıklarını ne kadar başarıyla kontrol edebildiklerinin güçlü bir göstergesidir. Bunlara ek olarak, bu veriler istenmeyen doğumların doğurganlık üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde de kullanılabilir.

Doğurganlığın planlanması ile ilgili sorular oldukça zorlayıcıdır. Cevaplayıcıdan son beş yıl içerisindeki süre boyunca bir veya birden fazla noktadaki isteklerini doğru bir şekilde hatırlamaları ve onları net ve dürüst bir şekilde beyan etmeleri beklenmiştir. Rasyonelleştirme tehlikesi daima söz konusu olmuştur; başlarda istenmeyen bir gebelik daha sonra çok sevilen bir çocuk olabilir. Bu muhtemel algılama, hatırlama ve gerçeği söyleme sorunlarına karşılık çeşitli araştırmaların sonuçları, doğumların planlanma durumuna yönelik sorulara verilen cevapların oldukça makul olduğunu ve cevaplayıcıların istenmeyen ya da daha sonra istenen gebelikleri söylerken samimi olduklarını göstermiştir. Hiç şüphesiz doğum sonrası rasyonelleştirme ortaya çıkmaktadır ve dolayısıyla, istenmeyen doğumların gerçekte olduğundan daha az yansıtılması bu yaklaşımda söz konusu olmaktadır.

Tablo 8.7’de doğum sırasına ve annenin doğum sırasındaki yaşına göre araştırmadan önceki beş yıl içerisindeki doğumların ve halen devam eden gebeliklerin istenmesi, daha sonra istenmesi veya hiç istenmemesi durumuna ilişkin yüzde dağılımı verilmektedir. Genel olarak, araştırma tarihinden önceki son beş yıllık dönem içerisinde gerçekleşen doğumların yüzde 71’i istenen zamanda gerçekleşmiş, yüzde 11’inin daha sonra olması tercih edilmiş ve yüzde 18’i de istenmemiştir. İstenen doğumların oranı, TNSA-2003’e (yüzde 66) göre biraz yüksektir.

	Doğumun planlanma durumu				Toplam	Doğum sayısı
	İstemmişti	Daha sonra isterdi	İstememişti	Cevapsız		
Doğum sırası						
1	90.1	8.5	1.2	0.2	100.0	1,357
2	74.4	15.9	9.1	0.5	100.0	1,148
3	59.7	12.7	27.5	0.2	100.0	621
4+	42.7	4.2	52.1	1.0	100.0	761
Doğumda anne yaşı						
<20	79.1	13.0	6.9	1.1	100.0	384
20-24	75.3	12.5	11.7	0.5	100.0	1,250
25-29	72.2	12.1	15.6	0.1	100.0	1,172
30-34	64.3	6.4	29.0	0.3	100.0	733
35-39	61.9	4.5	31.9	1.8	100.0	270
40 yaş ve üzeri	53.8	0.8	45.4	0.0	100.0	77
Toplam	71.3	10.5	17.7	0.5	100.0	3,886

Tablo 8.7, doğum sırası büyüdükçe istenmeyen doğumların oranının çok hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Dördüncü veya daha sonraki sıradaki doğumların yarısından fazlası istenmeyen gebeliklerin sonucu iken bu durum ilk doğumların yüzde 1'i için geçerlidir. Diğer taraftan, daha sonra olması tercih edilen doğumların oranı ile doğum sırası arasında ters U-biçimli bir ilişki söz konusudur. Benzer bir örüntü annenin doğumdaki yaşı için de gözlenmektedir. İstenmeyen doğumların yüzdesi annenin doğumdaki yaşının artmasıyla birlikte yükselmektedir. Yaşları 20-24 arasında olan kadınlarda istenmeyen doğumların oranı sadece yüzde 12 iken 40 yaş ve üzeri olan kadınlarda bu oran yüzde 45'e kadar çıkmaktadır. Daha sonra istenen doğumların oranı, 30 yaşından genç kadınlar arasında en yüksek seviyede iken 30 yaş ve üzeri kadınlarda belirgin olarak azalmaktadır.

8.5 Toplam İstenen Doğurganlık Hızı

İstenmeyen doğurganlığın boyutunu belirlemenin bir başka yolu da toplam istenen doğurganlık hızı (TİDH) ile toplam doğurganlık hızının (TDH) karşılaştırılmasıdır. Toplam istenen doğurganlık hızı teorik olarak, bütün istenmeyen doğumların gebeliklerinin önlenmiş olduğu bir durumda doğurganlık düzeyinin tahmin edilmesidir. *İstenen doğurganlık hızı*, Bölüm 4'te anlatılan toplam doğurganlık hızına benzer bir şekilde hesaplanmaktadır. Toplam doğurganlık hızından tek farkı, istenmeyen doğumlar olarak sınıflandırılan doğumların paydan çıkarılmasıdır. Bunun için, cevaplayıcının ideal çocuk sayısı olarak belirttiği sayının üzerindeki istenmeyen doğum olarak tanımlanmaktadır. Toplam istenen doğurganlık hızı, doğurganlığın düzeyi ile ilgili başka bir göstergedir ve kadınların 50 yaşına kadar, son üç yılda gerçekleşen istenen doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda sahip olacakları çocuk sayısı olarak yorumlanabilir. Eğer annenin gebeliğinin başlangıcında yaşayan çocuk sayısı, araştırma sırasında beyan ettiği ideal çocuk sayısından daha az ise, o doğum isteniyor olarak kabul edilmektedir.

İdeal aile büyüklüğü ile istenen doğurganlık hızı arasında fark vardır. İstenen doğurganlık hızı için gözlenen doğurganlık düzeyi başlangıç noktasıdır ve gerçek TDH'ndan kesinlikle daha yüksek olamaz. İdeal aile büyüklüğü ise toplam doğurganlık hızından daha fazla olabilir ve genellikle de canlı doğum sayısının üzerindedir. Bu yapısıyla istenen doğurganlık hızının hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. İstenen doğurganlık hızı, doğum yapabilme yetisindeki eksiklik nedeniyle istedikleri sayıda çocuk sahibi olamayan ve istenen aile büyüklüğüne ulaşamayan kadınları dikkate aldığı için daha gerçekçi bir göstergedir. Ancak, bu göstergenin yorumlanmasındaki zorluk ve diğer tüm kesit göstergeleri gibi mevcut doğurganlık düzeyi üzerindeki geçici etkilere karşı hassas olması nedeniyle dezavantajları vardır.

Tablo 8.8, Türkiye'de toplam istenen doğurganlık hızının 1.6 olduğunu göstermektedir ki bu da gerçek toplam doğurganlık hızı olan 2.2 çocuktan yüzde 27 daha azdır. Bir başka deyişle, eğer tüm istenmeyen doğumlar önlenmiş olsaydı, TDH gözlenen doğurganlık düzeyinden 0.6 çocuk daha düşük olacaktı. Tablo 8.8'de ayrıca tüm alt gruplar için istenen doğurganlığın yenilenme düzeyinin altında olduğu da gösterilmektedir. İstenen doğurganlık hızı yüksek refah düzeyine sahip hanehalkında yaşayan, lise ve üzeri eğitimi olan, Batı bölgesindeki kadınlar arasında en düşüktür. Gerçek doğurganlık hızı ile istenen doğurganlık

hızı arasındaki en büyük fark, düşük refah düzeyine sahip, Doğu bölgesinde yaşayan, eğitimi olmayan ve kırsal alanlardaki kadınlarda söz konusudur. Öte yandan, en yüksek refah düzeyine sahip kadınlar ile ilköğretim ikinci kademe ve üzeri eğitimi olan kadınlarda iki gösterge arasındaki en azdır.

Tablo 8.8 İstenen doğurganlık hızları		
Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki üç yıl içindeki toplam istenen doğurganlık hızı ve toplam doğurganlık hızı, Türkiye 2008		
Temel Özellikler	Toplam istenen doğurganlık hızı	Toplam doğurganlık hızı
Yerleşim yeri		
Kent	1.6	2.00
Kır	1.8	2.68
Bölge		
Batı	1.4	1.73
Güney	1.7	2.09
Orta	1.7	2.20
Kuzey	1.6	2.08
Doğu	2.0	3.27
Eğitim		
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	1.5	2.65
İlköğretim birinci kademe	1.7	2.25
İlköğretim ikinci kademe	1.0	1.30
Lise ve üzeri	1.4	1.53
Hanehalkı refah düzeyi		
En düşük	2.0	3.39
Düşük	1.8	2.51
Orta	1.8	2.19
Yüksek	1.3	1.67
En yüksek	1.2	1.36
Toplam	1.6	2.16

Not: Hızlar araştırma tarihinden önceki 1-36 aylık dönem için 15-49 yaşlarındaki kadınların doğumlarından hesaplanmıştır. Toplam doğurganlık hızları Bölüm 4'teki hızlardır.

BEBEK VE ÇOCUK ÖLÜMLÜLÜĞÜ

İsmet Koç, İlknur Yüksel ve Mehmet Ali Eryurt

Bu bölüm, bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki ölümlerin düzeyi, örüntüsü ve farklılaşması yanında yüksek riskli doğurganlık davranışının yaygınlığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bebeklik ve çocukluk dönemlerindeki ölümlerin düzeyi, ülkenin sosyo-ekonomik durumunu ve ülke nüfusunun yaşam kalitesini daha iyi anlamamıza katkıda bulunmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, bebek ve çocuk ölümlerine ilişkin bilgilerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere göre ortaya konulmasının risk altındaki sosyal grupların tespit edilmesine yardımcı olduğunu göstermektedir. Çocuk ve özellikle de bebek ölüm hızları sıkça sosyal kalkınma göstergeleri ya da toplumun sağlık durumunun özel göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Çocukluk dönemi ölümlerinin düzeyi ve örüntüsünün tespiti, sağlık programlarına yön vermekte ve çocuğun hayatta kalması için gösterilen çabaların geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca, çocukluk dönemi ölüm hızları nüfus projeksiyonlarında da kullanılmaktadır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin önemli amaçlarından birisi de bebek ve çocuk ölümlerinin 2015 yılına kadar üçte iki oranında azaltılmasıdır. Bu amacın doğumun eğitilmiş bir sağlık personeli tarafından yapılması, sekiz önlenebilir hastalığa karşı aşılamanın yapılması ve kadının statüsünün eğitime ve iş yaşamına katılımının artırılarak yükseltilmesi aracılığı ile gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir. Bu anlamda, TNSA-2008 sonuçları zamanlama olarak ulusal politikaların Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılmasındaki etkisini değerlendirmekte büyük bir öneme sahiptir.

Bu bölümde sunulan ölüm hızları, Kadın SoruKağıdı'nda yer alan doğum tarihçesi aracılığı ile toplanan bilgiler kullanılarak hesaplanmıştır. SoruKağıdının bu bölümünde başından en az bir evlilik geçmiş 15-49 yaş grubundaki kadınlara öncelikle canlı doğum yapıp yapmadıkları ve eğer yapmışlarsa kendilerinin yanında ya da başka bir yerde yaşayan çocukları ile ölen çocuklarının sayısı sorulmuştur. Bunlara ek olarak, kadınlara ilk çocuklarından başlayarak her bir canlı doğumları için ayrıntılı sorular sorulmuştur. Bu kapsamda, annelere doğumun çoğul olup olmadığı; çocukların cinsiyeti; doğum tarihleri; (ay ve yıl olarak); hayatta olma durumları; hayatta olan çocukların araştırma tarihindeki yaşları; hayatta olmayan çocukların ölüm yaşları sorulmuştur. Ölüm yaşı bilgisi, yaşamının ilk ayı içinde ölen çocuklar için gün olarak; ikinci yaşına kadar ölen çocuklar için ay olarak; daha sonra ölen çocuklar için ise yıl olarak alınmıştır. Bu bilgiler kullanılarak bu bölümde aşağıdaki bebek ve çocuk ölüm göstergeleri¹ hesaplanmıştır:

¹Bu bölümde hesaplanan ölüm olasılıklarının detaylı bir anlatımı Rutstein (1984)'de bulunabilir. Bu bölümdeki ölümlülük göstergeleri, hız değil, klasik hayat tablosu yöntemi ile hesaplanan gerçek olasılıklardır. Ölüm olasılıklarının hesaplanması sürecinde öncelikle herhangi bir dönemdeki ölümler ve ölümlere maruz çocuklar 0, 1-2, 3-5, 6-11, 12-23, 24-35, 36-47, and 48-59 aylık yaş aralıklarına göre tabloleştirilmiştir. Daha sonra, yaş-aralığına-özel hayatta kalma olasılıkları hesaplanmıştır. Son olarak, yaş-aralığına-özel hayatta kalma olasılıkları birbirleri ile çarpılarak ve çarpım sonuçları birden çıkarılarak daha geniş yaş aralıkları için ölüm olasılıkları hesaplanmıştır:

$$nqx = 1 - \sum_{i=x}^{i=x+n} (1 - qi)$$

- **Neonatal ölüm hızı**, doğumdan sonraki bir ay içinde ölme olasılığı
- **Post-neonatal ölüm hızı**, doğumdan sonraki bir aydan sonra, ancak bir yıldan önce ölme olasılığı
- **Bebek ölüm hızı** (${}_1q_0$), doğumdan sonraki bir yıl içinde ölme olasılığı
- **Çocuk ölüm hızı** (${}_4q_1$), birinci ve beşinci doğum günleri arasında ölme olasılığı
- **Beş-yaş altı ölüm hızı** (${}_5q_0$), doğumdan sonraki beş yıl içinde ölme olasılığı

Çocukluk dönemi ölüm hızları, çocuk ölüm hızı hariç, 1,000 canlı doğumdaki ölüm sayısını ifade etmektedir. Çocuk ölüm hızı ise, 1 yaşına ulaşmış 1,000 çocuk arasından ölen çocukların sayısını vermektedir. TNSA-2008’de canlı doğumlara ilişkin sorular yanında kürtaj, düşük ve ölü doğumla sonuçlanan gebeliklere ilişkin sorular da yer almaktadır. Bu bilgiler, unutmaya faktörünü en az düzeye indirebilmek için araştırmadan önceki son beş yıl için toplanmıştır. Ölü doğumlar ve yaşamın ilk yedi günü içinde (erken neonatal dönemde) meydana gelen ölümlere ilişkin bilgiler, 1,000 ölü doğum ve canlı doğumdaki ölü doğum ve erken neonatal ölüm sayısını, yani perinatal ölüm hızını, hesaplamak için kullanılmıştır.

9.1 Veri Kalitesinin Değerlendirilmesi

Ölüm hızlarının doğruluğu, hem tahminin örnekleme değişkenliğine hem de örnekleme dışı hatalara bağlıdır. Örnekleme değişkenliği ve örnekleme hataları ayrıntılı olarak EK C’de tartışılmaktadır. Örnekleme dışı hataların büyüklüğü, çocuğun doğum yılı ve ölüm yaşının doğru bir şekilde beyan edilmesi ve doğru bir şekilde kaydedilmesi yanında doğum ayı ve yılının eksiksiz bir şekilde alınmasına bağlıdır. Doğumların ve ölümlerin beyan edilmemesi ölüm hızlarına ilişkin tahminleri; doğumların ve ölümlerin tarihinin kaydırılması ölüm hızlarına ilişkin eğilimleri; ölüm yaşının yanlış beyanı ise ölümlerin yaş yapısını bozmaktadır. Demografik araştırmalarda retrospektif bilgi toplarken karşılaşılan en ciddi örnekleme dışı hata, doğumların ve çocuk ölümlerinin eksik beyan edilmesidir. Doğumların ve ölümlerin eksik bildiriminde, annelerin üzücü bir olay olan kendi çocuklarının ölümleri üzerinde konuşmak istememeleri veya içinde yaşanan kültürel ortamın annelerin konu üzerinde konuşmalarını engelleyici bir rol oynaması da etkili olabilmektedir. Doğumların ve ölümlerin eksik bildirimini, doğum ya da ölüm olayının gerçekleştiği tarihin çok gerilere gittiği durumlarda daha ciddi olarak yaşanmaktadır. Bu raporun EK D bölümünde, TNSA-2008’de ortaya çıkan örnekleme dışı hatalara ilişkin bazı tablolar yer almaktadır.

Doğumların takvim yıllarına göre dağılımında gözlenen beklenmeyen bir örüntü, eksik bildirim ya da yaş beyanındaki hataların bir göstergesi olabilir. Tablo D.3’de görüldüğü gibi, araştırmadan önceki son 15 yılda meydana gelen canlı doğumların sadece yüzde 2’sinin doğum yılı bilgisi alınmamıştır. Hem ay hem de yıl bilgisi tam olarak alınmayan doğumların oranı ise yüzde 1’in de altındadır. Doğum tarihçesinde tespit edilen ölümlerin yaklaşık olarak yüzde 1’inin ölüm yaşı eksiktir. Ölen çocukların doğum ayı ve yılı bilgisinin beyanında daha fazla eksiklik bulunmasına karşın (sırası ile yüzde 81 ve yüzde 97), genel olarak doğum ayı ve yılı bilgisinin neredeyse tama yakın olarak beyan edildiği görülmektedir (Tablo D.4). Doğum tarihinin tam olarak beyanı araştırma tarihinden geriye doğru gidildikçe azalmaktadır. Ancak, 1994 yılından araştırma tarihine kadar meydana gelen doğumların ay ve yıl bilgisinin tam olarak beyanı yüzde 95’in üzerindedir. Takvim dönemini içine alan 2003 ve sonrasındaki doğumlar için bu oranlar yüzde 100 seviyesindedir.

Belirli bir yaşın altındaki çocuklardan nüfus ve sağlık bilgilerinin toplandığı araştırmalarda yaş kaydırması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu durum genellikle görüşmecilerin son beş yılda doğan çocukların doğum yılını bu dönemin (TNSA-2008 için Ocak 2003 ile araştırma tarihine kadar olan dönem) dışına kaydırmaları ile gerçekleşir. Bu kaydırmanın nedeni, son beş yılda doğan çocuklar için sorulan anne ve çocuk sağlığına ilişkin çok sayıda sorunun getirdiği iş yükünden kaçarak görüşme süresini kısaltmaktır. Tablo D.4’de sadece ölen çocuklar için söz konusu dönemin dışına bir kaydırma yapıldığı görülmektedir. Takvim yılı oranlarından da görüldüğü gibi, ölen çocuklar için 2003 yılında bir eksiklik, 2002 yılında ise bir fazlalık bulunmaktadır. TNSA-2008’de ölen çocukların periyod dışına kaydırılmaları da anne ve çocuk sağlığı bölümündeki soruların iş yükünden kaçmakla ilgili olabilir. Çocukların özellikle de ölen çocukların araştırmadan önceki beş yıllık dönemin dışına kaydırılmaları, araştırmadan önceki beş yıl için hesaplanan bebek ve çocuk ölüm hızlarının mevcut durumdan daha düşük düzeyde hesaplanmasına neden olabilir. Ölen çocuk sayısının 2003-2005 döneminde 2000-2002 dönemine göre daha az olması da ölen çocuk sayısının eksik beyan edilmiş olduğunu göstermektedir. Ancak, bu kaydırma TNSA-2008’in son beş yıllık dönemi için hesaplanan ölüm hızları üzerinde, TNSA-2008’in son beş yıllık dönemine 2003 yılından sadece iki ayın (Kasım ve Aralık) dahil olması nedeniyle, minimal bir etki yapmaktadır. Son beş yıl için hesaplanan ölüm hızlarının pay ve paydasında 2003 yılının söz konusu iki ayında meydana gelen sadece 2 ölüm ve 73 doğum yer almaktadır.

Doğum tarihçesi verilerinin güvenilirliğine ilişkin bir başka değerlendirme, bütün canlı doğumlar için cinsiyet oranlarının hesaplanmasıdır. Bu oranların, 105 erkek çocuk doğumuna karşılık 100 kız çocuk dolayında olması beklenir. Tablo D.4, doğum tarihçelerinde yer alan tüm canlı doğumlar arasında cinsiyet oranının beklentilere uygun olarak 106 olduğunu göstermektedir. Cinsiyet oranı, 2000-2004 yılları arasında meydana gelen canlı doğumlar için ise yine beklentilere uygun olarak 104’tür. Daha önceki dönemler için doğumda beklenen cinsiyet oranlarında dalgalanmalar gözlenmesine rağmen, kız ve erkek çocuklar için sistematik olarak fazla ya da az kaydedilme söz konusu değildir.

Ölümlerin eksik beyanının genellikle erken neonatal dönemde sonraki dönemlere göre daha yüksek olduğu varsayılır. Ölümlerin beyan edilmemesi ya da bazı erken dönem ölümlerinin ölüm yerine ölü doğum olarak beyan edilmesi ya da araştırmadan çok önceki dönemlerde olan ölümlerin beyan edilmesinin unutulması da sık karşılaşılan durumlardır. Ölümlerin beyan edilmemesinin çocukluk dönemi ölüm hızları üzerindeki etkisini ölçmek için iki gösterge kullanılmaktadır: Bunlardan birincisi, erken neonatal ölümlerin neonatal içindeki yüzdesi; ikincisi ise neonatal ölümlerin bebek ölümleri içindeki yüzdesidir. Doğumdan hemen sonra ölen bebeklerin daha uzun yaşayan bebeklerden ve araştırmadan çok önceki dönemlerde ölen bebeklerin ise yakın dönemlerde ölen bebeklerden daha sık eksik beyan edildiği görülmektedir. Erken neonatal ölümlerinin eksik beyan edilmesi, erken neonatal ölümlerinin neonatal ölümler içindeki payının kabul edilemez bir biçimde azalması ile sonuçlanacaktır. Tablo D.5’de neonatal dönemde ölen bebeklerin öldüklerinde kaç günlük olduklarının yüzde dağılımı verilmektedir. TNSA-2008’de erken neonatal ölümlerin toplam neonatal ölümler içindeki payının yüksek olduğu (son beş yıllık dönem için yüzde 88) ve dolayısı ile eksik beyanın söz konusu olmadığı net bir biçimde görülmektedir. Tablo D.6’da ise neonatal ölümlerin bebek ölümleri içindeki payının, Türkiye’de azalan bebek ölümleri ile tutarlı olarak kabul edilebilir düzeyde (yüzde 79) olduğunu göstermektedir.

TNSA-2008 gibi retrospektif bilgi toplayan araştırmalarda karşılaşılan bir diğer sorun, ölümlerin belirli yaşlara yığılmasıdır. Ölüm yaşının, ölüm hızlarının hesaplandığı yaş aralıklarının dışına kaydırılması ölümlerin yaş yapısını bozacaktır. Örneğin, 1 yaşına gelmeden ölen bir çocuğun bir yaşında ya da daha sonra öldüğünün beyan edilmesi, çocuk ölüm hızının bebek ölüm hızına göre daha yüksek olarak tahmin edilmesine yol açacaktır. Bu tür hataları önlemek için görüşmeciler, bir aylıktan küçük ölen bebeklerin ölüm yaşını gün; iki yaşından küçük ölen bebeklerin ölüm yaşını ise ay olarak yazmaları konusunda sıkı bir eğitimden geçirilmişlerdir. Ayrıca, görüşmeciler 1 yaşında ya da 12 aylık iken öldüğü beyan edilen bebeklerin ölüm yaşının tam olarak belirlenmesi için nasıl irdeleme yapmaları gerektiği konusunda da eğitilmişlerdir. Araştırmadan önceki 20 yıl içinde 2 yaşının altında ölen bebeklerin ölüm yaşlarının dağılımı, 12. ve 18. aylarda çok açık bir yığılmanın olduğunu göstermektedir (Tablo D.6). Ancak, araştırmadan önceki 5 yıllık dönem için ölüm yaşlarındaki yığılmanın oldukça düşük bir düzeyde olduğu görülmektedir.

Erken dönem ölüm hızlarının araştırmadan önceki 0-4, 5-9 ve 10-14 yıllık dönemlerin ötesinde kalan dönemler için hesaplanmamasının unutmaya faktörü dışında başka nedenleri de bulunmaktadır. Araştırma tarihine en yakın dönem dışında kalan dönemler için ölüm hızlarının hesaplanması, bu dönemlerdeki ölüm hızlarının 15-49 yaş grubundaki kadınlar yerine 15-44 ve 15-39 yaş grubundaki kadınların deneyimlerine dayanması nedeniyle, yanlı sonuçlar verecektir. Bu nedenle, araştırmadan önceki 10-14 yıllık döneminin ötesinde kalan dönemler için ölüm hızlarının hesaplanması önerilmemektedir.

9.2 Bebek ve Çocuk Ölümlerindeki Düzey ve Eğilimler

Tablo 9.1’de araştırma öncesindeki son beş yıl için beş yaş altındaki çocuklar için ölüm hızları verilmektedir. TNSA-2008 sonuçları, araştırmadan önceki son beş yıl için (kabaca Aralık 2003 ile Kasım 2008 arasındaki dönem) beş-yaş altı ölüm hızının bin canlı doğumda 24 olduğunu göstermektedir. Bu, Türkiye’de her 1,000 canlı doğan çocuktan 2’sinin beşinci yaş gününe ulaşmadan öldüğü anlamına gelmektedir. Bebek ölüm hızı 1,000 canlı doğumda 17; çocuk ölüm hızı ise 1,000 canlı doğumda 6’dır. Yaşamın ilk bir ayında ölme olasılığı (binde 13) sonraki 11 ayda ölme olasılığından (binde 4) yaklaşık olarak 3 kat daha fazladır. Neonatal dönemde meydana gelen ölümler bebek ölümlerinin yüzde 76’sını oluşturmaktadır.

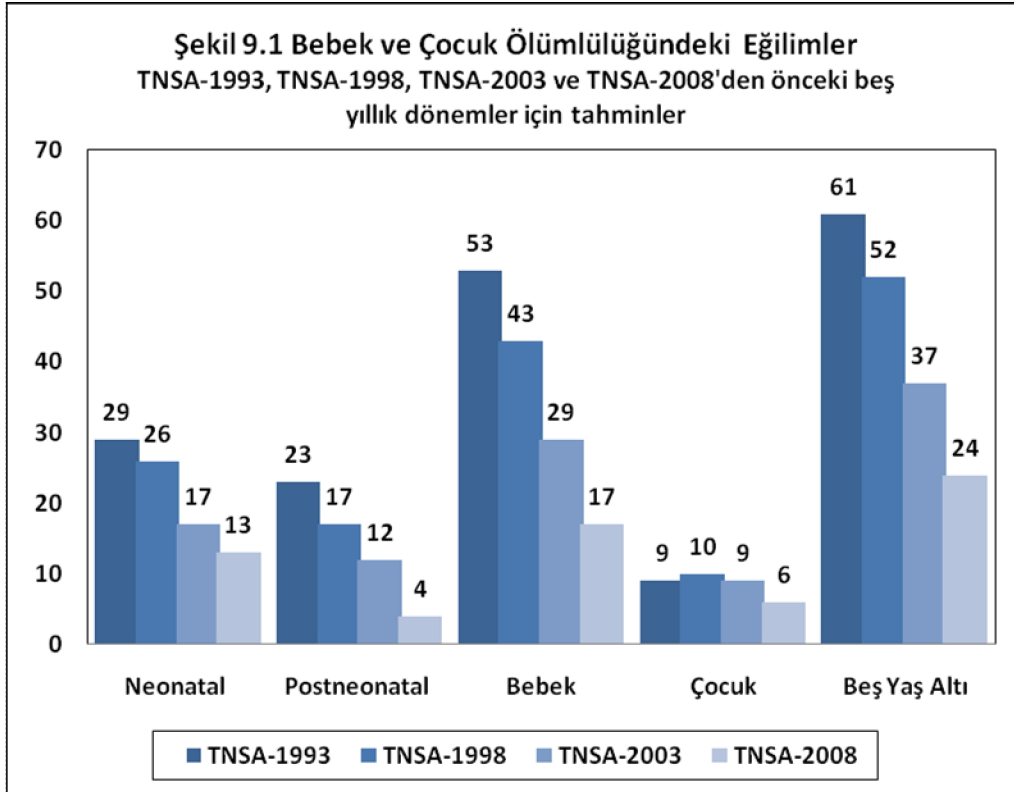
Tablo 9.1 Bebek ve çocuk ölümlülüğü

TNSA-2008, TNSA-2003 ve TNSA-1998’den önceki beşer yıllık dönemler için neonatal, post neonatal, bebek, çocuk ve beş yaş altı ölüm hızları

Araştırmadan önceki yıllar	Yaklaşık referans tarihi	Neonatal Ölüm hızı (NN)	Post neonatal Ölüm hızı (PNN)	Bebek ölüm hızı (1q0)	Çocuk ölüm hızı (4q1)	Beş-yaş altı ölüm hızı (5q0)
TNSA-2008						
0-4	2003-2008	13	4	17	6	24
5-9	1998-2003	17	16	33	9	41
10-14	1993-1998	21	23	50	10	59
TNSA-2003						
0-4	1998-2003	17	12	29	9	37
5-9	1993-1998	24	22	47	10	56
TNSA-1998						
0-4	1993-1998	26	17	43	10	52

Tablo 9.1'deki veriler, Türkiye'de bebek ölüm hızında çok hızlı bir azalma olduğunu göstermektedir. Bebek ölüm hızı, 1998-2003 ile 2003-2008 yılları arasındaki beş yıllık dönemde yüzde 48 azalmıştır. Aynı dönemde çocuk ölüm hızında yüzde 33; beş yaş altı ölüm hızında ise yüzde 41 azalma gerçekleşmiştir. Son 10 yılda binde 9-10 düzeyinde durağanlık gösteren çocuk ölüm hızında son beş yılda meydana gelen bu azalma oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 9.1, TNSA-1998, TNSA-2003 ve TNSA-2008'den elde edilen ölüm hızlarının karşılaştırmasını vermektedir. TNSA-2008'deki erken yaş ölüm hızlarının daha önceki araştırmaların aynı referans dönemleri için elde edilen hızlarla büyük bir tutarlılık içinde olduğu görülmektedir. TNSA-2008 verileri kullanılarak önceki iki araştırmanın referans dönemleri için hesaplanan hızlar ile bu araştırmaların verilerinden hesaplanan hızlar arasındaki farklılıklar binde 5 düzeyinin de altında kalmaktadır. Bu durum, her üç araştırmanın erken dönem ölüm hızlarının hesaplandığı doğum tarihçesi verilerinin yüksek kalitesine bir kez daha dikkat çekmektedir. Hem TNSA-2008'den geçmiş dönemlere ilişkin olarak elde edilen bulgular hem de TNSA-2003 ve TNSA-1998 bulguları ile yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'de son yıllarda -özellikle de son beş yılda- bebek ve beş-yaş altı ölüm hızlarındaki azalmanın ivme kazandığını göstermektedir (Tablo 9.1 ve Şekil 9.1).

9.3 Bebek ve Çocuk Ölümündeki Farklılaşmalar

Tablo 9.2, bebek ve çocuk ölümlerindeki farklılaşmaları yerleşim yeri, bölge, annenin eğitimi ve hanahalkı refahı gibi 4 farklı sosyo-ekonomik değişkene göre vermektedir. Bebek ve çocuk ölümlerindeki farklılaşmalar her bir kategoride yeterli gözlem sayısına ulaşabilmek için araştırmadan önceki on yıllık dönem için hesaplanmıştır. Araştırmadan önceki 10 yıllık dönemin ölüm hızlarının hesaplanmasında temel alınmış olması, bu tahminlerin güvenilirliğini artırmış olmasına karşın, bu sonuçların, örnekleme hatalarının yüksek olması nedeniyle, ihtiyatla yorumlanmasında yarar bulunmaktadır.

Tablo 9.2 Sosyo-ekonomik özelliklere göre erken çocukluk dönemi ölüm hızları					
TNSA-2008'den önceki on yıllık dönemde sosyo-ekonomik özelliklere göre neonatal, post-neonatal, bebek, çocuk ve 5-yaş altı ölüm hızları, Türkiye 2008					
Sosyo-ekonomik özellikler	Neonatal ölüm hızı (NN)	Post neonatal ölüm hızı (PNN) ¹	Bebek ölüm hızı (1q0)	Çocuk ölüm hızı (4q1)	Beş-yaş altı ölüm hızı (5q0)
Yerleşim yeri					
Kent	13	9	22	7	29
Kır	20	14	33	10	43
Bölge					
Batı	9	7	16	10	26
Güney	17	13	30	6	35
Orta	12	9	22	1	23
Kuzey	16	8	24	3	27
Doğu	24	15	39	11	50
Seçilmiş NUTS 1 bölgeleri					
İstanbul	2	6	9	14	23
Güneydoğu Anadolu	20	13	33	12	45
Eğitim					
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	23	18	41	12	53
İlköğretim birinci kademe	14	10	24	5	29
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	9	4	13	8	21
Hanehalkı refah düzeyi					
En düşük	22	19	41	11	52
Düşük	19	11	30	9	38
Orta	10	6	16	4	21
Yüksek	11	7	18	4	23
En yüksek	7	4	12	9	20
Toplam	15	11	26	8	33

¹ Bebek ve neonatal ölüm hızları arasındaki farktan hesaplanmıştır.

TNSA-2008 öncesindeki 10 yıllık dönem için hesaplanan bebek ölüm hızı 1,000 canlı doğumda 26 olarak bulunmuştur. TNSA-2003 ve TNSA-1998'in öncesindeki 10 yıl için hesaplanan bebek ölüm hızları ise sırasıyla 1,000 canlı doğumda 36 ve 48'dir. Bebek ölüm hızı, kırsal yerleşim yerlerinde kentsel yerleşim yerlerine göre yaklaşık olarak yüzde 33 daha yüksektir. Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde görülen bu farklılık, daha çok postneonatal dönemdeki farklılıkların bir sonucu olarak görülmektedir. Ölüm hızları bölgelere göre önemli farklılaşmalar göstermektedir. Önceki demografik araştırmalarda olduğu gibi, bu araştırmada da tüm ölüm hızları Doğu'da en yüksek düzeydedir. Annenin eğitim düzeyi ile çocuğun ölüm riski arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, eğitimle birlikte annenin beslenme, doğurganlığa ara vermek ya da sonlandırmak için kontraseptif kullanımı, doğum öncesi bakım, çocuk hastalıkları, aşılama ve tedavi konularında daha çok bilgi sahibi olması ile ilişkili görülmektedir. TNSA-2008 sonuçları, özellikle postneonatal ölümlerin annelerin eğitimi

arttıkça çok hızlı bir şekilde düştüğünü göstermektedir. En az ilkokul ikinci kademe eğitimine sahip annelerin çocukları, eğitimsiz annelerin çocuklarına göre yüzde 78 daha az ölüm riskine sahiptir.

Çocuğun ölme riskinin hanenin ekonomik durumu ile ilişkili olduğu görülmektedir. En yüksek refah düzeyine sahip ailelerde yaşayan çocuklar, çocuk ölüm hızı hariç, tüm ölüm hızlarında en düşük değerlere sahiptir. Refah düzeyi en yüksek olan hanelerde yaşayan çocukların beş yaş altı ölüm hızı, refah düzeyi en düşük olan hanelerde yaşayan çocukların ölüm hızının üçte-biri düzeyindedir. Hanehalkı refahı ile ölüm hızları arasındaki ilişkiyi en belirgin olarak gösteren ölümlülük göstergeleri neonatal ve post neonatal ölüm hızlarıdır.

Sosyo-ekonomik özellikler yanında annenin ve çocuğun biyo-demografik özellikleri de ölüm risklerini etkilemektedir. Biyo-demografik faktörler arasında çocuğun cinsiyeti, annenin doğum sırasındaki yaşı, doğum sırası, önceki doğum aralığı ve bebeğin doğumdaki ağırlığı sayılabilir. Söz konusu sosyo-demografik özellikler ile ölüm hızları arasındaki ilişkiler Tablo 9.3'de verilmektedir. Bu analizlerde de, doğumdaki ağırlığı hariç, örnekleme hatalarının etkisini azaltmak için, ölüm hızları tüm değişkenler için araştırmadan önceki 10 yıl için hesaplanmıştır.

Tablo 9.3 Biyo-demografik özelliklere göre erken çocukluk dönemi ölüm hızları					
Biyo-demografik özelliklere göre araştırmadan önceki on yıllık dönemde neonatal, post-neonatal, bebek, çocuk ve beş-yaş altı ölüm hızları, Türkiye 2008					
Biyo-demografik özellikler	Neonatal ölüm hızı (NN)	Post neonatal ölüm hızı (PNN) ¹	Bebek ölüm hızı (1q0)	Çocuk ölüm hızı (4q1)	Beş-yaş altı ölüm hızı (5q0)
Çocuğun cinsiyeti					
Erkek	15	13	28	8	36
Kız	15	8	23	7	30
Annenin doğum sırasındaki yaşı					
< 20	22	12	33	12	45
20-29	12	11	23	6	29
30-39	19	8	27	11	37
40-49	28	6	34	0	34
Doğum sırası					
1	13	7	21	5	26
2-3	12	10	22	7	28
4-6	23	17	40	12	52
7+	30	17	47	17	63
Önceki doğum aralığı²					
< 2 yıl	27	24	51	12	62
2 yıl	15	12	27	7	33
3 yıl	11	6	17	2	19
4 + yıl	11	7	18	9	27
Doğumdaki ağırlık³					
Küçük veya çok küçük	18	6	24	NA	NA
Ortalama veya daha büyük	9	2	11	NA	NA

NA= Uygun değil
¹ Bebek ve neonatal ölüm hızları arasındaki farktan hesaplanmıştır.
² İlk doğumlar dahil edilmemiştir.
³ Araştırmadan önceki 5-yıllık dönemi kapsamaktadır.

Erkek çocukların kız çocuklara göre daha yüksek ölüm hızlarına sahip olduğu görülmektedir. Erkek ve kız çocuklar arasında gözlenen bu farklılığın özellikle bebek ölümlerinde belirginleştiği görülmektedir. Annenin doğumdaki yaşı ile bebek ölümleri

arasındaki ilişki, U-şeklinde bir eğri oluşturmaktadır. Bebek ölüm hızı, 20 yaşından daha genç ve 40 yaşından daha yaşlı annelerden olan bebekler arasında belirgin bir biçimde yüksektir. Ölüm riskinin doğum sırası arttıkça artması, doğum sırası ile ölüm olasılığı arasında net bir ilişki olduğunu göstermektedir. Önceki doğum aralığı ile ölüm hızları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Önceki doğum aralığı 2 yıldan az olan çocuklar için hesaplanan bebek ölüm hızı, 1,000 canlı doğumda 51, önceki doğum aralığı 4 yıl ve daha fazla olan çocukların bebek ölüm hızından (1,000 canlı doğumda 18) oldukça yüksektir. Doğum ağırlığı ile çocukların, özellikle de yaşamın ilk bir yılı içinde hayatta kalma şansları arasında açık bir ilişki bulunmaktadır. Doğum ağırlığı, “küçük veya çok küçük” olarak beyan edilen bebeklerin ölüm riski doğum ağırlığı “ortalama veya daha büyük” olarak beyan edilen bebeklerden 2 kat daha yüksektir.

9.4 Perinatal Ölümlülük

Gebeliğin ilk yedi ayı tamamlandıktan sonra meydana gelen ölümler (ölü doğumlar) ile canlı doğumdan sonraki ilk yedi gün içinde meydana gelen (erken neonatal) ölümlerin toplamı perinatal ölümleri oluşturmaktadır. Ölü doğum ve erken neonatal ölümlerin nedenleri birbirine benzediği için bunlardan sadece birisini analize dahil etmek doğum çevresinde meydana gelen ölümlerin eksik olarak analiz edilmesi ile sonuçlanacaktır. Bu nedenlerle, bu iki olayın birleştirilmesi ve birlikte analiz edilmesi gerekmektedir. Toplam perinatal ölüm sayısının, en az yedi ay süren gebeliklerin sayısına bölünmesi ile perinatal ölüm hızı elde edilmektedir. Bir ölü doğum ile erken neonatal ölüm arasındaki farklılık, doğum sonrasında bazı yaşam belirtilerinin olup olmadığına bağlıdır. TNSA-2008’de ölü doğuma ilişkin bilgiler araştırmadan önceki beş yıl için Kadın SoruKağıdı’nda yer alan Takvim Modülü aracılığı ile toplanmıştır.

Tablo 9.4’de, bazı temel demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlere göre TNSA-2008 öncesindeki beş yıl için ölü doğum ve erken neonatal ölüm sayıları ile perinatal ölüm hızı verilmektedir. Araştırmadan önceki beş yıl içinde 7 ay ve daha fazla süren 3,490 gebelik beyan edilmiştir. Bu gebeliklerden 27’si ölü doğum; 40’ı da erken neonatal ölüm ile sonuçlanmıştır. Bu sayısal değerler Türkiye’deki perinatal ölüm hızının 1,000 ölü doğum ve canlı doğumda 19 olduğunu göstermektedir. TNSA-2003’de elde edilen binde 24 düzeyi dikkate alındığında, son beş yılda perinatal ölüm hızında azalma olduğu görülmektedir.

Perinatal ölüm hızının 40-49 yaş grubundaki kadınlar ile 20 yaşından küçük kadınlar arasında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Kısa aralıklarla meydana gelen gebelikler ile perinatal ölüm hızı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Onbeş aydan daha kısa aralıklarla meydana gelen gebeliklerdeki perinatal ölüm hızı, 15-26 ve 27-38 ay aralıklarla meydana gelen gebeliklere göre iki kat daha yüksektir. Perinatal ölümler kentsel yerleşim yerlerinde kırsal yerleşim yerlerine göre daha yüksektir. Tüm bölgeler içinde Batı’nın en yüksek perinatal ölüm hızına sahip olduğu görülmektedir. Yüksek eğitimli kadınlar düşük eğitimli kadınlara göre daha az perinatal ölüm deneyimine sahiptir. Refah düzeyi düşük olan hanelerde perinatal ölüm hızı diğer hanelere göre daha yüksektir.

Tablo 9.4 Perinatal ölümlülük

Temel özelliklere göre araştırmadan önceki beş yıllık dönemde ölü doğum ve erken neonatal ölüm sayısı, perinatal ölüm hızı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Ölü doğum sayısı ¹	Erken neonatal ölüm sayısı ²	Perinatal ölüm hızı ³	7 ay ve daha fazla süren gebeliklerin sayısı
Annenin doğumdaki yaşı				
<20	3	8	34	347
20-29	12	17	13	2,177
30-39	9	15	26	897
40-49	4	0	(51)	70
Önceki gebelik aralığı (ay)				
İlk gebelik	6	11	16	1,090
<15	0	9	28	315
15-26	3	6	15	561
27-38	3	2	14	403
39+	15	12	24	1,121
Yerleşim yeri				
Kent	20	30	20	2,496
Kır	7	10	17	995
Bölge				
Batı	18	12	25	1,191
Güney	3	5	18	444
Orta	1	10	14	742
Kuzey	0	0	(2)	197
Doğu	6	13	21	917
Seçilmiş NUTS 1 Bölgeleri				
İstanbul	9	3	21	557
Güneydoğu Anadolu	3	7	18	536
Annenin eğitimi				
Eğitimi yok/ilk. bitirmemiş	7	8	20	788
İlköğretim birinci kademe	16	26	25	1,707
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	4	6	9	995
Hanehalkı refah düzeyi				
En düşük	6	10	19	858
Düşük	7	13	24	824
Orta	5	6	16	714
Yüksek	2	7	14	581
En yüksek	7	4	22	513
Toplam	27	40	19	3,490

¹ Ölü doğumlar gebeliğin 7. ayından itibaren meydana gelen dölüt ölümleridir.

² Erken neonatal ölümler, canlı doğumdan itibaren 0-6 gün içinde meydana gelen ölümlerdir.

³ Ölü doğum sayısı ile erken neonatal ölümlerin toplamının 7 ve sonraki aylardaki gebeliklerin sayısına bölümüdür.

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 250'den az ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

9.5 Yüksek Riskli Doğurganlık Davranışı

Çocuğun ölüm olasılığı ile bazı doğurganlık davranışları arasında güçlü ilişkiler bulunduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Anneleri doğum sırasında “çok genç” ya da “çok yaşlı” olan, kısa bir doğum aralığından sonra doğan ya da anneleri çok fazla doğum yapmış olan bebekler ve çocuklar daha yüksek ölüm risklerine maruz kalmaktadır. Bu kısımdaki analizlerde, anneler doğum sırasında 18 yaşından küçük iseler “çok genç”, 34 veya daha yaşlı iseler “yaşlı” kategorilerinde yer almaktadır. Yüksek doğum sayısı, üç veya daha

fazla doğumdan (doğum sırası 4 ve daha fazla olanlar) sonra meydana gelen doğumlar için, kısa doğum aralığı da doğum aralığının 24 aydan kısa olduğu durumlar için kullanılmaktadır. Doğumların bu üç özelliğe göre sınıflandırılmaları sonrasında, bir doğum ya hiç bir risk kategorisine girmeyecek ya da risk kategorilerinden birisine yerleştirilecektir. Doğumda anne yaşının 18-34 olduğu ilk doğumlar dışında kalan tüm doğumlar için tüm yüksek risk kategorileri önlenabilir niteliktedir.

Tablo 9.5 Yüksek riskli doğurganlık davranışı			
Yüksek risk kategorilerine göre araştırmadan önceki beş yıl içinde doğan yüksek risk kategorisindeki çocukların yüzde dağılımı ve gebe kaldığı takdirde yüksek ölüm riski taşıyan doğum yapacak olan halen evli kadınların yüzde dağılımı, Türkiye 2008			
Risk kategorileri	Araştırmadan önceki 5 yıldaki doğumlar		Halen evli kadınların yüzde dağılımı ^a
	Doğumların yüzde dağılımı	Risk oranı	
Hiç bir risk kategorisinde değil	33.2	1.0	31.1 ^b
Kaçınılmaz risk kategorisi 18-34 yaşları arasındaki ilk doğumlar	31.8	1.4	7.4
Tek yüksek risk kategorisi			
Annenin yaşı <18	2.7	1.5	0.2
Annenin yaşı >34	3.8	0.2	20.9
Doğum aralığı <24 ay	8.2	3.1	7.3
Doğum sırası >3	11.2	1.5	6.1
Ara toplam	26.0	1.8	34.5
Çoklu yüksek risk kategorileri			
Yaş <18 ve doğum aralığı <24 ay ^c	0.1	0.0	0.1
Yaş >34 ve doğum aralığı <24 ay	0.3	0.0	0.4
Yaş >34 ve doğum sırası >3	4.1	3.3	22.8
Yaş >34 ve doğum aralığı <24 ay ve doğum sırası >3	0.7	8.3	0.9
Doğum aralığı <24 ay ve doğum sırası >3	3.9	3.5	2.7
Ara toplam	9.0	3.6	27.0
Herhangi bir yüksek risk kategorisi	35.0	2.3	61.4
Toplam	100.0	NA	100.0
Doğum/kadın sayısı	3,463	NA	6,999

^a Kadınlar araştırma sırasında gebe kalmaları durumunda doğum sırasında sahip olacakları statüye göre risk kategorilerine dahil edilmiştir. Bu kadınlar, araştırma sırasında yaşı 17 yıl 3 aydan küçük olanlar, yaşı 34 yıl ve 2 aydan büyük olanlar, son doğumunu 15 aydan daha kısa bir süre önce yapanlar ve son doğumları 3. veya daha sonraki doğumları olan kadınlardır.

^b Tüp ligasyonu yaptıran kadınlar dahil edilmiştir

^c Yaş <18 ve doğum sırası>3 olanlar dahil edilmiştir.

NA=Uygun değil.

Tablo 9.5, araştırmadan önceki beş yıl içinde meydana gelen doğumların ve araştırma sırasında evli olan kadınların risk kategorilerine göre yüzde dağılımlarının yanında ölen çocukların farklı risk kategorilerindeki görece ölüm risklerini göstermektedir. Bu tablonun amacı, doğurganlık davranışındaki değişimlerin bebek ve çocuk ölümleri üzerindeki azaltıcı etkisini göstermektir. Araştırmadan önceki son beş yıl içinde doğan çocuklardan araştırma

tarihine kadar ölenlerin oranını gösteren “risk oranı”, risk kategorilerinde yer alan çocuklar arasından ölenlerin oranının, hiç bir risk kategorisi içinde yer almayan çocuklar arasından ölenlerin oranına bölünmesiyle elde edilmektedir.

Araştırmadan önceki son beş yıl içinde doğan çocukların sadece üçte birinin herhangi bir yüksek risk kategorisinde olmadığı görülmektedir. Doğumların üçte birinden fazlası (yüzde 35) önlenabilir yüksek risk kategorilerinde yer almaktadır. Geriye kalan doğumların kaçınılmaz risk kategorisi olan, 18-34 yaş grubundaki annelerin ilk doğumları olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de meydana gelen doğumların yüzde 61’inin herhangi bir yüksek risk kategorisinde olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki her 10 doğumdan biri birden fazla; 3’ü ise sadece bir önlenabilir yüksek risk kategorisinde yer alarak yüksek ölüm riskine maruz kalmıştır. En sık karşılaşılan risk kategorileri, doğum sırasının üç ve daha fazla olduğu doğumlar (yüzde 11) ile doğum aralığının 24 aydan kısa olduğu doğumlar (yüzde 8) olduğu görülmektedir.

Genel olarak, risk oranları birden fazla risk kategorisinde bulunan çocuklar için sadece bir risk kategorisinde bulunan çocuklara göre daha yüksektir. Risk oranı en yüksek olan doğumların doğum sırasında yaşı 34’ten büyük olan, 24 aydan kısa aralıklarla doğum yapan ve 3 ve daha fazla doğum yapan kadınlardan olan çocuklar ile 24 aydan kısa aralıklarla doğum yapan ve 3 ve daha fazla doğum yapan kadınlardan olan doğumlar olduğu görülmektedir. Bu çocukların risk oranları hiç bir risk kategorisinde yer almayan çocuklara göre sırası ile 8 ve 4 kat daha fazladır. Doğumların sırası ile yüzde 1’i ve yüzde 3’ü bu kategorilerde yer alan annelerin çocuklarıdır.

Tablo 9.5’in son sütununda araştırma tarihinde halen evli olan kadınların gebe kalmaları halinde doğum sırasında dahil olacakları risk kategorilerine göre dağılımları gösterilmektedir. Bu sütunda yer alan bilgiler, aile planlamasını, gebelik riski altında olmama ve cinsel ilişkiden kaçınma durumlarını dikkate almayan bütünüyle varsayımsal bilgilerdir. Buna karşın, bu bilgiler yüksek riskli doğumların büyüklüğü hakkında önemli ip uçları vermektedir. TNSA-2008 sırasında evli olan kadınların yüzde 61’i, araştırma tarihinde gebe kalmaları halinde yüksek risk kategorilerinden birine dahil olacak bir çocuk doğuracaklardır. Doğumların yaklaşık dörtte birinin (yüzde 23) “çok yaşlı” ve “üç ve daha fazla çocuğu olan” kadınların doğumları olacağı görülmektedir. Sadece bir risk kategorisinde yer alan bir doğum yapma potansiyeli olan kadınların oranı (yüzde 35), birden fazla risk kategorisinde yer alan bir doğum yapma potansiyeli olan kadınlardan (yüzde 27) daha yüksektir.

Banu Akadlı Ergöçmen, Sabahat Tezcan ve Pelin Çağatay

Bu bölümde anne ve çocuk sağlığına yönelik hizmetlerin kullanımına ilişkin olarak TNSA-2008'den elde edilen bulgular verilmekte, özellikle de doğum öncesi bakım, doğum ve doğum sonrası bakım konularındaki sonuçlar sunulmaktadır. Bu bölümdeki bilgiler, üreme sağlığı hizmetlerinden yararlanmadıkları için risk altında olan grupların belirlenmesi, sağlık politikasında söz sahibi olanların bu hizmetlerin geliştirilmesine yönelik uygun stratejiler planlamaları ve bu uygulamaları yürütmeleri için kullanılabilir.

Burada verilen sonuçlar, araştırmadan önceki beş yıl içinde meydana gelen tüm canlı doğumlar için annelerden toplanan bilgilere dayanmaktadır. Doğum sonrası bakıma ilişkin sorular ise ilk defa bu araştırma kapsamında ve araştırma tarihinden önceki beş yılda meydana gelen son canlı doğumlar için sorulmuştur.

Doğum öncesi bakım, doğum öncesi bakımı sunan kişiyi, bakım sayısını, doğum öncesi bakımda verilen hizmetleri ve bakım için ilk kez gidildiğindeki gebelik süresini içermektedir. Doğum hizmetleri, doğuma yardım eden kişiyi, doğumun şeklini ve doğumun gerçekleştiği yeri; doğum sonrası bakım hizmetleri ise doğum sonrası ilk sağlık kontrolünün doğumdan ne kadar zaman sonra yapıldığını ve bu bakımı sunan kişiyi kapsamaktadır.

10.1 Doğum Öncesi Bakım

Tablo 10.1, araştırmadan önceki beş yıl içinde canlı doğum yapmış olan kadınların son canlı doğumlarında, gebelik sırasında alınan doğum öncesi bakımı sağlayan kişiye ve kadının bazı temel özelliklerine göre yüzde dağılımlarını göstermektedir. Doğum öncesi bakımı sağlayan kişiye ilişkin bilgi toplanırken, cevaplayıcının bir gebelik için farklı kişilerden doğum öncesi bakım aldığına dair bilgi vermesi durumunda, görüşmecilerin verilen tüm cevapları kaydetmeleri istenmiştir. Ancak bu bilginin tablolaştırılma aşamasında, birden fazla kişinin belirtildiği durumlarda, sadece en nitelikli kişi değerlendirmeye alınmıştır. Bu sonuçlar incelenirken, doğum öncesi bakım hizmetlerinin kalitesinin yansıtılmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 10.1'de görüldüğü gibi, kadınların yüzde 92'si araştırma tarihinden önceki son beş yıl içinde gerçekleşen en son doğumlarında en az bir kez sağlık personelinin (doktor ve hemşire/ebe) doğum öncesi bakım almış olup bu kadınların neredeyse tamamına yakını (yüzde 90) doğum öncesi bakımı doktordan almıştır.

Bu sonuçlar TNSA-2003 sonuçları ile karşılaştırıldığında, doğum öncesi bakımın kapsamında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Beş yıllık dönem içerisinde, en son doğumda

doğum öncesi bakım alma oranı yüzde 81'den yüzde 92'ye yükselmiştir. Bu da, doğum öncesi hiçbir bakım almayan kadınların oranında yaklaşık olarak yüzde 50'lik bir azalmaya işaret etmektedir.

Doğum öncesi bakım genel olarak yüksek seviyelerdedir. Ancak, Tablo 10.1'deki sonuçlar, sağlık personelinin doğum öncesi bakım alınmasında kadınların bazı temel özelliklerine göre farklılıklar olduğunu göstermektedir. Anne olma yaşı dikkate alındığında, genç kadınlar (yüzde 92-93), 35 yaş üzeri kadınlara (yüzde 86) göre daha yüksek oranlarda doğum öncesi bakım almışlardır. Doğum sırasına göre bakıldığında ise daha belirgin farklılıklar görülmektedir. Kadınların neredeyse tamamı (yüzde 96), ilk çocuklarına gebelikleri sırasında doktordan (yüzde 96) ve hemşireden/ebeden (yüzde 2) doğum öncesi bakım almışlardır. Ancak, doğum sırası büyüdükçe eğitilmiş sağlık personelinin doğum öncesi bakım alan kadınların oranı belirgin bir şekilde azalmaktadır. Bu oran, altıncı veya daha sonraki bir sırada doğan çocuklarda yüzde 72 düzeyindedir.

Doğum öncesi bakımda, yerleşim yerine ve bölgelere göre de farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal alanlarda doğum öncesi bakım almayan kadınların yüzdesi, ülke ortalamasının iki katından daha fazladır ve kentsel alanlarda yaşayan kadınların neredeyse üç katıdır. 2003-2008 yılları arasında doğum öncesi bakımın kapsamında önemli ilerlemeler olmasına rağmen, Doğu bölgesi ile diğer bölgeler arasındaki fark, hala göreceli olarak büyüktür. Doğum öncesi bakımın kapsamı, Doğu bölgesi (yüzde 79) hariç diğer bölgelerde yüzde 90'ın üzerindedir. NUTS 1 bölgelerine göre bakıldığında, doğum öncesi bakım Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu'da en düşük düzeylerde (sırasıyla yüzde 73, yüzde 76 ve yüzde 82).

Doğum öncesi bakım hizmetlerinin kullanımı ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, son canlı doğumda doğum öncesi bakım alanların oranı da artmaktadır. En az lise eğitimi almış kadınların neredeyse tamamı doğumlarında bir sağlık personelinin doğum öncesi bakım almışken, hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlar, 10 doğumun 8'inde doğum öncesi bakım almıştır. Benzer bir ilişki refah düzeyinde de görülmektedir. En düşük refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınların (yüzde 76) doğum öncesi bakım alma olasılığı orta ve daha yüksek refah düzeyindeki kadınlara (yüzde 98 üstü) göre daha düşüktür.

Tablo 10.1 Doğum öncesi bakım

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda canlı doğumu olan 15-49 yaşlarındaki kadınların son canlı doğumda doğum öncesi bakım alınan kişi ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı ile sağlık personelinin doğum öncesi bakım alanların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Doktor	Hemşire/ ebe	Geleneksel ebe	Doğum öncesi bakım almamış	Cevapsız	Toplam	Sağlık personelinden doğum öncesi bakım alanların yüzdesi	Kadın sayısı
Doğumda anne yaşı								
<20	88.2	3.8	0.0	8.0	0.0	100.0	92.0	221
20-34	90.2	2.4	0.0	7.1	0.2	100.0	92.7	2,273
35-49	84.6	1.7	0.0	13.4	0.3	100.0	86.3	274
Doğum sırası								
1	95.9	2.2	0.0	1.6	0.2	100.0	98.2	896
2-3	90.8	1.9	0.0	7.1	0.1	100.0	92.7	1,340
4-5	79.7	3.6	0.0	16.7	0.0	100.0	83.3	362
6+	66.0	6.3	0.0	26.9	0.8	100.0	72.3	171
Yerleşim yeri								
Kent	93.0	1.7	0.0	5.0	0.2	100.0	94.7	2,049
Kır	79.4	4.7	0.0	15.7	0.1	100.0	84.2	719
Bölge								
Batı	94.7	2.1	0.0	3.1	0.0	100.0	96.9	1,004
Güney	93.6	1.0	0.0	5.1	0.3	100.0	94.6	354
Orta	90.8	3.6	0.1	5.2	0.2	100.0	94.4	627
Kuzey	91.4	4.3	0.0	4.2	0.0	100.0	95.8	165
Doğu	76.8	2.3	0.0	20.5	0.5	100.0	79.1	619
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	95.1	0.6	0.0	4.3	0.0	100.0	95.7	472
Batı Marmara	95.3	3.1	0.0	1.7	0.0	100.0	98.3	79
Ege	92.8	4.1	0.0	3.1	0.0	100.0	96.9	346
Doğu Marmara	95.3	2.2	0.0	1.9	0.6	100.0	97.6	252
Batı Anadolu	89.2	4.4	0.0	6.3	0.0	100.0	93.7	287
Akdeniz	93.6	1.0	0.0	5.1	0.3	100.0	94.6	354
Orta Anadolu	89.0	4.3	0.4	6.2	0.0	100.0	93.3	145
Batı Karadeniz	95.4	3.3	0.0	1.3	0.0	100.0	98.7	148
Doğu Karadeniz	88.8	3.4	0.0	7.8	0.0	100.0	92.2	65
Kuzeydoğu Anadolu	70.2	2.7	0.0	26.1	1.0	100.0	72.9	92
Ortadoğu Anadolu	74.3	1.8	0.0	23.7	0.3	100.0	76.0	176
Güneydoğu Anadolu	79.8	2.4	0.0	17.4	0.4	100.0	82.2	352
Eğitim								
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	74.4	3.8	0.0	21.5	0.3	100.0	78.3	541
İlköğretim birinci kademe	90.5	2.8	0.0	6.5	0.2	100.0	93.2	1,365
İlköğretim ikinci kademe	95.4	1.7	0.0	2.9	0.0	100.0	97.1	272
Lise ve üzeri	98.4	0.9	0.0	0.5	0.2	100.0	99.3	591
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	71.6	4.4	0.0	23.5	0.4	100.0	76.1	572
Düşük	87.3	3.3	0.1	9.2	0.1	100.0	90.6	635
Orta	96.7	1.9	0.0	1.3	0.2	100.0	98.5	597
Yüksek	95.8	2.2	0.0	2.0	0.0	100.0	98.0	497
En yüksek	98.6	0.0	0.0	1.1	0.3	100.0	98.6	466
Toplam	89.5	2.5	0.0	7.8	0.2	100.0	92.0	2,768

Not: Doğum öncesi bakım için birden fazla kişi belirtilmişse sadece en nitelikli olan değerlendirilmeye alınmıştır.

10.2 Doğum Öncesi Bakımların Zamanlaması ve Sayısı

Doğum öncesi bakımın gebeliğin erken dönemlerinde başlatılması, gebeliğin olumsuz sonuçlanmasını önlemekte daha yararlı ve etkili olmaktadır. Doğum öncesi bakım için ilk ziyaret, gebeliğin üçüncü ayından önce yapılmalıdır. Gebeliğin erken belirlenmesi, kadının genel sağlık durumunun değerlendirilmesi ve normal olmayan herhangi bir durumun daha kolay ve erken teşhis edilmesi açısından yararlıdır. Doğum öncesi bakımların toplam sayısı da, doğum öncesi bakımın yeterliliğini değerlendirme açısından önemli bir göstergedir. Tavsiye edilen gebeliği önleyici bakım programı, gebeliğin 7. ayna kadar (ilk 28 hafta boyunca) her ay, daha sonra 36. haftaya kadar iki haftada bir ve daha sonra 40. haftaya veya doğuma kadar her hafta şeklindedir. Bu da gebelik süresince en az 10 doğum öncesi bakım anlamına gelmektedir.

Tablo 10.2’de araştırma tarihinden önceki beş yıl içinde yapılan son doğumda, sağlık personeline yapılan doğum öncesi bakım ziyaretlerinin sayısına ve zamanına ilişkin bilgi yerleşim yerine göre verilmektedir. Türkiye’de kadınların yaklaşık dörtte üçü, dört veya daha fazla sayıda doğum öncesi bakım almışlardır. TNSA-2003 ve TNSA-2008 arasındaki dönemde kırsal alanda yaşayan kadınların doğum öncesi bakım sayısında belirgin gelişmeler gözlenmiştir. TNSA-2008’de kırsal yerleşimlerde dört veya daha fazla sayıda doğum öncesi bakım alan kadınların yüzdesinin TNSA-2003’deki değerin 1.5 katından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak, dört veya daha fazla bakım alan kadınların oranında kentsel ve kırsal alanlar arasında önemli farklılıklar hala mevcuttur (sırasıyla yüzde 80 ve yüzde 55).

Doğum öncesi bakımın zamanlamasına göre bakıldığında, araştırma tarihinden önceki beş yıl içinde yapılan doğumların sonucunda kadınların yüzde 87’si gebeliğin altıncı ayından önce doğum öncesi bakım almışlardır. Yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar dikkate alındığında, altıncı aydan önce doğum öncesi bakım alan kadınların oranı kentlerde yüzde 91 iken kırsal yerleşim yerlerinde yüzde 76’dır. Bu da doğum öncesi bakımın düzeyinde TNSA-2003’den (ülke genelinde yüzde 71, kentsel alanlarda yüzde 80 ve kırsal alanlarda yüzde 52) bu yana geçen süre içinde gözle görülür bir artışın olduğunu göstermektedir. TNSA-2003 ile karşılaştırıldığında TNSA-2008 sonuçları, sadece doğum öncesi bakım alan kadınların sayısının artmadığını, aynı zamanda kadınların doğum öncesi bakımın erken dönemde yapılmasının öneminin daha fazla farkında olduklarını göstermektedir.

Yalnızca doğum öncesi bakım alınan gebelikler dikkate alındığında, Türkiye’de ilk ziyarette ortanca gebelik süresi 2.2 aydır. Kırsal alanlarda (2.8 ay) yaşayan kadınlar ortalama olarak kentlerde (2.0 ay) yaşayan kadınlara kıyasla doğum öncesi bakım almaya daha geç başlamaktadırlar.

Tablo 10.2 Doğum öncesi bakım sayısı ve ilk ziyaret zamanı

15-49 yaşlarındaki kadınların araştırma tarihinden önceki son beş yılda gerçekleşen son canlı doğumlarında doğum öncesi bakım sayısına, ilk bakımın gebeliğin kaçınıcı ayında yapıldığına ve doğum öncesi bakım alan kadınların ilk ziyarette ortanca gebelik süresine ve yerleşim yerine göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Doğum öncesi bakım sayısı ve bakımda gebelik süresi	Yerleşim yeri		
	Kent	Kır	Toplam
Doğum öncesi bakım sayısı			
Doğum öncesi bakım yok	5.0	15.7	7.8
1	3.1	7.7	4.3
2-3	11.1	21.4	13.8
4+	80.4	54.8	73.7
Bilmiyor/cevapsız	0.4	0.3	0.4
Toplam	100.0	100.0	100.0
Doğum öncesi bakım için ilk ziyarette gebelik ayı			
Doğum öncesi bakım yok	5.0	15.7	7.8
<4	78.9	60.8	74.2
4-5	11.7	15.1	12.5
6-7	3.4	5.7	4.0
8+	0.8	2.5	1.2
Bilmiyor/cevapsız	0.2	0.2	0.2
Toplam	100.0	100.0	100.0
Kadın sayısı	2,049	719	2,768
İlk ziyarette ortanca gebelik süresi (doğum öncesi bakım alanlar için)			
	2.0	2.8	2.2
Doğum öncesi bakım alan kadın sayısı	1,942	605	2,547

10.3 Doğum Öncesi Bakım Sırasında Yapılan Testler ve Ölçümler

Gebelik komplikasyonları anne ölümlerinin, erken neonatal ölümlerin ve morbiditenin önemli nedenleridir. Bu nedenle, güvenli anneliği sağlama konusunda doğum öncesi bakımın etkili olması, bu kontroller sırasında olası komplikasyonları belirlemek için yapılan testlere ve ölçümlere dayanmaktadır. Alınan doğum öncesi bakıma ilişkin bilgi toplamak için TNSA-2008'de, kadınlara araştırma tarihinden önceki beş yıldaki son doğumda gebelik öncesi bakım ziyaretleriyle ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. En az bir kez doğum öncesi bakım alan kadınlara, bu bakımların herhangi birinde tartılıp tartılmadıkları, tansiyona bakılıp bakılmadığı, idrar ve kan tahlili yapıp yapılmadığı, ultrason çekilip çekilmediği ve dışardan karnın elle muayenesinin

yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Bunlara ek olarak, doğum öncesi bakım alıp almadıklarına bakılmaksızın, gebelik sırasında demir hapı kullanıp kullanmadıkları da sorulmuştur.

Tablo 10.3, doğum öncesi bakım alan kadınların yüzde 92'sinin tansiyonunun ölçüldüğünü göstermektedir. Tansiyon ölçümü, anneler için doğum öncesi bakımda yapılan en önemli kontrollerden birisidir. İdrar ve kan tahlili yapılan kadınların oranı, sırasıyla yüzde 82 ve yüzde 86'dır. Kadınların yüzde 96'sında doğum öncesi ziyaretlerin en az birinde ultrason çekilmiştir. Kadınların yüzde 83'ünün de kilosu ölçülmüştür. Tablo 10.3'de verilen ölçümler veya testler ile kıyaslandığında, doğum öncesi bakım sırasında yapılan karnın dışardan muayene oranının daha düşük (yüzde 74) olduğu görülmüştür. Doğum öncesi bakım alan ve almayan kadınlar birlikte düşünüldüğünde, yüzde 80'i demir hapı kullandıklarını bildirmişlerdir. Genel olarak, yukarıda belirtilen tüm hizmetlerin kullanımına ilişkin değerler TNSA-2008'de, TNSA-2003'teki değerlere göre belirgin bir şekilde daha yüksektir.

Doğum öncesi bakımla ilgili olarak çeşitli testleri ve ölçümleri yaptırdığını söyleyen kadınların oranında yaşa göre farklılıklar çok büyük değildir. Yaşları 20-34 arasında olan kadınlarda, yaşları daha ileri veya daha genç olan kadınlara göre, idrar tahlili ve karnın dışardan elle muayenesi hariç doğum öncesi bakım sırasındaki diğer tüm testlerin ve ölçümlerin daha fazla yapıldığı görülmektedir. Doğum sırası ile doğum öncesi bakım esnasındaki test ve ölçümlerin yapılmasının negatif bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. İlk çocuğuna gebe olan kadınlarda, doğum öncesi bakımdaki tüm test ve ölçümlerin yapılma (karnın dışardan elle muayenesi hariç) olasılığı daha fazladır.

Yerleşim yerine göre farklılıklar açısından bakıldığında, kentte yaşayan kadınlara kırdaki yaşayan kadınlara göre doğum öncesi bakımın test ve ölçümlerinin yapılma olasılığı daha fazladır. Bölgesel farklılaşma, 2003 yılına göre daha az olsa da, farklılıklar hala söz konusudur. Doğum öncesi bakım hizmetlerinden en az yararlanan kadınlar Doğu bölgesindedir. Özellikle de demir hapı kullanımının seviyesi Doğu bölgesinde yaşayan kadınlarda, diğer bölgelerdeki kadınlara göre belirgin bir şekilde düşüktür (yüzde 61'e karşılık yüzde 83 ve üzeri). NUTS 1 bölgeleri arasında da, ultrason hariç doğum öncesi bakım hizmetlerini oluşturan diğer test ve ölçümlerin çoğu için en düşük yüzdeler Güneydoğu'da gözlenmektedir. Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu demir hapının en az kullanıldığı bölgelerdir (sırasıyla yüzde 53 ve yüzde 57).

Beklendiği gibi, eğitim ve refah düzeyi ile doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma olasılığı arasında pozitif bir ilişki vardır. Eğitim ve refah düzeyindeki farklılıklar ultrason için en az iken, en çok farklılık kilo ölçümü ve demir takviyesinde gözlenmektedir.

Tablo 10.3 Doğum öncesi bakım sırasında yapılan testler ve ölçümler

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda canlı doğumu olan ve son doğumda doğum öncesi bakım almış olan kadınların doğum öncesi bakımın içeriğine ve temel özelliklere göre yüzdesi, ile araştırma tarihinden önceki son beş yılda canlı doğumu olan ve son gebelik sırasında demir haptı almış olan kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Doğum öncesi bakım almış kadınlar arasında						Doğum öncesi bakım alan kadın sayısı	Demir haptı aldı	Kadın sayısı
	Kilo ölçüldü	Tansiyon ölçüldü	İdrar tahlili yapıldı	Kan tahlili yapıldı	Ultrason çekildi	Dışardan muayene			
Doğumda anne yaşı									
<20	79.2	91.2	84.3	85.1	96.4	73.3	204	72.5	221
20-34	83.6	92.4	82.3	86.2	96.5	74.3	2,107	81.7	2,273
35-49	78.9	91.3	78.9	83.2	93.0	74.8	237	70.9	274
Doğum sırası									
1	88.1	94.9	86.9	91.1	98.5	74.4	879	88.8	896
2-3	85.2	92.4	83.5	87.2	97.1	75.9	1,243	80.5	1,340
4-5	69.5	88.3	71.4	73.1	91.0	69.9	302	69.7	362
6+	53.8	81.6	61.2	64.7	82.7	68.3	123	50.7	171
Yerleşim yeri									
Kent	86.0	93.3	84.1	88.2	97.3	74.3	1,942	83.5	2,049
Kır	72.7	88.9	76.1	78.2	92.6	74.4	605	69.7	719
Bölge									
Batı	91.8	96.4	87.5	91.0	97.9	78.5	972	85.6	1,004
Güney	84.8	93.1	80.3	85.4	95.6	73.0	335	82.6	354
Orta	89.9	94.2	86.4	88.4	98.4	75.2	592	87.1	627
Kuzey	87.4	97.1	88.7	91.8	96.3	68.0	158	82.6	165
Doğu	53.5	79.5	65.8	70.8	90.3	67.8	490	61.3	619
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	90.2	94.7	86.3	90.2	99.4	77.4	452	82.7	472
Batı Marmara	95.5	99.1	87.3	93.8	97.4	89.2	78	88.3	79
Ege	87.5	94.5	84.9	86.8	96.4	79.2	336	87.1	346
Doğu Marmara	94.7	97.0	88.6	93.3	97.9	73.4	245	89.5	252
Batı Anadolu	91.4	96.8	89.1	91.2	98.5	71.7	269	86.8	287
Akdeniz	84.8	93.1	80.3	85.4	95.6	73.0	335	82.6	354
Orta Anadolu	93.2	94.9	83.9	86.1	98.3	78.7	136	84.9	145
Batı Karadeniz	90.0	94.9	91.9	91.8	96.4	73.6	147	87.0	148
Doğu Karadeniz	84.4	98.8	88.6	92.3	96.9	70.6	60	79.5	65
Kuzeydoğu Anadolu	72.7	89.5	80.2	81.6	89.9	81.8	67	56.8	92
Ortadoğu Anadolu	54.3	83.2	71.0	75.0	88.2	68.9	134	53.2	176
Güneydoğu Anadolu	48.8	75.4	60.0	66.4	91.4	64.0	289	66.6	352
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	57.7	82.3	67.7	70.3	88.1	71.3	423	57.3	541
İlköğretim birinci kademe	84.1	92.9	81.6	84.7	96.6	74.0	1,273	81.7	1,365
İlköğretim ikinci kademe	86.5	93.1	84.3	90.4	99.3	72.1	264	88.2	272
Lise ve üzeri	96.6	97.7	92.8	97.3	99.6	78.1	587	92.8	591
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	62.6	82.0	71.1	72.0	87.2	68.7	435	61.8	572
Düşük	74.4	88.2	73.7	79.7	96.4	78.4	576	74.8	635
Orta	87.9	95.5	82.1	87.0	96.9	70.4	589	87.7	597
Yüksek	91.2	95.7	91.3	93.7	99.3	75.9	487	88.4	497
En yüksek	97.1	99.1	93.7	96.8	100.0	77.7	460	90.1	466
Toplam	82.8	92.2	82.2	85.8	96.2	74.3	2,547	79.9	2,768

10.4 Doğumun Yapıldığı Yer

TNSA-2008’de, araştırma tarihinden önceki beş yıl içinde doğmuş olan tüm çocuklar için, doğumun yapıldığı yer hakkında bilgi toplanmıştır. Buna ilişkin sonuçlar Tablo 10.4’te temel özelliklere göre verilmektedir. TNSA-2003’te yüzde 78 olan sağlık kuruluşunda gerçekleşen doğum oranı, TNSA-2008 sonuçlarına göre ülke genelinde yüzde 90 olarak bulunmuştur. Kadınların doğumlarını kamu sektörüne bağlı sağlık kuruluşlarında gerçekleştirmeleri olasılığı, özel sektörde gerçekleştirilme olasılığının üç katından daha fazladır (sırasıyla yüzde 70 ve yüzde 20).

Alt gruplardaki farklılıklar açısından değerlendirildiğinde, 35 yaşın altında olan kadınların (yüzde 90), yaşları daha ileri olan kadınlara (yüzde 84) kıyasla doğumlarını bir sağlık kuruluşunda yapma olasılıklarının daha fazla olduğu görülmektedir. Doğum sırası yükseldikçe doğumunu sağlık kuruluşunda yapan kadınların yüzdesi azalmaktadır. Kadınların yüzde 96’sı ilk çocuklarını bir sağlık kuruluşunda doğururken bu oran doğum sırası altı ve daha fazla olan kadınlarda yüzde 61’e gerilemektedir. Ayrıca, doğum öncesi bakım sayısı ile sağlık kuruluşunda doğum yapma olasılığı arasında pozitif bir ilişki vardır. Dört veya daha fazla sayıda doğum öncesi bakım alan kadınlar, doğumlarının neredeyse tamamını bir sağlık kuruluşunda yapmıştır (yüzde 97). Diğer taraftan, doğum öncesi bakım alınmaması durumunda doğumların evde gerçekleşme olasılığı artmaktadır (yüzde 34).

Doğumların beşte birinin evde gerçekleştiği kırsal alanlara kıyasla kentsel alanlarda (yüzde 94) sağlık kuruluşunda gerçekleşen doğumlar daha yaygındır. Sağlık kuruluşunda yapılan doğumların oranı, Doğu bölgesi (yüzde 72) hariç diğer tüm bölgelerde ülke ortalamasının üstündedir. Sağlık kuruluşunda yapılan doğumlar açısından Orta Anadolu bölgesi (yüzde 98) en yüksek orana sahip olup bunu Batı ve Kuzey bölgesi (yüzde 96) takip etmektedir. NUTS 1 bölgelerine göre bakıldığında, Batı Marmara’da doğumların tamamı sağlık kuruluşunda gerçekleşmiştir. Ortadoğu, Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri ise sağlık kuruluşunda meydana gelen doğumların yüzdesinin en düşük olduğu bölgelerdir (yüzde 65, yüzde 75 ve yüzde 76).

Eğitim ve refah düzeyi ile sağlık kuruluşunda doğum yapmak pozitif bir ilişki içindedir. Sağlık kuruluşunda yapılan doğumların oranı en düşük eğitim ve refah düzeyine sahip kadınlar arasında yüzde 71 iken, en yüksek refah düzeyine sahip kadınlar ile eğitimli kadınlarda bu oran neredeyse yüzde 100 olmaktadır.

Doğumların yapıldığı sağlık kuruluşuna göre incelendiğinde, İstanbul’da doğumların çoğunluğu özel sektöre bağlı sağlık kuruluşlarında yapılmaktadır (yüzde 58). Eğitim ve refah düzeyinin artması ile birlikte özel sektörü tercih edenlerin oranı da artmaktadır. En az lise mezunu olan kadınların yüzde 40’ı ile en yüksek refah düzeyine sahip kadınların yüzde 49’u özel sektörde yer alan bir sağlık kuruluşunda doğum yapmayı tercih etmektedirler. Diğer taraftan, en düşük eğitim ve refah düzeyine sahip olan kadınların, Tablo 10.4’te verilen diğer tüm alt gruplardaki kadınlarla karşılaştırıldığında, özel sektörde doğum yapma olasılıkları çok düşüktür (sırasıyla yüzde 9 ve yüzde 4).

Tablo 10.4 Doğumun yapıldığı yer

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda yapılan doğumların doğumun yapıldığı yere ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı ile sağlık kuruluşunda gerçekleşen doğumların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Sağlık kuruluşu			Evde	Diğer	Cevapsız	Toplam	Sağlık kuruluşunda gerçekleşen doğumların yüzdesi	Doğum sayısı
	Kamu sektörü	Özel sektör							
Doğumda anne yaşı									
<20	75.0	13.7	10.4	0.0	1.0	100.0	88.6	344	
20-34	69.1	21.4	9.2	0.2	0.2	100.0	90.4	2,811	
35-49	68.3	16.2	13.5	0.0	2.1	100.0	84.4	308	
Doğum sırası									
1	71.7	24.2	3.9	0.0	0.2	100.0	95.9	1,214	
2-3	71.8	20.4	7.3	0.2	0.4	100.0	92.2	1,563	
4-5	65.3	14.3	18.8	0.6	1.0	100.0	79.6	448	
6+	52.1	8.7	38.1	0.2	0.9	100.0	60.9	237	
Yerleşim yeri									
Kent	68.9	25.1	5.4	0.1	0.5	100.0	94.0	2,475	
Kır	71.3	7.7	20.4	0.3	0.3	100.0	79.0	988	
Bölge									
Batı	59.9	36.1	3.3	0.2	0.5	100.0	96.0	1,174	
Güney	74.0	18.2	7.2	0.2	0.4	100.0	92.2	441	
Orta	86.3	12.0	1.2	0.0	0.5	100.0	98.3	741	
Kuzey	89.3	6.3	3.9	0.0	0.5	100.0	95.6	197	
Doğu	62.1	10.2	27.2	0.2	0.3	100.0	72.2	911	
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	36.9	58.3	4.3	0.0	0.5	100.0	95.2	548	
Batı Marmara	89.5	10.5	0.0	0.0	0.0	100.0	100.0	88	
Ege	82.4	13.4	3.3	0.4	0.6	100.0	95.8	427	
Doğu Marmara	80.7	17.6	0.6	0.5	0.5	100.0	98.4	275	
Batı Anadolu	86.0	12.3	1.2	0.0	0.6	100.0	98.3	345	
Akdeniz	74.0	18.2	7.2	0.2	0.4	100.0	92.2	441	
Orta Anadolu	77.7	19.6	2.8	0.0	0.0	100.0	97.2	177	
Batı Karadeniz	90.9	5.3	3.2	0.0	0.6	100.0	96.3	172	
Doğu Karadeniz	92.1	5.1	2.8	0.0	0.0	100.0	97.2	79	
Kuzeydoğu Anadolu	72.8	2.7	23.4	0.0	1.1	100.0	75.5	128	
Ortadoğu Anadolu	59.2	6.1	33.6	0.6	0.4	100.0	65.3	250	
Güneydoğu Anadolu	60.8	13.9	25.2	0.1	0.1	100.0	74.7	533	
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	62.2	9.0	28.3	0.3	0.2	100.0	71.2	781	
İlköğretim birinci kademe	74.9	18.0	6.2	0.2	0.7	100.0	92.9	1,691	
İlköğretim ikinci kademe	80.9	16.6	2.4	0.0	0.0	100.0	97.6	322	
Lise ve üzeri	59.3	40.3	0.3	0.0	0.2	100.0	99.6	669	
Doğum öncesi bakım sayısı¹									
Doğum öncesi bakım yok	60.0	5.1	33.8	1.1	0.0	100.0	65.1	216	
1-3	76.2	9.7	13.8	0.3	0.0	100.0	85.9	501	
4+	70.7	26.6	2.6	0.0	0.1	100.0	97.2	2,041	
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	66.2	4.3	28.5	0.6	0.4	100.0	70.5	852	
Düşük	78.5	13.4	7.7	0.0	0.5	100.0	91.8	818	
Orta	76.8	19.7	2.9	0.1	0.6	100.0	96.4	709	
Yüksek	70.1	28.7	0.9	0.0	0.3	100.0	98.8	579	
En yüksek	50.3	48.5	0.9	0.0	0.3	100.0	98.9	506	
Toplam	69.6	20.1	9.7	0.2	0.4	100.0	89.7	3,463	

¹Sadece araştırma tarihinden önceki son beş yılda yapılan en son doğumu içermektedir.

10.5 Doğum Sırasında Yardım Eden Kişi

Doğum sırasında eğitimli sağlık personelinden yardım almak, anne ölümlerini ve neonatal ölümleri önleme açısından büyük önem taşımaktadır. Kadının doğum sırasında aldığı yardım büyük ölçüde doğumun yapıldığı yer ile ilişkilidir. Sağlık kuruluşu dışında gerçekleşen doğumlarda doktor veya eğitimli sağlık personelinden yardım alma olasılığı düşüktür. Tablo 10.5'te gösterildiği gibi, eğitimli sağlık personeli yardımı ile gerçekleşen son beş yıldaki tüm doğumların oranı ülke genelinde yüzde 91'dir. Bu oran, TNSA-2003'te yüzde 83'tür. On doğumun altısından fazlası doktor, dörtte birinden biraz fazlası hemşire/ebe ve yüzde 8'i de geleneksel ebe veya akraba/arkadaş yardımıyla gerçekleşmiştir.

Doğumda eğitimli sağlık personelinden yardım alma olasılığı Tablo 10.4'teki temel özelliklere göre farklılık göstermektedir. İleri yaşlardaki kadınların sağlık personelinden yardım alma olasılıkları 35 yaşın altında olan kadınlara kıyasla biraz daha düşüktür. Doğum sırasının yükselmesiyle birlikte tıbbi yardım alınan doğumların oranı da hızla düşmektedir. İlk çocuklarda yüzde 97 olan bu oran, doğum sırası altı ve daha fazla olanlar için yüzde 65'tir. Ayrıca, kentlerde yaşayan kadınların doğumlarını doktor yardımı ile yapma olasılıkları, kırsal yerleşimde yaşayan kadınlara kıyasla daha fazladır (sırasıyla yüzde 96 ve yüzde 80). Doğu bölgesinde yaşayan, eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlar ile en düşük refah seviyesine sahip olan kadınların doğum sırasında tıbbi yardım alma olasılıkları oldukça azalmaktadır. Öte yandan, en yüksek refah düzeyine sahip kadınlar ile lise ve üzeri eğitimi olan kadınların doğumlarının neredeyse tamamı sağlık personeli yardımı ile gerçekleşmiştir. NUTS 1 bölgeleri arasında Ortadoğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu'da tıbbi destek alınan doğumların oranı ülke ortalamasının çok altında kalmaktadır.

Doğuma yardımcı olan kişiler açısından da bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Doğu'da –özellikle de Güneydoğu Anadolu'da- doktor yardımıyla yapılan doğumların yüzdesi (sırasıyla yüzde 33 ve yüzde 29) ebe/hemşirenin (sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 49) bulunduğu doğumlara göre daha düşüktür. Doğum sırasında alınan tıbbi destek ile doğumun yapıldığı yer birbiriyle yakından ilişkilidir. Sağlık kuruluşu dışında gerçekleşen doğumların neredeyse hiçbirinde doktor yardımı alınmamıştır ve sadece yüzde 16'sında hemşire/ebe bulunmuştur. Geleneksel ebe veya akraba/arkadaş yardımıyla yapılan doğumların oranı, doğum sırası 6 veya daha fazla olan çocuklar arasında (yüzde 34), kırsal alanlarda (yüzde 19), Doğu (yüzde 24) ve Ortadoğu Anadolu (yüzde 33) bölgesi ile en düşük refah (yüzde 25) ve eğitim düzeyinde (yüzde 25) en yüksektir.

Türkiye'de sezaryen ile doğum oldukça yaygındır. Son beş yılda meydana gelen tüm doğumların yüzde 37'si sezaryen ile yapılmıştır. Sezaryen ile doğum hızı, TNSA-2003'e (yüzde 21) göre büyük ölçüde yükselmiştir. Sezaryen ile doğum yapma olasılığı annenin yaşıyla birlikte artarken çocuğun doğum sırasıyla da azalmaktadır. İlk doğumların yüzde 45'i sezaryen ile yapılmıştır. Kentlerde yaşayan kadınlar (yüzde 42) arasında kırsal bölgelere (yüzde 24) göre sezaryen daha yaygındır. Sezaryen ile yapılan doğumlar, Doğu bölgesi (yüzde 16) hariç tüm bölgelerde yüzde 40 ve üzeridir. Sezaryen ile doğum hızı, eğitim ve refah düzeyiyle birlikte artmaktadır. En yüksek eğitim ve refah düzeyinde yüzde 60 veya üzeri olan sezaryen oranı, en düşük eğitim ve refah düzeyinde sezaryenle gerçekleşen doğumların üç katından daha fazladır.

Tablo 10.5 Doğum sırasında yardım eden kişi

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda yapılan canlı doğumların, doğuma yardım eden kişi ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı ile sağlık personeli yardımıyla gerçekleşen doğumların ve sezaryenle yapılan doğumların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Doğum sırasında yardımcı olan kişi						Toplam	Sağlık personelinin yardımcı olduğu doğumların yüzdesi ¹	Sezaryen ile yapılan doğumların yüzdesi	Doğum sayısı
	Doktor	Hemşire/ ebe	Geleneksel ebe	Akraba/ diğer	Hiç kimse	Bilmiyor/ cevapsız				
Doğumda anne yaşı										
<20	60.1	30.4	5.3	2.7	0.4	1.2	100.0	90.4	26.6	344
20-34	64.4	27.4	3.4	4.3	0.4	0.2	100.0	91.8	37.0	2,811
35-49	65.6	22.0	4.0	6.9	0.3	1.2	100.0	87.6	45.4	308
Doğum sırası										
1	73.2	23.7	1.9	0.8	0.1	0.2	100.0	96.9	44.6	1,214
2-3	66.3	26.9	3.2	3.0	0.4	0.3	100.0	93.2	37.7	1,563
4-5	47.0	36.2	5.4	9.7	0.7	1.0	100.0	83.2	21.9	448
6+	34.7	30.0	12.4	21.1	0.9	0.9	100.0	64.7	18.3	237
Doğumun yapıldığı yer										
Sağlık kuruluşu	71.2	28.6	0.1	0.0	0.0	0.0	100.0	99.8	40.8	3,107
Diğer	0.8	15.9	35.9	43.8	3.3	0.3	100.0	16.7	0.1	341
Yerleşim yeri										
Kent	71.2	24.5	1.9	1.7	0.3	0.4	100.0	95.7	41.7	2,475
Kır	46.1	34.0	8.0	10.9	0.5	0.4	100.0	80.2	24.3	988
Bölge										
Batı	82.5	15.5	0.9	0.8	0.1	0.2	100.0	98.0	46.0	1,174
Güney	60.4	33.7	2.8	1.8	0.8	0.6	100.0	94.0	39.8	441
Orta	76.0	22.5	0.7	0.2	0.1	0.5	100.0	98.5	43.3	741
Kuzey	64.0	32.0	1.0	2.5	0.0	0.5	100.0	96.0	44.8	197
Doğu	32.5	41.9	10.5	13.9	0.7	0.4	100.0	74.4	16.1	911
NUTS 1 Bölgeleri										
İstanbul	90.2	7.7	0.5	1.6	0.0	0.0	100.0	97.9	49.1	548
Batı Marmara	80.2	18.3	1.5	0.0	0.0	0.0	100.0	98.5	54.4	88
Ege	79.5	18.7	1.3	0.0	0.0	0.6	100.0	98.2	45.1	427
Doğu Marmara	67.7	30.7	0.3	0.3	0.5	0.5	100.0	98.4	41.0	275
Batı Anadolu	82.2	16.2	0.8	0.0	0.2	0.6	100.0	98.4	42.3	345
Akdeniz	60.4	33.7	2.8	1.8	0.8	0.6	100.0	94.0	39.8	441
Orta Anadolu	65.8	31.8	1.6	0.8	0.0	0.0	100.0	97.6	36.2	177
Batı Karadeniz	67.2	29.3	1.2	1.7	0.0	0.6	100.0	96.5	44.3	172
Doğu Karadeniz	64.5	33.1	0.0	2.4	0.0	0.0	100.0	97.6	50.6	79
Kuzeydoğu Anadolu	41.9	33.5	6.9	14.7	1.7	1.3	100.0	75.5	21.9	128
Ortadoğu Anadolu	35.6	30.4	16.0	16.6	0.7	0.7	100.0	66.0	16.8	250
Güneydoğu Anadolu	28.7	49.4	8.9	12.4	0.5	0.1	100.0	78.1	14.4	533
Eğitim										
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	40.8	33.1	10.2	14.7	1.0	0.3	100.0	73.9	18.9	781
İlköğretim birinci kademe	65.2	29.7	2.4	2.0	0.2	0.6	100.0	94.8	35.5	1,691
İlköğretim ikinci kademe	70.1	27.5	1.6	0.7	0.0	0.2	100.0	97.6	38.8	322
Lise ve üzeri	85.7	13.9	0.2	0.0	0.1	0.2	100.0	99.6	59.5	669
Hanehalkı refah düzeyi										
En düşük	34.8	38.6	10.8	14.4	0.9	0.5	100.0	73.4	18.1	852
Düşük	60.2	33.5	3.1	2.3	0.4	0.5	100.0	93.7	30.1	818
Orta	71.9	25.8	0.9	1.2	0.1	0.1	100.0	97.7	39.7	709
Yüksek	79.7	19.4	0.3	0.1	0.0	0.5	100.0	99.1	48.5	579
En yüksek	90.9	8.6	0.2	0.0	0.0	0.3	100.0	99.5	60.9	506
Toplam	64.1	27.2	3.6	4.3	0.4	0.4	100.0	91.3	36.7	3,463

Not: Cevaplayıcı eğer doğuma yardımcı olan birden fazla kişi belirtmişse sadece en nitelikli kişi değerlendirilmeye dahil edilmiştir.

¹Sağlık personeline doktor, hemşire ve ebe dahildir.

10.6 Doğum Sonrası Bakım

Doğum sonrası bakım anne-çocuk sağlığı ve özellikle de evde gerçekleşen doğumlar açısından çok önemlidir. Doğum sonrası bakım hizmetlerinden faydalanma düzeyini değerlendirmek amacıyla son canlı doğumu araştırmadan önceki beş yılda gerçekleşen kadınlara TNSA-2008 kapsamında kendilerinin ve/veya çocuklarının doğum sonrası sağlık kontrollerinin bir sağlık personeli tarafından yapılıp yapılmadığı sorulmuş ve bu soruya olumlu cevap veren kadınlardan bu kontrolün doğumdan ne kadar zaman sonra gerçekleştiği bilgisi alınmıştır. Bu sorular sağlık kuruluşunda ya da evde doğum yapan tüm kadınlara sorulmuştur.

Tablo 10.6 ve Tablo 10.7’de sırasıyla doğum sonrası ilk bakımın kimin tarafından yapıldığı ve bunun zamanlaması gösterilmektedir. Kadınların yüzde 82’si doğum sonrası kontrollerinin neredeyse tamamının doktor tarafından yapıldığını belirtmişlerdir.

Son doğumda doğum sonrası bakım alan kadınların oranı yaşa göre belirgin farklılıklar göstermemekle beraber bu oran üç veya daha az çocuğu olan kadınlar arasında doğum sırası daha fazla olan kadınlara kıyasla oldukça yüksektir. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlarla karşılaştırıldığında, kentlerde yaşayan kadınların doğum sonrası bakım alma olasılıkları daha fazladır. Doğu bölgesi (yüzde 64) dışındaki tüm bölgelerde doğum sonrası bakım alma oranı ülke ortalamasının üstündedir. Doğum sonrası bakım Ege ve Batı Marmara’da (sırasıyla yüzde 94 ve yüzde 91) en yüksek iken Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde (sırasıyla yüzde 60 ve yüzde 56) en düşüktür. Ayrıca, doğum sonrası bakım alma ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişki vardır. En az lise mezunu olan kadınların yüzde 94’ü doğum sonrası bakım almışlardır. İlkokulu bitirmemiş veya eğitimsiz kadınlarda ise bu oran yüzde 63’tür. Benzer şekilde, refah düzeyi arttıkça doğum sonrası bakım alma olasılığı da artmaktadır. En yüksek refah düzeyine sahip kadınların yüzde 94’ü doğumdan sonra bakım alırken en düşük refah düzeyindeki kadınların yüzde 64’ü bu hizmetlerden faydalanmışlardır (Tablo 10.6).

Doğum sonrası ilk bakımın zamanlamasına göre bakıldığında, Tablo 10.7’deki sonuçlar kadınların yüzde 63’ünün doğumdan sonraki dört saat içinde ilk bakımlarını aldıklarını göstermektedir. Bölgesel farklılıklar dikkate alındığında, doğumdan hemen sonra bakım alma olasılığı Doğu bölgesinde (yüzde 49) en düşük olup Ortadoğu Anadolu’da yüzde 35’ten İstanbul’da yüzde 75’e kadar değişim göstermektedir. Ayrıca eğitim ve refah düzeyine paralel olarak önemli ölçüde artış göstermektedir (Tablo 10.7).

Bebeklerin doğumdan itibaren sağlık kontrollerinin yapılması bebek ölümlerinin önlenmesi açısından önemlidir. Türkiye’de, bebeklerin yaklaşık yüzde 90’ı sağlık personelinin bakım almıştır ve bu bebeklerin –son beş yıldaki son doğumların yüzde 67’si- çoğunun sağlık kontrolü doğumdan sonraki dört saat içinde yapılmıştır. Tablo 10.8 ve Tablo 10.9’da sunulduğu üzere, bebeklerin sağlık personelinin doğum sonrası bakım almalarında ve ilk bakımın zamanlamasında alt gruplarda gözlenen farklılıklar, annenin doğum sonrası bakımındaki örüntüyle benzerlik göstermektedir.

Tablo 10.6 Kadına doğum sonrası ilk bakımı yapan kişi

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda canlı doğumu olan 15-49 yaşlarındaki kadınların, son canlı doğumda doğum sonrası ilk sağlık kontrolünü yapan kişi ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Annenin ilk sağlık kontrolünü yapan kişi:			Doğum sonrası bakım almamış	Toplam	Kadın sayısı
	Doktor/hemşire /ebe	Diğer	Bilmiyor/cevapsız			
Doğumda anne yaşı						
<20	78.1	1.0	0.9	20.0	100.0	221
20-34	82.1	0.3	2.5	15.1	100.0	2,273
35-49	81.0	0.6	3.0	15.3	100.0	274
Doğum sırası						
1	86.5	0.4	2.4	10.7	100.0	896
2-3	84.6	0.5	2.5	12.4	100.0	1,340
4-5	69.0	0.0	2.9	28.1	100.0	362
6+	60.5	0.6	0.7	38.2	100.0	171
Yerleşim yeri						
Kent	84.6	0.4	2.7	12.2	100.0	2,049
Kır	73.3	0.4	1.6	24.8	100.0	719
Bölge						
Batı	88.6	0.1	1.9	9.4	100.0	1,004
Güney	80.1	0.9	2.5	16.5	100.0	354
Orta	88.4	0.8	2.8	8.0	100.0	627
Kuzey	84.3	0.0	1.8	13.9	100.0	165
Doğu	63.9	0.3	3.1	32.6	100.0	619
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	87.1	0.0	1.2	11.7	100.0	472
Batı Marmara	91.4	0.0	1.7	7.0	100.0	79
Ege	94.2	0.5	0.7	4.5	100.0	346
Doğu Marmara	83.1	0.6	5.6	10.8	100.0	252
Batı Anadolu	87.9	1.1	2.8	8.2	100.0	287
Akdeniz	80.1	0.9	2.5	16.5	100.0	354
Orta Anadolu	86.4	0.0	1.9	11.7	100.0	145
Batı Karadeniz	88.7	0.0	3.0	8.3	100.0	148
Doğu Karadeniz	82.0	0.0	0.5	17.4	100.0	65
Kuzeydoğu Anadolu	59.6	0.0	4.4	36.0	100.0	92
Ortadoğu Anadolu	56.0	1.1	1.3	41.6	100.0	176
Güneydoğu Anadolu	69.0	0.0	3.7	27.3	100.0	352
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	62.8	0.3	1.8	35.2	100.0	541
İlköğretim birinci kademe	84.2	0.6	1.9	13.2	100.0	1,365
İlköğretim ikinci kademe	86.6	0.7	3.3	9.3	100.0	272
Lise ve üzeri	90.8	0.0	3.8	5.4	100.0	591
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	63.5	0.4	1.7	34.3	100.0	572
Düşük	81.5	0.4	2.0	16.2	100.0	635
Orta	85.9	0.9	1.7	11.5	100.0	597
Yüksek	86.6	0.4	4.5	8.6	100.0	497
En yüksek	93.6	0.0	2.6	3.8	100.0	466
Toplam	81.7	0.4	2.4	15.5	100.0	2,768

Tablo 10.7 Kadına doğum sonrası yapılan ilk bakımın zamanlaması

Araştırma tarihinden önceki son beş yılda canlı doğumu olan 15-49 yaşlarındaki kadınların, son canlı doğumda doğum sonrası ilk sağlık kontrolünün doğumdan ne kadar zaman sonra yapıldığının temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Doğum sonrası ilk sağlık kontrolünün zamanı					Bilmiyor/ cevapsız	Doğum sonrası bakım almamış	Toplam	Kadın sayısı
	4 saatten az	4-23 saat	2 gün	3-41 gün					
Doğumda anne yaşı									
<20	53.9	14.8	5.3	2.3	3.7	20.0	100.0	221	
20-34	64.4	11.8	4.7	2.9	1.1	15.1	100.0	2,273	
35-49	62.7	13.6	2.7	2.3	3.4	15.3	100.0	274	
Doğum sırası									
1	66.7	13.3	5.2	3.0	1.2	10.7	100.0	896	
2-3	66.0	12.5	4.6	2.7	1.7	12.4	100.0	1,340	
4-5	52.3	11.1	3.7	2.7	2.1	28.1	100.0	362	
6+	48.7	6.7	2.7	2.7	1.1	38.2	100.0	171	
Yerleşim yeri									
Kent	66.9	12.1	4.9	2.8	1.1	12.2	100.0	2,049	
Kır	53.3	12.5	3.6	3.0	2.9	24.8	100.0	719	
Bölge									
Batı	69.7	12.2	4.9	2.8	1.0	9.4	100.0	1,004	
Güney	61.7	11.4	5.8	2.5	2.1	16.5	100.0	354	
Orta	67.3	15.3	4.2	2.8	2.4	8.0	100.0	627	
Kuzey	66.9	10.4	7.9	0.2	0.7	13.9	100.0	165	
Doğu	49.1	10.2	2.8	3.8	1.5	32.6	100.0	619	
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	74.7	6.2	3.7	3.7	0.0	11.7	100.0	472	
Batı Marmara	70.2	13.4	6.4	3.1	0.0	7.0	100.0	79	
Ege	67.5	16.0	6.7	1.6	3.7	4.5	100.0	346	
Doğu Marmara	61.2	21.0	3.2	1.7	2.2	10.8	100.0	252	
Batı Anadolu	66.1	16.0	3.7	4.2	1.9	8.2	100.0	287	
Akdeniz	61.7	11.4	5.8	2.5	2.1	16.5	100.0	354	
Orta Anadolu	67.7	13.0	5.8	1.5	0.4	11.7	100.0	145	
Batı Karadeniz	69.9	11.1	8.8	0.9	0.9	8.3	100.0	148	
Doğu Karadeniz	67.5	9.3	4.2	0.5	1.1	17.4	100.0	65	
Kuzeydoğu Anadolu	47.4	8.0	2.4	4.4	1.8	36.0	100.0	92	
Ortadoğu Anadolu	35.0	10.2	4.9	5.3	3.0	41.6	100.0	176	
Güneydoğu Anadolu	56.6	10.8	1.9	2.8	0.6	27.3	100.0	352	
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	48.2	8.7	3.0	3.1	1.8	35.2	100.0	541	
İlköğretim birinci kademe	65.0	12.1	4.9	2.7	2.0	13.2	100.0	1,365	
İlköğretim ikinci kademe	62.5	19.6	4.6	2.7	1.4	9.3	100.0	272	
Lise ve üzeri	73.8	12.3	5.2	2.8	0.5	5.4	100.0	591	
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	46.8	9.5	4.2	2.8	2.4	34.3	100.0	572	
Düşük	65.0	11.8	3.7	1.6	1.8	16.2	100.0	635	
Orta	62.4	15.1	6.4	2.8	1.8	11.5	100.0	597	
Yüksek	71.5	11.4	3.7	3.4	1.5	8.6	100.0	497	
En yüksek	74.1	13.4	4.8	3.8	0.1	3.8	100.0	466	
Toplam	63.4	12.2	4.6	2.8	1.6	15.5	100.0	2,768	

Tablo 10.8 Çocuğa doğum sonrası ilk bakımı yapan kişi

Araştırma tarihinden önceki son beş yıldaki son canlı doğumların doğum sonrası ilk sağlık kontrollerini yapan kişi ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Çocuğun ilk sağlık kontrolünü yapan kişi				Toplam	Çocuk sayısı
	Doktor/hemşire /ebe	Diğer	Bilmiyor/ cevapsız	Doğum sonrası bakım almamış		
Doğumda anne yaşı						
<20	87.7	0.4	0.0	11.9	100.0	221
20-34	88.4	0.8	0.1	10.6	100.0	2,273
35-49	85.1	0.8	0.0	14.1	100.0	274
Doğum sırası						
1	93.9	0.5	0.0	5.6	100.0	896
2-3	89.0	1.2	0.1	9.6	100.0	1,340
4-5	79.4	0.1	0.2	20.3	100.0	362
6+	67.3	0.6	0.0	32.1	100.0	171
Yerleşim yeri						
Kent	91.1	0.9	0.1	7.9	100.0	2,049
Kır	79.2	0.7	0.0	20.2	100.0	719
Bölge						
Batı	95.4	0.6	0.0	4.0	100.0	1,004
Güney	88.2	0.4	0.2	11.2	100.0	354
Orta	92.7	1.1	0.3	5.9	100.0	627
Kuzey	95.1	0.3	0.0	4.6	100.0	165
Doğu	69.3	1.2	0.0	29.5	100.0	619
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	96.3	0.6	0.0	3.1	100.0	472
Batı Marmara	92.8	0.8	0.0	6.4	100.0	79
Ege	95.6	0.7	0.0	3.8	100.0	346
Doğu Marmara	94.2	1.0	0.0	4.8	100.0	252
Batı Anadolu	90.5	1.3	0.7	7.5	100.0	287
Akdeniz	88.2	0.4	0.2	11.2	100.0	354
Orta Anadolu	95.1	0.4	0.0	4.5	100.0	145
Batı Karadeniz	95.2	0.3	0.0	4.5	100.0	148
Doğu Karadeniz	92.2	0.0	0.0	7.8	100.0	65
Kuzeydoğu Anadolu	65.5	0.0	0.3	34.2	100.0	92
Ortadoğu Anadolu	69.1	1.3	0.0	29.6	100.0	176
Güneydoğu Anadolu	70.4	1.5	0.0	28.1	100.0	352
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	71.3	0.8	0.0	27.9	100.0	541
İlköğretim birinci kademe	88.6	1.1	0.2	10.1	100.0	1,365
İlköğretim ikinci kademe	95.8	0.2	0.0	4.0	100.0	272
Lise ve üzeri	98.3	0.3	0.0	1.3	100.0	591
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	70.8	0.5	0.2	28.6	100.0	572
Düşük	87.0	0.9	0.0	12.0	100.0	635
Orta	92.1	0.9	0.3	6.7	100.0	597
Yüksek	95.7	0.5	0.0	3.7	100.0	497
En yüksek	97.1	1.2	0.0	1.7	100.0	466
Toplam	88.0	0.8	0.1	11.1	100.0	2,768

Tablo 10.9 Çocuğa doğum sonrası yapılan ilk bakımın zamanlaması

Araştırma tarihinden önceki son beş yıldaki son canlı doğumların doğum sonrası ilk sağlık kontrolünün doğumdan ne kadar zaman sonra yapıldığının temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel Özellikler	Doğum sonrası ilk sağlık kontrolünün zamanı					Doğum sonrası bakım almamış	Toplam	Çocuk sayısı
	4 saatten az	4-23 saat	2 gün	3-41 gün	Bilmiyor/ cevapsız			
Doğumda anne yaşı								
<20	68.1	7.0	6.3	5.3	1.3	11.9	100.0	221
20-34	67.2	7.6	5.0	7.8	1.7	10.6	100.0	2,273
35-49	60.3	7.8	6.2	8.0	3.5	14.1	100.0	274
Doğum sırası								
1	73.2	7.3	5.7	6.4	1.9	5.6	100.0	896
2-3	68.0	8.3	5.5	6.8	1.8	9.6	100.0	1,340
4-5	56.4	6.8	3.9	11.1	1.6	20.3	100.0	362
6+	43.4	5.3	3.4	12.6	3.2	32.1	100.0	171
Yerleşim yeri								
Kent	70.0	7.8	5.3	7.2	1.8	7.9	100.0	2,049
Kır	57.0	7.1	4.9	8.7	2.1	20.2	100.0	719
Bölge								
Batı	78.6	7.3	4.3	5.0	0.8	4.0	100.0	1,004
Güney	63.7	7.2	6.2	9.5	2.1	11.2	100.0	354
Orta	68.9	9.7	6.5	6.1	2.9	5.9	100.0	627
Kuzey	71.4	9.3	8.6	5.3	0.9	4.6	100.0	165
Doğu	45.3	5.6	4.0	12.9	2.8	29.5	100.0	619
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	85.2	3.7	0.6	6.8	0.6	3.1	100.0	472
Batı Marmara	76.8	5.9	5.0	5.9	0.0	6.4	100.0	79
Ege	76.5	10.0	6.7	2.0	1.1	3.8	100.0	346
Doğu Marmara	71.4	12.3	6.2	2.6	2.7	4.8	100.0	252
Batı Anadolu	65.7	10.2	5.7	8.0	3.0	7.5	100.0	287
Akdeniz	63.7	7.2	6.2	9.5	2.1	11.2	100.0	354
Orta Anadolu	63.6	9.0	11.5	9.9	1.5	4.5	100.0	145
Batı Karadeniz	68.0	11.0	9.9	4.1	2.5	4.5	100.0	148
Doğu Karadeniz	74.5	4.7	7.6	5.3	0.0	7.8	100.0	65
Kuzeydoğu Anadolu	43.9	5.3	5.3	9.7	1.6	34.2	100.0	92
Ortadoğu Anadolu	40.3	7.2	5.9	12.6	4.3	29.6	100.0	176
Güneydoğu Anadolu	48.1	4.9	2.7	13.8	2.3	28.1	100.0	352
Eğitim								
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	48.8	6.0	3.9	10.9	2.4	27.9	100.0	541
İlköğretim birinci kademe	67.2	7.7	5.6	7.8	1.6	10.1	100.0	1,365
İlköğretim ikinci kademe	68.9	10.4	7.5	6.1	3.0	4.0	100.0	272
Lise ve üzeri	80.4	7.5	4.5	4.7	1.5	1.3	100.0	591
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	48.5	5.2	4.9	11.2	1.7	28.6	100.0	572
Düşük	66.0	7.0	5.8	6.8	2.4	12.0	100.0	635
Orta	65.5	11.2	6.1	8.4	2.0	6.7	100.0	597
Yüksek	76.4	6.5	5.7	5.4	2.4	3.7	100.0	497
En yüksek	80.8	7.9	3.2	5.7	0.8	1.7	100.0	466
Toplam	66.6	7.6	5.2	7.6	1.9	11.1	100.0	2,768

Sabahat Tezcan, Elif Kurtuluş Yiğit ve F. Hande Tunçkanat

Bu bölüm Türkiye’deki beş yaş altı çocukların yaşama olasılıklarını etkileyebilecek bazı temel etmenleri incelemektedir. Bu bölümde, öncelikle doğum ağırlığı ve boyuna ilişkin TNSA-2008 sonuçları, daha sonra da aşılama durumu ve ishal tedavisine ilişkin bulgular sunulmuştur.

11.1 Çocuğun Doğumdaki Ağırlığı ve Büyüklüğü

TNSA-2008 soru kâğıdında araştırmadan önceki beş yıl içerisinde meydana gelen tüm canlı doğumlar için doğum ağırlığı, varsa bebeğin kilosunun yazıldığı karttan ya da annenin beyanından elde edilmiştir. Buna ek olarak, annelere, çocuğun doğumundaki büyüklüğüne ilişkin sübjektif değerlendirmesi de sorulmuştur. Tablo 11.1, araştırma tarihinden önceki son beş yıl içerisinde meydana gelen canlı doğumların, rapor edilen ya da annenin çocuğun doğumundaki büyüklüğüne ilişkin kişisel değerlendirmesinden elde edilen doğum ağırlıklarının temel özelliklere göre yüzde dağılımını vermektedir. Doğumda 2.5 kilogramdan daha az bir ağırlığa sahip olan, “çok küçük” ya da “ortalamadan küçük” olarak belirtilen çocuklar, yaşamlarının ilk yıllarında ortalamadan daha yüksek ölüm riski altındadırlar.

Genel olarak bakıldığında Tablo 11.1, TNSA-2008’den önceki son beş yıl içinde meydana gelen her on canlı doğumdan sekizi için doğum ağırlığının bildirildiğini göstermektedir. Doğum ağırlığı, altı veya daha ileri doğum sırasına sahip olan, kırsal alanlarda, Doğu, Ortadoğu veya Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde doğan, düşük eğitim ve refah düzeyine sahip anneler tarafından dünyaya getirilen çocuklar için daha az bilinmektedir.

Doğum kilosu belirtilen çocuklardan yüzde 11’i düşük doğum ağırlığına (2.5 kg.’dan az) sahiptir. Bebeklerin sırasıyla yüzde 11’i ve yüzde 14’ü anneleri tarafından “çok küçük” ve “ortalamadan daha küçük” olarak değerlendirilmişlerdir. Her ne kadar aradaki fark büyük olmasa da, gerek düşük doğum ağırlıklı, gerekse anneleri tarafından “çok küçük” veya “ortalamadan daha küçük” olarak nitelendirilen bebeklerin yüzdesi, 35 ve daha yukarı yaşlardaki anneler arasında, daha genç annelerin bebeklerine kıyasla daha yüksektir. Düşük doğum ağırlığı ve anneler tarafından doğduğunda “çok küçük” ya da “ortalamadan küçük” olarak değerlendirilme, dört ve üzeri doğum sırasındaki çocuklar arasında, düşük doğum sırasına sahip çocuklar arasında olduğundan daha yaygındır.

Tablo 11.1 Çocuğun doğumdaki ağırlığı ve büyüklüğü

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son beş yılda meydana gelen tüm canlı doğumların, bebeğin doğumdaki ağırlığına, ve annenin bebeğin büyüklüğüne ilişkin görüşüne göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008.

Temel Özellikler	Doğumdaki ağırlığı bildirilmiş çocukların yüzde dağılımı ¹			Doğum sayısı	Doğum ağırlıkları bildirilmiş doğumların yüzdesi	Annenin bebeğin büyüklüğüne ilişkin görüşüne göre tüm canlı doğumların yüzde dağılımı					Doğum sayısı	
	2.5 kg'dan az	2.5 kg veya daha fazla	Toplam			Çok küçük	Ortalama- dan daha küçük	Ortalama veya nın üzerinde	Bilmiyor/ Bilinmi- yor	Toplam		
Annenin doğumdaki yaşı												
<20	12.7	87.3	100.0	282	82.1	16.8	10.4	71.8	1.0	100.0	344	
20-34	10.5	89.5	100.0	2,382	84.8	10.6	13.8	75.3	0.4	100.0	2,811	
35-49	14.3	85.7	100.0	243	78.8	11.9	15.7	70.9	1.5	100.0	308	
Doğum sırası												
1	9.8	90.2	100.0	1,113	91.7	11.7	12.7	75.0	0.6	100.0	1,214	
2-3	10.2	89.8	100.0	1,378	88.2	9.3	13.9	76.6	0.2	100.0	1,563	
4-5	17.3	82.7	100.0	310	69.2	14.2	16.2	68.5	1.1	100.0	448	
6+	17.2	82.8	100.0	106	44.7	16.5	12.1	70.2	1.3	100.0	237	
Yerleşim yeri												
Kent	10.8	89.2	100.0	2,241	90.5	10.3	13.3	75.9	0.6	100.0	2,475	
Kır	12.0	88.0	100.0	666	67.4	13.9	14.5	71.2	0.5	100.0	988	
Bölge												
Batı	9.1	90.9	100.0	1,132	96.5	8.1	12.3	79.2	0.5	100.0	1,174	
Güney	11.6	88.4	100.0	384	87.2	13.1	12.2	74.4	0.4	100.0	441	
Orta	10.4	89.6	100.0	728	98.2	8.3	14.4	76.6	0.7	100.0	741	
Kuzey	10.3	89.7	100.0	186	94.5	7.5	13.3	78.7	0.5	100.0	197	
Doğu	16.7	83.3	100.0	477	52.4	17.8	15.5	66.1	0.6	100.0	911	
NUTS 1 Bölgeleri												
İstanbul	10.9	89.1	100.0	536	97.9	10.8	13.4	75.3	0.5	100.0	548	
Batı Marmara	7.6	92.4	100.0	87	99.2	7.3	12.8	79.9	0.0	100.0	88	
Ege	7.0	93.0	100.0	400	93.6	5.8	11.0	82.7	0.6	100.0	427	
Doğu Marmara	8.3	91.7	100.0	269	98.0	6.5	12.0	81.0	0.5	100.0	275	
Batı Anadolu	11.2	88.8	100.0	341	98.8	8.8	13.5	76.5	1.2	100.0	345	
Akdeniz	11.6	88.4	100.0	384	87.2	13.1	12.2	74.4	0.4	100.0	441	
Orta Anadolu	11.9	88.1	100.0	173	97.7	8.4	19.5	72.1	0.0	100.0	177	
Batı Karadeniz	7.7	92.3	100.0	164	95.3	7.1	11.2	81.1	0.6	100.0	172	
Doğu Karadeniz	14.5	85.5	100.0	75	94.8	7.2	15.3	77.5	0.0	100.0	79	
Kuzeydoğu Anadolu	18.0	82.0	100.0	82	64.0	15.4	18.0	65.4	1.1	100.0	128	
Ortadoğu Anadolu	16.5	83.5	100.0	120	48.2	15.5	16.1	67.1	1.2	100.0	250	
Kuzeydoğu Anadolu	16.3	83.7	100.0	275	51.6	19.5	14.5	65.7	0.3	100.0	533	
Eğitim												
Eğit. yok/İlk. bitirmemiş	18.3	81.7	100.0	420	53.8	17.3	15.1	67.1	0.5	100.0	781	
İlk. birinci kademe	10.9	89.1	100.0	1,516	89.7	11.0	13.9	74.5	0.7	100.0	1,691	
İlk. ikinci kademe	6.6	93.4	100.0	308	95.7	7.2	11.5	81.1	0.2	100.0	322	
Lise ve üzeri	8.9	91.1	100.0	663	99.1	7.0	12.4	80.2	0.5	100.0	669	
Hanehalkı refah düzeyi												
En düşük	16.5	83.5	100.0	479	56.2	15.3	16.3	67.7	0.7	100.0	852	
Düşük	12.2	87.8	100.0	689	84.3	13.0	14.4	72.1	0.5	100.0	818	
Orta	9.6	90.4	100.0	676	95.4	10.5	11.6	77.7	0.1	100.0	709	
Yüksek	8.1	91.9	100.0	563	97.2	8.1	11.2	79.8	0.8	100.0	579	
En yüksek	9.4	90.6	100.0	501	99.0	6.5	13.4	79.4	0.7	100.0	506	
Toplam	11.0	89.0	100.0	2,908	84.0	11.3	13.6	74.5	0.6	100.0	3,463	

¹ Doğum ağırlığı bilgisi karttan veya annenin beyanından elde edilmiştir.

Beş coğrafi bölgeye göre bakıldığında, düşük doğum ağırlıklı bebekler en az Batı'da (yüzde 9), en çok ise Doğu'da (yüzde 17) dünyaya gelmiştir. Anneleri tarafından doğumdaki büyüklüğüne ilişkin değerlendirilmesi “çok küçük” olan bebeklerin Doğu Bölgesi'ndeki oranı (yüzde 18), Batı, Orta ve Kuzey'deki bebeklerin oranının (her üç bölgede yüzde 8) iki katından fazladır. İkibuçuk kilogramdan daha az doğum ağırlığına sahip bebeklerin oranı ise Ege'de yüzde 7 ve Kuzeydoğu Anadolu'da yüzde 18 arasında değişmektedir

Ege, aynı zamanda, anneler tarafından doğumdaki büyüklüğe ilişkin değerlendirmesi “çok küçük” olan bebeklerin yüzdesinin en az olduğu bölge iken, Güneydoğu Anadolu bu yüzdenin en yüksek olduğu bölgedir (sırasıyla yüzde 6 ve yüzde 20). İlkokul ikinci kademe veya daha yüksek öğrenim düzeyine sahip annelerin düşük doğum ağırlıklı bebek dünyaya getirme ve çocuklarının doğumdaki büyüklüklerini “çok küçük” olarak değerlendirme ihtimalleri azalmaktadır. Ayrıca, refah düzeyi arttıkça düşük doğum ağırlıklı veya “çok küçük” olarak beyan edilen bebeklerin dünyaya gelme olasılığı da azalmaktadır.

11.2 Çocukların Aşılması

Bir yaştan altındaki tüm çocukların aşı ile önlenabilir altı hastalığa karşı (tüberküloz, difteri, boğmaca, tetanoz, polio, kızamık) aşılması bebek ve çocuk hastalıkları ve ölümlerinin önlenmesinde en maliyet-etkili programlardan biridir. Bir çocuğun tam aşı olması için bir doz BCG, üç doz DBT, üç doz polio (IPV) ve bir doz kızamık aşısı olması gerekmektedir. BCG aşısı bebeğe doğumdan sonraki ikinci ayda yapılır ve tüberküloza karşı korur. DBT aşısı difteri, boğmaca ve tetanoza karşı korur. DBT ve IPV aşılarının her ikisi de üç doz olup, doğumdan sonra yaklaşık altıncı, onuncu ve ondördüncü haftalarda yapılması gerekmektedir; ancak, bu takvim her zaman titizlikle uygulanamadığından, bir çocuğun 12 aylık olana kadar üç dozun hepsini almış olmasına önem verilmektedir. Kızamık aşısı çocuk 9 aylık olduğunda yapılmaktaydı. Ancak, 2006 Temmuz'da değiştirilen aşılama takvimi ile, 12-14 aylar arasında uygulanacak kızamık, kabakulak ve kızamıkçık (KKK) aşıları da takvime dahil edilmiştir. Aşı ile önlenabilir yukarıda belirtilen altı hastalığa karşı aşılanan tüm çocuklar tam aşı olarak tanımlanmakla beraber, Ağustos 1998'den itibaren Sağlık Bakanlığı'nın “genişletilmiş aşı programında” üç doz Hepatit B aşısı da önerilmektedir.

TNSA-2008'de aşılama durumu ile ilgili bilgiler (BCG, DBT, Polio, Kızamık ve Hepatit B), Ocak 2005 veya sonrasında doğan tüm çocuklar için toplanmıştır. Belirlenen yaş grubundaki bütün çocuklara ait aşılama verilerinin elde edilmesi için annelere çocuğunun aşı kartı olup olmadığı sorulmuş, eğer varsa, görüşmeceye göstermesi istenmiştir. Karttaki aşılama tarihleri soru kağıdına kaydedilmiştir. Ayrıca kartta belirtilmemiş başka bir aşının çocuğa yapılıp yapılmadığı da annelere sorulmuştur. Eğer çocuğun aşı kartı yok ise, çocuğun her aşı için aşılanma durumunun saptanması amacıyla anneye bir dizi soru sorulmuştur. DBT ve IPV aşıları için annelerden aşının doz sayısını belirtmeleri de istenmiştir.

11.2.1 15-26 Aylık Çocuklarda Aşılanma Oranları

Tablo 11.2'de aşı kartı veya annenin beyanına dayalı bilgi kaynağına göre 15-26 aylık çocuklar için aşılanma oranları yer almaktadır. Buradaki yaş aralığı, TNSA-2003 ve daha önceki raporlarda sunulan 12-23 aylık aralıktan farklıdır. Bunun nedeni, KKK aşısının aşı takvimine

eklenmesi ve böylece çocukların tam olarak aşılanması gereken yaşı 12 aydan 15 aya yükselmesidir.

Çocukların yüzde 73'ü için bilgi aşı kartından elde edilirken geriye kalan yüzde 27 için çocuğun aşılanmasına ilişkin bilgileri annelerinin beyanından elde edilmiştir (Tablo 11.2). Aşılanma bilgisi aşı kartından elde edilen çocuklar arasında, yaşamlarının ilk 15 ayında tüberküloz, difteri, boğmaca, tetenoz, çocuk felci (polio) ve kızamık için aşılananların oranı yüzde 64 iken, bu oran aşılanma bilgisi anne beyanından elde edilen çocuklar için yüzde 17'dir.

Tablo 11.2 Bilgi kaynağına göre aşılar

Araştırma tarihinden önceki herhangi bir zamanda belli aşıları olmuş olan, 15-26 aylık çocukların yüzde dağılımı ve anneden veya aşı kartından alınan bilgiye göre 15 aya kadar aşılanmış olanların yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Bilgi kaynağı	DBT			Polio			Hepatit B			Tam aşı ¹	Hiç aşı yok	Tam aşı ¹ + Hepatit	Çocuk Sayısı		
	BCG	Kızamık		1	2	3	1	2	3					1	2
Araştırmadan önceki herhangi bir tarihte aşılanan															
Aşı kartı	71.3	65.9	72.3	71.6	70.8	71.9	70.8	69.7	72.1	71.9	70.0	63.8	0.0	62.8	516
Anne hikayesi	24.6	23.3	24.9	20.1	18.5	24.8	21.5	19.1	24.3	18.8	15.9	16.8	1.6	14.0	195
Kart + Anne Hikayesi	95.9	89.3	97.2	91.8	89.3	96.8	92.3	88.8	96.5	90.7	85.9	80.5	1.6	76.8	711
15 aydan önce aşılanan ²	95.7	85.9	96.5	90.9	85.3	96.1	91.8	85.3	96.4	90.7	83.9	74.6	1.7	70.9	711

¹ Tam aşı¹ çocuklar (BCG, kızamık ve üç doz DBT ve polio almış olanlar).

² Aşılanma bilgisi anneden alınan çocukların, yaşamın ilk 15 ayında aşılanma oranının kartı olan çocuklarla aynı olduğu varsayılmıştır.

Hem aşı kartı hem de annenin beyanı dikkate alındığında, Tablo 11.2'de çocukların yüzde 81'inin sözkonusu altı hastalık için tam olarak aşılandıkları görülmektedir. Tam aşı¹ çocuklar aynı zamanda Hepatit B'ye karşı da aşılanmaktadır. Genel olarak bakıldığında, çocukların yüzde 77'sine tüm temel aşılar yanında 3 doz Hepatit B aşısı da uygulanmıştır. Bu yaş grubundaki çocukların yalnızca yüzde 2'si hiç aşılanmamıştır.

11.2.2 Temel Özelliklere Göre Aşılanma Oranları

Tablo 11.3'de 15-26 aylık çocuklar için temel özelliklere göre çeşitli aşılanma göstergeleri verilmiştir. Alt gruplara göre bakıldığında aşı kartı görülen çocukların oranı değişim göstermektedir. Örneğin, Güney'de aşı kartı olan çocuklar oranı yüzde 63 iken Batı'da yüzde 80'dir. Tablo 11.3'deki sonuçlar, kız çocukların erkek çocuklara kıyasla aşı ile korunulabilen bu yedi hastalığa karşı daha çok aşılandıklarını göstermektedir (sırasıyla yüzde 79 ve yüzde 75). Tam aşılanma oranı ilk doğum sırasındaki çocuklar arasında yüzde 81 iken, altı veya daha yüksek sıradaki çocuklarda yüzde 55'e düşmektedir.

Beklendiği gibi aşılanma yüzdelerinde kentsel ve kırsal yerleşime göre belirgin bir farklılaşma söz konusudur. Kentsel ve kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuklarda ilk doz IPV aşılanması yaklaşık aynıdır (sırasıyla yüzde 97 ve yüzde 95). Ancak ikinci ve üçüncü doz IPV aşılanması kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuklar için yüzde 89 ve yüzde 81'e, kentsel

yerleşimlerde yaşayan çocuklar için yüzde 94 ve yüzde 92'ye düşmektedir. Kentsel yerleşimlerde yaşayan çocuklar için üçüncü doz DBT ve Hepatit B aşılama ile BCG ve kızamık aşılama da kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuklara göre daha yüksektir. Genel olarak, kentsel yerleşimlerde yaşayan çocukların yüzde 80'i tüm yedi hastalığa karşı tam aşılanmışken bu oran kırdaki çocuklar arasında yüzde 67'ye düşmektedir.

Tablo 11.3 Temel özelliklere göre aşılanma durumu

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki herhangi bir zamanda (aşı kartı veya anne bildirimine göre) belli aşıları almış olan 15-26 aylık çocukların ve aşı kartı bulunanların yüzdeleri, Türkiye 2008

Temel özellikler	DBT			Polio			Kızamık	Hepatit			Tam aşı ¹	Hiç aşı olmamış	Aşı kartı olan	Tam aşı + Hepatit	Çocuk sayısı	
	BCG	1	2	3	1	2		3	1	2						3
Cinsiyet																
Erkek	96.0	97.6	92.5	89.4	97.3	93.5	89.1	88.1	97.0	91.2	85.9	78.7	1.1	74.9	75.0	370
Kız	95.8	96.7	91.0	89.3	96.2	91.0	88.5	90.5	95.9	90.2	86.0	82.6	2.2	70.2	78.7	340
Doğum sırası																
1	97.9	98.3	94.2	92.3	97.4	93.1	90.9	88.8	97.6	94.5	91.5	82.4	1.1	75.3	80.8	278
2-3	96.1	97.9	91.9	89.5	97.5	93.3	89.6	93.4	97.1	90.6	85.0	85.1	1.2	74.9	79.7	321
4-5	92.2	92.8	82.7	81.9	93.8	84.3	78.5	82.8	92.7	79.0	73.7	65.2	3.4	58.3	60.6	66
6+	88.2	91.7	88.9	80.9	92.4	91.9	86.1	72.6	91.0	85.8	76.6	59.6	4.9	61.0	55.0	46
Yerleşim yeri																
Kent	96.5	97.8	93.9	92.1	97.3	93.6	91.7	90.3	97.0	93.1	88.9	84.2	1.6	75.8	80.3	515
Kır	94.3	95.5	86.2	82.2	95.4	89.0	81.4	86.5	94.9	84.5	78.2	71.0	1.6	64.4	67.4	196
Bölge																
Batı	97.3	98.4	95.2	93.7	97.3	94.3	91.7	90.4	97.5	92.6	87.9	84.6	1.6	79.7	78.5	256
Güney	96.1	98.9	89.9	88.1	97.8	89.5	87.7	93.9	96.9	91.0	85.5	81.8	1.1	62.6	77.9	95
Orta	96.4	98.3	95.6	94.3	98.2	96.4	94.5	94.8	99.2	96.8	94.5	90.0	1.2	70.9	89.6	149
Kuzey	100.0	100.0	91.2	88.1	100.0	95.6	85.8	97.8	99.2	88.1	85.8	83.6	0.0	74.6	82.7	43
Doğu	92.2	92.5	84.3	79.2	93.3	86.5	80.8	77.7	91.5	83.0	75.6	64.3	2.8	68.5	60.5	167
NUTS 1 Bölgeleri																
İstanbul	95.7	97.8	95.7	95.7	95.7	93.5	93.5	84.8	97.8	93.5	89.1	80.4	2.2	76.1	73.9	134
Güneydoğu A.	94.8	95.8	90.0	84.5	95.3	90.0	85.5	76.5	93.7	88.5	79.9	66.7	2.1	71.7	62.4	97
Eğitim																
Eğitimi yok/İlk.	92.8	92.3	85.7	81.5	91.7	85.1	81.0	77.2	92.2	85.4	77.6	64.9	3.2	69.5	62.3	117
İlk. birinci kad.	94.9	97.4	91.6	89.8	96.6	92.9	89.6	89.9	97.1	89.4	84.1	81.6	1.8	72.5	76.0	358
İlk. ikinci kad.	98.0	99.2	92.1	89.4	99.2	92.4	87.4	95.8	98.0	93.2	89.4	84.4	0.8	75.5	82.3	72
Lise ve üzeri	99.5	99.5	96.3	94.0	99.7	96.2	93.3	93.5	97.5	96.4	94.5	87.8	0.2	73.7	86.3	163
Hanehalkı refah düzeyi																
En düşük	90.4	91.8	82.8	78.1	92.1	85.8	78.0	79.6	91.0	81.4	75.7	62.2	3.8	61.1	60.0	148
Düşük	96.7	97.1	88.4	85.9	95.3	87.9	85.1	92.6	96.2	85.7	80.6	81.6	2.1	71.3	77.3	163
Orta	97.7	99.4	95.7	94.3	98.8	95.4	93.9	89.5	98.8	93.8	91.2	86.2	0.6	81.0	82.0	166
Yüksek	99.5	98.9	97.1	94.9	99.2	97.7	94.2	94.7	99.5	98.7	91.6	89.5	0.5	68.6	83.7	111
En yüksek	95.9	99.3	96.9	95.6	99.3	96.9	94.9	91.1	97.6	97.4	93.0	85.3	0.7	80.5	82.9	124
Toplam	95.9	97.2	91.8	89.3	96.8	92.3	88.8	89.3	96.5	90.7	85.9	80.5	1.6	72.6	76.8	711

¹ Tam aşıli çocuklar (BCG, kızamık ve üç doz DBT ve polio almış olanlar).

Bölgesel farklılıklar ele alındığında, tam aşılanma yüzdesi Doğu'da en düşük (yüzde 61) ve Orta Anadolu'da en yüksektir (yüzde 90). Tablo 11.3'deki bulgular göz önüne alındığında,

DBT ve polio için bırakma hızlarının en yüksek Kuzey’de olduğu görülmektedir. Yeterli gözlem sayısına sahip NUTS 1 Bölgeleri incelendiğinde, söz konusu yedi hastalığa karşı tam aşılanmışların oranı İstanbul’da Güneydoğu Anadolu’ya oranla daha fazladır (sırasıyla yüzde 74 ve yüzde 62).

Çocuğun aşılanma durumuyla annenin eğitim düzeyi arasında doğrusl bir ilişki vardır. Anneleri hiç eğitim görmemiş çocuklar arasında tam aşılı çocuklar yüzde 62 iken, anneleri en az lise eğitimi görmüş çocuklar arasında yüzde 86’dır. Aşılanma yüzdesi aynı zamanda hanehalkı refah düzeyi ile birlikte de artmaktadır: En düşük refah düzeyindeki çocukların yüzde 60’ı tam aşıliken, bu oran yüksek ve en yüksek refah gruplarında yüzde 80’nin üzerine çıkmaktadır.

11.2.3 Aşılanma Oranlarındaki Eğilimler

Tablo 11.4, 12-35 aylık çocuklarda aşı kartı olanların yüzdesini, ve aşı kartına veya anne ifadesine göre 15 ayın altında ulaşılan aşılanma yüzdelerini çocuğun şimdiki yaşına göre göstermektedir. Bu tablo aynı zamanda önerilen tüm aşılanmaların yapıldığı çocukların oranının zaman içindeki eğilimini incelemek için de kullanılmaktadır. Aşılanma oranlarındaki eğilimler incelenirken, göz önünde bulundurulması gereken nokta, aşılanma bilgisi anneden alınan çocukların, yaşamın ilk 15 ayında aşılanma oranının kartı olan çocuklarla aynı olduğunun varsayıldığıdır.

Tablo 11.4 Çocukların araştırma sırasındaki yaşlarına göre aşılanma durumu			
Yaşa göre 15 aya kadar belirli aşıları yapılmış 12-35 aylık çocukların yüzde dağılımı ve aşı kartı olanların yüzdesi, Türkiye 2008			
Aşı	Çocuğun yaşı (ay)		Toplam
	12-23	24-35	
BCG	95.9	94.3	95.1
DBT 1	96.6	92.8	94.6
DBT 2	91.2	82.2	86.4
DBT 3	85.9	75.5	80.4
Polio 1	95.8	94.4	95.1
Polio 2	92.3	82.6	87.2
Polio 3	86.3	75.6	80.7
Kızamık	85.8	82.5	84.3
Hepatit 1	96.5	94.0	95.2
Hepatit 2	90.8	85.0	87.6
Hepatit 3	84.7	72.1	77.9
Tam aşıli ¹	74.9	66.5	70.5
Tam aşıli + Hepatit	71.3	61.7	66.2
Hiç aşısı yok	1.8	3.4	2.6
Aşı kartı olan ²	75.8	57.5	65.6
Çocuk Sayısı	534	672	1,206

¹ Tam aşıli çocuklar (BCG, kızamık ve üç doz DBT ve polio almış olanlar).
² Aşılanma bilgileri aşı kartından veya anneden elde edilmiştir . Aşılanma bilgisi anneden alınan çocukların, yaşamın ilk 15 ayında aşılanma oranının kartı olan çocuklarla aynı olduğu varsayılmıştır.

Çocuğun yaşı büyüdükçe aşı kartı olan çocukların oranı da azalmaktadır. Aşı kartı görüle çocukların oranı, 12-23 aylık çocukların arasında yüzde 76’dan, 24-35 aylık çocuklarda yüzde

58'e düşmektedir. Bu da aşılama düzeylerinin yakın geçmişte daha yüksek olduğunu veya annelerin çocuklar büyüdükçe aşı kartlarını saklamadıklarını göstermektedir. Benzer şekilde, 15 aya kadar tam aşılanmış çocukların yüzdesi 12-23 aylık bebekler arasında (yüzde 75) 24-35 aylık bebeklerden daha yüksektir (yüzde 67).

11.3 İshalin Yaygınlığı ve Tedavisi

Ağır ishalin neden olduğu dehidratasyon, çocuk ölümlerinin en önemli nedenlerindedir. Türkiye'de dehidratasyonu önleyerek çocuk ölümlerini azaltma amacı ile 1986 yılından itibaren İshalli Hastalıkların Kontrolü Ulusal Programı yürütülmeye başlanmıştır. Bu amaçla, programın başlangıcından itibaren Oral Rehidratasyon Tedavisi (ORT) eğitimi aktif olarak yürütülmektedir.

TNSA-2008'de beş yaş altı çocukları olan annelere araştırmadan önceki son iki hafta içinde çocukların ishal olup olmadığı sorulmuştur. Eğer ishalli çocuk var ise ne tür bir tedavi uygulandığı da sorulmuştur. İshalin yaygınlığı mevsimlere göre değiştiği için, sonuçlar TNSA-2008 saha çalışmasının (Eylül-Aralık 2008) yürütüldüğü dönemi yansıtmaktadır. Dolayısı ile sonuçların Türkiye'deki yıllık ortalama ishal yaygınlığını temsil etmediği göz önüne alınmalıdır.

Tablo 11.5, araştırma tarihinden önceki son iki hafta içinde ishal olan 5 yaşın altındaki çocukların seçilmiş birtakım temel özelliklere göre yüzde dağılımını göstermektedir. Tüm çocukların yüzde 23'ünün araştırmadan önceki iki hafta içinde ishale yakalandığı, yüzde 1'inin ise kanlı ishalinin olduğu belirtilmiştir.

Beklenildiği gibi, iyileştirilmemiş/başka hane halk(lar)ı ile birlikte kullanılan tuvalet imkanı olan hanelerde yaşayan çocuklar arasında ishale yakalanma oranı, iyileştirilmiş, sadece evde yaşayanlar tarafından kullanılan tuvalet imkanının mevcut olduğu hanelerdeki çocuklardan daha yüksektir (sırasıyla yüzde 47 ve yüzde 23).

Temel özelliklere göre bakıldığında, 6 aydan küçük ve 23 aydan büyük çocuklar, 6-23 aylık çocuklara göre daha çok ishale yakalanmaktadırlar. İshal yaygınlığı cinsiyete ve yerleşim yerine göre önemli bir farklılık göstermemektedir. Doğu'da (yüzde 36) Ortadoğu Anadolu'da (yüzde 43) yaşayan, annesinin eğitimi olmayan (yüzde 36) ve düşük gelir düzeyinde olan çocuklarda (yüzde 31) ishal olma olasılığı daha yüksektir.

Tablo 11.5 İshalin yaygınlığı

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son iki hafta içinde ishali olan 5 yaş altı çocukların yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Araştırmadan önceki son iki hafta içinde ishal		Çocuk sayısı
	İshal + kanlı	Kanlı ishal	
Tuvalet imkanları			
İyileştirilmiş/yalnızca evde yaşayanların kullanımında olan	22.5	1.1	1,987
İyileştirilmemiş/başka hanehalkı(ları) ile birlikte kullanılan	46.7	3.3	68
Yaş (ay)			
<6	18.5	0.8	361
6-11	33.6	2.4	336
12-23	25.6	1.0	704
24-35	18.4	0.9	672
Cinsiyet			
Erkek	22.3	1.6	1,041
Kız	24.4	0.8	1,032
Yerleşim yeri			
Kent	22.8	0.9	1,477
Kır	24.7	1.9	596
Bölge			
Batı	20.4	0.6	715
Güney	20.3	0.4	245
Orta	16.2	0.4	459
Kuzey	18.8	0.0	125
Doğu	35.9	3.3	529
NUTS 1 Bölgeleri			
İstanbul	22.7	0.9	324
Batı Marmara	18.0	0.0	55
Ege	16.4	0.6	269
Doğu Marmara	17.9	0.0	182
Batı Anadolu	17.0	0.0	210
Akdeniz	20.3	0.4	245
Orta Anadolu	20.2	1.6	106
Batı Karadeniz	14.6	0.0	104
Doğu Karadeniz	(23.6)	(0.0)	49
Kuzeydoğu Anadolu	29.4	2.9	74
Ortadoğu Anadolu	42.7	5.1	147
Güneydoğu Anadolu	34.2	2.6	309
Eğitim			
Yok/İlk. bitirmemiş	36.2	3.0	440
İlköğretim birinci kademe	20.0	0.9	966
İlköğretim ikinci kademe	23.1	1.0	221
Lise ve üzeri	18.0	0.2	446
Hanehalkı refah düzeyi			
En düşük	31.3	2.2	493
Düşük	24.4	1.7	464
Orta	20.7	0.3	449
Yüksek	21.4	1.0	344
En yüksek	15.4	0.3	324
Toplam	23.3	1.2	2,073

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

İshal tedavisine ilişkin bulgular Tablo 11.6'da sunulmaktadır. İshalin neden olduğu dehidratasyona en basit ve etkili tedavi çocuğun aldığı sıvı miktarını oral rehidratasyon tedavisi (ORT) ile arttırmaktır. Ağızdan sıvı tedavisi (AST) olarak da bilinen ORT, hazır olarak satılan oral rehidratasyon tuzlarından oluşan paketin suyla karıştırılmasıyla oluşan eriyiği, ya da evde, önerilen şekilde hazırlanan tuz, şeker ve sudan oluşan ishal sıvısını (AST) içermektedir. İshali olan beş yaş altı çocukların büyük bir kısmı, ishal sırasında tedavi almıştır. Annelerin yüzde 63'ü ishali çocuklarının tedavisinde ya verdikleri sıvı miktarını arttırmış, ya da ağızdan sıvı tedavisi paketlerini kullandıklarını bildirmişlerdir. Beş yaş altı çocuklardan ishal görülenlerin neredeyse yarısı, ishal sırasında bir sağlık kuruluşuna götürülmüşlerdir (yüzde 47).

12 aylık veya daha büyük çocuklar arasında ishal dönemi süresince ağızdan sıvı tedavisi uygulanması, ya da verilen sıvı miktarının artırılması, 12 aydan küçük çocuklara göre daha fazladır. Kız çocuklar, ishal sırasında erkek çocuklara kıyasla daha az sağlık kuruluşuna götürülmekte olup ORT veya verilen sıvı miktarının artırılması gibi tedavilerden daha az faydalanmaktadır. İshalin türüne göre sağlık kuruluşuna başvurma ihtimali değişmektedir: Az sayıda görülen kanlı ishal vakalarının yüzde 70'i sağlık kuruluşuna götürülürken, diğer vakaların yüzde 46'sı için sağlık kuruluşuna başvurulmuştur. Öte yandan, kanlı ve kansız ishali olan çocuklar için ağızdan sıvı tedavisi alma veya aldıkları sıvı miktarının artırılma oranları neredeyse aynıdır. Kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan anneler arasında, kırsal yerleşimlerde yaşayanlara göre ağızdan sıvı tedavisini uygulama oranı daha yüksek olmasına rağmen, kırsal alanlardaki anneler de, kentsel alanlardakiler kadar sağlık kuruluşuna başvurma eğilimindedirler. Bölgelere bakıldığında, Batı tedavi talebinde ve ORT kullanımında veya çocuğa verilen sıvının arttırımında en yüksek yüzelere sahiptir (sırasıyla yüzde 54 ve yüzde 75). Uygulanan tedaviler, annenin eğitimine, ya da hanehalkı refah düzeyine göre sürekli değişim göstermemektedir.

TNSA-2008'de annelere ishal dönemi süresince çocukların aldıkları katı ve sıvı gıdaların miktarında değişiklik yapıp yapmadıkları da sorulmuştur. Bu bilgiyi edinmek için, ishali çocuğu olan her anneye, verdikleri sıvı ve yemek miktarını değiştirip değiştirmedikleri sorulmuştur. Tablo 11.7, ishali olan çocukların yüzde 27'si için verilen sıvı miktarının öncekiyle aynı tutulduğunu, yüzde 49'u için sıvı miktarının artırılmış, ve yüzde 16'sı için ise verilen sıvı miktarının azaltıldığını göstermektedir. Vakaların yalnızca yüzde 6'sında ishal öncesine göre daha çok katı gıda verilirken, yarısından fazlasında verilen katı gıda azaltılmıştır.

İshali olan çocuklar için en uygun olan beslenme, katı gıda miktarının öncesi ile aynı seviyede tutulup, sıvı miktarının artırılmasıdır. Buna göre Tablo 11.7'ye bakıldığında, araştırma tarihinden önceki iki hafta içinde ishali olan çocukların yalnızca yüzde 17'sinin uygun biçimde beslendiği görülmektedir. Genel olarak, vakaların yüzde 22'si ishal dönemi süresince uygun miktarda katı ve sıvı gıda veya herhangi bir ağızdan sıvı tedavisi almışlardır. Annelerinin öğrenim düzeyi lise veya üzeri olan, yüksek ve en yüksek refah düzeyine sahip olan, Batı'da veya İstanbul'da yaşayan çocukların, AST tedavisi alma veya uygun şekilde beslenme olasılıkları diğerlerine göre daha yüksektir.

Tablo 11.6 İshalin tedavisi

Temel özelliklere göre, araştırma tarihinden önceki son iki hafta içinde ishali olan beş yaş altı çocuklardan tedavi için sağlık kuruluşuna götürülen, oral rehidrasyon tedavisi (ORT) alanlar, arttırılmış sıvı alanlar, ORT veya arttırılmış sıvı alanlar ve herhangi bir tedavi almayanların yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	İshal tedavisi için sağlık kuruluşuna götürülen çocuklar	Oral rehidrasyon tedavisi (ORT)						İshalli çocuk sayısı
		ORS paketi	Evde hazırlanan ishal sıvısı	ORS paketi veya evde hazırlanan ishal sıvısı	Arttırılmış sıvı	AST veya arttırılmış sıvı	Hiçbiri	
Yaş (ay)								
<6	47.7	9.2	7.5	14.7	24.1	32.9	24.6	67
6-11	49.4	21.0	11.0	28.1	40.6	59.7	14.3	113
12-23	48.8	24.7	17.3	32.8	54.5	70.1	16.0	181
24-35	42.0	19.6	10.0	22.6	61.8	71.7	9.9	124
Cinsiyet								
Erkek	52.8	19.6	11.1	25.5	54.2	65.8	11.6	232
Kız	41.7	21.1	14.0	27.6	44.0	60.3	18.6	252
İshal türü								
Kansız	45.9	20.0	11.9	26.1	49.2	62.9	15.5	454
Kanlı	(70.1)	(20.7)	(15.8)	(29.8)	(51.9)	(62.6)	(12.6)	25
Yerleşim yeri								
Kent	47.3	21.4	12.0	26.9	49.8	65.2	12.8	336
Kır	46.4	18.1	14.0	26.0	47.0	57.9	20.8	147
Bölge								
Batı	53.7	24.6	20.1	30.3	53.7	75.4	8.1	146
Güney	43.5	17.6	8.0	24.3	37.2	49.4	28.5	50
Orta	29.1	7.2	4.1	10.1	59.0	62.6	17.0	75
Kuzey	46.3	26.3	8.9	35.2	45.0	53.7	15.9	24
Doğu	49.9	22.3	11.9	29.8	44.8	58.3	16.4	190
NUTS 1 Bölgeleri								
İstanbul	44.5	31.7	19.8	35.7	56.4	84.2	4.0	73
Güneydoğu A.	50.5	19.9	5.7	22.7	43.1	53.6	15.9	106
Eğitim								
Yok/İlk. bitirmemiş	49.3	26.2	16.7	33.1	42.0	61.1	16.2	159
İlk. birinci kademe	47.8	15.7	10.0	22.6	45.5	59.0	14.6	193
İlk. ikinci kademe	54.6	21.2	14.1	29.1	47.9	63.4	11.8	51
Lise ve üzeri	35.6	19.5	9.7	21.7	71.7	75.8	17.0	80
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	46.3	21.2	15.1	28.5	42.5	56.2	20.2	154
Düşük	52.6	26.1	17.8	33.9	44.2	61.2	15.7	113
Orta	50.8	21.3	10.4	28.5	45.4	69.4	8.1	93
Yüksek	39.0	14.5	7.8	16.0	67.6	74.0	7.8	74
En yüksek	41.3	11.9	4.2	16.1	58.5	59.7	23.2	50
Toplam	47.0	20.4	12.6	26.6	48.9	63.0	15.2	484

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

Tablo 11.7 İshali olan çocuklarda beslenme durumu

Temel özelliklere göre araştırma tarihinden önceki son iki hafta içinde ishali olan beş yaş altı çocukların, verilen sıvı ve katı gıdaların miktarının normal beslenme uygulaması ile karşılaştırılmasına göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Verilen sıvı miktarı					Verilen katı gıda miktarı					ORT veya artırılmış sıvı verilen ve beslenmeye devam edilen	ORT veya artırılmış sıvı verilen veya beslenmeye devam edilen	İshali çocuk sayısı
	Artırıldı	Aynı	Azaltıldı	Bilmiyor/cevapsız	Toplam	Artırıldı	Aynı	Azaltıldı	Bilmiyor/cevapsız	Toplam			
Yaş (ay)													
<6	24.1	34.3	9.1	32.5	100.0	11.7	40.0	15.7	32.6	100.0	18.5	22.6	67
6-11	40.6	39.7	15.2	4.5	100.0	5.5	41.2	50.2	3.1	100.0	18.9	23.5	113
12-23	54.5	23.1	20.3	2.0	100.0	6.5	29.7	63.1	0.7	100.0	12.5	19.1	181
24-35	61.8	18.0	15.6	4.5	100.0	4.3	31.5	59.4	4.9	100.0	21.1	23.5	124
Cinsiyet													
Erkek	54.2	22.0	15.7	8.0	100.0	8.1	31.2	53.4	7.3	100.0	19.1	23.5	232
Kız	44.0	32.0	17.0	6.9	100.0	4.9	37.1	51.8	6.2	100.0	15.1	20.1	252
İshal türü													
Kansız	49.2	27.5	15.9	7.5	100.0	6.1	34.5	52.8	6.7	100.0	16.7	21.8	454
Kanlı	(51.9)	(24.0)	(15.4)	(8.6)	(100.0)	(11.4)	(34.1)	(45.8)	(8.6)	(100.0)	(24.1)	(24.1)	25
Yerleşim yeri													
Kent	49.8	26.6	16.8	6.8	100.0	5.5	34.0	53.5	7.0	100.0	17.2	21.7	336
Kır	47.0	28.6	15.4	9.0	100.0	8.6	34.9	50.5	6.0	100.0	16.6	21.9	147
Bölge													
Batı	53.7	25.1	16.6	4.5	100.0	5.3	35.2	56.4	3.2	100.0	21.5	25.5	146
Güney	37.2	40.6	11.7	10.5	100.0	2.9	43.5	46.4	7.1	100.0	12.5	15.9	50
Orta	59.0	27.4	8.3	5.2	100.0	3.9	36.7	54.3	5.1	100.0	16.4	20.0	75
Kuzey	45.0	34.7	12.7	7.6	100.0	9.3	35.7	49.3	5.7	100.0	15.9	21.2	24
Batı	44.8	24.4	21.0	9.8	100.0	8.9	30.0	51.0	10.1	100.0	15.1	21.1	190
NUTS 1 Bölgeleri													
İstanbul	56.4	23.8	15.8	4.0	100.0	4.0	39.6	52.5	4.0	100.0	23.8	31.7	73
Güneydoğu A.	43.1	20.3	22.4	14.2	100.0	9.3	30.0	46.1	14.6	100.0	14.6	19.7	106
Eğitim													
Yok/bitirmemiş İlk. birinci kademe	42.0	28.7	19.4	9.9	100.0	9.3	29.5	52.2	9.0	100.0	16.5	22.3	159
İlk. ikinci kademe	45.5	26.9	20.9	6.6	100.0	4.2	31.6	58.0	6.3	100.0	11.0	14.1	193
Lise ve üzeri	47.9	28.4	13.5	10.2	100.0	8.2	36.4	48.0	7.5	100.0	15.2	24.5	51
	71.7	24.2	1.2	3.0	100.0	4.9	49.0	43.2	3.0	100.0	33.9	37.3	80
Hanehalkı refah düzeyi													
En düşük	42.5	27.2	19.2	11.1	100.0	10.0	28.9	52.4	8.8	100.0	15.5	19.5	154
Düşük	44.2	25.0	21.8	8.9	100.0	5.3	37.2	49.1	8.4	100.0	12.2	22.1	113
Orta	45.4	27.7	22.6	4.3	100.0	4.6	16.3	74.1	5.0	100.0	8.1	11.6	93
Yüksek	67.6	23.7	4.4	4.3	100.0	1.9	47.0	46.8	4.3	100.0	29.1	31.0	74
En yüksek	58.5	36.6	1.4	3.5	100.0	7.9	58.9	29.7	3.5	100.0	31.5	32.7	50
Toplam	48.9	27.2	16.4	7.5	100.0	6.4	34.3	52.6	6.7	100.0	17.0	21.7	484

Not: Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

Elif Kurtuluş Yiğit, Sabahat Tezcan ve Hande Tunçkanat

TNSA-2008’de emzirme süresi ve sıklığı, verilen ek gıdaların çeşidi ve biberon kullanımı gibi çeşitli bebek beslenmesi konuları ile ilgili bilgi toplanmıştır. Beş yaşın altındaki çocuklar ve 15-49 yaş arasındaki kadınların beslenme durumlarını daha iyi saptamak amacıyla antropometrik (boy ve kilo) ölçümlere dayanan bilgi de elde edilmiştir. Bebek beslenmesi, çocukların beslenme durumlarını etkileyen bir gösterge olup erken yaştaki çocukların hastalık ve ölüm riskini etkilemektedir. Anne sütünün bu etkisi emzirme süresi ve sıklığı ile çocuğa ek gıdaların ve sıvıların verilmeye başlandığı yaşa göre değişmektedir.

Kadınların antropometrik ölçümleri de beslenme durumlarını değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Annenin beslenmesi, anne sağlığını olduğu kadar çocuk sağlığını da önemli ölçüde etkilemektedir. Yetersiz beslenen bir kadın olumsuz gebelik sonuçları açısından daha fazla risk taşımaktadır ve düşük ağırlıklı bebek doğurma olasılığı daha yüksektir.

12.1 Emzirmeye Başlama

Bebeklerin emzirilmesi çocukların sağlıklı büyümesine katkıda bulunan en önemli unsurlardan biridir. Anne sütü bebeğin yaşamındaki ilk 4-6 ayda gereksinimi olan tüm besinleri içerir. Ayrıca, anne sütü temizdir, her zaman aynı ısıdadır ve anne ile çocuk arasında yakın bir bağ oluşmasını sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, anne sütü annenin antikorları aracılığı ile bebeklerin yaşamlarının ilk 6 ayında hastalıklara karşı bağışık olmasını sağlamakta ve beslenme bozukluklarının prevalansını azaltmakta ve gıda kaynaklı enfeksiyonları önlemektedir.

Tablo 12.1 araştırma tarihinden önceki beş yıl içinde doğmuş çocukların temel özelliklere göre emzirilme durumlarını ve ilk emzirmeye başlama zamanını göstermektedir. Emzirme Türkiye’de oldukça yaygındır, temel özelliklere göre çok küçük farklılıklar gösterse de tüm çocukların yüzde 97’si bir süre emzirilmiştir.

Emzirmeye erken başlanması hem anne, hem de bebek için yararlıdır. Emzirmek anne rahminin doğumdan sonra kasılmasını sağlayan oksitosin hormonun yapımını uyararak rahmin kısa sürede normal ölçüsüne ve fonksiyonuna ulaşmasını sağlar. Kolostrum denilen ilk anne sütü çok yoğun şekilde antikor içerdiği için yenidoğanı enfeksiyonlardan korur. TNSA-2008’den elde edilen tüm çocukların emzirilmeye başlama zamanı ile ilgili bilgiler, ülkemizde anne sütü ile beslemeye başlamanın oldukça geç olduğunu göstermektedir (Tablo 12.1). Emzirilen çocukların sadece yüzde 39’u doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirilmeye başlanmıştır; yüzde 27’si ise doğumdan sonraki ilk 24 saatte hiç emzirilmemiştir. Bu yüzdelerin TNSA-2003’deki sonuçlara göre daha düşük olması, Türkiye’de erken emzirmeye başlama pratiğinden uzaklaşmanın sürdüğünü göstermektedir.

Tablo 12.1 Emzirmeye başlama

Araştırmadan önceki son beş yılda doğan ve emzirilen çocuklarla, doğumdan sonraki ilk bir saat içinde ve ilk bir gün içinde emzirmeye başlama durumu ve anne sütünden önce başka gıda alanların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel özellik	Bir süre emzirilenlerin yüzdesi	Çocuk sayısı	Doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde emzirilenlerin yüzdesi	Doğumdan sonraki ilk 1 gün içinde emzirilenlerin yüzdesi ¹	Anne sütünden önce başka gıda alanların yüzdesi ²	Bir süre emzirilen çocuk sayısı
Doğumda yardım						
Sağlık personeli ³	96.6	3,161	40.6	75.8	23.5	3,054
Ara ebesi	97.0	126	19.4	49.4	25.7	122
Diğer	98.3	150	26.2	48.2	16.2	148
Doğum yapılan yer						
Sağlık merkezi	96.5	3,107	40.6	76.0	23.7	3,000
Evde	97.7	336	26.1	51.6	19.2	328
Çocuğun cinsiyeti						
Erkek	97.2	1,770	36.9	73.5	22.2	1,720
Kız	96.1	1,693	41.1	73.2	24.2	1,627
Yerleşim yeri						
Kent	96.7	2,475	41.0	76.2	23.5	2,393
Kır	96.7	988	33.9	66.1	22.3	955
Bölge						
Batı	96.7	1,174	47.9	80.0	23.4	1,135
Güney	95.4	441	40.7	75.2	20.9	420
Orta	97.2	741	31.8	76.0	27.0	720
Kuzey	97.3	197	41.0	77.0	20.2	191
Doğu	96.7	911	32.1	61.0	21.5	881
NUTS1 Bölgesi						
Istanbul	96.3	548	53.8	81.2	22.1	528
Batı Marmara	98.5	88	46.8	80.9	23.4	87
Ege	96.8	427	41.7	75.5	25.8	414
Doğu Marmara	98.3	275	40.9	82.7	28.8	270
Batı Anadolu	96.7	345	27.7	75.6	26.0	334
Akdeniz	95.4	441	40.7	75.2	20.9	420
Orta Anadolu	96.3	177	35.2	74.9	25.0	170
Batı Karadeniz	97.0	172	33.5	77.1	20.9	167
Doğu Karadeniz	97.5	79	45.5	76.2	16.5	77
Kuzeydoğu Anadolu	96.9	128	42.4	66.0	11.6	124
Ortadoğu Anadolu	96.5	250	26.7	57.3	26.1	241
Güneydoğu Anadolu	96.8	533	32.2	61.5	21.7	516
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	96.9	781	31.8	62.6	22.5	756
İlköğretim birinci kademe	96.5	1,691	40.2	75.4	21.9	1,631
İlköğretim ikinci kademe	97.8	322	39.9	77.7	19.5	315
Lise ve üzeri	96.5	669	43.9	78.7	29.0	646
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	95.9	852	32.6	60.2	19.7	817
Düşük	96.3	818	38.5	73.2	21.3	787
Orta	97.5	709	35.8	76.7	23.2	691
Yüksek	97.7	579	45.1	80.0	23.9	566
En yüksek	96.3	506	47.8	83.2	30.9	487
Toplam	96.7	3,463	39.0	73.4	23.2	3,348

Not: Tablo görüşme tarihinde yaşayıp yaşamadığına bakılmaksızın tüm çocukları kapsamaktadır.

¹ Doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirmeye başlanan çocukları da kapsar.

² Anne sütünü vermeye düzenli olarak başlamadan önce doğumdan sonraki ilk üç gün içinde anne sütü dışında başka bir gıda verilen çocuklar

³ Doktor, hemşire/ebe veya yardımcı ebe

Emzirmeye erken başlama yüzdelerinde 2003-2008 döneminde gözlenen azalma, özellikle Batı, Orta ve Kuzey bölgelerinde olmak üzere tüm bölgelerde gerçekleşmiştir. Bu değişikliklere rağmen, alt gruplara göre bakıldığında emzirmeye başlama zamanındaki önemli farklılıklar hala devam etmektedir. Doğumdan sonraki ilk bir saatte emzirilen çocukların yüzdesi evde doğan veya ara ebesi yardımı ile doğan çocuklarla karşılaştırıldığında hastanede doğan veya sağlık personeli yardımı ile doğan çocuklar arasında daha yüksektir. Doğumdan sonraki ilk bir saatte emzirilme kırdaki yaşayan çocuklara göre kentte yaşayan çocuklarda daha fazla görülmektedir (sırasıyla yüzde 41 ve yüzde 34). Doğumdan sonraki bir saat içinde emzirilen çocukların yüzdesi Batı'da (yüzde 48) en yüksek iken, Orta ve Doğu Anadolu'da (yüzde 32) en düşüktür. NUTS 1 bölgeleri değerlendirildiğinde, çocukların doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirilme durumu İstanbul'da en yüksek iken Ortadoğu Anadolu'da en düşüktür (sırasıyla, yüzde 54 ve yüzde 27). Doğumdan sonraki ilk bir saatte emzirmeye başlanan çocukların yüzdesi hiç eğitimi olmayan annelerin doğurdukları çocuklarda yüzde 32 iken, en az lise eğitimi gören annelerin çocuklar için yüzde 44'tür. Emzirmeye erken başlama hanehalkı refah düzeyi en yüksek olan çocuklar arasında (yüzde 48) daha sık görülürken refah düzeyi en düşük olan çocuklarda (yüzde 33) en az görülmektedir.

Doğumdan sonraki ilk bir gün içinde emzirmeye başlanan çocukların yüzdesi de bölge ve eğitime göre değişmektedir. Örneğin, annelerin genellikle daha düşük eğitimi olduğu ve doğumların çoğunlukla sağlık personelinin yardımı almaksızın gerçekleştiği Doğu Anadolu bölgesi en düşük yüzdeye sahiptir, bu bölgedeki çocukların yüzde 61'i doğumdan sonraki ilk bir gün içerisinde emzirilmiştir. Eğitime göre bakıldığında, hiç eğitimi olmayan annelerin çocuklarının yüzde 63'ü doğumdan sonraki ilk bir gün içinde emzirilmişken en yüksek seviyede eğitim gören annelerin çocuklarının yüzde 79'u ilk gün içinde emzirilmiştir.

Anne sütünden önce başka gıda verilmesi ise, doğumdan hemen sonra ve anne sütü düzenli olarak gelmeden önce bebeğe diğer sıvı gıdaların verilmesidir. Tablo 12.1 bu tür beslenme şeklinin Türkiye'de günümüzde geçmiş dönemlere göre daha az uygulandığını göstermektedir. Genel olarak, çocukların yüzde 23'ü anne sütünden önce başka bir gıda almışlardır. Bu yüzde Doğu Marmara bölgesinde yaşayan çocuklar arasında (yüzde 29) ve en yüksek hanehalkı refah düzeyine sahip çocuklar arasında (yüzde 31) en yüksektir.

12.2 Çocuğun Yaşına Göre Emzirilme Durumu

UNICEF ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) bebeklerin doğumdan itibaren ilk 6 ay boyunca sadece anne sütü almalarını (başka katı ve sıvı gıdalar ve su almadan) ve yedinci aydan itibaren katı ve lapa ek gıdalara başlanılmasını önermektedirler. İlk 6 aydan sonra ek gıda verilmesi kabul edilebilir olsa da, emzirmeye iki yaşına kadar devam edilmesi önerilmektedir. Biberon kullanımı ise çocuk hangi yaşta olursa olsun önerilmemektedir.

Tablo 12.2'de araştırma sırasında çocukların yaşlarına göre emzirilme durumlarının yüzde dağılımları gösterilmiştir. Çocukların beslenme durumları annelerle yapılan görüşmeden önceki 24 saat içindeki çocukların beslenme alışkanlıklarına ile ilgili bilgiye dayanarak saptanmıştır. "Sadece anne sütü" sadece ve sadece anne sütü alan çocukları tanımlamaktadır (*exclusively breastfed*). "Anne sütü ve su" ise anne sütünün yanında sadece su verilen bebekleri kapsamaktadır. Tablo 12.2 araştırmadan önceki gün ve gecede biberon ile beslenen çocukların yüzdesini de vermektedir.

Bu tablo katı ve sıvı ek gıdaya başlama zamanını değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bebeklere erken yaşta ek gıdaların verilmeye başlanması Türkiye’de bebek ölümlerine yol açan nedenlerden biri olan sindirim sistemi enfeksiyonlarının riskini arttırmaktadır.

Tablo 12.2 Yaşa göre emzirilme durumu

Anne ile beraber yaşayan üç yaşın altındaki çocuklardan en küçüğünün ay olarak yaşına göre emzirilme durumunun yüzde dağılımı ve biberon kullanan çocukların yüzdesi, Türkiye 2008

Ay olarak yaş	Emzirilmeyen	Sadece anne sütü	Anne sütü ve:				Ek gıdalar	Toplam	Biberon kullananların yüzdesi	Çocuk sayısı
			Sadece su	İçinde su olan sıvılar/ meyve suları	Diğer süt	Ek gıdalar				
<2	1.5	68.9	7.3	0.0	22.2	0.0	100.0	21.8	85	
2-3	2.3	42.0	28.3	1.7	23.3	2.3	100.0	36.1	133	
4-5	7.5	23.6	15.7	5.2	29.3	18.8	100.0	57.0	143	
6-7	16.2	1.6	4.7	1.2	10.9	65.5	100.0	59.8	105	
8-9	23.6	1.6	2.8	0.0	2.1	69.9	100.0	49.7	91	
10-11	31.1	0.0	0.5	0.6	4.5	63.3	100.0	58.9	140	
12-15	33.3	0.0	0.5	0.2	1.1	64.9	100.0	51.9	233	
16-19	58.5	0.0	0.0	0.0	0.4	41.1	100.0	56.0	267	
20-23	78.4	0.0	1.1	0.0	0.3	20.3	100.0	52.9	204	
24-27	90.6	0.2	0.0	0.0	0.0	9.1	100.0	53.2	239	
28-31	92.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8.0	100.0	43.7	223	
32-35	96.6	0.0	0.0	0.0	0.0	3.4	100.0	40.1	210	
<6	4.1	41.6	18.4	2.6	25.3	8.0	100.0	41.0	361	
6-9	19.6	1.6	3.8	0.6	6.8	67.5	100.0	55.1	196	

Not: Emzirme durumu son “24 saat”e aittir (dün gündüz ve gece). Sadece anne sütü ve su alan çocuklar başka bir ek gıda almamaktadırlar. Emzirilmeyen, sadece anne sütü, anne sütü ve su, anne sütü ve diğer sıvılar, anne sütü ve diğer süt, anne sütü ve ek gıdalar kategorileri birbirlerinden tamamen farklıdır ve toplamaları 100’e eşittir. Bu nedenle anne sütü ve içinde su olan diğer sıvıları alan ancak başka ek gıda almayan çocuklar normal su içseler bile içinde su olan sıvılar kategorisinde değerlendirilmiştir. Anne sütü ile birlikte ek gıda alan çocukların tümü ek gıda kategorisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 12.2’de verilen TNSA-2008 sonuçları hayatın ilk iki ayında bebeklerin yüzde 69’unun sadece anne sütü ile beslendiğini göstermektedir, bu yüzde TNSA-2003’de elde edilen yüzdelerden önemli ölçüde yüksektir (yüzde 44). Bu yaş grubundaki çocukların yüzde 7’sinin anne sütü ile beraber su, içinde su olan sıvılar ve meyve suyu alan çocuklar grubunda olduğunu göstermektedir (*predominantly breastfed*). Bu değer, TNSA-2003’te yüzde 47 düzeyindedir. İki aydan daha küçük çocukların yüzde 22’si anne sütü dışında başka bir süt ile beslenmiştir. Bebekler 2-3 aylık olduğunda, sadece anne sütü ile beslenenlerin yüzdesi yüzde 42’ye düşmektedir. Bu durum altıncı aydan sonra diğer süt ve ek gıda ile beslemenin anne sütünden daha yaygın olduğunu da göstermektedir. Çocuklar 12-15 aylık olduğunda yüzde 65’i ek gıda almakta olup yüzde 33’ü artık emzirilmemektedir. Bu değer, TNSA-2003’te yüzde 45 seviyesindedir.

Biberon kullanımı sindirim sistemi enfeksiyonları riskini arttırdığından çok küçük çocuklar için önerilmemektedir. Tablo 12.2 altı aydan küçük çocuklar arasında biberon kullanımının yüzde 41 olduğunu göstermektedir. Biberon kullanımı, 6-7 aylık çocuklarda en yüksek seviyeye ulaşarak yüzde 60’lara yükselmektedir.

12.3 Emzirme Süresi ve Sıklığı

Tablo 12.3 temel özelliklere göre emzirme sürelerinin ortanca değerlerini göstermektedir. Tüm çocuklar için ortanca emzirme süresi TNSA-2003'te bulunan süreden bir buçuk ay daha uzun olup 16 aydır. Alt gruplar arasında emzirme ortanca değerleri arasında bazı farklılıklar vardır. Erkek çocuklar (16.9 ay) kız çocuklara (14.9 ay) göre 2 ay daha uzun emzirilmektedir. Doğu Anadolu'da yaşayan kadınlar çocuklarını Türkiye ortalamasından 2-3 ay daha fazla yani ortalama olarak 18 ay emzirmektedirler.

Sadece anne sütü alan bebeklerde ortanca emzirilme süresi çok kısa olup tüm alt gruplar için iki ay veya daha azdır. Anne sütünün yanı sıra su ve diğer su bazlı sıvılar ve meyve sularını alan bebeklerin ortanca emzirilme sürelerinde küçük farklılıklar bulunmaktadır. Erkek çocuklar, kırsal yerleşimlerde yaşayan çocuklar, Orta Anadolu bölgesinde yaşayan çocuklar, ilköğretim birinci kademe eğitimi olan annelerin çocukları ve hanehalkı refah düzeyi düşük veya orta olan çocuklar daha uzun emzirilme (anne sütünün yanı sıra su ve diğer su bazlı sıvılar ve meyve suları) sürelerine sahiptirler.

Tablo 12.3 emzirme sıklığı ile ilgili bilgi vermektedir. Bebeklerin sık emzirilmesi süt üretimini arttırdığı için önemlidir. Ayrıca sık besleme annenin gebe kalma olasılığını azaltan bir faktör olabilecek doğum sonrası geçici kısırlık süresini uzatmaktadır. Altı aylıktan küçük çocukların yüzde 95'i araştırmadan önceki 24 saat içinde 6 kez veya daha fazla emzirilmiştir. Altı kez veya daha fazla emzirilen çocukların yüzdesinin diğer bölgelere göre düşük olduğu bölge Orta Anadolu (yüzde 92) bölgesidir ve en yüksek yüzde erkek çocuklar (yüzde 97) arasındadır. Ortalama olarak, çocuklar gündüz 7 kez, akşam ve gece 5 kez emzirilmişlerdir.

Tablo 12.3 Emzirme ortalanca süresi ve sıklığı

Temel özelliklere göre üç yaşından küçük çocuklarda emzirilme, sadece anne sütü, anne sütü, su ve diğer su bazlı sıvı ve meyve suları alan çocukların ortalanca emzirilme süreleri, annesi ile beraber yaşayan altı aylıktan küçük çocuklardan son 24 saatte altı ve daha fazla kez emzirilenlerin yüzdesi, ortalanca emzirme sayısı (gündüz/gece), Türkiye 2008

Temel özellik	Ortanca emzirme süresi (ay) ¹			Emzirilen 6 aylıktan küçük çocuklar ²				
	Emzirilen	Sadece anne sütü	Anne sütü, su ve su içerikli sıvılar ³	Çocuk sayısı	Son 24 saatte 6 ve daha fazla kez emzirilen	Ortalama gündüz emzirme sayısı	Ortalama gece emzirme sayısı	Çocuk sayısı
Çocuğun cinsiyeti								
Erkek	16.9	2.0	4.0	1,058	97.4	7.2	5.8	152
Kız	14.9	1.6	3.1	1,044	92.9	6.5	5.0	177
Yerleşim yeri								
Kent	15.9	2.0	3.5	1,495	95.8	6.9	5.3	235
Kır	15.1	1.3	4.0	606	93.1	6.7	5.6	94
Bölge								
Batı	15.2	1.6	3.4	719	95.9	7.2	5.6	114
Güney	14.7	1.2	2.1	249	95.8	(6.0)	(4.3)	35
Orta	14.7	2.0	4.2	463	92.2	6.0	4.9	81
Kuzey	15.2	1.9	2.6	127	94.4	*	*	17
Doğu	17.7	2.0	3.8	543	96.3	7.2	6.0	83
Seçilmiş NUTS1 Bölgeleri								
İstanbul	15.5	2.1	3.3	327	100.0	7.3	4.2	55
Güneydoğu Anadolu	17.6	2.2	4.2	317	94.0	7.0	6.0	51
Eğitim								
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	17.0	1.3	3.7	450	94.7	7.1	5.9	72
İlköğretim birinci kademe	14.7	2.3	4.1	978	95.4	7.0	5.2	150
İlköğretim ikinci kademe	16.1	1.9	3.4	223	(93.4)	(6.8)	(5.0)	40
Lise ve üzeri	16.6	0.7	1.8	451	95.4	6.1	5.3	68
Hanehalkı refah düzeyi								
En düşük	16.1	1.9	3.7	502	95.3	7.5	6.5	72
Düşük	14.0	2.1	4.3	472	97.0	7.5	5.2	79
Orta	15.8	1.6	4.2	456	97.6	6.2	5.0	73
Yüksek	16.5	2.0	3.0	346	89.8	6.9	4.9	63
En yüksek	16.5	0.6	1.2	327	(94.1)	(5.4)	(5.1)	41
Ortanca	15.7	1.8	3.6	2,101	95.0	6.8	5.4	329
Ortalama	16.0	3.2	4.5	-	-	-	-	-

Not: Ortanca ve ortalama süreleri mevcut statüye dayanmaktadır.

¹En küçük çocuğun dışındakiler ve en küçük çocuk olup annesiyle birlikte yaşamayan çocuklar halen emzirilmeyen çocuklar olarak ele alınmıştır.

²Emzirme sayısı ile ilgili geçerli bir cevabı olmayan çocukları dışarda bırakmıştır.

³Sadece anne sütü, anne sütü ile beraber su, içeriği su olan sıvılar, meyve suları alan çocuklar (diğer süt hariç)

Not: Parantez içinde gösterilenler 25 ile 49 arasındaki ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır. Yıldız işareti 25'ten daha az ağırlıksız gözlem sayısına dayanan bulgulardır.

12.4 Ek Gıda Çeşitleri

Tablo 12.4 emzirilen ve emzirilmeyen çocuklardan değişik ek gıda alanların yüzdesini göstermektedir. Çocuklara birden fazla ek gıda verilebileceğinden tablo toplamları 100 değildir. Altı aydan küçük ve emzirilen çocukların yüzde 25'i hazır mama almıştır. Hazır mama alan çocukların payı 6-7 aylık bebeklerde yüzde 46 ile en yükseğe çıkmakta 8-9 aylık çocukların diğer sıvı gıdaları almaya başlaması ile yüzde 22'ye düşmektedir. İlk bir yılda hiç emzirilmeyen çocukların gözlem sayısı az olmasına rağmen, bu grup için elde edilen sonuçlar hazır mamanın,

bebek büyüdükçe verilen diğer süt çeşitleriyle birlikte, yaşamın ilk aylarında çok yoğun bir biçimde kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 12.4 Görüşme tarihinden önceki gün veya gece çocuklara verilen gıda çeşitleri

Üç yaşın altında ve annesiyle birlikte yaşayan en küçük çocuklardan emzirme durumu ve ay olarak yaşına göre görüşme tarihinden önceki gün veya gece belirli gıdaları alanların yüzdesi, Türkiye 2008

Ay olarak yaş	Hazır mama	Diğer süt/ peynir/ yoğurt	Diğer sıvı ¹	Tahıl ürünleri	Meyve/sebze	Et/balık/ tavuk/ yumurta	Çocuk sayısı
EMZİRİLEN ÇOCUKLAR							
<2	21.3	4.1	18.3	0.0	0.0	0.0	84
2-3	18.4	11.8	49.2	0.5	1.6	0.3	130
4-5	34.7	33.1	67.3	8.3	19.1	3.3	129
6-7	46.0	76.2	96.9	63.7	52.4	30.5	88
8-9	21.8	79.6	95.5	76.5	71.3	48.1	69
10-11	29.4	81.1	100.0	75.0	68.4	56.8	94
12-15	17.0	84.3	100.0	91.5	79.0	70.9	154
16-19	12.7	81.0	100.0	90.9	82.8	66.1	106
20-23	(2.2)	(76.2)	(100.0)	(93.7)	(81.5)	(74.4)	39
24-35	(3.5)	(79.0)	(98.8)	(98.8)	(65.8)	(62.0)	40
<6	25.2	17.9	48.5	3.3	7.8	1.4	343
6-9	35.3	77.7	96.3	69.4	60.8	38.3	157
EMZİRİLMİYEN ÇOCUKLAR							
<2	*	*	*	*	*	*	5
2-3	*	*	*	*	*	*	4
4-5	*	*	*	*	*	*	14
6-7	*	*	*	*	*	*	18
8-9	(66.5)	(90.6)	(90.6)	(69.4)	(48.3)	(50.2)	24
10-11	(54.7)	(90.8)	(98.6)	(85.9)	(73.9)	(58.7)	46
12-15	41.2	88.8	92.6	88.9	74.2	67.0	84
16-19	28.1	90.1	98.8	93.7	75.6	76.1	163
20-23	10.1	89.8	95.9	92.5	82.3	70.6	169
24-35	5.0	90.5	98.0	96.0	85.7	81.1	642
<6	*	*	*	*	*	*	23
6-9	(70.2)	(83.8)	(92.0)	(68.7)	(60.8)	(42.1)	42

Not: Emzirme durumu ve diğer gıdaları alma son "24 saat"i (dün gündüz ve gece) kapsamaktadır. Parantez içinde gösterilen bulgular 25 ile 49 arasında ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır. Yıldız işareti 25'ten daha az ağırlıksız gözlem sayısına dayanan bulgulardır.

¹ İçme suyunu içmemektedir.

Özet olarak, emzirme Türkiye'de yaygın olmasına rağmen, sadece anne sütü ile besleme alışkanlığı arzu edilen seviyede değildir. İlk altı ayda yaklaşık her beş çocuktan ikisi sadece anne sütü ile beslenmektedir. Bebek maması ve diğer sıvılara erken başlama yaygındır, ve biberon ile besleme tercih edilmektedir. Yakın dönemde emzirimin yaygınlaştırılması konusunda uygulanan politikalar kapsamında sağlanan destek başarılı olmuştur ancak bu desteğin gelecekte de devam ettirilmesi gerekmektedir.

12.5 Hanehalkında Kullanılan Tuzun İyotlanması

İyot eksikliği, çocuklarda zeka geriliğinin ve psikomotor gelişim sorunlarının en önde gelen nedenlerinden biridir. İyot eksikliği aynı zamanda gebelik sırasında ölü doğum ve düşük olasılığını da arttırabilmektedir. Zeka gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı düşük okul başarısı ve çalışma performansındaki yetersizlikler gibi sonuçlara da yol açmaktadır. İyot eksikliğinin giderilmesi için uluslararası benimsenen yöntem tuzun iyotlanmasıdır.

TNSA-2008 örnekleminde bulunan hanehalklarının yaklaşık yarısında tuz testi uygulanmıştır. Bu kapsamda, hanede yemek pişirmekte kullanılan tuzdan küçük bir örnek alınarak önce tuzun iyodatlı olup olmadığı test edilmiştir. Tuzun iyodat içermemesi durumunda iyodür testi yapılmıştır. Tuz örneğinin üzerine damlatılan test solüsyonları sonucunda tuzda meydana gelen renk değişimleri kaydedilmiştir. Yapılan testlerin sırası TNSA-2003'te yapılan test sırasından farklılık göstermektedir. Test sonuçları Tablo 12.5'de verilmektedir.

Tablo 12.5 Hanehalkında kullanılan tuzun iyotlanması											
Temel özelliklere göre tuzun iyot içeriği test edilen hanehalklarının (alt örnek) tuzda bulunan iyot seviyesine göre (milyon başına parçacık miktarı-ppm) yüzde dağılımı, test yapılan hanelerin yüzdesi, evde tuz olmayan hanehalklarının yüzdesi, Türkiye 2008											
Temel özellik	Tuz testinin sonucu						Tuz testinin sonucu				
	Test edilmedi	Test edildi	Bilin-meyen	Toplam yüzde	Toplam	İyot yok	Potasyum İyodür	< 15 ppm (potasyum iyodat)	>= 15 ppm	Toplam yüzde	Toplam
Yerleşim yeri											
Kent	2.5	95.6	1.9	100.0	3,938	10.1	6.8	7.1	76.0	100.0	3,764
Kır	3.2	95.1	1.6	100.0	1,321	28.5	12.0	12.0	47.6	100.0	1,257
Bölge											
Batı	2.8	95.6	1.6	100.0	2,420	6.5	4.3	5.2	84.0	100.0	2,313
Güney	3.4	94.8	1.8	100.0	632	21.4	11.1	7.5	60.0	100.0	599
Orta	2.5	95.6	1.9	100.0	1,149	14.9	10.4	8.8	66.0	100.0	1,098
Kuzey	2.6	95.4	2.0	100.0	360	10.5	10.1	14.5	64.8	100.0	343
Doğu	2.0	95.6	2.4	100.0	700	38.6	13.8	15.9	31.7	100.0	669
NUTS1 Bölgesi											
Istanbul	3.0	94.5	2.5	100.0	1,065	2.6	3.5	1.9	92.0	100.0	1,006
Batı Marmara	3.3	95.2	1.6	100.0	274	13.6	1.2	6.6	78.6	100.0	261
Ege	2.8	96.8	0.4	100.0	817	12.0	5.7	8.0	74.3	100.0	791
Doğu Marmara	2.1	96.9	1.0	100.0	520	7.3	7.6	8.6	76.5	100.0	504
Batı Anadolu	2.4	96.9	0.7	100.0	520	7.5	10.9	6.2	75.5	100.0	504
Akdeniz	3.4	94.8	1.8	100.0	632	21.4	11.1	7.5	60.0	100.0	599
Orta Anadolu	3.1	92.0	4.9	100.0	261	25.3	11.8	8.2	54.8	100.0	240
Batı Karadeniz	1.4	95.7	2.9	100.0	333	15.3	9.9	15.5	59.3	100.0	319
Doğu Karadeniz	4.3	94.0	1.8	100.0	147	11.8	9.5	17.9	60.8	100.0	138
Kuzeydoğu A.	0.4	97.6	2.0	100.0	123	19.8	20.9	22.1	37.3	100.0	120
Ortadoğu A.	2.6	96.3	1.0	100.0	190	42.1	16.8	14.2	26.9	100.0	183
Güneydoğu A.	2.3	94.4	3.3	100.0	378	42.1	10.3	14.4	33.1	100.0	357
Toplam	2.7	95.5	1.8	100.0	5,260	14.7	8.1	8.3	68.9	100.0	5,022

TNSA-2008'de tuz testi yapılmak üzere seçilen hanelerin yüzde 96'sında tuz testi başarıyla tamamlanmıştır. Testin gerçekleştirildiği hanelerin yüzde 15'inde evde kullanılan tuzun iyodür veya iyodat içermediği saptanmıştır. Bir başka deyişle, bu hanelerde kullanılan tuz

iyotlanmamıştır. Hanehalklarının yüzde 8'inde kullanılan tuz potasyum iyodürlü olup yüzde 69'unda ise kullanılan tuz yeterli miktarda potasyum iyodat içermektedir (≥ 15 ppm).

İyotlu tuzun varlığı açısından yerleşim yerlerine ve bölgelere göre farklılıklar bulunmaktadır. Kentsel alanda her 10 hanehalkından 9'u iyotlu tuz kullanırken kırsal alanda her 10 hanehalkından 7'si iyotlu tuz kullanmaktadır. İyotlu tuz kullanımı, Batı Anadolu bölgesinde diğer bölgelere göre daha yaygındır. Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki hanehalklarının yarısından fazlası iyotlu tuz kullanmamaktadır veya kullandıkları tuz yeterli seviyede potasyum iyodat içermemektedir.

12.6 Çocukların Beslenme Durumu

Çocuk sağlığı ile ilgili göstergelerin saptanmasında TNSA-2008'in en önemli katkılarından biri beş yaş altındaki tüm çocukların antropometrik verilerinin toplanmasıdır. Her çocuk için hem boy (uzunluk) hem de ağırlık ölçümleri yapılmıştır. Bu bilgilerin ışığında çocukların beslenme durumlarını açıklamak için standart göstergeler hesaplanmıştır: yaşa-göre-boy, boya-göre-ağırlık ve yaşa-göre ağırlık.

Bütün büyük nüfus gruplarında, uzunluk ve ağırlık ölçülerinde farklılıkların olması normaldir. Bu farklılıklar normal dağılım gösterirler. Antropometrik verinin incelenmesi amacıyla bir referans nüfusun kullanımı standarttır. Referans grup bir karşılaştırma noktası olup, toplumdaki değişik grupların antropometrik göstergeleri arasındaki farkları ve zaman içinde beslenme durumunda meydana gelebilecek değişiklikleri inceleme kolaylığı sağlamaktadır. TNSA-2008'de araştırma kapsamındaki çocukların beslenme durumları Amerika Birleşik Devletleri Sağlık İstatistikleri Merkezi (U.S. National Centers for Health Statistics-NCHS) tarafından geliştirilen ve Amerika Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol Merkezi (U.S. Centers for Disease Control-CDC) ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) tarafından da onaylanan uluslararası referans grubu ile karşılaştırılmıştır. Bu referans grubunun kullanım gerekçesi, veri bulunan tüm toplumlarda iyi beslenmiş çocukların ergenlik öncesi birbirinin hemen hemen aynı büyüme kalıpları izlediğinin gösterilmiş olmasıdır. Buna ek olarak WHO 2006 Büyüme ve Gelişme Standartları kullanılarak da tablolar hazırlanmış ve EK E'de sunulmuştur.

Dünya Sağlık Teşkilatı'nın (WHO) önerdiği üzere beslenme durumunun incelenmesinde üç gösterge kullanılmaktadır: Yaşa-göre-boy endeksi çocuklar arasında lineer büyüme geriliğinin göstergesidir. Yaşa-göre-boy endeksine göre, referans grubun ortanca değerinden eksi iki standart (-2SD) sapma gösteren çocuklar, yaşlarına göre kısa (bodur-*stunted*) kabul edilmekte ve bu kronik beslenme probleminin bir göstergesi sayılmaktadır. Referans grubun ortanca değerinden eksi üç standart sapma (-3 SD) gösteren çocuklar ise ciddi olarak kısa boylu kabul edilmektedir. Tekrarlayan enfeksiyonlar ve kronik hastalıklardan da etkilenen bodurluk (*stunting*), çocuğun yeterli besinleri uzun bir dönemde alamamış olmasının sonucunu yansıtmaktadır. Bu nedenle yaşa-göre-boy endeksi bir nüfusta yetersiz beslenmenin uzun dönemdeki etkilerinin iyi bir göstergesidir ve verilerin toplandığı mevsime göre önemli değişiklikler göstermez. Yaşına göre kısa-bodur çocukların toplumda hemen farkedilmeyebilir, çünkü bodur üç yaşındaki bir çocuk, iyi beslenmiş iki yaşında bir çocuk gibi görünür.

Boya-göre-ağırlık göstergesi, vücut ağırlığını, vücut uzunluğuna göre değerlendirir. Referans grubu ortanca değerinden eksi iki standart sapma gösteren çocuklar zayıf (*wasted*) kabul edilmekte ve akut olarak yetersiz beslenmiş sayılmaktadır. Burada söz konusu olan zayıflık, araştırma tarihinden hemen önceki dönemde yeterli beslenmemeyi ifade etmektedir ve büyük olasılıkla yakın geçmişte geçirilen bir enfeksiyon hastalığı, özellikle ishal, ya da gıda arzındaki mevsimsel farklılıkların sonucudur.

Yaşa-göre-ağırlık endeksi hem akut hem de kronik yetersiz beslenmeyi değerlendirmektedir ve genel olarak beslenme durumunun uzun dönemli değerlendirilmesini yapmak için kullanılır. Klinikte, çocuğun beslenme durumundaki gelişmeleri ve büyümesinin sürekli değerlendirilmesini yapmak için yararlı bir ölçüttür. Yaşa-göre-ağırlığı referans grubun ortanca değerinden eksi iki standart sapma gösteren çocuklar düşük kilolu (*underweight*) olarak sınıflandırılmıştır.

TNSA-2008’de, anneleri ile görüşme yapılan beş yaş altındaki tüm çocukların boyları ve kiloları antropometrik veri toplama amacıyla ölçülmüştür. Ancak, burada sunulan sonuçlarda tüm çocuklar dahil edilmemiştir; bunun nedeni ise, uygun çocukların yüzde 26’sının boy ve ağırlık ölçümleri yapılmamıştır (bakınız EK D Tablo D.3). Ayrıca, göstergelerin ikisi (yaşa-göre-boy ve yaşı-göre-ağırlık) çocuklar için bildirilen yaşın doğruluğundan etkilendiğinden doğum ayı ve yılı bilinmeyen yüzde 1 oranındaki çocuk hesaplama dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak, uygun çocuklardan yüzde 73’ünün boy ve ağırlık bilgileri verilmiştir.

Tablo 12.6 yaş grupları ve seçilmiş bazı demografik özellikler göz önüne alındığında, beş yaş altındaki çocuklardan, yaşı-göre-boy, boya-göre-ağırlık ve yaşı-göre-ağırlık göstergelerine göre yetersiz beslenmiş olarak sınıflandırılanların yüzdesini göstermektedir. Referans grup ile karşılaştırma açısından her üç gösterge için eksi ikiye (-2SD) giren çocukların yüzdesi sadece yüzde 2.3’tür.

Tablo 12.6 beş yaşın altındaki her 10 çocuktan birinin bodur (yaşına göre kısa) ve bu çocukların üçte birinden fazlasının ciddi şekilde bodur olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan daha az sayıda çocuk zayıftır; beş yaşın altındaki çocukların yüzde birinden daha azı için boya-göre ağırlık z-skorları -2SD’in altındadır. Yaşı-göre-ağırlık endeksine bakıldığında beş yaşın altındaki çocukların yüzde 3’ü düşük kiloludur.

Şekil 12.1 ve Tablo 12.6 beş yaşın altındaki çocuklardan beslenme durumunun göstergesi olan üç antropometrik endekse göre yetersiz beslenmiş olanların ay cinsinden yaşlarına göre yüzdelerini göstermektedir. Şekilde işaretlenen değerler, beş aylık hareketli ortalamalar alınarak düzeltilmiştir.

Yetersiz beslenme çok küçük bebekler için önemli bir problem gibi gözükmemektedir. Ancak hayatın ilk altı ayından sonra bodur olanların yüzdesi ciddi olarak artmaktadır. 24-59 aylık çocukların yüzde 12’si bodur olarak sınıflandırılmaktadır. Ciddi bodurluk sorunu 24-35 aylık yaş grubunda en yüksektir. 48-59 aylık çocukların yaklaşık yüzde 3’ü ciddi bodur olarak değerlendirilmektedir. Bu sonuçlar yetersiz veya dengesiz beslenme alışkanlıklarını ve/veya tekrarlayan ve kronik enfeksiyonların varlığını göstermektedir.

Yaşına göre düşük kilolu olan çocukların oranı, 24-35 aylık çocuklar arasında yüzde 4'e çıkmakta; 48 aydan daha büyük çocuklar arasında ise yüzde 2'nin altına düşmektedir. Son olarak, Şekil 12.1 tüm yaşlarda zayıf olan çocukların yüzdelerinin çok düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir.

Tablo 12.6 Çocukların temel özelliklerine göre beslenme durumu									
Seçilmiş temel özelliklere göre beş yaş altındaki çocukların yetersiz beslenme durumunun üç antropometrik endekse göre yüzdesi: yaşa-göre-boy, boya-göre-ağırlık ve yaşa-göre-ağırlık, Türkiye 2008									
Temel özellik	Yaşa-göre-boy			Boya-göre-ağırlık		Yaşa-göre-ağırlık			Çocuk sayısı
	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri	
Ay olarak yaş									
<6	0.4	3.6	0.5	1.2	0.5	0.4	0.5	0.9	175
6-9	0.4	2.4	0.1	1.7	0.2	0.0	2.8	0.2	149
10-11	1.3	8.3	0.1	3.2	0.2	0.4	3.1	0.0	108
12-23	2.9	12.0	0.6	1.5	0.6	0.2	3.7	0.1	528
24-35	5.1	12.4	0.5	0.3	0.4	0.4	3.8	0.0	506
36-47	3.7	9.8	0.5	0.7	0.3	0.2	2.7	0.2	476
48-59	3.3	12.0	0.6	0.1	0.5	0.3	1.9	0.0	532
Çocuğun cinsiyeti									
Erkek	2.5	9.9	0.4	1.5	0.4	0.3	2.3	0.0	1,299
Kız	4.0	10.8	0.4	0.2	0.4	0.2	3.4	0.0	1,175
Doğum sırası									
1	1.5	6.7	0.2	1.0	0.4	0.2	1.2	0.2	862
2-3	2.7	10.3	0.4	0.5	0.4	0.2	2.3	0.0	1,154
4-5	6.4	14.4	0.7	1.6	0.4	0.5	7.0	0.2	295
6+	9.7	22.5	1.1	1.0	0.5	1.1	7.6	0.3	162
Ay olarak doğum aralığı									
İlk doğum	1.6	6.6	0.2	1.1	0.4	0.2	1.2	0.2	874
<24	9.3	22.2	0.9	1.2	0.4	0.5	5.8	0.3	319
24-47	4.4	13.8	0.7	0.8	0.4	0.3	4.0	0.1	562
48+	1.5	6.9	0.3	0.5	0.4	0.3	2.6	0.1	719
Doğum ölçüsü									
Çok küçük	8.2	19.3	0.9	1.0	0.1	1.3	6.7	0.5	284
Küçük	5.2	16.0	0.8	0.9	0.3	0.3	6.7	0.3	321
Ortalama veya daha büyük	2.1	8.0	0.3	0.8	0.5	0.1	1.6	0.2	1,863
Toplam	3.2	10.3	0.4	0.9	0.4	0.3	2.8	0.0	2,474
Not: Bu rakamlar araştırma tarihinden önceki 0-59 aylık dönem içinde doğanlar içindir. Her endeks, NCHS/CDC/WHO uluslararası referans grubunun ortanca değerinden standart sapma (SD) birimleri sayısı olarak ifade edilmiştir. Referans grubunun ortanca değerinden standart sapma z-skorumları eksi iki veya eksi üç (-2SD veya -3SD) olan çocuklar yetersiz beslenmiş olarak sınıflandırılmıştır.									
WHO-2006 Büyüme Gelişme Standartlarına göre hazırlanmış tablolar EK E'de sunulmuştur.									
¹ -3 SD'nin altında olan çocukları da içermektedir.									

Tablo 12.7 Annelerin özelliklerine göre çocukların beslenme durumu

Annelerin temel özelliklerine göre beş yaş altındaki çocukların yetersiz beslenme durumunun üç antropometrik endekse göre yüzdesi: yaşa-göre-boy, boya-göre-ağırlık ve yaşa-göre-ağırlık, Türkiye 2008

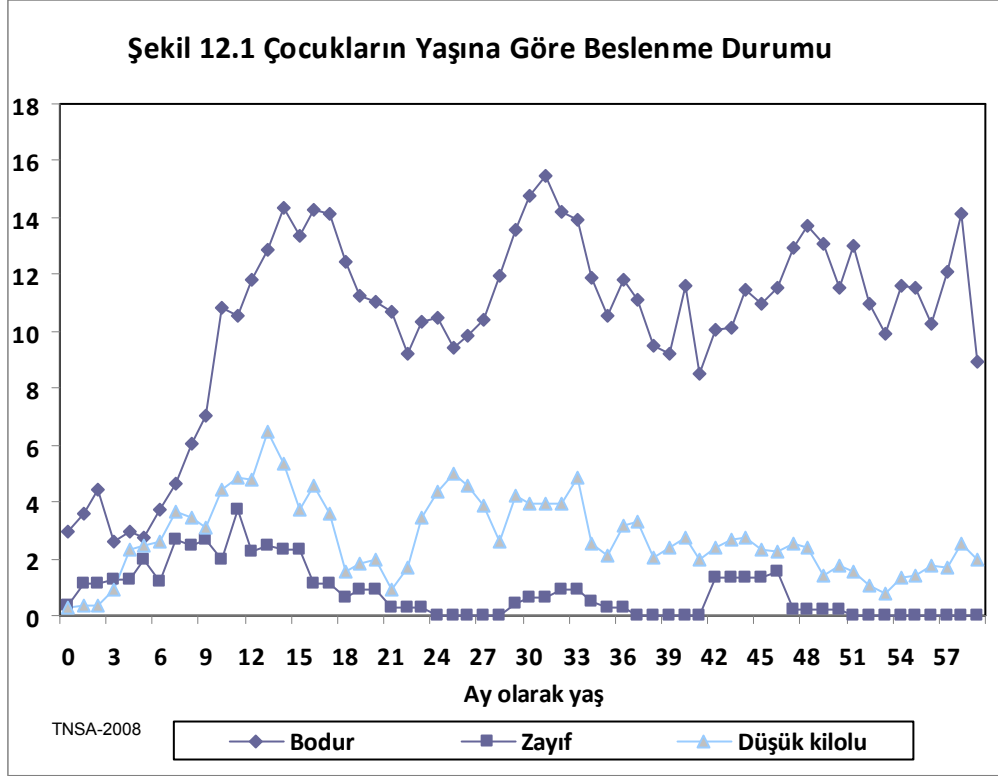
Temel özellik	Yaşa-göre-boy			Boya-göre-ağırlık			Yaşa-göre-ağırlık			Çocuk sayısı
	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde ¹	Ortalama Z değeri		
Yerleşim yeri										
Kent	2.1	7.6	0.3	0.8	0.5	0.2	2.1	0.1	1,781	
Kır	5.9	17.4	0.8	0.9	0.4	0.5	4.8	0.2	692	
Bölge										
Batı	1.4	7.6	0.2	0.9	0.5	0.0	1.0	0.2	848	
Güney	2.7	7.6	0.4	0.0	0.5	0.3	3.0	0.1	339	
Orta	0.9	4.5	0.2	0.5	0.5	0.0	2.1	0.2	533	
Kuzey	1.4	7.0	0.3	1.5	0.5	0.4	2.8	0.2	124	
Doğu	8.3	21.0	0.9	1.5	0.3	0.8	5.8	0.4	631	
NUTS1 Bölgesi										
Istanbul	0.7	7.5	0.2	1.5	0.6	0.0	1.5	0.3	396	
Batı Marmara	1.0	4.6	0.2	1.0	0.4	0.0	1.0	0.2	66	
Ege	2.7	6.4	0.3	0.0	0.2	0.0	1.2	0.0	289	
Doğu Marmara	0.6	7.2	0.1	1.0	0.4	0.0	2.3	0.2	218	
Batı Anadolu	0.6	3.3	0.2	0.2	0.5	0.0	1.5	0.2	246	
Akdeniz	2.7	7.6	0.4	0.0	0.5	0.3	3.0	0.1	339	
Orta Anadolu	1.4	9.4	0.4	0.5	0.6	0.0	1.2	0.2	123	
Batı Karadeniz	0.8	4.1	0.3	1.6	0.6	0.4	1.2	0.3	119	
Doğu Karadeniz	(1.5)	(11.0)	(0.3)	(0.0)	(0.5)	(0.0)	(4.2)	(0.2)	48	
Kuzeydoğu Anadolu	10.6	22.2	1.1	1.3	0.5	1.1	7.2	0.3	90	
Ortadoğu Anadolu	7.4	18.0	0.9	1.1	0.1	1.7	7.9	0.5	159	
Güneydoğu Anadolu	8.1	22.1	0.9	1.7	0.3	0.4	4.6	0.3	382	
Eğitim										
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	9.9	22.6	1.0	1.4	0.3	0.8	7.2	0.3	541	
İlköğretim birinci kademe	1.9	8.0	0.4	0.5	0.4	0.2	2.1	0.0	1,236	
İlköğretim ikinci kademe	0.6	6.4	0.2	0.4	0.5	0.0	1.0	0.2	228	
Lise ve üzeri	0.2	4.2	0.0	1.5	0.5	0.0	0.6	0.4	469	
Hanehalkı refah düzeyi										
En düşük	8.9	22.0	1.0	1.0	0.3	0.7	6.9	0.4	612	
Düşük	1.8	10.8	0.5	0.7	0.5	0.3	1.9	0.0	575	
Orta	2.1	7.9	0.3	0.6	0.4	0.2	1.8	0.2	525	
Yüksek	0.8	2.5	0.0	1.1	0.4	0.0	1.4	0.3	407	
En yüksek	0.0	2.1	0.1	1.1	0.6	0.0	0.6	0.5	355	
Toplam	3.2	10.3	0.4	0.9	0.4	0.3	2.8	0.0	2,474	

Not: Bu rakamlar araştırma tarihinden önceki 0-59 aylık dönem içinde doğanlar içindir. Her endeks, NCHS/CDC/WHO uluslararası referans grubunun ortanca değerinden standart sapma (SD) birimleri sayısı olarak ifade edilmiştir. Referans grubunun ortanca değerinden standart sapma z-skorumları eksi iki veya eksi üç (-2SD veya -3SD) olan çocuklar yetersiz beslenmiş olarak sınıflandırılmıştır. WHO-2006 Büyüme Gelişme Standartlarına göre hazırlanmış tablolar EK E'de sunulmuştur.

¹ -3 SD'nin altında olan çocukları da içermektedir.

Not: Parantez içinde gösterilenler 25 ile 49 arasındaki ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

Şekil 12.1 Çocukların Yaşına Göre Beslenme Durumu

Yetersiz beslenme ile çocuğun doğum sırası ve doğumlar arasındaki süre arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Örneğin; doğum sırası 6 ve daha yukarı olan çocukların yaklaşık yüzde 23'ü bodurdur (yaşa-göre-boy -2 SD'nin altında). İki yıldan daha kısa aralıklarla doğan çocukların bodur olma olasılığı çok yüksektir. Bu çocukların yüzde 22'i bodur (-2 SD); yüzde 9'u ise ciddi şekilde (-3 SD) kronik beslenme yetersizliği göstermektedir.

Tablo 12.7 seçilmiş sosyo-ekonomik özelliklere göre beş yaş altındaki çocuklardan üç antropometrik göstereye göre yetersiz beslenmiş olarak sınıflandırılanların yüzdesini göstermektedir. Annenin eğitim seviyesine göre bakıldığında bodur olarak sınıflandırılan çocukların yüzdesinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Annesi lise ve üstünde eğitime sahip olan çocuklar arasında -2SD sınırının altında kalan çocukların yüzdesi (yüzde 4) hiç eğitimi olmayan ya da ilkokulu bitirmemiş annelerin çocuklarının yüzdesinden (yüzde 23) önemli ölçüde düşüktür. Yerleşim yerine ve bölgelere göre de önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal yerleşim yerlerinde bodurluk (yüzde 17) kentsel yerleşim yerlerine göre (yüzde 8) göre daha yaygındır. Bodurluğun en yüksek seviyede olduğu bölge, Doğu Anadolu bölgesi iken (yüzde 21), bodurluk Orta ve Kuzey Anadolu bölgelerinde en düşüktür (sırasıyla yüzde 5 ve 7). NUTS 1 bölgelerine göre bakıldığında, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çocukların yüzde 22'si bodur olarak sınıflandığı görülmektedir. Boya-göre-ağırlık ve yaşa-göre-ağırlık göstergeleri için de benzer örüntüler gözlenmektedir.

TNSA-2003 ve TNSA-2008 arasındaki beş yıl içinde Türkiye'de çocukların beslenme durumunda bir iyileşme meydana gelmiştir. Bu iki araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında, TNSA-2008'de bodur olarak saptanan çocukların yüzdesinin (yüzde 10) TNSA-2003'te bulunan

değerden (yüzde 12) yüzde 2 daha düşük olduğu görülmektedir. Çocuklar özellikle kısa doğum aralıkları ve doğum sayısının fazlalığı gibi risk faktörlerinden uzak olduğu zaman beslenme durumlarında daha fazla iyileşme meydana gelecektir. Anneleri çok erken ek gıdaya başlamamaları konusunda uyarmak, uygun ek gıdaların uygun zamanda verilmesi için anneleri eğitmek, çiftlere sahip olacakları çocuk sayısını istedikleri sayıda tutabilmeleri için yardımcı olmak ve etkili aile planlaması yöntemleri ile en iyi şekilde doğum aralıklarını sağlamak için sektörler ve disiplinler arası sürekli bir çalışmanın gerekliliği açıktır.

12.7 Annelerin Beslenme Durumu

Kadınların beslenme durumlarını saptamak için, görüşme tarihinden önceki beş yıl içinde doğum yapmış kadınların ağırlık ve boyları elektronik tartı ve boy ölçü tahtası ile ölçülmüştür.

Tablo 12.8 araştırma tarihinden önceki beş yılda doğum yapmış kadınların antropometrik göstergelerinin –boy, ağırlık ve beden kitle endeksi- ortalamalarını, standart sapmalarını ve dağılımlarını göstermektedir. Ağırlık ve beden kitle endeksi dağılımları gebe kadınları ve görüşme tarihinden önceki 2 ay içinde doğum yapan kadınları içermemektedir. Bu kadınların önemli bir bölümünün antropometrik ölçümleri yapılmıştır. Cevaplayıcıların sadece yüzde 7’si için boy ve ağırlık ölçümlerinin eksik olduğu görülmektedir.

Çocuklukta ve gelişme çağında dengeli beslenme büyümede olumlu bir etki gösterirken, yetersiz beslenme ve özellikle çok erken yaşlarda geçirilen ciddi hastalıklar büyüme olumsuz şekilde etkileyebilir. Annenin boyu doğumdaki riskleri tahmin etmede yararlı bir göstergedir, çünkü kısa boylu kadınların pelvisi küçük ve dardır. Boy uzunluğu 140 ile 150 santimetre arasında olan kadınlar, potansiyel olarak riskli doğum tehdidi altında sayılırlar ki, 145 santimetre annelerin yetersiz beslenme sorununun bir sınırı (*cut-off*) olarak kabul edilir.

TNSA-2008 sonuçlarına göre (Tablo 12.8), anneler için ortalama boy uzunluğu TNSA-2003’teki ortalama boy uzunluğu ile yaklaşık olarak aynı olup 157 santimetredir. Annelerin yüzde 2’si 145 santimetreden daha kısa; yüzde 10’u ise 150 santimetreden daha kısadır. Annelerin ortalama ağırlığı 66 kilogramdır. Annelerin yaklaşık üçte birinin (yüzde 32) ağırlığı 70 kilogramın üstündedir.

Beden kitle endeksi (BMI) kadının ağırlığı ile boyu arasındaki ilişkiyi gösteri ve kilogram olarak ağırlığın, metre olarak ölçülen boy değerinin karesine bölünmesi ile elde edilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından kronik yetersiz beslenmeyi tarif etmek için kabul edilen nokta (*cut-off*) 18.5 olarak önerilmektedir. Beden kitle endeksi 25.0’den daha yüksek olan kadınlar fazla kilolu (*overweight*), BMI’si 30.0 ve daha yüksek olanlar şişman olarak kabul edilmektedir. TNSA-2008’de, gebe olmayan annelerin ortalama BMI’si 26.7’dir. Annelerin yüzde 2’sinden daha azının BMI’si 18.5’in altındadır. Annelerin yüzde 58’inin BMI’si 25.0’ın üzerinde olup, yüzde 24’ünün BMI’si en az otuzdur.

Tablo 12.8 Annelerin beslenme durumuna ilişkin antropometrik göstergeler

Araştırma tarihinden önceki beş yılda doğum yapan kadınların seçilmiş antropometrik göstergelere (boy, ağırlık ve beden kitle endeksi (BMI)) göre yüzde dağılımı, ortalama ve standart sapmaları, Türkiye 2008

	Toplam	Toplam (Ölçümü yapılmayanlar dahil)
Boy (cm)		
Ortalama	156.9	-
Standart sapma	5.7	-
130.0-134.9	0.0	0.0
135.0-139.9	0.3	0.2
140.0-144.9	1.5	1.4
145.0-149.9	8.3	7.8
150.0-154.9	26.5	24.7
155.0-159.9	34.0	31.6
160.0-164.9	21.2	19.7
165.0-169.9	6.9	6.4
170.0-174.9	1.1	1.0
175.0-179.9	0.0	0.0
>= 180.0	0.0	0.0
Ölçümü yapılmayan	-	7.0
Kadın sayısı	2,574	2,768
Ağırlık (kg)		
Ortalama	65.5	-
Standart sapma	13.1	-
35.0-39.9	0.2	0.2
40.0-49.9	9.2	8.6
50.0-59.9	27.2	25.4
60.0-69.9	31.8	29.6
>= 70.0	31.6	29.4
Ölçümü yapılmayan	-	6.9
Kadın sayısı	2,323	2,495
BMI (kg/m²)		
Ortalama	26.7	-
Standart sapma	5.2	-
12.0-15.9 (Kronik yetersiz beslenme)	0.0	0.0
16.0-16.9 (Orta yetersiz beslenme)	0.4	0.3
17.0-18.4 (Yetersiz beslenme)	1.3	1.2
18.5-20.4 (Normal)	8.5	7.8
20.5-22.9 (Normal)	17.1	15.8
23.0-24.9 (Normal)	14.4	13.4
25.0-26.9 (Kilolu)	16.7	15.5
27.0-28.9 (Kilolu)	12.5	11.6
29.0-29.9 (Kilolu)	5.2	4.8
>= 30.0 (Şişman)	23.9	22.2
Ölçümü yapılmayan	-	7.2
Kadın sayısı	2,315	2,495

Not: Ağırlık ve BMI göstergeleri araştırma tarihinde gebe olan ya da son doğumdan sonra üç ayı tamamlamamış kadınları kapsamamaktadır.

Tablo 12.9 Temel özelliklere göre kadınların beslenme durumu

Temel özelliklere göre 15-49 yaşlarındaki son beş yılda doğum yapmış evlenmiş kadınların boy ortalaması, 145 santimetreden kısa olanların yüzdesi, ortalama beden kitle endeksi (BMI), belirli BMI seviyelerinde olanların yüzdesi, Türkiye 2008

Temel özellik	Boy			BMI ¹ (kg/m ²)									Kadın sayısı
	Orta- lama	<145 cm yüzdesi	Kadın sayısı	Ortalama BMI	18.5- 24.9 (normal)	<18.5 (zayıf)	17.0- 18.4 (orta zayıf)	16.0- 16.9 (çok zayıf)	<16.0 (ciddi zayıf)	>=25.0 (kilolu/ şişman)	25.0- 29.9 (kilolu)	>=30.0 (şişman)	
Yaş													
15-19	157.9	0.8	71	24.3	62.0	1.1	1.1	0.0	0.0	36.9	28.3	8.6	58
20-24	157.2	1.4	567	24.8	53.7	2.3	1.7	0.6	0.0	44.0	30.7	13.3	494
25-29	157.2	0.8	854	26.1	44.7	2.1	1.6	0.5	0.0	53.2	32.1	21.1	763
30-34	157.0	2.0	633	27.3	32.0	1.2	1.0	0.2	0.0	66.8	42.2	24.6	578
35-39	156.0	3.1	321	29.1	24.5	0.4	0.4	0.0	0.0	75.1	32.7	42.4	300
40-44	153.9	7.8	104	29.8	21.4	0.9	0.9	0.0	0.0	77.7	33.2	44.5	99
45-49	(154.7)	(2.8)	(23)	(30.4)	(10.7)	(1.1)	(1.1)	(0.0)	(0.0)	(88.3)	(47.2)	(41.1)	23
Yerleşim yeri													
Kent	157.1	1.3	1,888	26.8	39.0	1.3	1.1	0.2	0.0	59.7	35.2	24.5	1,713
Kır	156.3	3.2	686	26.4	42.5	2.6	1.6	0.9	0.0	54.9	32.5	22.4	601
Bölge													
Batı	157.0	2.2	932	26.5	41.1	1.5	1.3	0.2	0.0	57.4	33.3	24.1	850
Güney	157.2	1.1	341	27.2	34.6	1.3	1.3	0.0	0.0	64.1	39.1	25.0	316
Orta	157.0	1.7	579	26.6	39.9	1.9	1.0	0.9	0.0	58.1	35.8	22.4	529
Kuzey	156.1	1.3	150	26.2	44.9	3.0	2.0	1.0	0.0	52.1	29.7	22.4	142
Doğu	156.5	1.8	571	26.7	39.8	1.4	1.1	0.2	0.1	58.8	33.7	25.2	478
NUTS1 Bölgeleri													
Istanbul	156.4	2.8	437	26.6	41.3	0.7	0.7	0.0	0.0	57.9	32.4	25.5	391
Batı Marmara	157.6	0.9	73	26.3	42.5	5.2	5.2	0.0	0.0	52.3	25.7	26.6	68
Ege	157.3	1.9	326	27.0	38.0	1.6	0.8	0.8	0.0	60.5	37.5	23.0	296
Doğu Marmara	156.7	2.3	234	25.9	43.9	1.8	1.1	0.6	0.0	54.3	34.0	20.4	214
Batı Anadolu	157.8	0.3	259	26.7	36.3	2.4	1.4	1.0	0.0	61.3	38.7	22.6	239
Akdeniz	157.2	1.1	341	27.2	34.6	1.3	1.3	0.0	0.0	64.1	39.1	25.0	316
Orta Anadolu	157.4	1.6	135	26.2	48.7	1.0	1.0	0.0	0.0	50.3	27.6	22.8	127
Batı Karadeniz	156.1	2.9	141	26.6	41.7	3.2	2.9	0.3	0.0	55.1	32.1	22.9	131
Doğu Karadeniz	155.9	1.9	57	26.4	44.6	1.7	0.0	1.7	0.0	53.7	30.3	23.4	55
Kuzeydoğu A.	157.3	1.4	86	25.8	49.5	4.2	3.2	0.6	0.3	46.3	23.3	23.0	74
Ortadoğu A.	156.7	2.1	160	26.6	39.5	0.9	0.9	0.0	0.0	59.6	38.3	21.3	138
Güneydoğu A.	156.2	1.8	325	26.9	37.3	0.8	0.6	0.2	0.0	61.9	34.1	27.8	266
Eğitim													
Yok/İlk. bitirmemiş	155.7	3.2	501	27.2	37.6	1.0	0.9	0.1	0.0	61.4	32.7	28.7	421
İlk. birinci kad.	156.2	2.0	1,282	27.4	34.6	1.2	0.9	0.4	0.0	64.2	36.0	28.2	1,159
İlk. ikinci kad.	157.8	1.5	251	25.1	55.2	1.0	0.6	0.3	0.1	43.9	28.6	15.2	228
Lise ve üzeri	158.9	0.2	540	25.4	47.2	3.3	2.7	0.6	0.0	49.4	35.2	14.2	507
Hanehalkı refah düzeyi													
En düşük	156.1	3.3	546	26.8	42.6	1.2	1.1	0.1	0.0	56.2	32.2	24.1	463
Düşük	156.2	2.2	600	26.7	35.9	2.5	1.6	0.8	0.0	61.7	38.3	23.4	527
Orta	156.1	2.6	552	27.0	38.9	0.7	0.1	0.6	0.0	60.4	32.1	28.2	510
Yüksek	158.1	0.1	459	26.1	43.3	2.4	2.3	0.1	0.1	54.2	31.9	22.3	419
En yüksek	158.3	0.2	417	26.7	40.0	1.3	1.3	0.0	0.0	58.7	38.0	20.7	396
Toplam	156.9	1.8	2,574	26.7	39.9	1.6	1.3	0.4	0.0	58.4	34.5	23.9	2,315

¹ Araştırma tarihinde gebe olan ya da son doğumdan sonra üç ayı tamamlamamış kadınları kapsamamaktadır.

Not: Parantez içinde gösterilenler 25 ile 49 arasındaki ağırlıksız gözlem sayısına dayanmaktadır.

Tablo 12.9, annelerin beslenme durumlarını seçilmiş temel özelliklere göre göstermektedir. Genç yaşlardaki kadınların boyu, 35 yaşında ve daha yukarı yaştaki kadınlara göre daha uzundur. Eğitimli kadınlar daha az eğitimli kadınlara göre daha uzundur. Hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş anneler, lise ve daha yüksek seviyede eğitim görmüş annelerden ortalama olarak 3.4 santimetre daha kısadır.

BMI, 25 yaşında veya daha yukarı yaşta olan kadınların çoğunluğu için yaşla birlikte hızla artarak 25.0'i geçmektedir. BMI'deki yerleşim yerine göre farklılaşmalar küçüktür; ortalama BMI Güney Anadolu bölgesinde en yüksek (27.2) iken Kuzey Anadolu bölgesinde en düşüktür (26.2). İstanbul'da kadınların yüzde 58'inin BMI'si 25 ve üzerinde olup, Türkiye'deki tüm kadınlar ile hemen hemen aynıdır. Beden kitle endeksi eğitim seviyesi ile de değişmektedir. Hiç eğitimi olmayan annelerin ortalama BMI'si 27 iken lise ve üstü eğitim alan annelerin ortalama BMI'si 25'tir.

İlknur Yüksel, Banu Akadlı Ergöçmen ve Pelin Çağatay

Bu bölüm kadının statüsünü etkileyen faktörlere ilişkin bilgilere dikkat çekmektedir. TNSA-2008 sorukağında kadınların ve eşlerinin yaşları ve eğitimlerine ilişkin bilgi toplanmıştır. Bu eğitim ve yaş bilgisi aile içindeki rollerin belirlenmesinde önemli olabilecek göstergelerin hesaplanmasını ve eşler arasındaki farklılıkların anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışan kadınların çocuk bakımıyla ilgili düzenlemeleri ve kadınların çalışmama nedenlerine ilişkin bilgi de kadınların iş imkanlarını etkileyen faktörleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadınların fiziksel şiddete ilişkin tutumları, eşlerin kadınları kontrol etmeye yönelik davranışları ve ev içindeki karar alma rollerine ilişkin bilgi de, kadının statüsünün belirlenmesindeki faktörlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

13.1 Eşler Arasındaki Yaş ve Eğitim Farkı

Eşler arasındaki yaş ve eğitim farkının büyük olması göreceli olarak güç ilişkilerinde farklılaşmayı getirebilmektedir. Tablo 13.1, TNSA-2008'den elde edilen eşler arasındaki yaş ve eğitim düzeylerindeki farklılıkları göstermektedir. Eşler arasındaki yaş farkı dikkate alındığında, kadınların sadece yüzde 5'i eşlerinden iki yıl veya daha büyüktür. Her dört kadından biri eşiyile yaklaşık aynı yaşadadır, yani eşlerinden daha gençtirler veya aralarındaki yaş farkı bir yıldan daha büyük değildir. Halen evli kadınların yüzde 43'ü, kendilerinden en az beş yaş büyük olan erkeklerle evlidirler. Eşleri kendilerinden 10 yaş veya daha büyük olan kadınların oranı yüzde 9'dur. Halen evli kadınlar eşlerinden ortalama 4.2 yıl daha gençtir.

Eşler arasındaki yaş farklılıkları alt gruplar açısından değerlendirildiğinde, ortalama yaş farkının en büyük olduğu grup özellikle 20 yaşın altındaki (6.6 yıl) genç kadınlardır. Bu grup tüm evli kadınlara kıyasla küçük bir oranı temsil etmektedir, çünkü Türkiye'de evlilik yaşı genel olarak artmaktadır. Ancak, erken yaşta yapılan evliliklerin önüne geçmek açısından yaş farklılıklarını anlamak, konuyla ilgili programların hazırlanmasında önemlidir. Bölgeler arasında Kuzeydoğu Anadolu bölgesi, 5.3 yıl olan eşler arasındaki yaş farkı ile ülke ortalamasının oldukça üzerindedir.

Tablo 13.1'de sunulan yüzdelere göre kocaların eğitim düzeyinin ortalama olarak eşlerinden daha yüksek olması, Bölüm 2'de de belirtildiği gibi erkeklerin eğitimlerinin kadınlara kıyasla daha fazla olması ile bağlantılı düşünüldüğünde, şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır. Kadınların yüzde 46'sı kendilerinden daha fazla eğitilmiş erkeklerle evlenirken, yüzde 13'ünün ise eğitim düzeyi eşlerinden daha yüksektir. Genel olarak, kadınlar ve eşleri arasındaki ortalama eğitim farkı 1.6 yıldır.

Tablo 13.1 Eşler arasında yaş ve eğitim farklılıkları

Halen evli kadınların eşleriyle aralarındaki yaş ve eğitim farkına, yaş ve eğitimdeki farkın ortalamasına ve temel özelliklere göre yüzde dağılımları, Türkiye 2008

Temel özellikler	Eşler arası yaş farkı					Ortalama yaş farkı (erkek-kadın)	Sayı	Eşler arası eğitim farkı				Ortalama eğitim farkı (erkek-kadın)	Sayı
	Kadın 2+ yıl büyük	Yaklaşık aynı yaş	Erkek 2-4 yıl büyük	Erkek 5-9 yıl büyük	Erkek 10+ yıl büyük			Erkek daha iyi eğitilmiş	Kadın daha iyi eğitilmiş	Eğitim düzeyleri eşit	İkisi de eğitimsiz		
Yaş													
15-19	0.0	7.6	16.9	59.6	16.0	6.6	180	46.0	31.9	20.0	2.2	0.8	178
20-24	1.2	11.7	31.3	44.2	11.7	5.3	820	50.4	16.2	32.5	0.8	1.6	815
25-29	3.0	23.6	29.9	35.7	7.9	4.3	1,314	43.4	15.7	39.6	1.3	1.4	1,309
30-34	5.3	23.7	28.2	33.9	8.8	4.1	1,326	43.3	12.5	42.2	2.0	1.4	1,323
35-39	5.5	22.0	29.9	33.5	9.2	4.1	1,262	46.2	9.7	42.2	1.9	1.8	1,258
40-44	7.5	24.1	30.6	28.7	9.1	3.7	1,093	47.8	10.7	38.8	2.7	1.9	1,095
45-49	7.7	24.0	32.9	28.2	7.3	3.6	1,002	49.0	10.2	37.2	3.6	1.9	1,001
Çalışma durumu													
Çalışmıyor	4.6	21.0	28.6	36.0	9.9	4.4	4,423	49.5	12.4	35.7	2.4	1.9	4,413
Çalışıyor	5.7	22.8	32.2	31.7	7.6	3.9	2,572	40.7	13.8	44.1	1.4	1.3	2,567
Yaşayan Çocuk sayısı													
0	7.5	25.7	26.5	32.5	7.9	3.8	636	40.8	23.3	34.8	1.0	1.0	635
1-2	4.7	20.9	31.5	34.4	8.4	4.2	3,836	43.1	15.2	41.2	0.5	1.3	3,825
3-4	4.7	20.7	29.4	35.7	9.6	4.4	1,936	49.6	7.3	40.9	2.2	2.1	1,935
5+	4.9	24.9	25.5	32.2	12.4	4.4	588	62.1	5.5	20.0	12.4	3.0	585
Yerleşim yeri													
Kent	4.7	21.1	30.1	35.0	9.1	4.3	5,283	45.9	14.3	38.1	1.7	1.6	5,268
Kır	5.9	23.4	29.4	32.6	8.7	4.0	1,712	47.4	8.7	40.7	3.2	1.9	1,711
Bölge													
Batı	4.4	20.9	30.9	35.6	8.1	4.2	3,047	41.6	15.2	42.3	0.8	1.3	3,043
Güney	5.0	19.2	28.6	36.7	10.6	4.7	849	43.4	12.4	41.7	2.5	1.5	847
Orta	5.5	23.5	31.4	32.4	7.2	3.8	1,542	44.5	12.1	43.0	0.5	1.4	1,540
Kuzey	5.8	26.7	29.4	29.6	8.6	3.7	455	47.8	13.2	38.3	0.6	1.9	453
Doğu	5.7	20.9	26.3	33.9	13.1	4.7	1,103	63.2	8.1	20.9	7.8	3.0	1,097
NUTS 1 Bölgeleri													
İstanbul	4.5	22.6	30.7	34.0	8.2	4.0	1,379	39.5	16.2	43.5	0.8	1.2	1,379
Batı Marmara	4.3	21.4	34.4	32.6	7.4	3.9	308	38.4	14.1	47.0	0.6	1.1	308
Ege	3.2	18.0	30.1	40.2	8.4	4.6	1,008	42.0	11.9	44.8	1.2	1.3	1,006
Doğu Marmara	5.9	22.7	33.8	30.6	7.0	3.7	722	47.5	14.2	38.3	0.0	1.6	719
Batı Anadolu	6.5	24.8	31.1	30.7	7.0	3.6	679	41.6	16.3	41.6	0.4	1.1	679
Akdeniz	5.0	19.2	28.6	36.7	10.6	4.7	849	43.4	12.4	41.7	2.5	1.5	847
Orta Anadolu	4.3	22.3	28.2	37.3	7.9	4.2	356	49.9	8.9	40.2	1.0	2.0	356
Batı Karadeniz	5.8	26.6	29.0	30.3	8.3	3.7	416	45.8	13.4	40.1	0.7	1.5	412
Doğu Karadeniz	5.5	22.5	29.3	33.0	9.7	4.2	180	52.1	12.3	35.0	0.5	2.3	179
Kuzeydoğu Anadolu	3.5	16.0	26.1	39.1	15.3	5.3	188	60.1	10.7	23.0	6.3	2.6	187
Ortadoğu Anadolu	6.5	19.8	23.8	34.3	15.6	4.9	317	64.5	7.1	18.8	9.6	3.3	315
Güneydoğu Anadolu	6.0	23.0	27.6	32.2	11.2	4.3	594	63.8	7.7	21.1	7.4	3.0	591
Eğitim													
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	6.7	23.9	26.3	31.3	11.8	4.3	1,270	84.8	2.5	1.4	11.2	4.4	1,265
İlköğretim birinci kademe	4.9	21.2	30.2	34.7	9.1	4.2	3,671	41.9	4.0	54.0	0.0	1.8	3,664
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	4.2	21.1	31.7	35.8	7.3	4.1	2,054	30.2	35.2	34.5	0.0	(0.4)	2,051
Hanehalkı refah düzeyi													
En düşük	7.4	22.4	27.6	31.7	10.9	4.1	1,092	48.3	8.0	37.0	6.7	2.0	1,090
Düşük	5.1	23.7	29.4	32.4	9.4	4.1	1,366	45.1	8.5	42.7	3.7	1.8	1,361
Orta	4.3	21.8	31.4	33.9	8.5	4.2	1,473	47.9	12.1	39.0	1.0	1.8	1,470
Yüksek	5.0	20.2	29.7	36.2	8.9	4.3	1,512	45.5	13.9	40.3	0.3	1.7	1,507
En yüksek	3.7	20.5	30.9	36.8	8.1	4.3	1,553	45.1	20.1	34.8	0.0	1.1	1,551
Toplam	5.0	21.6	29.9	34.4	9.0	4.2	6,996	46.3	12.9	38.8	2.0	1.6	6,980

Eşler arasındaki eğitim farkı, yaş ve özellikle çocuk sayısına göre artma eğilimindedir; en az beş çocuğu olan kadınların yüzde 62'si, çocuksuz kadınların ise yüzde 41'i eşlerinden daha az eğitilmiştir. Eşler arasındaki eğitim farklılıklarında bölgeler arasında değişim gözlenmektedir. Örneğin, Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınların çoğu eşlerinden daha az eğitilmiş iken (sırasıyla yüzde 64 ve yüzde 65), Batı Marmara ve

İstanbul'daki kadınlar eşleriyle eşit veya daha fazla eğitime sahiptirler (sırasıyla yüzde 61 ve yüzde 60).

En düşük eğitim düzeyindeki kadınlarda, eşler arasındaki eğitim farkı beklendiği gibi çok fazladır. Hiç okula gitmemiş veya ilkokulu bitirmemiş kadınların yüzde 85'inin eşleri kendilerinden daha iyi eğitilmiştir. Diğer taraftan, en az ilköğretim ikinci kademe eğitime sahip kadınların yüzde 70'i eşleri ile eşit düzeyde veya eşlerinden daha fazla eğitime sahiptir. Hanehalkı refah düzeyi arttıkça, daha fazla kadın eşleriyle eşit veya daha fazla eğitime sahip olmaktadır.

13.2 Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler

TNSA-2008'de, kadınların çalışma tarihçesinin birçok farklı yönüne ilişkin bilgi elde edilmiştir. Kadın istihdamının düzeyine ve kadınların mesleklerine ilişkin ayrıntılı bilgi Bölüm 3'te verilmektedir. Burada ise, kadının statüsünün belirlenmesinde önemli bir etken olan kadının istihdam fırsatlarını daha iyi anlamayı sağlayacak faktörler üzerinde durulmaktadır.

13.2.1 Çalışmama ve İşten Ayrılma Nedenleri

Tablo 13.2, araştırmadan önceki son 12 ay içinde çalışmayan kadınların bu süre içerisinde temel olarak çalışmama nedenlerinin yüzde dağılımını göstermektedir. Kadınların yüzde 31'i çalışmama nedenini çocuk bakımı olarak belirtmiş, bunu ev kadını olmak izlemiştir (yüzde 22). Kadınların beşte biri eşlerinin ya da ailelerinin çalışmalarına izin vermediğini belirtirken, yüzde 8'i de çalışmaya ihtiyacı olmadığını beyan etmiştir.

Beklendiği gibi, temel çalışmama nedenini çocuk bakımı olarak belirten kadınların oranı, 20-34 yaş grubundaki kadınlarda, bu yaş grubundan daha genç ve daha büyük yaş gruplarında yer alan kadınlara kıyasla daha fazladır. Bölgeler arasında, çocuk bakımı en fazla Batı bölgesinde (yüzde 35) ve en az Doğu (yüzde 24) bölgesinde çalışmama nedeni olarak belirtilmiştir. Çalışmamanın temel nedeni olarak ev kadınlığını belirtenlerin oranı, kırsal alanlarda ve Doğu bölgesinde en yüksektir; eğitim ve refah düzeyinin artması ile de azalmaktadır. Çalışmasına izin verilmediğini belirten kadın yüzdesi 15-19 yaş grubundaki kadınlar ve hiç çocuğu olmayan kadınlar arasında en yüksektir (sırasıyla yüzde 32 ve yüzde 29).

TNSA-2008'de, 12 yaşından sonra en az altı ay çalışılan işlere ilişkin bilgi toplanmıştır. Tablo 13.3, 12 yaşından itibaren çalışmış ancak araştırma tarihinde çalışmayan kadınların işten ayrılma nedenlerine göre yüzde dağılımını vermektedir. Araştırma bulguları kadınların yüzde 27'sinin evlendiklerinde işten ayrıldıklarına işaret etmektedir. Beklendiği gibi, evlilik nedeniyle işten ayrılma genç, eğitim düzeyi düşük olan ve en düşük hanehalkı refah düzeyindeki kadınlarda daha fazladır. Gebelik veya çocuk bakımı (yüzde 11) nedeniyle işten ayrılan kadınların oranı, düşük ücret, sosyal güvence olmadan çalışma veya işyerinin kapanması (yüzde 11) gibi işe bağlı nedenlerle de işlerinden ayrılan kadınların oranıyla aynıdır. Kadınların yüzde 10'u ise çalışmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 13.2. Çalışmama nedenleri

Kadınların çalışmama nedenlerinin temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Temel çalışmama nedenleri																	Kadın sayısı	
	Yeni işe başlayacak	Öğrenci	Ev kadını	Emekli	İrat sahibi	Aile işçisi	Engelli/Hasta	Yaşlıya bakıyor	Çocuk bakıyor	Evlenmek üzere	Okulu yeni bitirdi	Eşi/ailesi izin vermiyor	Yeni göç etti/taşındı	İhtiyacı yok	İş yok	Çalışmak istemiyor	Diğer		Cevapsız
Yaş																			
15-19	0.0	0.2	18.0	0.0	0.0	0.0	2.4	0.0	27.0	1.2	0.0	32.3	0.0	11.2	4.2	2.7	0.8	0.0	165
20-24	1.0	0.7	13.4	0.0	0.0	0.2	0.3	0.6	43.3	0.7	0.3	25.4	0.8	6.7	3.4	1.5	1.0	0.6	694
25-29	0.5	0.2	14.8	0.1	0.0	0.0	2.1	0.3	48.6	0.1	0.0	20.5	0.0	6.7	3.4	1.1	1.5	0.1	965
30-34	0.4	0.0	18.5	0.2	0.2	0.2	3.8	0.2	42.9	0.0	0.0	17.2	0.4	7.4	6.3	0.5	1.9	0.0	906
35-39	0.1	0.0	26.5	0.2	0.0	0.1	7.6	1.0	28.1	0.3	0.0	18.6	0.1	7.9	6.6	0.4	1.9	0.6	860
40-44	0.3	0.0	30.6	2.8	0.0	0.2	11.4	1.9	14.3	0.0	0.0	18.4	0.1	8.6	7.6	0.9	2.4	0.4	776
45-49	0.1	0.0	32.6	7.8	0.0	0.3	15.6	1.0	6.0	0.0	0.0	15.6	0.1	9.7	7.6	0.8	2.7	0.1	755
Çalışma durumu																			
Çalışmıyor	0.2	0.1	23.0	1.6	0.0	0.1	6.3	0.7	31.2	0.1	0.1	20.2	0.2	8.1	5.3	0.9	1.6	0.3	4,622
Çalışıyor	2.0	0.0	16.1	2.0	0.0	0.8	8.2	1.5	31.3	1.0	0.0	14.4	0.5	6.5	9.9	0.8	4.6	0.2	499
Medeni durum																			
Evli/birlikte yaşıyor	0.3	0.1	22.8	1.4	0.0	0.1	5.7	0.6	32.1	0.2	0.0	20.1	0.2	8.0	5.4	0.9	1.8	0.3	4,878
Evlenmiş	1.5	0.0	14.2	5.9	0.0	0.5	22.0	5.0	14.2	1.2	0.0	10.5	1.0	7.1	13.2	0.7	2.7	0.2	242
Yaşayan çocuk sayısı																			
0	2.3	1.4	18.4	1.6	0.0	0.2	5.3	0.9	7.8	1.3	0.5	28.9	0.4	13.5	11.3	2.4	2.7	1.0	480
1-2	0.3	0.0	17.2	2.3	0.0	0.1	4.5	0.7	38.5	0.2	0.0	19.4	0.3	8.1	5.5	0.7	1.9	0.2	2,737
3-4	0.0	0.0	29.3	1.0	0.1	0.1	8.6	0.5	26.8	0.0	0.0	19.0	0.2	6.6	5.0	1.1	1.4	0.3	1,454
5+	0.0	0.0	35.3	0.0	0.0	0.3	12.6	1.6	26.1	0.0	0.0	12.9	0.0	5.4	3.3	0.1	2.2	0.1	449
Yerleşim yeri																			
Kent	0.5	0.2	21.1	1.9	0.0	0.0	6.1	0.7	31.4	0.2	0.1	20.7	0.3	8.3	5.4	1.0	1.9	0.2	4,203
Kır	0.1	0.0	27.9	0.4	0.0	0.8	8.2	0.9	30.5	0.3	0.0	14.7	0.1	6.2	7.2	0.6	1.6	0.5	917
Bölge																			
Batı	0.5	0.2	16.5	2.1	0.0	0.1	7.4	0.7	35.4	0.3	0.0	19.3	0.2	8.0	6.3	1.0	1.7	0.3	2,187
Güney	0.1	0.0	28.5	1.2	0.0	0.0	8.4	0.9	29.0	0.1	0.0	17.9	0.3	5.5	5.5	0.7	1.7	0.3	633
Orta	0.5	0.2	22.6	2.4	0.2	0.4	5.0	1.0	30.1	0.0	0.2	19.1	0.4	10.7	4.3	0.9	1.7	0.2	1,156
Kuzey	0.7	0.0	15.7	0.8	0.0	0.7	6.3	0.9	32.8	0.6	0.2	16.1	0.2	8.7	13.0	0.8	2.5	0.0	223
Doğu	0.0	0.0	33.4	0.1	0.0	0.1	4.9	0.4	23.9	0.2	0.0	22.9	0.1	5.6	4.6	1.0	2.3	0.3	921
NUTS 1 Bölgeleri																			
İstanbul	0.5	0.3	22.0	2.1	0.0	0.0	6.8	0.8	33.7	0.5	0.0	18.5	0.3	7.5	5.2	0.5	1.0	0.3	1,120
Batı Marmara	0.3	0.0	18.7	2.5	0.0	0.0	9.5	1.3	32.3	0.0	0.0	18.3	0.0	3.0	11.3	0.0	2.7	0.0	211
Ege	0.0	0.0	8.3	2.3	0.0	0.0	8.2	0.9	40.5	0.0	0.0	19.8	0.3	8.0	7.1	1.1	2.9	0.6	602
Doğu Marmara	1.1	0.4	11.2	1.1	0.0	0.3	6.7	1.1	34.0	0.0	0.0	23.6	0.4	11.0	5.4	2.0	1.9	0.0	448
Batı Anadolu	0.8	0.3	26.7	4.1	0.4	0.1	3.8	0.5	30.1	0.0	0.4	15.4	0.4	11.6	2.6	1.0	1.5	0.1	559
Akdeniz	0.1	0.0	28.5	1.2	0.0	0.0	8.4	0.9	29.0	0.1	0.0	17.9	0.3	5.5	5.5	0.7	1.7	0.3	633
Orta Anadolu	0.2	0.0	19.5	0.9	0.0	1.1	4.2	0.5	29.8	0.0	0.0	22.5	0.3	13.1	6.1	0.6	0.9	0.2	295
Batı Karadeniz	0.3	0.0	20.7	0.8	0.0	0.0	7.4	1.6	27.5	0.6	0.0	17.6	0.2	7.7	10.8	1.5	2.9	0.3	263
Doğu Karadeniz	2.4	0.0	12.5	0.5	0.0	2.4	9.2	0.0	36.6	0.0	0.5	15.4	0.0	10.1	7.9	0.5	2.1	0.0	70
Kuzeydoğu Anadolu	0.0	0.2	22.4	0.2	0.0	0.0	3.9	0.3	27.5	0.2	0.0	23.4	0.4	8.9	8.9	0.5	2.8	0.5	141
Ortadoğu Anadolu	0.0	0.0	48.6	0.0	0.0	0.2	3.4	0.6	13.0	0.2	0.0	23.2	0.0	2.7	5.0	0.9	2.1	0.2	283
Güneydoğu Anadolu	0.1	0.0	28.0	0.2	0.0	0.0	5.7	0.3	29.2	0.3	0.0	22.6	0.1	6.3	3.3	1.2	2.3	0.4	496
Eğitim																			
Yok/İlk. bitirmemiş	0.0	0.0	33.0	0.1	0.0	0.3	10.2	0.7	22.2	0.1	0.0	21.5	0.0	4.2	4.3	0.5	2.3	0.5	1,010
İlk. birinci kademe	0.1	0.0	23.0	0.8	0.0	0.2	7.2	0.8	31.7	0.3	0.0	20.4	0.4	7.1	5.4	0.9	1.6	0.1	2,659
İlk. ikinci kademe ve üzeri	1.2	0.5	13.8	4.4	0.1	0.0	2.5	0.7	36.7	0.1	0.2	16.7	0.1	12.1	7.3	1.1	2.1	0.4	1,451
Hanehalkı refah düzeyi																			
En düşük	0.0	0.0	29.4	0.3	0.0	0.6	11.0	1.0	33.4	0.2	0.0	14.4	0.1	2.2	5.2	0.3	1.6	0.3	696
Düşük	0.1	0.0	25.8	0.3	0.0	0.2	7.0	0.7	31.9	0.1	0.0	21.6	0.6	4.2	5.5	0.8	1.0	0.3	985
Orta	0.2	0.0	21.6	0.9	0.0	0.1	8.1	0.9	33.1	0.2	0.0	20.0	0.4	5.5	5.3	1.2	2.4	0.2	1,155
Yüksek	0.3	0.2	20.0	1.5	0.0	0.0	5.3	1.0	30.1	0.5	0.2	23.9	0.0	8.4	5.8	0.9	1.7	0.3	1,216
En yüksek	1.3	0.4	18.1	4.9	0.2	0.1	2.7	0.3	28.5	0.0	0.0	15.8	0.1	17.2	6.6	1.0	2.5	0.2	1,068
Toplam	0.4	0.1	22.4	1.7	0.0	0.2	6.5	0.8	31.2	0.2	0.0	19.6	0.2	7.9	5.7	0.9	1.9	0.3	5,120

Not: Satır toplamları 100'dür.

Tablo 13.3 İş bırakma nedenleri

Kadınların son işlerinden ayrılma nedenlerinin temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	İş bırakmanın temel nedeni																		Kadın sayısı
	Gebe kaldı/ çocuk bakımı	Ev işleri	Hasta/ Engelli	Eşin tayini	Taşındı/Göç etti	Eşi/ büyükleri karşı çıktı	Çalışması gerekmedi	Çalışmak istemedi	Ücretsiz çalışıyordu	İşten çıkarıldı	Ailede yalı/hasta bakımı	İşleriyle ilgili problemler	Evlilik	Emeklilik	Daha iyi bir iş bulmak/ buldu	Mevsimlik/ geçici	Diğer	Cevapsız	
Yaş																			
15-19	1.7	0.0	1.0	0.0	3.9	3.1	0.6	9.2	0.0	1.6	2.5	5.2	56.6	0.0	2.8	1.5	10.2	0.0	69
20-24	10.1	0.1	1.1	0.0	4.2	7.8	0.8	11.2	0.9	0.6	3.1	8.2	36.9	0.0	8.6	2.0	4.4	0.0	417
25-29	10.3	1.1	2.5	0.3	2.6	3.4	2.1	11.7	0.0	4.5	2.0	13.2	28.0	0.0	12.1	1.3	4.7	0.3	876
30-34	15.0	1.1	2.3	0.7	4.5	2.4	0.7	11.1	0.4	2.6	2.2	12.1	26.3	0.1	12.1	1.8	4.5	0.2	806
35-39	11.0	0.2	5.8	1.4	7.1	2.5	0.6	12.6	0.4	3.9	2.0	11.0	25.8	0.0	8.4	3.1	3.8	0.4	653
40-44	9.7	1.3	7.2	0.5	8.7	2.2	1.5	7.3	0.0	3.7	3.0	11.4	22.2	2.9	11.9	1.7	4.6	0.3	695
45-49	8.1	1.4	8.8	0.9	8.7	2.8	1.5	7.3	0.2	3.8	3.3	7.9	21.2	8.4	7.4	2.0	6.2	0.3	667
Çalışma durumu																			
Çalışıyor	11.3	1.0	5.2	0.3	5.7	3.5	1.6	11.8	0.3	2.7	2.9	8.5	29.8	2.4	6.0	1.5	5.3	0.4	2,577
Çalışmıyor	9.7	0.8	3.6	1.2	6.2	2.6	0.8	7.8	0.1	4.4	1.9	14.6	21.5	1.0	17.1	2.6	4.1	0.1	1,607
Medeni durum																			
Evli ya da birlikte yaş.	11.1	1.0	4.3	0.6	5.8	3.2	1.3	10.5	0.3	3.2	2.6	10.3	27.5	1.6	9.8	1.9	4.7	0.2	3,856
Evlennmiş	6.4	0.0	7.6	0.9	6.0	2.7	1.3	7.2	0.0	4.6	1.7	17.6	15.9	4.0	15.8	1.9	6.1	0.5	328
Yaşayan çocuk sayısı																			
0	0.9	0.5	2.5	0.4	4.7	3.2	0.9	12.9	0.0	3.9	2.3	14.0	26.2	1.5	18.9	1.5	5.8	0.1	494
1-2	12.0	0.5	3.0	0.7	4.3	3.1	1.3	10.7	0.3	3.6	2.5	11.9	26.2	1.9	10.9	2.2	4.7	0.2	2,633
3-4	12.5	2.1	8.2	0.5	9.0	3.6	0.9	8.9	0.3	2.9	2.7	7.9	27.1	1.8	5.1	1.5	4.3	0.6	880
5+	9.7	1.7	15.2	0.0	16.0	2.7	3.6	2.8	0.0	0.3	2.3	2.1	31.4	1.6	2.0	1.9	6.1	0.5	177
Yerleşim yeri																			
Kent	10.7	1.0	4.1	0.7	5.9	3.3	1.2	10.9	0.2	3.6	2.5	11.7	24.7	2.1	10.5	1.7	4.9	0.3	3,542
Kır	10.7	0.6	7.2	0.0	5.4	2.4	1.8	6.2	0.4	1.7	2.5	6.3	37.5	0.4	8.9	3.2	4.4	0.3	641
Bölge																			
Batı	12.4	1.0	4.1	0.7	6.0	3.6	0.8	10.9	0.3	4.1	2.3	12.7	22.7	1.8	10.5	1.6	4.4	0.2	2,435
Güney	9.8	0.5	6.3	0.5	4.8	3.6	1.0	10.0	0.6	1.2	3.2	7.4	35.5	1.3	8.2	2.9	3.3	0.0	454
Orta	8.2	0.9	3.7	0.7	6.3	1.8	2.0	11.7	0.0	3.9	1.8	10.0	24.3	3.1	12.1	2.3	7.2	0.2	672
Kuzey	7.5	0.2	4.8	0.3	8.0	1.6	0.7	5.3	0.4	1.9	2.8	7.4	41.7	1.1	11.5	0.5	4.0	0.4	329
Doğu	7.6	1.4	7.5	0.6	3.2	4.3	4.3	7.2	0.0	1.1	4.5	7.4	33.7	0.5	5.3	4.3	6.2	1.0	294
NUTS 1 Bölgeleri																			
İstanbul	14.9	0.2	3.4	0.5	5.1	3.8	0.5	9.3	0.2	3.6	2.4	13.4	23.9	1.7	10.5	1.4	5.2	0.0	1,231
Batı Marmara	10.0	0.3	6.5	0.0	5.8	2.4	1.3	9.0	0.0	6.7	3.1	11.2	24.5	2.1	7.4	5.1	4.4	0.3	225
Ege	10.9	2.2	5.0	1.2	7.5	3.5	1.4	13.1	0.6	3.5	2.5	10.3	18.6	2.3	11.5	1.1	4.1	0.6	598
Doğu Marmara	9.3	1.6	3.9	0.6	6.7	2.9	0.8	14.0	0.0	3.7	1.4	13.1	24.5	1.3	10.4	1.9	3.6	0.3	577
Batı Anadolu	5.8	0.8	3.2	0.8	3.9	0.8	2.6	10.1	0.0	6.6	0.9	9.8	22.7	5.3	16.0	1.5	8.8	0.2	307
Akdeniz	9.8	0.5	6.3	0.5	4.8	3.6	1.0	10.0	0.6	1.2	3.2	7.4	35.5	1.3	8.2	2.9	3.3	0.0	454
Orta Anadolu	6.8	1.4	4.1	1.2	8.6	5.8	3.3	10.7	0.0	2.7	3.3	10.7	22.6	2.5	8.2	2.7	4.9	0.6	103
Batı Karadeniz	8.0	0.3	4.7	0.6	10.0	1.0	0.3	6.2	0.2	1.3	3.3	9.3	39.2	0.8	9.6	0.6	4.2	0.3	275
Doğu Karadeniz	7.7	0.6	5.5	0.0	5.1	2.8	1.2	6.0	0.6	2.2	2.2	5.0	40.9	1.2	13.0	1.4	4.4	0.3	122
Kuzeydoğu Anadolu	4.7	0.0	12.4	0.0	6.1	4.1	4.0	4.0	0.0	1.3	2.7	11.3	36.5	0.7	2.0	1.4	8.8	0.0	36
Ortadoğu Anadolu	5.6	0.8	5.2	2.4	4.1	7.6	2.3	7.8	0.0	0.6	3.1	9.5	31.8	0.8	9.4	1.4	7.6	0.0	77
Güneydoğu Anadolu	9.2	1.9	7.0	0.0	2.3	3.0	5.3	7.7	0.0	1.3	5.6	5.9	34.6	0.3	4.3	5.0	5.2	1.6	177
Eğitim																			
Eğitimi yok	10.3	2.6	10.6	0.1	7.8	3.6	2.1	4.2	0.0	1.9	2.4	4.1	36.5	0.4	5.1	2.8	4.6	0.9	430
İlk. birinci kademe	10.2	1.1	5.5	0.5	8.0	4.0	1.0	9.6	0.5	2.3	3.2	9.0	30.8	1.0	7.1	2.4	3.4	0.3	1,982
İlk. ikinci kad.ve üzeri	11.3	0.3	2.1	0.9	3.0	2.2	1.4	12.3	0.0	4.9	1.7	14.6	19.5	3.0	14.9	1.2	6.4	0.1	1,772
Hanehalkı refah düzeyi																			
En düşük	10.7	0.6	11.5	0.0	7.6	3.1	1.3	3.8	0.3	0.5	3.6	4.4	37.2	0.0	8.0	3.6	3.8	0.0	354
Düşük	7.5	1.9	4.3	0.2	6.8	3.8	1.1	9.4	0.5	2.3	3.5	8.4	36.9	0.3	6.5	2.4	4.1	0.3	610
Orta	11.4	0.5	6.7	0.1	5.8	3.2	1.1	12.5	0.5	3.5	2.6	7.0	31.1	1.7	5.9	2.3	3.4	0.5	810
Yüksek	9.6	1.1	4.6	0.6	6.9	3.8	1.7	9.3	0.1	3.3	1.7	16.0	23.5	1.2	10.1	1.4	4.6	0.4	1,120
En yüksek	12.8	0.6	1.4	1.4	4.0	2.3	1.0	11.8	0.1	4.6	2.3	11.8	18.7	3.7	15.4	1.5	6.5	0.0	1,290
Toplam	10.7	0.9	4.6	0.6	5.8	3.2	1.3	10.2	0.3	3.3	2.5	10.9	26.6	1.8	10.2	1.9	4.8	0.3	4,184

Not: Satır toplamları 100'dür.

13.3 Çalışan Kadınlarda Çocuk Bakımı

Araştırma tarihinden önceki 12 ay içinde çalışan kadınların yüzde 67'sinin 6 yaşından küçük çocuğu bulunmamaktadır. Çocuk bakımı, 6 yaşından küçük bir ya da daha fazla çocuğu olan kadınların yüzde 33'ü için işgücüne katılım açısından önemli bir konudur. Tablo 13.4, çalışan kadınların 6 yaşından küçük çocuklarının bakımından öncelikli olarak sorumlu olan kişileri göstermektedir. Tablodaki sonuçlar, bir taraftan çocuk bakımında aile içi dayanışmayı yansıtırken; diğer taraftan da Türk toplumundaki ataerkil yapıyı vurgulamaktadır. Çocuk bakımı genellikle akrabalar tarafından sağlanmaktadır. Anneleri çalışan 6 yaşından küçük çocukların dörtte birine babaanneler, yüzde 11'ine anneanneler ve yüzde 7'sine ise eşler de dahil olmak üzere diğer akrabalar bakmaktadır. Çocuk bakımından sorumlu olan kişiler arasında ailedeki diğer çocuklar, genellikle de kız çocukları vardır. Çocuklarına kendileri bakan annelerin oranı yüzde 30 olup, bu durum annelerin ya çocuklarını beraberlerinde işe götürmekte olduklarını ya da işlerini evde yaptıklarını göstermektedir. Yuvaya/kreşe gidenlerin veya çocuk bakıcısına bırakılanların oranı ise oldukça azdır (sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 5).

Çalışırken çocuklarına kendilerinin baktığını söyleyen kadınların oranı, eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş, Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan, tarım ve hizmet sektöründe çalışan, orta veya düşük refah düzeyindeki kadınlar arasında diğer kadınlara kıyasla daha fazladır. Çocukların bakımından çocuk bakıcılarının sorumlu olması veya çocuklarını yuva/kreşe gönderme olasılıkları daha yüksek olan kadınlar arasında kentlerde yaşayanlar, en az lise mezunu olanlar, İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesinde yaşayanlar ve yüksek refah düzeyine sahip olan kadınlar bulunmaktadır.

Tablo 13.4 Çalışan kadınlarda çocuk bakımı

Altı yaşından küçük çocuğu olan ve olmayan çalışan kadınların yüzde dağılımı ile altı yaşından küçük çocuğu olup anne isteyken çocuğa bakan kişiye ve temel özelliklere göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008

Temel özellikler	Kadın çalışırken en küçük çocuğa bakan kişi														Kadın sayısı	
	6 yaşından küçük çocuk yok	Bir veya daha fazla çocuk	Anne kendisi	Eş	Kız çocuklar	Kadının annesi	Erkeğin annesi	Erkek çocuklar	Diğer akrabalar	Bakıcı (para karşılığında)	Kurumsal bakım	Son doğumdan itibaren çalışmıyor	Diğer	Cevapsız		Toplam
Yerleşim yeri																
Kent	68.8	31.2	29.4	3.6	3.8	16.1	16.8	0.4	3.3	8.3	10.1	2.6	3.9	1.9	100.0	1,405
Kır	65.1	34.9	31.8	1.0	10.2	3.8	36.7	0.7	6.5	0.7	1.8	0.7	4.2	1.8	100.0	870
Eğitim																
Eğitimi yok/ilk. Bitirmemiş	67.2	32.8	44.0	1.4	14.8	0.5	26.7	1.2	5.8	0.0	0.0	0.0	4.1	1.6	100.0	348
Birinci kademe ilköğretim	70.7	29.3	35.5	2.9	8.3	4.4	30.7	0.7	5.9	1.8	1.6	1.0	5.0	2.2	100.0	1,172
İkinci kademe ilköğretim	73.4	26.6	35.0	2.7	4.4	15.5	23.0	0.0	2.6	0.0	7.5	4.2	3.8	1.3	100.0	137
Lise ve üzeri	60.0	40.0	16.3	2.4	0.1	24.4	16.5	0.0	2.6	13.2	16.7	3.6	2.7	1.5	100.0	619
Bölge																
Batı	73.7	26.3	23.5	2.9	5.0	16.1	21.3	0.5	4.0	6.6	10.2	1.4	5.4	3.1	100.0	1,060
Güney	66.2	33.8	36.5	1.2	6.5	9.1	24.8	0.0	6.9	5.5	6.2	0.0	2.1	1.2	100.0	258
Orta	64.4	35.6	24.0	1.7	4.9	12.2	33.0	1.2	2.3	3.7	5.8	5.3	5.1	0.9	100.0	475
Kuzey	64.7	35.3	35.9	5.4	3.3	5.8	26.2	0.4	10.4	6.4	4.5	0.4	0.9	0.5	100.0	253
Doğu	48.9	51.1	47.2	1.4	14.0	2.9	21.0	0.0	3.4	3.1	1.6	0.6	3.0	1.8	100.0	229
NUTS 1 Bölgeleri																
İstanbul	74.5	25.5	18.6	6.2	3.1	21.7	12.4	0.0	6.2	9.3	9.3	0.0	6.2	6.9	100.0	368
Batı Marmara	81.4	18.6	25.5	0.0	0.0	12.3	38.7	0.0	8.1	0.0	9.2	3.1	3.1	0.0	100.0	116
Ege	70.4	29.6	20.5	1.7	5.8	18.0	37.5	0.0	1.7	3.4	5.6	2.8	1.5	1.5	100.0	462
Doğu Marmara	68.3	31.7	28.1	0.0	5.1	8.4	20.1	1.4	3.7	6.6	13.5	1.6	11.5	0.0	100.0	309
Batı Anadolu	67.0	33.0	41.6	0.0	0.0	5.3	16.7	1.2	1.4	7.4	8.6	11.5	5.3	1.2	100.0	159
Akdeniz	66.2	33.8	36.5	1.2	6.5	9.1	24.8	0.0	6.9	5.5	6.2	0.0	2.1	1.2	100.0	258
Orta Anadolu	66.0	34.0	12.2	7.4	8.9	13.8	33.2	5.7	3.2	0.0	4.9	2.5	4.9	3.2	100.0	76
Batı Karadeniz	64.2	35.8	27.3	4.2	9.3	9.5	30.7	0.0	8.1	4.7	4.9	0.0	0.7	0.7	100.0	185
Doğu Karadeniz	62.9	37.1	38.8	6.9	2.5	4.7	23.5	0.8	9.1	8.0	3.9	0.8	0.8	0.0	100.0	116
Kuzeydoğu A.	52.2	47.8	53.8	1.0	4.0	4.2	19.0	0.0	1.0	0.0	2.1	1.0	5.0	8.9	100.0	50
Ortadoğu A.	48.9	51.1	43.7	0.0	15.5	0.0	18.4	0.0	9.8	7.8	2.0	0.0	2.9	0.0	100.0	44
Güneydoğu A.	46.3	53.7	46.1	2.0	16.9	3.4	22.6	0.0	2.1	2.7	1.3	0.6	2.4	0.0	100.0	132
Ekonomik sektör																
Tarım	66.3	33.7	31.8	0.9	10.8	2.8	38.3	0.8	6.2	0.0	1.0	0.7	4.1	2.6	100.0	976
Sanayi	75.2	24.8	17.9	0.0	3.6	29.0	30.3	0.0	2.2	0.0	9.2	3.9	3.7	0.0	100.0	156
Servis	67.3	32.7	30.4	4.2	2.8	16.4	12.7	0.3	3.5	10.3	11.4	2.7	4.0	1.4	100.0	1,143
Refah düzeyi																
En düşük	57.7	42.3	39.7	1.0	15.4	1.3	33.8	0.4	3.4	0.0	0.4	0.0	3.2	1.4	100.0	456
Düşük	66.1	33.9	35.3	1.9	5.7	6.2	33.0	1.8	8.1	0.0	1.7	1.5	2.8	2.1	100.0	443
Orta	71.3	28.7	38.2	0.6	6.7	10.2	21.0	0.3	4.4	3.4	2.4	1.9	9.4	1.4	100.0	402
Yüksek	75.4	24.6	27.1	3.3	1.0	17.8	18.5	0.0	6.1	5.8	10.9	0.6	2.9	5.9	100.0	400
En yüksek	67.8	32.2	13.5	5.4	0.2	22.1	14.9	0.0	2.5	15.7	17.6	4.7	3.1	0.1	100.0	574
Toplam	67.4	32.6	30.4	2.5	6.4	11.0	24.9	0.5	4.6	5.2	6.7	1.9	4.0	1.8	100.0	2,275

13.4 Aile İçi Şiddet: Kadınların Fiziksel Şiddete Yönelik Tutumları ve Kadınları Kontrol Etmeye Yönelik Davranışlar

Kadına yönelik aile içi şiddet insan hakları ihlallerinden birisidir. Aile içi şiddete hoşgörü gösterilmesi ve şiddetin yaşanması, kadınların güçlenmesinde ve sosyal hayatın her alanında kadının özerkliğinin önünde önemli bir engeldir ve kadının sağlığına, tedavi hizmetlerine başvurmaya ve çocuk sağlığına yönelik olumsuz etkileri vardır. TNSA-2008’de bir erkeğin eşine fiziksel şiddet uygulamasının doğru bulunup bulunmadığına ilişkin olarak kadınlara sorulan bazı durumlar şunlardır: “kadın yemeği yaktığında”, “kadın eşine karşılık verdiğinde”, “kadın çocukları ihmal ettiğinde”, “kadın cinsel ilişkiyi reddettiğinde”, “kadın yemek yapmadığında”, “kadın evin bakımını ihmal ettiğinde” ve “kadın parayı lüzumsuz yere harcadığında”. Tablo 13.5, belirtilen durumlarda kadınların eşlerinden fiziksel şiddete maruz kalmalarını doğru bulan evlenmiş kadınların temel değişkenlere göre yüzdesini vermektedir. Ülke genelinde, TNSA-2003’ten bu yana geçen sürede, fiziksel şiddet yaşanmasına ilişkin en az bir nedeni kabul eden kadınların oranı yüzde 39’dan yüzde 25’e düşmüştür. Kadınların parayı lüzumsuz harcaması veya çocukların ihmal edilmesi (yüzde 15) gibi belirli durumlar için, kadınlar fiziksel şiddetin doğru olduğunu düşünmektedir. Ancak, kadının yemeği yakması halinde fiziksel şiddetin doğru bulunması olasılığı çok düşüktür.

Fiziksel şiddetin doğru bulunması, temel özelliklere göre dikkate değer farklılıklar göstermektedir. Örneğin, kırsal alanlarda yaşayan kadınların yüzde 36’sı belirtilen durumların en az biri için kadının eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalmasını doğrularken, bu oran kentsel alanlarda yaşayan kadınlarda yüzde 21’e düşmektedir. Gerek kentte gerekse kırsal alanlarda yaşayan kadınlar arasında, “paranın lüzumsuz yere harcanması” fiziksel şiddet için en çok kabul edilen nedendir.

Doğu bölgesinde yaşayan kadınların yüzde 40’ı kadının eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalmasına ilişkin durumlardan en az birini doğru bulurken, Batı’da bu oran yüzde 18’dir. NUTS 1 bölgeleri açısından, fiziksel şiddeti doğru bulma oranı en yüksek Orta Anadolu bölgesinde (yüzde 45) iken en düşük Batı Marmara’dadır (yüzde 12). En düşük eğitim ve refah düzeyine sahip kadınların yüzde 40’ı fiziksel şiddete maruz kalmasına ilişkin belirtilen durumlardan en az birini doğru bulmaktadır. Bu oran yüksek eğitim ve refah düzeyindekiler için yüzde 10’unun da altındadır.

Tablo 13.5 Fiziksel şiddete yönelik tutumlar

15-49 yaş grubundaki evli kadınlar arasında bir erkeğin eşine belirli nedenlerle fiziksel şiddet uygulamasını doğru bulan kadınların temel özelliklere göre yüzdesi, Türkiye 2008

Temel özellikler	Erkeğin kadına fiziksel şiddet uygulamasının doğru bulunduğu durumlar: Kadın							Belirtilen nedenlerden birini doğru bulma	Kadın sayısı
	Yemeği yakarsa	Kocasına karşılık verirse	Çocukların bakımını ihmal ederse	Cinsel ilişkiyi reddederse	Yemek yapmazsa	Ev işlerini ihmal ederse	Lüzumsuz para harcarsa		
Yaş									
15-19	5.3	17.4	15.9	6.4	4.1	11.5	16.7	29.6	183
20-24	1.2	11.3	11.6	4.2	3.5	8.9	13.1	23.5	836
25-29	1.8	9.5	13.5	3.6	3.3	8.7	12.4	20.7	1,353
30-34	1.8	8.6	13.1	4.2	3.6	8.2	13.5	21.7	1,379
35-39	2.2	10.7	14.4	5.3	4.4	10.1	15.1	25.0	1,336
40-44	3.4	12.0	16.9	7.7	6.6	13.9	19.5	28.3	1,202
45-49	4.1	14.0	17.0	7.2	8.5	13.0	18.6	29.0	1,115
Çalışma durumu (son 12 ay)									
Çalışmıyor	2.5	10.6	14.5	5.4	4.7	10.8	15.6	24.4	4,629
Çalışıyor	2.4	11.7	14.6	5.3	5.3	9.9	15.0	25.1	2,776
Medeni durum									
Evli veya birlikte yaşıyor	2.5	11.0	14.6	5.4	4.8	10.5	15.4	24.7	6,999
Boşanmış/ayrı yaşıyor/ eşi ölmüş	1.4	10.8	14.2	4.7	6.8	8.9	14.1	23.7	406
Yaşayan çocuk sayısı									
0	1.9	7.6	12.4	3.2	2.1	7.9	11.3	18.9	698
1-2	1.1	7.5	10.4	3.2	2.3	6.8	10.6	18.1	4,062
3-4	2.7	14.6	18.4	6.7	7.0	13.5	21.1	32.8	2,023
5+	11.3	26.3	30.9	17.9	18.0	27.2	32.7	47.7	621
Yerleşim yeri									
Kent	1.5	8.8	12.1	4.2	3.4	8.3	12.9	20.9	5,615
Kır	5.5	18.1	22.1	9.1	9.8	17.1	23.0	36.4	1,790
Bölge									
Batı	1.1	7.3	11.1	3.8	2.9	6.9	10.9	18.3	3,252
Güney	2.5	11.8	16.3	5.8	7.0	12.7	16.7	25.5	894
Orta	1.7	10.5	10.3	3.9	2.9	7.7	16.4	24.5	1,631
Kuzey	1.8	14.1	19.1	6.1	6.0	12.3	19.8	31.1	477
Doğu	7.7	20.4	26.9	11.4	11.4	21.8	23.7	39.5	1,151
NUTS 1 Bölgeleri									
İstanbul	1.0	7.8	11.3	4.4	3.2	7.2	11.9	18.4	1,491
Batı Marmara	1.1	4.8	7.0	2.1	1.6	5.6	7.8	11.7	327
Ege	1.0	8.9	10.1	3.2	3.4	6.7	11.3	20.4	1,065
Doğu Marmara	1.8	6.5	11.2	2.7	2.0	6.1	10.7	19.2	759
Batı Anadolu	0.7	7.7	8.5	2.7	1.4	5.6	12.9	19.3	717
Akdeniz	2.5	11.8	16.3	5.8	7.0	12.7	16.7	25.5	894
Orta Anadolu	2.7	13.7	14.5	4.9	3.9	9.2	19.6	31.2	371
Batı Karadeniz	2.8	15.4	20.8	9.0	7.5	15.6	25.6	37.0	448
Doğu Karadeniz	1.5	14.3	16.2	5.9	4.8	12.2	17.0	27.1	186
Kuzeydoğu Anadolu	8.5	20.2	25.6	11.0	11.7	23.3	24.1	36.8	191
Ortadoğu Anadolu	9.4	20.7	32.4	12.9	15.8	25.2	27.3	45.3	327
Güneydoğu Anadolu	6.6	20.3	24.5	10.8	9.1	19.5	21.7	37.4	628
Eğitim									
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	8.6	25.1	29.8	13.9	14.9	24.3	30.3	46.9	1,358
İlköğretim birinci kademe	1.6	10.8	14.8	4.9	3.9	10.4	16.5	26.6	3,840
İlköğretim ikinci kademe	0.7	6.8	6.9	1.7	1.1	4.0	7.4	13.8	643
Lise ve üzeri	0.0	1.3	3.7	0.6	0.3	1.2	2.8	5.3	1,564
Hanehalkı refah düzeyi									
En düşük	8.0	23.6	28.2	13.4	14.3	23.6	27.6	42.9	1,154
Düşük	4.2	16.0	19.7	7.4	7.1	14.7	22.0	34.6	1,429
Orta	1.4	11.5	15.2	4.6	3.1	10.3	16.7	27.8	1,559
Yüksek	0.4	6.0	10.9	2.8	2.1	6.5	10.3	17.9	1,618
En yüksek	0.2	2.4	3.5	1.3	0.9	1.6	4.7	7.1	1,645
Toplam	2.5	11.0	14.5	5.4	4.9	10.4	15.4	24.7	7,405

TNSA-2008’de kadınlara, (son) eşleri ile ilişkilerinde kadının davranışlarını kontrol etmeye yönelik bazı davranışları yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Sorulan davranışlar, “kadının, kadın arkadaşlarıyla görüşmeyi engellemek”, “kadının kendi ailesiyle görüşmesini sınırlamak”, “kadının her zaman nerede olduğunu bilmek istemek”, “para konusunda güvensizlik” ve “sadakatsiz olmakla suçlamak”tır. Yaşanan her davranışın ne kadar sıklıkla yaşandığı bilgisi de elde edilmiştir (“sık sık”, “bazen” ve “hiçbir zaman”). Tablo 13.6, kadını kontrol etmeye yönelik davranışlar arasında en sık yaşanan durumların, kadının nerede olduğunun eş tarafından bilinmek istenmesi ve kadın arkadaşları ile görüşmesinin eş tarafından engellemesi olduğunu göstermektedir (sırasıyla yüzde 37 ve yüzde 11).

Tablo 13.7, kadınların eşleri tarafından sık sık veya bazen uygulandığını belirttikleri kontrol etmeye yönelik beş davranışın temel özelliklere göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Dört kadından yaklaşık biri, kontrol edici bu davranışlardan en az birinin eşleri tarafından uygulandığını belirtmişlerdir. Kontrol etmeye yönelik pek çok davranışın uygulanma yüzdesi genellikle kadınların yaşıyla birlikte azalmaktadır. Bu davranışların yaşanma yüzdesi boşanmış/ayrı yaşayan kadınlar arasında evli kadınlardan daha yüksektir. Bölgesel farklılıklar dikkate alındığında, “sadakatsiz olmakla suçlama” dışındaki kontrol etmeye yönelik tüm davranışların en yüksek olduğu bölge Doğu bölgesidir.

Tablo 13.6. Kadınları kontrol etmeye yönelik davranışların sıklığı

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların yaşadığı kadını kontrol etmeye yönelik bazı davranışların yüzdesi, Türkiye 2008

	Sık sık	Bazen	Hiç	Uygun değil	Cevapsız	Kadın sayısı
Kadın arkadaşlarını görmeyi engelleme	3.8	6.7	89.2	0.1	0.1	7,405
Kadının kendi ailesiyle görüşmesini sınırlama	3.0	3.8	93.0	0.2	0.1	7,405
Kadının her zaman nerede olduğunu bilmek isteme	24.9	12.5	62.3	0.3	0.1	7,405
Para konusunda güvensizlik	2.6	3.5	93.5	0.3	0.1	7,405
Sadakatsiz olmakla suçlama	1.3	2.5	95.8	0.1	0.4	7,405

Tablo 13.7. Kadını kontrol etmeye yönelik davranışlar

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların temel özelliklere göre eşlerinden bazı kontrol etmeye yönelik davranışlara yaşayan kadınların yüzdesi, Türkiye 2008

Temel özellikler	Kadın arkadaşlarını görmeyi engelleme	Kadının kendi ailesiyle görüşmesini sınırlama	Her zaman nerede olduğunu bilmek isteme	Para konusunda güvensizlik	Sadakatsiz olmakla suçlama	Kadın sayısı
Yaş						
15-19	18.2	5.9	44.1	5.6	4.0	183
20-24	16.3	9.3	53.1	6.7	5.1	836
25-29	11.6	7.1	38.7	5.2	4.9	1,353
30-34	9.1	6.9	36.4	6.2	2.5	1,379
35-39	10.9	6.4	33.1	6.7	3.4	1,336
40-44	8.7	7.2	32.7	6.2	3.4	1,202
45-49	7.2	4.6	34.2	5.6	3.6	1,115
Çalışma durumu (son 12 ay)						
Çalışmıyor	10.9	6.9	38.2	6.4	3.9	4,629
Çalışıyor	10.0	6.7	36.0	5.5	3.5	2,776
Medeni durum						
Evli yada birlikte yaşıyor	9.5	5.6	36.5	5.4	3.2	6,999
Boşanmış/ayrı yaşıyor/eşi ölmüş	29.2	27.1	51.9	17.1	13.8	406
Yaşayan çocuk sayısı						
0	12.8	7.5	45.9	7.0	3.7	698
1-2	10.0	5.6	34.8	5.7	4.2	4,062
3-4	10.3	8.0	38.2	6.5	2.9	2,023
5+	12.7	9.8	41.5	6.3	3.5	621
Yerleşim yeri						
Kent	11.2	7.0	37.7	6.3	4.2	5,615
Kır	8.7	6.0	36.4	5.4	2.3	1,790
Bölge						
Batı	10.7	6.0	34.6	6.0	4.1	3,252
Güney	7.1	5.9	37.0	4.7	2.4	894
Orta	10.6	6.8	37.9	6.4	3.8	1,631
Kuzey	9.9	5.5	37.5	5.4	3.6	477
Doğu	13.1	10.2	44.7	7.1	3.9	1,151
NUTS 1 Bölgeleri						
İstanbul	13.2	7.1	35.7	6.6	5.1	1,491
Batı Marmara	6.5	3.6	29.9	6.0	4.4	327
Ege	7.3	5.3	33.4	3.9	2.6	1,065
Doğu Marmara	10.6	5.1	33.0	6.1	3.2	759
Batı Anadolu	11.1	6.9	37.4	7.4	4.4	717
Akdeniz	7.1	5.9	37.0	4.7	2.4	894
Orta Anadolu	12.5	6.4	43.3	8.3	4.3	371
Batı Karadeniz	9.6	8.0	42.2	5.7	2.9	448
Doğu Karadeniz	12.3	5.2	36.5	5.9	4.0	186
Kuzeydoğu Anadolu	14.1	8.9	47.1	6.2	3.5	191
Ortadoğu Anadolu	13.2	11.0	40.5	7.0	3.4	327
Güneydoğu Anadolu	12.9	10.3	46.2	7.4	4.2	628
Eğitim						
Eğitimi yok/İlk. bitirmemiş	13.8	9.6	40.8	8.4	4.6	1,358
İlköğretim birinci kademe	10.6	6.8	36.7	5.7	3.6	3,840
İlköğretim ikinci kademe	12.3	7.3	40.0	7.0	4.0	643
Lise ve üzeri	7.1	4.0	34.9	4.4	3.2	1,564
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	12.0	9.3	42.2	7.4	3.7	49.2
Düşük	12.2	7.6	41.0	6.4	4.3	47.9
Orta	10.9	5.8	37.5	6.4	3.7	42.4
Yüksek	10.3	6.4	35.3	5.7	3.6	41.8
En yüksek	8.1	5.6	32.7	4.7	3.3	37.0
Toplam	10.6	6.8	37.4	6.1	3.7	7,405

13.5 Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Tutumlar

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarını daha iyi anlamak amacıyla, TNSA-2008’de görüşülen kadınlara, ev içinde, sosyal ve politik hayatta kadınların rolleri ile kız ve erkek çocukların eğitime ilişkin olarak belirtilen ifadelerle katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Kadınlar, “ailede önemli kararlar sadece ailenin erkekleri tarafından alınmalıdır”, “kadın eşiyile aynı fikirde değilse bile tartışmamalıdır”, “erkek çocuğun eğitimi olması kız çocuğun eğitimi olmasından her zaman daha iyidir”, “erkekler kadınlardan daha akıllıdır” ve “kadınlar evlendiklerinde bakire olmalıdır” ifadelerine katıldıklarını söylemişlerdir. Katılmadıkları ifadeler ise: “yemek, bulaşık, çamaşır, ütü ve temizlik gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır”, “evli bir kadın ev dışında çalışmak istiyorsa çalışmalıdır”, “kadınlar eşinden izin almaya gerek duymaksızın istediği yere gidebilir” ve “kadınlar siyasette daha çok yer almalıdır” ifadeleridir.

Tablo 13.8, kadınların çeşitli ifadelerle katılıp katılmama yüzdelerini, kadınların temel özelliklerine göre göstermektedir. Kadınların, ilk grupta yer alan beş ifadeye katılma oranlarının yüksek olması ve ikinci grupta yer alan dört ifadeye de katılmamaları, kararların, daha çok erkeklere bırakıldığını ve geleneksel kadınlık rollerine yönelik eğilimin varlığını yansıtan bir durum olarak değerlendirilebilir. Ülke genelinde kadınların büyük bir kısmı, ilk gruptaki beş ifadeden “kadınlar evlendiklerinde bakire olmalıdır” (yüzde 80) ile “kadın eşiyile aynı fikirde değilse bile tartışmamalıdır” (yüzde 41) ifadelerine genelde katılmaktadır. Kadınların en az katıldıkları ifade ise “erkek çocuğun eğitimi olması kız çocuğun eğitimi olmasından her zaman daha iyidir” olmuştur (yüzde 12). İkinci gruptaki ifadeler değerlendirildiğinde ise, kadınların büyük bir bölümü “kadınlar eşinden izin almaya gerek duymaksızın istediği yere gidebilir” ifadesine katılmamakta (yüzde 69), “evli bir kadın ev dışında çalışmak istiyorsa çalışmalıdır” ifadesine ise en az katılmaktadırlar (yüzde 8).

Farklılaşmalar benzer olmasa da, ilk beş ifadeye katılma ve ikinci dört ifadeye katılmama yüzdeleri, erkek rollerine ve geleneksel değerlere büyük oranda uymayı gösteren, beş ve daha fazla çocuklu, kırsal alanda ve Doğu bölgesinde yaşayan, hiç eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş ve en düşük refah düzeyi kategorisindeki kadınlar arasında daha yüksek olma eğilimindedir.

Tablo 13.8. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar

15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınlar arasında temel özelliklere göre belirtilen ifadelere katılan ve katılmayan kadınların yüzdesi, Türkiye, 2008

Temel özellikler	Katılıyor					Katılmıyor					Kadın sayısı
	Ailenin kararları erkekler tarafından alınmalı	Kadın eşiyile aynı fikirde değilse tartışmamalı	Erkek çocuğun eğitimi kız çocuğun eğitiminden önemli	Erkekler daha akıllı	Kadınlar evlendiklerinde bakire olmalı	Erkek ev işleri yapmalı	Kadınlar çalışmamalı	Kadınlar izinsiz bir yere gitmemeli	Daha çok kadın politikacı olmalı		
Yaş											
15-19	20.4	47.1	19.3	16.3	82.2	51.0	20.8	80.6	30.0	183	
20-24	17.5	47.1	10.6	13.6	79.0	36.5	10.9	73.2	30.1	836	
25-29	13.0	36.9	8.1	9.7	77.0	31.1	7.8	70.2	22.9	1,353	
30-34	13.6	35.2	9.0	13.1	75.5	29.7	5.5	65.5	18.9	1,379	
35-39	16.7	43.4	12.7	14.6	83.1	30.7	7.2	70.1	17.6	1,336	
40-44	20.1	40.8	14.9	18.6	82.8	33.9	8.5	69.2	19.3	1,202	
45-49	23.0	44.9	18.2	23.6	84.7	33.5	8.1	68.3	14.9	1,115	
Çalışma durumu (son 12 ay)											
Çalışmıyor	17.1	41.9	13.1	15.2	81.7	35.2	9.0	69.7	21.1	4,629	
Çalışıyor	17.2	39.5	11.0	15.5	77.9	28.5	6.6	69.1	19.3	2,776	
Medeni durum											
Evli veya birlikte yaşıyor	17.1	41.0	12.2	15.1	80.8	33.0	8.2	69.5	20.4	6,999	
Evlenmiş	17.8	42.1	12.9	20.3	71.1	28.1	5.6	69.1	19.7	406	
Yaşayan çocuk sayısı											
0	12.1	39.8	9.9	12.2	70.3	29.4	9.5	68.6	22.5	698	
1-2	12.1	35.6	9.2	11.2	76.0	28.5	5.7	66.1	20.7	4,062	
3-4	23.3	47.4	15.4	18.8	89.1	36.8	9.3	73.9	19.0	2,023	
5+	36.1	57.4	25.2	34.8	90.3	50.2	18.3	77.5	20.7	621	
Yerleşim yeri											
Kent	13.5	38.8	11.1	12.9	78.6	29.8	6.8	67.1	20.0	5,615	
Kır	28.5	47.9	16.0	23.2	85.4	41.8	12.3	76.8	21.7	1,790	
Bölge											
Batı	12.2	36.7	11.9	12.3	76.4	28.9	5.4	66.0	20.1	3,252	
Güney	20.1	48.9	13.7	17.1	84.0	32.7	8.1	71.9	22.3	894	
Orta	16.0	37.3	10.6	14.4	81.2	33.8	7.6	72.5	21.0	1,631	
Kuzey	20.1	46.9	10.8	15.6	83.4	28.7	8.1	72.4	17.8	477	
Doğu	29.2	50.0	15.2	23.8	85.7	43.6	16.3	71.7	19.9	1,151	
NUTS 1 Bölgeleri											
İstanbul	12.2	35.3	12.5	11.3	72.9	27.2	5.9	63.2	22.4	1,491	
Batı Marmara	15.0	36.8	11.3	12.5	79.1	28.9	3.7	61.6	12.7	327	
Ege	12.8	36.8	12.3	13.9	77.9	31.2	6.0	69.5	19.0	1,065	
Doğu Marmara	9.1	39.3	7.4	13.1	82.0	30.7	5.4	72.3	20.3	759	
Batı Anadolu	11.9	34.2	8.9	10.5	77.3	29.3	6.3	68.0	19.4	717	
Akdeniz	20.1	48.9	13.7	17.1	84.0	32.7	8.1	71.9	22.3	894	
Orta Anadolu	21.7	39.9	15.9	17.8	86.0	37.3	9.8	76.5	22.9	371	
Batı Karadeniz	27.2	50.5	12.9	17.9	85.3	37.9	8.3	76.9	20.9	448	
Doğu Karadeniz	17.0	39.3	11.5	17.5	84.3	25.4	8.0	69.3	16.9	186	
Kuzeydoğu Anadolu	30.0	49.2	16.3	23.1	85.8	47.4	16.0	71.7	14.2	191	
Ortadoğu Anadolu	28.4	54.3	11.9	25.1	86.3	43.8	15.7	73.0	19.2	327	
Güneydoğu Anadolu	29.3	47.8	16.5	23.3	85.2	41.9	16.8	70.8	22.2	628	
Eğitim											
Yok/İlk bitirmemiş	36.9	54.5	24.8	32.7	87.2	46.1	17.0	76.9	21.3	1,358	
İlk. birinci kademe	18.2	44.1	12.9	15.7	85.9	35.2	7.9	71.7	21.6	3,840	
İlk. ikinci kademe ve üzeri	3.2	27.3	3.4	4.1	66.2	20.0	3.0	60.9	17.8	2,207	
Hanehalkı refah düzeyi											
En düşük	37.8	52.6	20.9	30.1	86.0	47.8	14.8	78.4	20.2	1,154	
Düşük	24.3	48.3	17.3	20.3	85.9	41.0	12.2	77.7	22.0	1,429	
Orta	16.7	47.0	11.8	14.8	86.0	33.9	8.7	73.9	23.2	1,559	
Yüksek	10.1	38.4	9.7	11.4	79.8	27.8	4.9	65.8	21.1	1,618	
En yüksek	3.9	23.6	4.9	5.1	66.3	18.5	2.3	55.4	15.8	1,645	
Toplam	17.2	41.0	12.3	15.3	80.3	32.7	8.1	69.4	20.4	7,405	

13.6 Üreme Sağlığı Kararlarında Kadınların Rolü

Evlilik, boşanma, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve istemli düşük gibi önemli sosyal ve demografik olaylara ilişkin kararların, kadınların kendileri tarafından alınması kadının statüsü ile ilişkilidir. Tablo 13.9, bu önemli kararların kimin tarafından alındığını göstermektedir.

Araştırmada cevaplayıcıların tümüne evliliğe kimin karar verdiği sorusu yöneltilmiştir. Kadınların yüzde 42'si eşlerini kendilerinin seçtiklerini belirtmişlerdir; bu oran aileler tarafından kararlaştırılan kadınların onayının alınmış olduğu evlilikler de dahil edildiğinde yüzde 87'ye çıkmaktadır. Tablo 13.9, boşanma kararının çoğunlukla kadın tarafından alınmış olduğunu göstermektedir (yüzde 56). Boşanma kararının eş ile birlikte alındığı durumlar yüzde 26'dır. Bir diğer karar alma konusu olan gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve isteyerek düşükler göz önüne alındığında, kararların çiftlerin ortak kararıyla alındığı anlaşılmaktadır (sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 48).

Tablo 13.9 Karar alma süreçlerine katılım	
15-49 yaşlarındaki evlenmiş kadınların son evliliklerinde evlilik, boşanma, gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve isteyerek düşük konularında temel olarak karar veren kişiye göre yüzde dağılımı, Türkiye 2008	
	Yüzde
Evlilik kararı	
Aileler- kadının onayı ile	44.4
Aileler- kadını onayı olmadan	6.8
Eşi ile birlikte	42.3
Kaçtı	5.5
Kaçırıldı	0.6
Diğer	0.3
Boşanma kararı	
Kendisi	56.0
Eşi	12.0
Eşi ile birlikte	26.4
Diğer	0.9
Cevapsız	4.6
Gebeliği önleyici yöntem kullanımı kararı¹	
Kendisi	25.5
Eşi	12.5
Eşi ile birlikte	61.9
Cevapsız	0.2
İsteyerek düşük kararı²	
Doktor	21.8
Kendisi	23.9
Eşi	4.2
Eşi ile birlikte	48.0
Diğer	0.4
Cevapsız	1.7
Toplam	100.0

¹Halen yöntem kullanan kadınları kapsamaktadır

²Ocak 2003'ten sonraki son düşük için sorulmuştur

13.7 Kadının Statüsü ve Üreme Sağlığı Sonuçları

Tablo 13.10 üreme sağlığı konusundaki anahtar göstergelerin kadının statüsüne ilişkin ölçütler ile nasıl değiştiğini fiziksel şiddetin bazı durumlarda doğru bulunmasına göre göstermektedir. Daha önce bu bölümde anlatıldığı üzere, TNSA-2008’de kadınlara fiziksel şiddeti doğru bulmalarına ilişkin yedi cümle okunmuştur. Tablo 13.10’da kadınlar, fiziksel şiddeti doğru bulmaya ilişkin nedenlerin sayısına ve anne sağlığı hizmetlerinden yararlanmaya ve gebeliği önleyici yöntem kullanımına göre dört gruba ayrılmışlardır. Fiziksel şiddeti doğru bulma nedenlerinin sayısı arttıkça, kadınların üreme sağlığı ya da aile planlaması hizmetlerinden yararlanma olasılığı düşmektedir. Örneğin, fiziksel şiddete ilişkin hiçbir nedeni doğru bulmayan kadınlarda gebeliği önleyici yöntem kullanımı yüzde 74’tür. Bu oran, fiziksel şiddet için beş veya daha fazla neden gösteren kadınlarda yüzde 57’ye düşmektedir.

	Fiziksel şiddetin doğru bulunmasına ilişkin nedenlerin sayısı				
	0	1-2	3-4	5+	Toplam
Üreme sağlığı bakımı					
Doğum öncesi bakımı sağlık personelinde alma	94.2	89.0	83.0	75.4	92.0
Doğumda sağlık personelinde yardım alma	95.8	90.8	90.4	74.0	93.9
Doğumdan sonraki ilk iki gün içerisinde sağlık personelinde doğum sonrası bakım alma	79.8	74.9	75.0	49.5	77.5
Gebeliği önleyici yöntem kullanımı (halen)					
Herhangi bir method	74.4	73.5	63.8	56.8	73.0
Herhangi bir modern method	47.8	45.2	35.5	30.6	46.0
Kadının tüplerinin bağlanması	8.0	8.4	11.1	10.2	8.3
Kadınların kullandığı geçici modern yöntemler	23.7	24.6	18.8	16.3	23.2
Kondom	16.1	11.8	5.6	4.1	14.3
Herhangi bir geleneksel method	26.6	28.3	28.3	26.2	27.0
Halen kullanmıyor	25.5	26.3	36.1	43.1	27.0

KAYNAKLAR

Gwatkin, D.R., S. Rutstein, K. Johnson, R.P. Pande, ve A. Wagstaff. (2000). *Socio-economic differences in health, nutrition and poverty*. HNP/Poverty Thematic Group of The World Bank. Washington, D.C.: Dünya Bankası.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1980), *Türkiye Doğurganlık Araştırması, 1978*, HÜNEE, Ankara.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1987), *1983 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, HÜNEE, Ankara.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (1987), *1988 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, HÜNEE, Ankara.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. (1999). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998*, HÜNEE, Ankara.

Koç, İ. (2004). Türkiye’de çocukların nüfusa kayıt olmamasını etkileyen değişkenler ve nüfusa kayıt olmaya geçiş süreci [Factors affecting birth registration of children and transtion to birth registration in Turkey]. *Nüfusbilim Dergisi*, Cilt. 24: 35-44.

Population Reference Bureau. (2008). *2008 World Population Data Sheet*. Web Sitesi: <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2008/2008wpds.aspx>, Haziran 4, 2009

Rutstein, S.O. (1984). Infant and child mortality: Levels, trends, and demographic differentials. Gözden geçirilmiş baskı. *WFS Comparative Studies* No. 43. Voorburg. Hollanda.

Rutstein, S. (1999). *Wealth versus expenditure: Comparison between the DHS Wealth Index and household expenditures in four departments of Guatemala*. Yayınlanmamış.

Rutstein S., K. Johnson, ve D. Gwatkin. (2000). *Poverty, health inequality, and its health and demographic effects*. Paper presented at the 2000 Annual Meeting of the Population Association of America, Los Angeles, California.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2003). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu [2003 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession]*. DPT, Avrupa Birliği ile İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*. DPT, Ankara

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2004). *Türkiye Ekonomisi*, Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/grupd/default.htm>, Eylül 7, 2004.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ve Macro International Inc. (1994). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993*, HÜNEE, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ve Macro International Inc. (2004). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003*, HÜNEE, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2003). *2000 Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: DİE.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2006). *Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri*. Web sayfası: <http://nkg.tuik.gov.tr/>, Haziran 6, 2009.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2008). *Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri*. Web sayfası: <http://nkg.tuik.gov.tr/>, Haziran 6, 2009.

UNICEF (2005) Child Protection: Birth Registration,
http://www.unicef.org/protection/index_birthregistration.html

World Health Organization (WHO) ve United Nations Children's Fund (UNICEF) Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation. (2004). *Meeting on the MDG drinking water and sanitation target: A mid-term assessment of progress*. New York: World Health Organization ve United Nations Children's Fund.

World Health Organization (WHO) ve United Nations Children's Fund (UNICEF) Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation. (2005). *Water for life: making it happen*. Cenova: Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu.

Proje Yürütücüsü

Prof. Dr. Sabahat Tezcan

Teknik Koordinatör

Doç. Dr. İsmet Koç

Saha Sorumlusu

Dr. Elif Kurtuluş Yiğit

Örnekleme ve Listeleme Koordinatörü

Yrd. Doç. Dr. A. Sinan Türkyılmaz

Listeleme Saha Koordinatörü

Mehmet Ali Eryurt

Veri Girişi ve Analizi Koordinatörü

Dr. Yadigar Coşkun

Saha Koordinatörleri

Mehmet Ali Eryurt

Dr. İlknur Yüksel

Pelin Çağatay

Tuğba Adalı

Hande Tunçkanat

Mustafa İşlek

Ceren Gökçen

Aslı Sevin

Sorukâğıdı Tasarımı

Doç. Dr. İsmet Koç

Dr. Elif Kurtuluş Yiğit

Mehmet Ali Eryurt

Yönlendirme Komitesi

*Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri
Enstitüsü*

Prof. Dr. Sabahat Tezcan

Doç. Dr. Banu Akadlı Ergöçmen

Doç. Dr. İsmet Koç

Yrd. Doç. Dr. A. Sinan Türkyılmaz

Sağlık Bakanlığı

Dr. M. Rıfat Köse

Dr. İbrahim Açıkalın

Dr. Tanju Altunsu

Dr. Sema Özbaş

Dr. Rukiye Gül

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı

Kemal Madenoğlu

Tuncer Kocaman

Türkiye İstatistik Kurumu

Enver Taşçı

Hasibe Dedeş

Meryem Demirci

MEASURE DHS

**(Veri Analizi ve Ana Raporun
Gözden Geçirilmesi)**

Dr. Ann Way

Albert Themme

Sarah E. Bradley

SAHA, VERİ GİRİŞİ VE LİSTELEME PERSONELİ

A. MİTHAT ŞİMŞEK	ERDEM KOYUNCU	NEHİR GÜNDOĞDU
A. SELCAN ÖZDEMİRCİ	EREN ÇAĞATAY	NEŞE ÇİFTÇİ
A.TUĞRUL PEHLİVANOĞLU	ERGÜNAL DEMİRBAĞ	NEŞE İSTANBULLUOĞLU
ABDULLAH TEKİK	ERTAN AKKURT	NEŞE TOPÇU
ADİL ÇETİNKAYA	ERTUĞRUL GAZİ KIYICI	NEVİM HİNİSLİ
AHMET BARDAK	ESEN TÜRKYILMAZ	NEVRA AKINCILAR
AHMET ÇİÇEK	ESİN DUYGUN	NİL CANIMOĞLU
AHMET GAZİ ZEYREK	ESRA BULUT	NİMET BASUTER
ALİ CENGİZ	ESRA DURSUN	NURCAN AĞBABA
ALİ ÇEVİKASLAN	EZEL UYSAL	NURCAN ÖZŞAHİN
ALİ HİLMİ EVREN	EZGİ HAMURCU	NURİ ARAS
ALİ RIZA MERAL	FATİH BURAK ÖZTÜRK	NURSEL ÇİÇEK
ALİ SUNAOĞLU	FATMA SAYAN	NURTEN ERTÜRK
ALKEME ZAİM	FATMA ULUSOY	OĞUZ GÜNDÜZ
ANIL BÖLÜKOĞLU	FERHAT DEMİR	OĞUZHAN KOYUNCU
ARDA BALKAN	FERİDE YILDIZ	OSMAN BEYAZTAŞ
ARİFE GÜLEÇ	FİLİZ YILDIZ	OSMAN KILIK
ASLAN KÖKNEL	FULYA AYDIN	OYA CABADAĞ
ASLI BİLGE KALAY	FUNDA AKKOYUN	ÖZGE AKTAŞ
AYCAN ERASLAN	GÖKHAN AKARKEN	ÖZGÜR YÜCE
AYSUN ÇELİK	GÖKHAN DENİZ	ÖZLEM KAPLAN
AYSUN KAYA	GÖKMEN ÇABUK	ÖZLEM TUNA
AYŞE KABAN	GÖZDE ÜNLÜ	ÖZNUR TURAN
AYŞE KAPLAN	GÜL ÖZDEMİR	PINAR GÜLLÜ
BAHADIR GÜNEŞ	GÜL VARLI	PINAR KORKUT
BAHAR GÜLER	GÜLCAN ALTAŞ	PINAR ÖZDEMİR
BELGİN AKGÜL	GÜLDEN ALTINTOP	PINAR UYSAL
BERNA ŞAFAK ZÜLFİKAR	GÜLNUR ARSLAN	R. SEDA POLATSOY
BETÜL DÖNGEL	GÜRKAN KUŞ	RAZAN ORPAK
BETÜL KANSU	GÜRSEL ÖZDEMİR	RECEP YILMAZ
BIHTER ÖRÜCÜ	H. NADİR ÇAKIR	RİDVAN ÇİFTÇİ
BURCU ARIKAN	H. RAMAZAN GÜLER	SELDA SEZGİN
BURCU ÖRENCİK	HACER TAŞÇENE	SELAHATTİN ULUĞ
BÜLENT KAYA	HAKAN YÜZÜAK	SELVİ GÜZEL
CAFER KAYA	HALİDE GÖK	SEMAHİ AYDIN
CANAN DOĞAN	HALİL CAN EMRE	SEMRA GÜLEÇ
CANAN ÖZGÜNAY	HEDİYE GENÇ	SEMRA YENİHAYAT
CANSU AYKAÇ	HİLAL OLGUN	SERKAN ATALAY
CENGİZ ARIKAN	IRMAK ÇENGEL	SERKAN ÇALIŞKAN
CENGİZ YILMAZ	İ. CEMRE KARABULUT	SERTAÇ ASLAN
CEVAT TOSUN	İBRAHİM LAÇIN	SERVER BOLAT
ÇAĞLA TÜRK	İHSAN OKAN EREN	SEVER ÖZKAN
DAMLA EROĞLU	İNCI BULUT	SEZEN YILDIZ
DEMET SAYINTA	İŞHAK TÜRKAN	SONER ÖZKÖK
DERYA ABDALOĞLU	İSMAİL YÜKSEL	SÜLEYMAN POLAT
DERYA GÜNGÖRMEZ	KAMURAN ATAY	ŞEFİKA ÜNERİ
DİDEM KARAKELLE	KENAN YILDIZ	ŞULE DEMİR
DİDEM TAŞKIN	KIYMET ACAR	ŞÜKRAN EROL
DİĞDEM SANDALCI	KÜRŞAT ÖZÇELİK	TUBA BAL
DİLEK BALCI	LEVENT BİLER	TUNCAY DİL
DİLEK GÜLEÇ	LEYLA ADIYAMAN	TUNCER BOZDEMİR
DİLEK YILDIZ	M. EMRE AYTAÇ	UĞUR BİRKANDAN
DÖNDÜ KOÇAK	M.ÜMİT DOĞRU	ÜLKÜ ATİK
DUYGU ÇORAPÇI	MAKBULE GÜRBÜZ	ÜMİT AÇIKGÖZ
DUYGU ÇOTUROĞLU	MEHMET ALİ KILIÇ	VOLKAN CANBULAT
DUYGU TATAR	MERT S. RENKMEN	YELİZ ÖZDEMİR
EBRU İPEK	METİN KARAMAN	YELİZ PALA
EBRU KÖZ	METİN ÖZTÜRK	YEŞİM ERGÜN
EDA ZERAN	MİHRİCAN ARSLAN	YILMAZ BAYAR
ELÇİN ÇAVLAN	MUKADDES KAYA	YILMAZ SAYAN
ELİF CEYLAN	MURAT GÜLTEKİN	ZAHİDE COŞKUN
EMEL GÜNDOĞDU	MURAT HELİK	ZELAL DEMİRER
EMEL YAMAN	MUSA TURAL	ZEYNEP AKKAYA
EMİNE ALIŞAN	MUZAFFER KURAL	ZEYNEP ÇUKADAR
EMİNE APAYDIN	NAZLI K. SEVİNÇ	ZEYNEP YILDIZ
EMRE YAŞA	NAZMİ GÜRSEL	ZÖHRE BENLİ
ENDER GÖKOĞLAN	NEBAHAT BAYRAM	ZUHAL AKDOĞAN
ERDEM ASLAN		

A. Sinan Türkyılmaz, İsmet Koç and Elif Yiğit

Bu bölümde Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008'in (TNSA-2008) örneklem tasarımının ve örneklem uygulamasının temel özellikleri anlatılmaktadır. Örneklem tasarımı, hedef örneklem büyüklüğü, alan (domain) seçimi, örneklem aşamaları, tabakalama ve kümeleme ile örneklem tasarımı ve örnek çerçevesi arasındaki ilişki gibi konuları içermektedir¹. Örneklem uygulaması, hanehalklarına veya kişilere ilişkin nihai örnek listelerinin güncelleştirilmesinde, geliştirilmesinde veya oluşturulmasında gerek duyulan her türlü haritalama ve listeleme çalışması ile hanehalklarının son aşama seçiminde kullanılan işlemleri içermektedir.

Bu bölümde ayrıca görüşmeci seçimi ve eğitimi, araştırma saha ekiplerinin oluşturulması, toplanan verilerin kalitesini denetim altında tutmak için başvuru yolları ve saha çalışmasında karşılaşılan sorunlar gibi saha çalışmasına ilişkin konularda bilgi verilmektedir. Kentsel/kırsal yerleşim yerleri ve bölgelere göre cevaplama oranları² bu bölümde sunulmuştur. Örneklem tasarımı ve cevaplama oranı göz önüne alınarak hesaplanan nihai ağırlıklandırma faktörlerini de içeren bilgi işlem ve analize ilişkin bilgilere de bu bölümde yer verilmiştir.

B.1 Örneklem Tasarımı ve Örneklem Uygulaması

TNSA-2008'in örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. TNSA-2008, çeşitli karakteristiklerin alt nüfus gruplarında analizine imkan verecek şekilde düzenlenmiştir. Önemli göstergeler için oluşturulan tablolarda şu nüfus gruplarına yer verilmektedir:

- Türkiye toplamı;
- Kentsel ve kırsal yerleşim yerleri;
- Beş bölge (Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu Anadolu bölgeleri);
- Oniki NUTS 1³ bölgesi (yeterli sayıda gözleme dayalı, seçilmiş bazı değişkenler için);
- Nüfusu bir milyondan fazla olan yedi metropol kent (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Konya, Gaziantep).

TNSA-2008 ile, doğurganlık, bebek ve çocuk ölümlülüğü ve gebeliği önleyici yöntem kullanımı gibi önemli demografik karakteristikler ile çeşitli sağlık göstergeleri için kabul edilebilir duyarlılık derecelerine sahip kestirimler elde edilmesi amaçlanmıştır. TNSA-2008'de hanehalkı soru kağıdı için toplam nüfus, kişi soru kağıdı için 50 yaşından küçük evlenmiş kadınlar, değişik nüfus grupları olarak hedeflenmiştir. Amaç, sözü edilen nüfus gruplarını temsil eden bir hanehalkı

¹ DHS projesi çerçevesinde yapılan araştırmaların örneklem tasarımlarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için, DHS Sampling Manual, Basic Documentation Series, No. 8, 1996, s. 59-66'ya bakınız.

² Cevaplama oranlarının hesaplanmasıyla ilgili daha ayrıntılı bir tartışma için, DHS Sampling Manual, Basic Documentation Series, No. 8, 1996, sayfa 55-57'ye bakınız.

³ NUTS bölgeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi EK B'nin ilerleyen kısımlarında verilmiştir.

örnekleme tasarlayarak, bu nüfus gruplarını araştırmaktır. Hanehalkından yetişkin bir hanehalkı üyesi ile hanehalkı ve hanehalkı üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla görüşme yapılmıştır. Hanehalkı çizelgesinde kişi görüşmesine uygun kadın olarak tanımlanmış tüm kadınlarla görüşülmüştür. Buna ek olarak, bazı konulara ilişkin sorular tüm hanehalklarının yarısını oluşturan bir alt-örnekleme sorulmuştur. Hanehalkı çizelgesinde kişi görüşmesine uygun kadın olarak tanımlanmış tüm kadınlarla görüşülmüştür..

B.2 Örneklem Çerçevesi

Türkiye'de "kentsel" ve "kırsal" yerleşim yerlerinin tanımlanmasında bugüne kadar değişik ölçütler kullanılmıştır. Kentsel ve kırsal yerleşim yerleri, 1970'li yıllarda yapılan nüfus araştırmalarında 2,000'lik nüfus büyüklüğü ölçüt alınarak ayrılmıştır. Daha sonra bu ayırımda kullanılan nüfus büyüklüğü 1980'li yıllarda 10,000'e; 1990'lı yıllarda yapılan bazı araştırmalarda ise 20,000'e yükseltilmiştir. Ayrıca bazı araştırmalarda, yerleşim yerlerinin idari statüleri nüfus büyüklükleri ile birlikte kullanılmak suretiyle kent ve kır tanımları farklılaştırılmıştır. TNSA-2008'de kentsel örnek çerçevesi, idari statülerine bakılmaksızın nüfusu 10,000'den büyük olan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur. Kırsal örnek çerçevesi ise kentsel çerçeve dışında kalan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur. Bu tanımlamalar TNSA-1998 ve TNSA-2003'de kullanılan tanımlar ile aynıdır.

Türkiye'deki tüm yerleşim yerleri ile ilgili başlangıç bilgisi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007'den (ADNKS-2007) alınmıştır. ADNKS-2007 sonuçları, tüm yerleşim yerlerinin (il, ilçe, bucak ve köy) ve nüfuslarının bilgisayar ortamında listelerini sağlamıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kimlik numarası olan bütün vatandaşları (ya da özel numarası olan yabancı uyruklu kişileri) kayıtlı olduğu adresle birlikte kayıt altına alan yeni geliştirilmiş bir sistemdir. Bu sistem kapsamında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yerel idarelerin işbirliği ile yeni bir adres veri tabanı olan "Ulusal Adres Veri Tabanı" nı geliştirmiştir.

B.3 Tabakalama

Türkiye idari olarak 81 ile ayrılmıştır. Türkiye daha önceki demografik araştırmalarda örneklem seçimi yapılması amacıyla beş bölge tanımlanmıştır. Bu bölgesel ayırım, ülkenin değişik yöreleri arasındaki demografik, toplumsal, kültürel ve ekonomik farklılıkların incelenmesinde sıklıkla kullanılan bir değişken haline gelmiştir. Söz konusu Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu bölgeleri, birbirine komşu olan değişik sayıdaki illerden oluşmaktadır. Bu bölgeleri oluşturan illere ait bilgiler Tablo B.1'de sunulmuştur.

Geleneksel olarak kullanılan beş coğrafi bölgeye ek olarak, 2002 yılının sonuna doğru yeni bir bölge sınıflandırılması oluşmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda, 2002/4720 no'lu kanun gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumu üç ayrı düzeyde NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) bölgeleri oluşturmuşlardır. NUTS, Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı istatistik bölge sınıflandırmasıdır. Bu sistemi oluşturmak amacıyla, Türkiye'nin 81 ili NUTS 3 düzeyini illerin birleştirilmesiyle elde edilen 26 bölge NUTS 2 düzeyini, 26 bölgenin birleştirilmesiyle elde edilen 12 bölge ise NUTS 1 düzeyini meydana getirecek şekilde düzenlenmiştir.

Tablo B.1 Bölge, NUTS 1 bölgesi, yerleşim yeri ve illere göre tabaka listesi, Türkiye 2008

Tabaka	Bölge	NUTS 1 Bölge	Tip	İl
1	Batı	İstanbul	Kent/Metropol	İstanbul
2	Batı	İstanbul	Kır	İstanbul
3	Batı	Batı Marmara	Kent	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Balıkesir, Çanakkale
4	Batı	Batı Marmara	Kır	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Balıkesir, Çanakkale
5	Batı	Ege	Kent/Metropol	İzmir
6	Batı	Ege	Kent	İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa
7	Batı	Ege	Kır	İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa
8	Orta	Ege	Kent	Afyon, Kütahya, Uşak
9	Orta	Ege	Kır	Afyon, Kütahya, Uşak
10	Batı	Doğu Marmara	Kent/Metropol	Bursa
11	Batı	Doğu Marmara	Kent	Bursa, Kocaeli, Sakarya, Yalova
12	Batı	Doğu Marmara	Kır	Bursa, Kocaeli, Sakarya, Yalova
13	Orta	Doğu Marmara	Kent	Bilecik, Eskişehir, Bolu, Düzce
14	Orta	Doğu Marmara	Kır	Bilecik, Eskişehir, Bolu, Düzce
15	Orta	Batı Anadolu	Kent/Metropol	Ankara
16	Orta	Batı Anadolu	Kent/Metropol	Konya
17	Orta	Batı Anadolu	Kent	Ankara, Konya, Karaman
18	Orta	Batı Anadolu	Kır	Ankara, Konya, Karaman
19	Güney	Akdeniz	Kent/Metropol	Adana
20	Güney	Akdeniz	Kent	Antalya, Burdur, Isparta, Adana, İçel, Hatay, K. Maraş, Osmaniye
21	Güney	Akdeniz	Kır	Antalya, Burdur, Isparta, Adana, İçel, Hatay, K. Maraş, Osmaniye
22	Orta	Orta Anadolu	Kent	Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Yozgat
23	Orta	Orta Anadolu	Kır	Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kırıkkale, Kayseri, Sivas, Yozgat
24	Kuzey	Batı Karadeniz	Kent	Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Sinop, Samsun
25	Kuzey	Batı Karadeniz	Kır	Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu, Sinop, Samsun
26	Orta	Batı Karadeniz	Kent	Çankırı, Amasya, Çorum, Tokat
27	Orta	Batı Karadeniz	Kır	Çankırı, Amasya, Çorum, Tokat
28	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kent	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
29	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kır	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
30	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kent	Erzincan, Erzurum, Bayburt, Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır
31	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kır	Erzincan, Erzurum, Bayburt, Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır
32	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kent	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli, Bitlis, Hakkari, Muş, Van
33	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kır	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli, Bitlis, Hakkari, Muş, Van
34	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent/Metropol	Gaziantep
35	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent	Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Siirt, Batman, Şırnak
36	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kır	Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Siirt, Batman, Şırnak

TNSA-2008'in önceliklerinden biri de, örneklem tasarımının daha önce Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen nüfus araştırmalarıyla yöntem ve içerik açısından tutarlı olmasıdır. TNSA-1993'ten önce yapılan araştırmalarda Türkiye, tabakalama amacıyla beş bölgeye ayrılmıştır. TNSA-1993'te seçilen örneğin ülke düzeyine daha yaygın bir dağılımını elde etmek için daha ayrıntılı bir bölgesel tabakalama yapılmış, daha önce kullanılan beş ana bölgenin her biri, alt bölgelere ayrılmıştır. Bu işlem için ölçüt olarak, 1990 Genel Nüfus Sayımı'ndan dolayı yöntemler kullanılarak elde edilen illere ilişkin bebek ölüm hızları kullanılmıştır.⁴ Coğrafi yakınlık ve bebek ölüm hızları ölçüt alınarak beş bölgede yer alan iller bölge içinde alt bölgelere gruplanmışlardır. Bu işlem ile beş bölgeden toplam 14 alt bölge elde edilmiştir. TNSA-1993 sırasında gerçekleştirilen bu alt bölgeleme TNSA-1998'de de kullanılmıştır.

Bununla birlikte, yeni NUTS bölgeleri örneklem tasarımında yeni değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bir başka deyişle, TNSA-2003'ün örneklem tasarımının hem geleneksel beş bölgeyi hem de 12 NUTS 1 bölgesini örneklem alanları olarak kullanılmasına uygun olması amaçlanmıştır. Geleneksel beş bölge, 12 NUTS 1 bölgesinin birleştirilmesiyle oluşmamaktadır. Her iki bölge tanımına uygun bir örnekleme tasarımı için birbirinden bağımsız 20 tabaka yaratılması ve böylece hem 5 hem de 12 NUTS 1 bölgesinin elde edilebilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan denemeler, beş bölge tanımında küçük değişiklikler yapılması ile daha az tabaka oluşturularak her iki bölge tanımını mümkün kılacak bir tasarımın ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Türkiye'deki 81 il içerisinde 6 ilin 5 bölge tanımlaması içindeki yerini değiştirmek suretiyle sadece 15 tabakanın yaratılması mümkün olabilmektedir. Bu denemeler yapılırken, istatistiksel testler de yapılmış ve bölge tanımındaki bu değişimin 5 bölgeye ilişkin göstergeleri etkilemeyeceği görülmüştür. Bu tabakalama yaklaşımı TNSA-2003 de kullanılmıştır ve TNSA-2008'in örneklem tasarımı için tekrarlanmıştır.

NUTS 1 bölgelerinden ikisini oluşturan İstanbul ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine tasarım sırasında özel bir önem verilmiştir. Diğer 10 NUTS 1 bölgesi için hesaplanamayacak birçok göstergelyi istatistiksel olarak daha anlamlı olacak şekilde tahmin etmeye elverecek sayıda toplam örneklemden bu bölgelere dağıtım yapılmıştır. Geçmişte politikacılar, araştırmacılar ve diğer ilgili kişi ve kurumlar İstanbul ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için nüfus ve sağlık göstergelerine ilişkin ihtiyaçlarını devamlı olarak dile getirmişlerdir.

Son olarak, TNSA-2003'ün tasarımında olduğu gibi yedi metropol ayrı bir tabaka olarak dikkate alınmıştır. Böylece, TNSA-2008'in örneklem tasarımı için 36 ayrı tabaka oluşturulmuştur. Söz konusu tabakalar kent ve kır tabakası olarak bölünmüş 15 tabaka ve ayrışık yedi metropol tabakayı içermektedir.

---

⁴ Bakınız Hancıoğlu A., Indirect estimation of mortality from information on the survival status of a close relative: Turkey 1970-1985, Basılmamış-Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 1991).

B.4 Örneklem Dağılımı

TNSA-2008'in hedef örneklem büyüklüğü 13,510 hanehalkıdır. Bu büyüklük TNSA-1998'den yüzde 35 ve TNSA-2003'ten 400 hanehalkı daha fazladır. Bu artmış örneklem büyüklüğü, tabaka sayısının artması, İstanbul, Kuzey ve Güneydoğu Anadolu bölgesine verilen özel önem ve NUTS 1 bölgeleri için yapılan optimum dağılımı sağlama gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, herbir NUTS 1 bölgesi için örneklem büyüklüğü en az 900 hanehalkından oluşacak şekilde tasarlanmıştır (Tablo B.2).

Tablo B.2. Örneklem dağılımı

Türkiye'de son dört Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda bölgelere göre hedef hanehalkı sayıları

Bölgesel Sınıflandırmalar	TNSA 1993	TNSA 1998	TNSA 2003	TNSA 2008
Bölge				
Batı	2,700	2,800	4,330	3,860
Güney	1.700	1,800	1,840	1,900
Orta	2.100	2,100	2,450	2,690
Kuzey	1.500	1,500	1,580	1,910
Doğu	2.000	1,800	2,960	3,150
NUTS 1 Bölgeleri				
İstanbul	-	-	2,080	1,210
BatıMarmara	-	-	740	940
Ege	-	-	1,000	1,050
Doğu Marmara	-	-	1,040	1,030
Batı Anadolu	-	-	890	1,900
Akdeniz	-	-	1,840	1,110
Orta Anadolu	-	-	740	920
Batı Karadeniz	-	-	1,030	1,230
Doğu Karadeniz	-	-	840	970
Kuzey Doğu Anadolu	-	-	740	900
Orta Doğu Anadolu	-	-	740	900
Güneydoğu Anadolu	-	-	1,480	1,350
Toplam	10,000	10,000	13,160	13,510

Not: NUTS 1 bölgeleme sistemi 2002 yılından itibaren kullanılmaya başlandığından, TNSA-1993 ve TNSA-1998'de bu bölgeler için hanehalkı sayıları verilmemektedir.

Kümelerin bölgelerde yeterli sayılarda temsil edilebilmeleri için, her kent kümesinden 25 hanehalkı (her küme 100 hanehalkından oluştuğu kabul edilen bloklardan oluşmaktadır) ve her kır kümesinden 15 hanehalkı seçilmiştir. Seçilen toplam küme sayıları Tablo B.3'te sunulmuştur.

Tablo B.3 Örneklem kümelerinin dağılımı

Bölge, NUTS 1 Bölgesi ve Kır/Kent ayırımında küme sayıları, Türkiye 2008

Bölgesel Sınıflandırmalar	Kent	Kır	Küme sayısı
	(Nüfus > 10,000)	(Nüfus < 10,000)	
Bölge			
Batı	128	44	172
Güney	52	40	92
Orta	80	46	126
Kuzey	56	34	90
Doğu	84	70	154
NUTS 1 Bölgesi			
İstanbul	46	4	50
Batı Marmara	28	16	44
Ege	30	20	50
Doğu Marmara	34	12	46
Batı Anadolu	36	14	50
Akdeniz	52	40	92
Ortal Anadolu	26	18	44
Batı Karadeniz	36	22	58
Doğu Karadeniz	28	18	46
Kuzeydoğu Anadolu	24	20	44
Ortadoğu Anadolu	24	20	44
Güneydoğu Anadolu	36	30	66
Toplam	400	234	634

B.5 Örneklem Seçimi

Seçim İşlemleri

Örneklem seçiminin ilk aşamasında yerleşim birimleri her bir 36 tabaka için gruplanmış, ve ADNKS-2007 baz alınarak oluşturulan bu yerleşim birimleri listelerinden nüfus büyüklüklerine olasılıklı orantılı olarak basit rasgele seçim yapılmıştır. Seçimin bu ilk aşaması sonucunda, TNSA-2008 örneklemini oluşturan yerleşim birimlerini ve buralardan seçilecek küme sayılarını gösteren bir liste oluşturulmuştur.

Türkiye’de yerleşim birimleri, araştırmalarda kullanılacak şekilde, sınırları çok iyi tanımlanmış (nüfus sayım bölgeleri gibi) küçük birimlere bölünmemiştir. Bununla birlikte, seçim yapılacak olan 502 küme için bazı yerleşim birimleri için belediyeler ve Türkiye İstatistik Kurumu işbirliğinde hazırlanan 2007 Ulusal Adres Veri Tabanı’ndan hanehalkı listeleri mevcuttur. Bu yerleşim yerleri için hanehalkı listeleri yaklaşık 100 hane içeren listelere bölünmüştür. Bu listeler söz konusu 502 kümenin seçim çerçevesini oluşturmuştur. Seçilmiş tüm kümeler için TÜİK binaların ve tam adreslerinin bulunduğu (mahalle, semt, bulvar/cadde, bina ve kapı numarası) bir liste sağlamıştır.

TÜİK, TNSA-2008’de küme seçilecek, belediyesi olmayan 132 yerleşim yeri için Ulusal Adres Veri Tabanından hanehalkı listesi sağlayamamıştır. Bu yerleşim yerleri için hanehalkı listeleri sahada hazırlanmıştır. Küçük yerleşim yerlerinde (250 hanehalkından az) için tüm birimler listelenmiştir. Bu yerleşim yerleri dışında kalan 250 haneden daha büyük birkaç yerleşim yeri için, ilk 250 hanehalkı listelenmiş ve geri kalan hanehalkları için hızlı sayım uygulanmıştır.

Listeleme ve Haritalama Çalışmaları

TÜİK bir çok küme için konut listelerini sağlamış, ancak hiçbir kümeye karşılık gelecek haritaları sağlayamamıştır. Bundan dolayı seçilmiş kümeler her zaman birbirine komşu sokaklardan oluşmamıştır. Buna ek olarak, seçilmiş kümeler için TÜİK tarafından sağlanan listeler oluşturuldukları tarihten araştırma tarihine kadar geçen zaman içindeki değişiklikleri yansıtmamaktadır. Burada iki tip değişiklik olabilir: Birincisi, listelerin listeleme çalışması sırasında güncelleştirilmesiyle anlaşılabilen; o sokağa yeni bir binanın yapılması, bir binanın kullanım şeklinin değişmesi (önceden konut olan bir binanın ofis olarak kullanılması gibi) veya sokakların isimlerindeki değişiklikler, ikincisi ise kent merkezlerinde yeni mahallelerin oluşması şeklinde, daha sorunlu olan değişikliklerdir.

Listeleme çalışmaları başlamadan, yukarıda belirtilen problemlerin veya karşılaşılabilecek diğer problemlerin çözülebilmeye ilişkin stratejilerin geliştirilmesi amacıyla Ankara’da bir pilot listeleme çalışması yapılmıştır. Bu deneyim sonucunda, sahada kullanılacak olan listeleme formları, yerleşim yeri harita ve kroki formatları, listeleme ve haritalama el kitapları geliştirilmiştir.

Listeleme çalışması için 44 üniversite öğrencisi beş günlük bir eğitim programıyla eğitilmiştir. Bir listelemeci ve bir haritacının bulunduğu 17 listeleme ekibi oluşturulmuştur. Her ekibe ziyaret etmeleri beklenen ilgili yerleşim birimlerinin haritaları ve listeleme için gerekli diğer materyaller sağlanmıştır. Listeleme çalışması 2008 Haziran ortasında başlamıştır ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü araştırma görevlilerinin ve bölge koordinatörlerinin denetimi ve yönetimi altında yürütülmüştür.

Kent alanlarındaki kümelerin çoğunda küme (standart blok) büyüklüğü 100 hanehalkı civarındadır. Köylerin bazılarında nüfus çok düşük olduğu için orijinal küme 100 hanehalkından oluşmamıştır. Bu tip durumlarda listeleme ekiplerine o köye en yakın komşu köyün ismi verilmiş ve listeler bu iki köydeki hanehalklarından oluşturulmuştur.

Listeleme çalışması Temmuz 2008’in son haftasında tamamlanmıştır. Bazı coğrafi alanlarda karşılaşılan problemlerden karşın, listelemeciler tarafından gerçekleştirilen listeleme ve haritalama çalışmalarının kalitesi genel olarak yüksektir. Sadece bir küme ulaşım problemlerinden dolayı listelenememiştir.

GPS aletleri kullanılarak küme düzeyinde mekansal veri (spatial data) de toplanmıştır. Bu amaç için, her listeleme ekibine kümenin başlangıç ve bitiş noktalarının yükseklik, enlem ve boylam bilgilerini toplayamak için kullanılan el bilgisayarları verilmiştir. Bu araçlar aynı zamanda TNSA-2008’in saha çalışması sırasında navigasyon için ve ekiplerin kümelerin ve bireysel adreslerin yerlerini bulmaları için kullanılmıştır.

“Google earth” ve “Google map” den ücretsiz elde edilen uydu fotoğrafları ve haritalar da listeleme ekipleri tarafından kullanılmıştır. Aynı zamanda görüşmeci ekiplerin saha çalışmaları sırasında kullanmaları için harita hazırlamak amacıyla da kullanılmıştır.

B.6 Sorukağıtlarının Geliştirilmesi ve Ödeneme

Sorukağıtları

TNSA-2008 verilerinin toplanmasında iki çeşit sorukağıdı kullanılmıştır: Hanehalkı Sorukağıdı ve doğurgan yaşlarda olup başından en az bir evlilik geçmiş/halen evli kadınlara uygulanan Evlenmiş Kadın Sorukağıdı. Bu sorukağıtlarının içerikleri, DHS programı çerçevesinde yüksek oranda gebeliği önleyici yöntem kullanımının olduğu ülkelerde uygulanmak üzere geliştirilen DHS Model “A” sorukağıtlarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Türkiye’ye özgü birtakım özellikler hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla bu model sorukağıtının bazı bölümleri çıkarılmış, bazı yeni kısımlar eklenmiş ve bazı kısımlarda uyarlamalar yapılmıştır. TNSA-2008 bulgularının daha önce yine Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen araştırmaların bulgularıyla karşılaştırılabilir olmasının sağlanması da, sorukağıtlarının oluşturulması aşaması kullanılan önemli ölçütlerden biri olmuştur. TNSA-2008 sorukağıtlarının tasarlanması sırasında nüfus ve sağlık konusunda çalışan bazı ulusal ve uluslararası kuruluşların görüşlerine de başvurulmuştur.

TNSA-2008 sorukağıtları Türkçe olarak geliştirilmiş ve daha sonra İngilizce’ye çevrilmiştir. Hanehalkı ve Evlenmiş Kadın Sorukağıtları, EK E’de verilmektedir.

Hanehalkı Sorukağıdı, seçilen hanelerde sürekli olarak yaşayan veya misafir olarak bulunanları saptamak, ve hanehalklarının sosyo-ekonomik durumları hakkında bilgi toplamak üzere tasarlanmıştır. Hanehalkı soru kağıdı dört bölüm içermektedir. Hanehalkı Sorukağıdının ilk bölümünde, hanehalkı üyesi veya misafiri olarak listelenen her kişi için yaş, cinsiyet, eğitim, göç ve hareketlilik, istihdam, medeni durum ve hanehalkı reisine olan yakınlık derecesi konularında bilgi toplanmıştır. Hanehalkı Sorukağıdının ilk bölümünün amacı, birey görüşmesi yapılmasına uygun niteliklere sahip kadınların belirlenmesi, ve hanehalkları hakkında temel demografik verilerin elde edilmesidir. Hanehalkı Sorukağıdının ikinci bölümünde, 15-49 yaşları arasında olup hiç evlenmemiş olan kadınların temel özelliklerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Üçüncü bölümde yaşlıların refahına ilişkin sorular yer almıştır. Hanehalkı sorukağıdının son bölümünde oda sayısı, zemin malzemesi, ısıtma sistemi, suyun kaynağı, tuvalet olanakları gibi konut özellikleri ile, hanehalkının sahip olduğu çeşitli tüketim mallarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda tuzun iyotlanması konusunda, örnekleme bulunan hanehalklarının yarısında uygulanan bir soru modülü de içermektedir. Tuz testi için seçilen hanelerde, tuzun potasyum iyot veya iyodat ile zenginleştirilmiş olup olmadığı, yani tuzun iyotlanma durumu incelenmiştir.

15-49 yaş arası Evlenmiş Kadın Sorukağıdı, aşağıdaki konularda bilgi toplamak üzere tasarlanmıştır:

- Temel özellikler
- Göç tarihçesi
- Evlilik tarihçesi ve evliliğe ilişkin özellikler
- Gebelik, doğurganlık tarihçesi ve doğurganlık tercihleri
- Üremeye yardımcı tıbbi teknikler
- Gebeliği önleyici yöntem bilgisi ve kullanımı
- Doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri
- Emzirme, beslenme ve ishal
- Aşılama
- Kadının çalışma tarihçesi ve statüsü
- Kadınların ve çocukların antropometrik ölçümleri

Evlenmiş Kadın Sorukağıdı'nda bulunan takvim modülü, Ocak 2003'den başlayarak araştırmanın yapıldığı aya kadar ki yaklaşık altı yıllık bir dönemde (görüşmenin yapıldığı aya bağlı olarak) gerçekleşen doğurganlık, gebeliği önleyici yöntem kullanımı, üremeye yardımcı tekniklerin kullanımı ve evlilik olaylarının aylık olarak kaydedilmesi için kullanılmıştır. Buna ek olarak, Araştırma ekipleri, 5 yaşın altındaki tüm çocuklar ile, 15-49 yaşlarındaki tüm kadınların boy ve kilo ölçümlerini de gerçekleştirmişlerdir.

Öndeneme

Sorukağıdı hazırlama aşamasında yapılan ödenemelere ek olarak Nisan 2008'de, TNSA-2008 sorukağıtlarında yer alan soruların mantıklı bir akış izleyip izlemediği, kullanılan kelimelerin anlaşılabilirliği, uygunluğu ve anlamlılığı, ve kapalı uçlu sorulardaki seçeneklerin yeterli olup olmadığı gibi konuları belirleyebilmek amacıyla dört gün süren bir ödeneme gerçekleştirilmiştir

Bu ödeneme için 20 görüşmeci, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde on günlük bir eğitim almışlardır. Ödeneme görüşmeci eğitimi, sınıf içi eğitimin yanı sıra, sahada görüşmelerin yapılmasını da içermiştir. Görüşmecilerin tamamı üniversite öğrencisi ve mezunlarından oluşmuştur. Görüşmecilerin yanı sıra, daha sonra ekip başı ve bölge koordinatörü olarak görev yapacak olan araştırma görevlileri de eğitim almışlardır

Ödeneme saha çalışması, Ankara merkezindeki bir mahallede, Ankara'nın bir gecekondu mahallesinde ve Ankara ilinde bulunan bir köyde gerçekleştirilmiştir. Ödeneme sırasında 212 hanehalkı ve 198 evlenmiş kadın sorukağıdı tamamlanmıştır. Sorukağıtlarının tamamlanmasından kısa bir süre sonra, frekans dağılımları ve çapraz tablolar elde edilmiştir. Bu sonuçların değerlendirilmesi ve görüşmecilerden ve Sağlık Bakanlığı yetkililerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda TNSA-2008 sorukağıtlarında bazı küçük değişiklikler yapılmıştır.

B.7 Veri Toplama Faaliyetleri

Personel Alımı ve Eğitim

Saha çalışması için görüşmeci, denetçi, ekip başı ve ölçümcü adayları, Ankara'daki tüm üniversitelere gönderilen duyurular yoluyla alınan başvurular arasından seçilmiştir. Adayların tümü, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü personeli tarafından dört grup halinde mülakata alınmıştır. Bu mülakatlar sırasında, bu amaçla hazırlanan mülakat yönergeleri kullanılmıştır. Önceden belirlenmiş niteliklere sahip olan adaylar eğitim programına kabul edilmişlerdir.

Saha çalışması için seçilen bütün adaylar, üniversite öğrencilerinden ve mezunlarından oluşmuştur. Görüşmeci seçiminde geçmiş araştırma deneyimi olumlu bir özellik olarak değerlendirilmemiştir. Bu yolla, görüşmecilerin önceki deneyimlerinden dolayı oluşabilecek yanlışlıkların engellenmesi amaçlanmıştır. Başvuran 555 görüşmeci adayından mülakat yoluyla seçilen 240 kişi eğitim programına kabul edilmiştir.

Saha çalışması için seçilen adaylarının eğitimi, Eylül 2008'de, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde gerçekleştirilmiş ve üç hafta sürmüştür. Eğitim programında Türkiye'nin demografik durumu, aile planlaması ve ana-çocuk sağlığı gibi konularında seminerlere yer verilmiş, sorukağıdı eğitimi gerçekleştirilmiş, sınıfta sorukağıdı uygulamaları ile, araştırma örnekleminde yer almayan yerlerde saha çalışması denemeleri yapılmıştır. Saha çalışması adaylarına, kapasitelerini ve gelişmelerin değerlendirmek için testler de uygulanmıştır. Eğitim sırasında ekip başı ve denetçi elkitabı, görüşmeci el kitabı gibi çeşitli materyaller kullanılmıştır.

Eğitimin ilk iki haftasında, bütün adaylar aynı sınıfı eğitimi almışlardır; üçüncü haftanın sonunda adaylar arasından ekip başkanı, denetçi ve ölçümcü olarak çalışacak olanlar belirlenmiş, başarısız bulunan adaylar bu aşamada elenmiştir. Ekip başkanları, denetçiler ve ölçümcüler için ayrı sınıf-ıçi eğitim programları düzenlenmiştir.

Sınıf içi eğitimin tamamlanmasından sonra, eğitim programının bir tamamlayıcısı olarak Ankara'nın kentsel ve kırsal bölgelerinde 4 günlük bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Adayların sınıf içinde ve pilot çalışma sırasında gösterdikleri performansa göre, 152 kişi ana saha çalışması faaliyetleri için seçilmiştir.

Saha Çalışması

TNSA-2008'in saha çalışması, Ekim 2008'in ilk haftasında başlamış ve tekrar yapılması gereken ziyaretler ve görüşmelerle birlikte Aralık 2008'in ilk haftasında tamamlanmıştır. TNSA-2008'in saha çalışması her biri bir ekip başı, bir denetçi, bir ölçümcü ve 5 kadın görüşmeciden oluşan 19 ekip tarafından yürütülmüştür. Saha ekipleri, Türkiye'nin 81 ilini ziyaret etmişlerdir. Bütün saha çalışmaları tek aşamada tamamlanmıştır.

Enstitü'nün akademik personeli saha ekiplerini ziyaret ederek toplanan verilerin kalitesini gözden geçirmiş ve periyodik olarak Ankara'daki saha sorumlusunu bilgilendirmişlerdir.

TNSA-2008 örnekleminde 634 küme yer almıştır. Bunlardan 633'ünde, görüşmeler başarıyla tamamlanmıştır. Ulaşım sorunları nedeniyle sadece 1 küme listelenememiş ve bu nedenle de saha ekipleri tarafından ziyaret edilmemiştir.

B.8 Bilgi İşlem ve Analiz

TNSA-2008 sorukağıtları, bir ilde yapılması gereken tüm görüşmeler tamamlanır tamamlanmaz, veri girişi için Nüfus Etütleri Enstitüsü'ne gönderilmiştir. Merkez denetleme elemanları, seçilen tüm hanelere ve tüm uygun kişilere ait sorukağıtlarının sahadan dönüp dönmediğini kontrol etmişlerdir. TNSA-2008'in veri girişi faaliyetlerinde toplam olarak 25 veri girişi elemanı çalışmıştır. TNSA-2008'in veri girişi, Kasım 2008'in başında başlamış ve Ocak 2009'un ikinci haftasında tamamlanmıştır.

Toplanan veriler, Census and Survey Processing System (CSPRO) paket programı kullanılarak bilgisayarlara girilmiş ve denetlenmiştir. CSPRO, MEASURE projesi yer alan kuruluşlar, A.B.D. Nüfus Sayım Ofisi, ICF Macro'nun MEASURE DHS+ projesi ve SerPro S.A. tarafından geliştirilmiştir. CSPRO ile, minimum-maksimum, soru geçişi ve iç tutarlılık hataları veri giriş esnasında belirlenebilmekte ve düzeltilebilmektedir. Veri girişi ve denetleme faaliyetleri saha çalışmasının başlamasından iki hafta sonra başlatılmış ve saha çalışmasının bitiminden bir hafta sonra tamamlanmıştır. Tüm sorukağıtları iki ayrı veri girişi tarafından iki kez bilgisayarlara girilmiş ve böylece karşılaştırmalar yapılarak veri girişinin tam geçerliliği sağlanmıştır.

B.9 Örneklem Ağırlıklarının Hesaplanması

Daha önce de belirtildiği gibi TNSA örneklem planı kendinden ağırlıklı bir örneklem planı değildir. Bazı örneklem tabakalarında yeterli sayıda gözleme ulaşılabilmesi için, orantısız olarak dağıtılması gereken hedef sayılardan daha fazla sayıda örneklem birimleri seçilmiştir. Aşağıda TNSA-2008 sonuçlarının analizlerinde kullanılan ağırlıkların nasıl hesaplandıkları anlatılmıştır. Her bir tabakada yapılan seçim orantısız olmadığı için ve kent ve kır cevaplama oranları farklılıklar gösterdiği için, 36 tabakanın her biri için ağırlıklar ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Herhangi bir tabakaya verilen ağırlığın ana bileşeni, o tabakadaki örnek sayısını belirlemek üzere kullanılan örneklem oranının tersidir:

$$W_h = 1 / f_h$$

h tabakasındaki örneklem oranı $f(h)$ ise, o tabakadaki bütün seçim aşamalarındaki seçilme olasılıklarının çarpımıdır:

$$f_h = P_{1h} * P_{2h} * P_{3h}$$

P_{ih} , h tabakası için i 'nci örneklem aşamasındaki örneklem biriminin seçilme olasılığıdır.

Hanehalkı ve kişi görüşmeleri için cevaplamanın seviyesini ölçmek için ikinci bir ağırlık bileşeni hesaplanmıştır. Hanehalkı için cevaplamanın düzeltme faktörü aşağıdaki değerlerin tersidir:

$R_{hh} = \text{Tamamlanmış hanehalkı} / \text{Görüşme yapılması uygun hanehalkı.}$

Görüşme yapılması uygun olan hanehalkı sayısı; görüşmesi tamamlanan hanehalkı sayısı, uygun cevaplayıcı olmayan hanehalkı sayısı, ertelenen hanehalkı sayısı, görüşmesi yarım kalan hanehalkı sayısı, görüşmenin reddedildiği ve ekiplerin bulamadığı hanehalkları sayısının toplamıdır.

Benzer şekilde, kadınlar içinde kadın sorukağdının cevaplanmamasından kaynaklanan düzeltme faktörü aşağıdaki değerin tersidir:

$R_{ww} = \text{Tamamlanmış kadın sorukağıdı} / \text{Uygun kadın.}$

Hanehalkı sorukağıtlarında yer alan özel modülleri sormak için yaklaşık olarak hanehalklarının yarısı seçilmiştir. Hanehalklarının yarısının seçimi, son derece basit kurallarla gerçekleştirilmiştir. Küme numarasının çift olduğu durumda, çift rakamlı hanehalklarında, küme numarasının tek olduğu durumda ise tek rakamlı hanehalklarında bu sorular sorulmuştur. Yarı örneklem için de yukarıda anlatılan yöntemlerle ayrı örneklem ağırlıkları hesaplanmıştır. Yarı örneklem için cevaplamama düzeltmesi şu şekilde tanımlanmaktadır:

$R_{hs} = \text{Yarı örneklemde tamamlanan sorukağıdı sayısı} / \text{Yarı örneklem için uygun olan hanehalkı (kadın) sayısı}$

Bölgeler için ağırlıklar ve cevaplamamanın düzeltme faktörleri kadınlar için Tablo B.4.1’de, yarı örneklem için Tablo B.4.2’de gösterilmektedir.

TNSA-2008 ağırlıkları görüşmelerin gerçekleştirilemediği küme için yapılan düzeltmeleri de içermektedir. Düzeltilmemiş ağırlıklar her tabaka için yukarıdaki faktörlerle çarpılarak elde edilmiş; daha sonra da tamamlanmış hanehalkı görüşmelerinin toplam düzeltilmemiş ağırlıklı hanehalkı sayısına oranıyla çarpılarak standart hale getirilmiştir. Benzer bir standardizasyon işlemi kadın ve yarı örneklem ağırlıklarını elde etmek için de kullanılmıştır. Hanehalkı, kadın ve yarı örneklem nihai ağırlıkları Tablo B.5’de sunulmaktadır.

Tablo B.4.1. Tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri

Tabakalara göre tüm TNSA-2008 örnekleme için tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri, Türkiye 2008

Tabaka	Bölge	NUTS 1 Bölgesi	Yerleşim yeri	Örnekleme oranının tersi	Hanehalkı düzeyi	Kadınlar
1	Batı	İstanbul	Kent/Metropol	3425414/1150	1078/789	594/506
2	Batı	İstanbul	Kır	55728/60	47/41	28/26
3	Batı	Batı Marmara	Kent	583440/700	615/519	346/314
4	Batı	Batı Marmara	Kır	392548/240	211/198	112/109
5	Batı	Ege	Kent /Metropol	811628/400	367/318	215/201
6	Batı	Ege	Kent	831914/250	217/194	147/140
7	Batı	Ege	Kır	713302/240	212/205	117/109
8	Orta	Ege	Kent	242227/100	95/79	54/51
9	Orta	Ege	Kır	203272/60	56/55	52/48
10	Batı	Doğu Marmara	Kent/Metropol	429416/400	366/307	243/221
11	Batı	Doğu Marmara	Kent	673644/300	268/246	190/178
12	Batı	Doğu Marmara	Kır	238686/120	115/112	85/76
13	Orta	Doğu Marmara	Kent	291593/150	127/114	91/85
14	Orta	Doğu Marmara	Kır	154023/60	50/48	37/34
15	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	1123155/500	455/352	251/222
16	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	244714/300	271/246	197/179
17	Orta	Batı Anadolu	Kent	238708/100	78/62	44/43
18	Orta	Batı Anadolu	Kır	240887/210	166/156	114/113
19	Güney	Akdeniz	Kent /Metropol	364155/400	348/327	247/232
20	Güney	Akdeniz	Kent	1244297/900	778/663	500/477
21	Güney	Akdeniz	Kır	712548/600	513/484	331/304
22	Orta	Orta Anadolu	Kent	593588/650	557/500	393/382
23	Orta	Orta Anadolu	Kır	346764/270	237/227	156/152
24	Kuzey	Batı Karadeniz	Kent	403285/700	624/532	378/348
25	Kuzey	Batı Karadeniz	Kır	340479/240	213/196	144/135
26	Orta	Batı Karadeniz	Kent	236382/200	186/162	115/107
27	Orta	Batı Karadeniz	Kır	192401/90	75/74	47/44
28	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kent	308048/700	553/466	340/303
29	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kır	336903/270	187/161	88/82
30	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kent	217599/600	555/526	439/413
31	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kır	216966/300	259/256	199/189
32	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kent	390823/600	552/512	455/426
33	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kır	273865/300	259/246	236/213
34	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent /Metropol	261066/400	366/340	292/275
35	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent	646905/500	453/418	360/326
36	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kır	362757/450	402/394	366/342

Tablo B.4.2 Tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri: Yarı örneklem

Yarı örneklem için tasarım ağırlıkları ve cevaplamama faktörleri, Türkiye 2008

Tabaka	Bölge	NUTS 1 Bölgesi	Yerleşim yeri	Örneklem oranının tersi	Hanehalkı düzeyi
1	Batı	İstanbul	Kent/Metropol	2 * 3425414/1150	537/400
2	Batı	İstanbul	Kır	2 * 55728/60	25/22
3	Batı	Batı Marmara	Kent	2 * 583440/700	304/254
4	Batı	Batı Marmara	Kır	2 * 392548/240	107/100
5	Batı	Ege	Kent /Metropol	2 * 811628/400	189/166
6	Batı	Ege	Kent	2 * 831914/250	105/96
7	Batı	Ege	Kır	2 * 713302/240	108/104
8	Orta	Ege	Kent	2 * 242227/100	48/36
9	Orta	Ege	Kır	2 * 203272/60	28/28
10	Batı	Doğu Marmara	Kent /Metropol	2 * 429416/400	187/160
11	Batı	Doğu Marmara	Kent	2 * 673644/300	136/125
12	Batı	Doğu Marmara	Kır	2 * 238686/120	59/56
13	Orta	Doğu Marmara	Kent	2 * 291593/150	65/57
14	Orta	Doğu Marmara	Kır	2 * 154023/60	24/22
15	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	2 * 1123155/500	230/173
16	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	2 * 244714/300	136/126
17	Orta	Batı Anadolu	Kent	2 * 238708/100	40/32
18	Orta	Batı Anadolu	Kır	2 * 240887/210	82/78
19	Güney	Akdeniz	Kent /Metropol	2 * 364155/400	176/163
20	Güney	Akdeniz	Kent	2 * 1244297/900	381/322
21	Güney	Akdeniz	Kır	2 * 712548/600	252/238
22	Orta	Orta Anadolu	Kent	2 * 593588/650	281/249
23	Orta	Orta Anadolu	Kır	2 * 346764/270	117/113
24	Kuzey	Batı Karadeniz	Kent	2 * 403285/700	310/256
25	Kuzey	Batı Karadeniz	Kır	2 * 340479/240	109/102
26	Orta	Batı Karadeniz	Kent	2 * 236382/200	93/80
27	Orta	Batı Karadeniz	Kır	2 * 192401/90	37/36
28	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kent	2 * 308048/700	269/231
29	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kır	2 * 336903/270	86/74
30	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kent	2 * 217599/600	271/260
31	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kır	2 * 216966/300	126/124
32	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kent	2 * 390823/600	279/262
33	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kır	2 * 273865/300	128/121
34	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent /Metropol	2 * 261066/400	186/172
35	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent	2 * 646905/500	225/209
36	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kır	2 * 362757/450	201/196

Tablo B.5. Nihai örneklem ağırlıkları

Tabakaya göre nihai örneklem ağırlıkları, Türkiye 2008

Tabaka	Bölge	NUTS 1 Bölgesi	Yerleşim yeri	Tüm örneklemdeki hanehalkı ağırlığı	Tüm örneklemdeki kadın ağırlığı	Yarı örneklemdeki hanehalkı ağırlığı
1	Batı	İstanbul	Kent /Metropol	2,62369	2,91133	2,57124
2	Batı	İstanbul	Kır	0,68643	0,69875	0,67866
3	Batı	Batı Marmara	Kent	0,63674	0,66321	0,64143
4	Batı	Batı Marmara	Kır	1,12371	1,09141	1,12533
5	Batı	Ege	Kent /Metropol	1,50971	1,52643	1,48547
6	Batı	Ege	Kent	2,39968	2,38169	2,34029
7	Batı	Ege	Kır	1,98153	2,01049	1,98457
8	Orta	Ege	Kent	1,87791	1,87950	2,07671
9	Orta	Ege	Kır	2,22387	2,27727	2,17842
10	Batı	Doğu Marmara	Kent /Metropol	0,82512	0,85758	0,80678
11	Batı	Doğu Marmara	Kent	1,57712	1,59126	1,57091
12	Batı	Doğu Marmara	Kır	1,31668	1,39197	1,34748
13	Orta	Doğu Marmara	Kent	1,39618	1,41289	1,42541
14	Orta	Doğu Marmara	Kır	1,72393	1,77331	1,80068
15	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	1,87195	2,00059	1,92028
16	Orta	Batı Anadolu	Kent /Metropol	0,57933	0,60268	0,56614
17	Orta	Batı Anadolu	Kent	1,93609	1,87263	1,91863
18	Orta	Batı Anadolu	Kır	0,78693	0,75042	0,77540
19	Güney	Akdeniz	Kent /Metropol	0,62462	0,62859	0,63207
20	Güney	Akdeniz	Kent	1,04593	1,03633	1,05188
21	Güney	Akdeniz	Kır	0,81151	0,83520	0,80854
22	Orta	Orta Anadolu	Kent	0,65586	0,63780	0,66266
23	Orta	Orta Anadolu	Kır	0,86447	0,83864	0,85505
24	Kuzey	Batı Karadeniz	Kent	0,43566	0,44730	0,44859
25	Kuzey	Batı Karadeniz	Kır	0,99394	1,00215	0,97481
26	Orta	Batı Karadeniz	Kent	0,87486	0,88878	0,88347
27	Orta	Batı Karadeniz	Kır	1,39685	1,41039	1,41279
28	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kent	0,33668	0,35710	0,32952
29	Kuzey	Doğu Karadeniz	Kır	0,93436	0,94782	0,93244
30	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kent	0,24670	0,24787	0,24306
31	Doğu	Kuzeydoğu Anadolu	Kır	0,47172	0,46948	0,47253
32	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kent	0,45275	0,45709	0,44601
33	Doğu	Ortadoğu Anadolu	Kır	0,61964	0,64895	0,62095
34	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent /Metropol	0,45295	0,45461	0,45383
35	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kent	0,90396	0,94357	0,89561
36	Doğu	Güneydoğu Anadolu	Kır	0,54855	0,55490	0,54990

B.10 Örneklemin Kapsamı

Tablo B.6.1’de kentsel ve kırsal yerleşim yerlerine, beş bölgeye ve Türkiye toplamına göre, Tablo B.6.2’de ise NUTS 1 bölgelerine göre hanehalkı ve kişi görüşmeleri için örneklem uygulamasının sonuçları verilmektedir. Sonuçlar, TNSA araştırma ekiplerinin seçilen 13,521 hanehalkının 10,525’i (yüzde 78) ile görüşmeleri tamamladığını göstermektedir. Ekiplerin bazı hanehalkları ile görüşmeleri tamamlayamamasının başlıca nedenleri, daha önce listelenmiş konutların bir kısmının saha çalışması sırasında boş olması veya hanehalkının uzun bir süre için başka bir yerde bulunmasıdır. TNSA-2008 saha çalışması sırasında belirlenen ve ziyaret edilen 11,911 hanehalkından 10,525’inde hanehalkı görüşmeleri başarı ile tamamlanmıştır. Hanehalkı cevaplama oranı yüzde 88 olarak hesaplanmaktadır.

Hanehalkı cevaplama oranı kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha yüksektir; bölgeler arasında en yüksek oran Doğu bölgesinde (yüzde 95) elde edilmiştir. NUTS 1 bölgeleri arasında en düşük hanehalkı cevaplama oranı İstanbul’da (yüzde 74), en yüksek cevaplama oranı ise Kuzeydoğu Anadolu’da (yüzde 96) gerçekleşmiştir.

Görüşme yapılan hanehalklarında, bireysel görüşme için uygun bulunan 8,003 kadının yüzde 93’ü ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılamayan az sayıdaki uygun kadın ile görüşme yapılamamasının ana nedeni oturdukları hanelere yapılan tekrar ziyaretlere rağmen kadınların evde bulunamamasıdır.

Kadın cevaplama oranları kent ve kırsal yerleşim yerlerinde benzerlik göstermektedir ve beş bölge için yüzde 91 ile 94 arasında değişmektedir. İstanbul (yüzde 86) NUTS 1 bölgeleri arasında en düşük cevaplama oranına sahiptir. 12 NUTS 1 bölgesi için cevaplama oranları yüzde 86 ile yüzde 97 arasında değişmektedir. En yüksek oran Orta Anadolu (yüzde 97) için hesaplanmıştır.

TNSA-2008’de kadınlar için genel cevaplama oranı yüzde 82 olarak hesaplanmıştır. Bu oran Orta Anadolu bölgesinde yüzde 76 ile Doğu Anadolu bölgesinde yüzde 88 arasında değişmektedir. NUTS 1 bölgeleri açısından değerlendirildiğinde ise, bu oranın İstanbul’da yüzde 63 ile Kuzeydoğu Anadolu’da yüzde 91 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo B.6.1 Örneklem uygulaması: Yerleşim yeri ve bölge

Bölgelere ve kentsel/kırsal yerleşim yerlerine göre TNSA-2008 örneklemindeki hanehalkları ve uygun kadınların, hanehalkı ve kadın görüşmelerinin sonuçlarına göre yüzde dağılımı ve cevaplama oranları, Türkiye 2008

Sonuç	Yerleşim yeri				Bölge			Toplam
	Kent	Kır	Batı	Güney	Orta	Kuzey	Doğu	
Seçilen Hanehalkları								
Sorukağıdı dolduruldu (C)	76.6	81.4	75.5	77.5	77.1	70.9	85.7	77.8
Ziyaret sırasında evde hanehalkı yok veya görüşülebilecek nitelikte kimse yok (HP)	5.7	2.4	7.4	2.8	5.0	5.9	2.2	4.8
Sonraya bırakıldı (P)	0.3	0.0	0.6	0.0	0.2	0.2	0.0	0.2
Reddetti (R)	5.4	1.1	6.0	5.3	4.2	4.0	1.7	4.3
Konut bulunamadı (DNF)	0.8	0.5	0.5	0.2	0.7	1.3	1.0	0.7
Hanehalkının tümü araştırma tarihlerinde evde yok (HA)	5.1	7.1	3.5	7.4	6.4	9.8	4.0	5.6
Konutta adreste yaşayan yok/ Adres konut değil (DV)	5.6	6.6	5.8	5.6	5.8	7.5	5.2	5.9
Konut yıkılmış (DD)	0.0	0.2	0.0	0.2	0.1	0.0	0.1	0.1
Kısmen dolduruldu (PC)	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.3	0.0	0.2
Diğer (O)	0.3	0.4	0.4	0.6	0.3	0.1	0.2	0.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Örneklemdaki hanehalkı sayısı	10,017	3,504	3,858	1,902	2,691	1,910	3,160	13,521
Hanehalkı cevaplama oranı (HRR) ¹	86.1	95.0	83.7	89.9	88.2	85.9	94.6	88.4
Uygun kadınlar								
Sorukağıdı dolduruldu (EWC)	92.2	93.6	90.5	94.0	94.1	91.4	93.1	92.5
Evde değil (EWNH)	5.0	4.7	5.7	4.3	3.6	6.5	4.7	4.9
Sonraya bırakıldı (EWP)	0.2	0.0	0.4	0.0	0.3	0.0	0.1	0.2
Reddetti (EWR)	1.6	0.4	2.3	0.5	1.4	1.3	0.8	1.3
Kısmen dolduruldu (EWPC)	0.5	0.5	0.6	0.7	0.1	0.3	0.6	0.5
Görüşülebilecek nitelikte değil (EWI)	0.2	0.3	0.3	0.3	0.1	0.2	0.1	0.2
Diğer (EWO)	0.3	0.5	0.2	0.3	0.3	0.3	0.6	0.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Kadın sayısı	5,891	2,112	2,073	1,078	1,551	950	2,351	8,003
Uygun kadın cevaplama oranı (EWRR) ²	92.2	93.6	90.5	94.0	94.1	91.4	93.1	92.5
Genel cevaplama oranı (ORR)³	79.4	88.9	75.8	84.5	83.0	78.5	88.1	81.8

Not: Hanehalkı cevaplama oranı, görüşmesi tamamlanan hanehalkı sayısının, görüşmesi tamamlanan, ziyaret sırasında evde hanehalkının bulunmadığı, uygun cevaplayıcı olmayan, ertelenen, reddedilen ve görüşmesi tamamlanmayan hanehalkları sayılarının toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Uygun kadın cevaplama oranı ise tamamlanmış görüşme sayısının, tamamlanmış, evde yok, ertelenmiş, reddedilmiş, kısmen doldurulmuş ve "diğer" kodu almış görüşme sayılarının toplamına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Genel cevaplama oranı hanehalkı ve uygun kadın cevaplama oranlarının çarpımıdır.

¹ Hanehalkı cevaplama oranı (HRR), çeşitli cevaplama kategorilerinde yer alan hanehalkı sayıları kullanılarak, şu şekilde hesaplanmıştır:

$$\frac{C}{C + HP + P + R + DNF + PC}$$

² Uygun kadın cevaplama oranı (EWRR), çeşitli cevaplama kategorilerinde yer alan kadın sayıları kullanılarak, şu şekilde hesaplanmıştır:

$$\frac{EWC}{EWC + EWNH + EWP + EWR + EWPC + EWI + EWO}$$

³ Genel cevaplama oranı (ORR) şu şekilde hesaplanmıştır:

$$ORR = HRR * EWRR$$

Tablo B.6.2 Örneklem uygulaması: NUTS 1 bölgeleri

NUTS 1 bölgelerine göre TNSA-2003 örneklemindeki hanehalkları ve uygun kadınların, hanehalkı ve kadın görüşmelerinin sonuçlarına göre yüzde dağılımı ve cevaplama oranları, Türkiye 2008

Sonuç	Yerleşim yeri bölgeleri (12)												Toplam
	İstan- bul	Batı Mar- mara	Ege	Doğu Mar- mara	Batı Ana- dolu	Akdeniz	Orta Ana- dolu	Batı Kara- deniz	Doğu Kara- deniz	Kuzey doğu Ana- dolu	Orta Doğu Ana- dolu	Güney- Doğu Ana- dolu	
Seçilen hanehalkları													
Sorukağıdı dolduruldu (C)	68.7	75.3	81.0	80.3	73.5	77.5	79.1	78.3	64.6	86.8	83.5	86.2	77.8
Ziyaret sırasında evde hanehalkı yok veya görüşülebilecek nitelikte kimse yok (HP)	12.3	5.8	5.4	3.4	7.7	2.8	3.4	5.8	4.9	1.6	1.6	3.0	4.8
Sonraya bırakıldı (P)	1.9	0.0	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.4	0.2	0.0	0.0	0.0	0.2
Reddetti (R)	9.4	5.1	3.1	4.9	5.3	5.3	3.5	3.1	4.8	1.6	1.7	1.9	4.3
Konut bulunamadı (DNF)	0.5	0.5	0.1	1.0	0.6	0.2	0.3	1.4	1.4	0.4	2.5	0.4	0.7
Hanehalkının tümü araştırma tarihlerinde evde yok (HA)	0.8	6.7	3.4	3.7	5.4	7.4	8.7	5.7	14.0	4.8	2.8	4.3	5.6
Konutta adreste yaşayan yok / Adres konut değil (DV)	4.8	6.4	6.4	6.3	6.6	5.6	4.9	5.1	9.6	4.6	7.4	4.2	5.9
Konut yıkılmış (DD)	0.0	0.1	0.0	0.0	0.2	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.1	0.1
Kısmen dolduruldu (PC)	0.3	0.0	0.4	0.3	0.2	0.3	0.1	0.2	0.2	0.0	0.1	0.0	0.2
Diğer (O)	1.3	0.0	0.1	0.1	0.5	0.6	0.1	0.0	0.1	0.2	0.3	0.0	0.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Örneklemdaki hanehalkı sayısı	1,206	953	1,049	1,029	1,110	1,902	922	1,229	970	901	896	1,347	13,521
Hanehalkı cevaplama oranı (HRR)	73.8	86.8	89.9	89.3	84.1	89.9	91.6	87.8	84.7	96.1	93.5	94.3	88.4
Uygun kadınlar													
Sorukağıdı dolduruldu (EWC)	85.7	92.4	93.8	92.0	91.9	94.0	97.3	92.7	90.0	94.4	92.4	92.7	92.5
Evde değil (EWNH)	7.9	4.4	4.3	5.6	4.8	4.3	2.0	4.8	7.7	3.9	4.3	5.6	4.9
Sonraya bırakıldı (EWP)	1.0	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.0	0.2	0.0	0.1	0.2
Reddetti (EWR)	3.5	2.6	1.4	1.2	2.5	0.5	0.4	1.5	0.9	0.2	1.3	0.9	1.3
Kısmen dolduruldu (EWPC)	1.3	0.0	0.3	0.5	0.0	0.7	0.2	0.3	0.5	0.6	0.7	0.5	0.5
Görüşülebilecek nitelikte değil (EWI)	0.0	0.2	0.2	0.8	0.2	0.3	0.0	0.1	0.2	0.0	0.0	0.2	0.2
Diğer (EWO)	0.6	0.0	0.0	0.0	0.7	0.3	0.2	0.0	0.7	0.8	1.3	0.1	0.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Kadın sayısı	622	458	585	646	606	1,078	549	684	428	638	682	1,026	8,003
Uygun kadın cevaplama oranı (EWRR)	85.7	92.4	93.8	92.0	91.9	94.0	97.3	92.7	90.0	94.4	92.4	92.7	92.5
Genel cevaplama oranı (ORR)	63.2	80.2	84.4	82.1	77.3	84.5	89.1	81.4	76.2	90.6	86.4	87.4	81.8

A. Sinan Türkyılmaz ve Tuğba Adalı

Örneklem araştırmalarından elde edilen kestirimler (*estimates*) iki tip hatadan etkilenirler: (1) örneklem dışı hatalar ve (2) örneklem hataları. Örneklem dışı hatalar, veri toplama ve bilgi işlem sırasında, örnek hanehalkının yerinin saptanamaması ve görüşme yapılamaması, sorunun cevaplayıcı veya görüşmeci tarafından yanlış anlaşılması ve veri giriş hataları gibi hatalardır. 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda (TNSA-2008) bu tip hataları en aza indirmek için çaba harcanmış olmasına rağmen, örneklem dışı hatalarla karşılaşılması kaçınılmazdır ve istatistiksel olarak değerlendirilmeleri zordur.

Örneklem hatalarını ise istatistiksel olarak değerlendirmek mümkündür. TNSA-2008'de seçilen cevaplayıcı örnekleme, aynı evrenden, aynı örneklem tasarımıyla ve aynı örneklem büyüklüğüyle seçilebilecek bir çok olası örnekten sadece biridir. Olası örneklerin her biri, TNSA-2008'de seçilmiş olan örneklemden farklılık gösteren sonuçlar verecektir. Örneklem hataları, seçilmesi mümkün olan tüm örnekler arasındaki değişkenliğin bir ölçütüdür. Değişkenlik derecesi kesin olarak bilinmemekle birlikte, araştırma sonuçlarından tahmin edilebilir.

Örneklem hatası genellikle bir oran (*proportion*), orantı (*ratio*) ya da ortalama gibi bir istatistiğin standart hatasının hesaplanmasıyla ölçülür. Standart hata, varyansın karekökü olarak tanımlanır ve evrenin gerçek değerinin içine düşebileceği güven aralıklarının hesaplanmasında kullanılır. Örneğin, bir örneklem araştırmasından hesaplanmış herhangi bir istatistik için güven aralığı şöyle hesaplanır: O istatistik için bulunan standart hatanın iki katı, istatistiğin değerinden çıkarılarak güven aralığının alt sınırı, istatistiğin değerine eklenerek güven aralığının üst sınırı bulunur. Aynı örneklem tasarımı ve aynı örneklem büyüklüğüne sahip her 100 olası örneklemden 95'inde istatistiğin değerinin bu güven aralığı içinde olacağı saptanır.

Eğer TNSA-2008 cevaplayıcı örnekleme basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiş olsaydı, örneklem hatalarının basit formüllerle hesaplanması mümkün olabilecekti. Ancak TNSA-2008 örnekleminin üç aşamalı ve tabakalı bir örneklem olması nedeniyle örneklem hatalarını hesaplamak daha karmaşık formüllerin kullanılması gereklidir. ISSA programının “Örneklem hataları hesaplama” modülü (SAMPERR) TNSA-2008'de örneklem hatalarının hesaplanması için kullanılmıştır. Bu modül ortalamalar ve orantılar cinsinden araştırma kestirimlerinin varyans tahminlerinde Taylor lineerizasyon metodunu kullanmıştır. Doğurganlık ve ölümlülük hızları gibi daha karmaşık istatistiklerin kestirimlerinde Jackknife metodu kullanılmıştır.

Taylor lineerizasyon metodu, tüm yüzde ve ortalamaları bir orantı kestirimi, $r = x / y$, şeklinde ele alır. Burada y , y değişkeni için toplam örneklem değerini, x ise söz konusu grup veya alt grupta yer alan toplam gözlem sayısını ifade etmektedir. r 'nin varyansı aşağıda verilen formülle hesaplanır; standart hata ise varyansın kare köküdür:

$$var(r) = \frac{1-f}{x^2} \sum_{h=1}^H \left[\frac{m_h}{m_h-1} \left(\sum_{i=1}^{m_h} z_{hi}^2 - \frac{z_h^2}{m_h} \right) \right]$$

$$z_{hi} = y_{hi} - r \cdot x_{hi}, \text{ ve } z_h = y_h - r \cdot x_h$$

Bu formüllerde;

- h 1'den H 'a kadar değişen tabakaları,
- m_h h 'inci tabakada seçilen standart kümelerin toplam sayısını,
- y_{hi} h 'inci tabakada yer alan i standart kümedeki y değişkeni ağırlıklı değerlerinin toplamını,
- x_{hi} h 'inci tabakada yer alan i standart kümedeki toplam ağırlıklı gözlem sayısını,
- f genel örnekleme oranını verir. Ancak f çok küçük bir değer olduğundan göz ardı edilir.

Jackknife metodu karmaşık hızların kestirimlerini bulmak için ana örneklemden bir çok replikeler yapar ve aşağıdaki basit formülü kullanarak bu kestirimlerin Standart hatalarını hesaplar. Her replikasyon işlemi sırasında biri dışında bütün kümeler hesaplamalara dahil edilmekte, böylelikle *pseudo* bağımsız replikeler elde edilmektedir. TNSA-2008'de 633 kümede görüşmeler yapılmıştır, dolayısı ile 633 replike yaratılmıştır. Bir r hızının varyansı aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$var(r) = \frac{1}{k(k-1)} \sum_{i=1}^k (r_i - r)^2$$

şöyle ki

$$r_i = k r - (k-1) r_{(i)}$$

bu formüllerde

- r 633 kümelik tüm örneklemden hesaplanmış bir kestirimdir,
- $r_{(i)}$ 632 kümelik örneklemden i 'inci kümenin dahil edilmediği bir örneklemden hesaplanmış bir kestirimdir, ve
- k toplam küme sayısıdır.

Standart hatalara ek olarak, SAMPERR her kestirim için desen etkisini (DEFT) de hesaplar. DEFT, uygulanan örneklem tasarımıyla hesaplanan standart hatanın, basit tesadüfi örneklem kullanıldığı takdirde elde edilecek olan standart hataya oranı olarak tanımlanır. DEFT değerinin 1.0 olması, uygulanan örneklem tasarımının basit tesadüfi seçim kadar etkili olduğunu gösterirken, 1.0'dan büyük bir DEFT değeri, daha karmaşık, ancak istatistiksel olarak daha az etkili bir örneklem tasarımının standart hatayı arttırdığı anlamına gelir. SAMPERR kestirimler için göreceli hata ve güven aralığı da hesaplar.

TNSA-2008'de örneklem hataları, önemli olduğu düşünülen değişkenler için hesaplanmıştır. Sonuçlar, Türkiye toplamına, kentsel ve kırsal yerleşim yerlerine, beş bölgeye ve 12 NUTS 1 bölgesine göre verilmiştir. Tablo C.1'de her değişken için kullanılan istatistiğin cinsi

(ortalama, oran veya hız) ve istatistiğin hangi nüfus grubuna ilişkin olduğu verilmiştir. Tablo C.2'den Tablo C.21'e kadar olan tablolarda her değişken için istatistiğinin değeri (R), standart hatası (SE), ağırlıksız (N) ve ağırlıklı olarak gözlem sayısı (WN), desen etkisi (DEFT), görel standart hata (SE/R) ve yüzde 95 güven aralığı ($R \pm 2SE$) verilmiştir. DEFT değeri, basit tesadüfi örneklem hatası için sıfır olduğunda (kestirim sıfır veya bire yakın bir değer aldığımda), tanımsız kabul edilir.

Çok küçük oranların kestirimlerinin dışında, genellikle ülke geneli için bir çok kestirimin görel standart hatası küçüktür. Alt nüfus grupları için görel standart hata kestirimlerinde farklılaşmalar vardır. Örneğin doğum kontrol yöntemi kullanım oranına (DKO), yani görüşme anında 15-49 yaşlarında, halen evli olan ve herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanan kadınların oranına bakıldığında, görel standart hatanın ülke geneli, kentsel ve kırsal yerleşim alanları için sırasıyla yüzde 0.9, yüzde 1.1 ve yüzde 1.8 değerlerini aldığı görülmektedir.

Doğum kontrol yöntemi kullanımı oranı için yüzde 95 güven aralığı elde edilirken, bulunan kestirime standart hatanın iki katı eklenir ve çıkartılır, yani $0.730 \pm 2 \times 0.007$. Bu sonuç da ülke geneli için gerçek DKO değerinin, yüksek olasılıkla (yüzde 95), yüzde 71.6 ile yüzde 74.4 arasında bir değer olduğunu gösterir.

Tablo C.1 Örneklem hataları hesaplanan değişkenler, Türkiye 2008

Değişken	İstatistik	İlişkin olduğu nüfus grubu
Kent	Oran	15-49 arası evlenmiş kadınlar
Eğitimi yok	Oran	15-49 arası evlenmiş kadınlar
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	Oran	15-49 arası evlenmiş kadınlar
Halen evli	Oran	15-49 arası evlenmiş kadınlar
Halen gebe	Oran	15-49 arası tüm kadınlar
Canlı doğum sayısı	Ortalama	15-49 arası tüm kadınlar
Hayatta olan çocuk sayısı	Ortalama	15-49 arası tüm kadınlar
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	Ortalama	15-49 arası tüm kadınlar
Herhangi bir yöntem biliyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Herhangi bir modern yöntem biliyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Herhangi bir yöntem kullanmış	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen bir modern yöntem kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen hap kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen RİA kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen kondom kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen takvim yöntemi kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Halen geri çekme kullanıyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Yöntemi devlet kuruluşundan temin ediyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Başka çocuk istemiyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	Oran	15-49 arası halen evli kadınlar
İdeal çocuk sayısı	Ortalama	15-49 arası evlenmiş kadınlar
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	Oran	Son 5 yıldaki doğumlar
Aşı kartı var, görüldü	Oran	15-26 aylık çocuklar
BCG aşısı olmuş	Oran	15-26 aylık çocuklar
DBT aşısı olmuş (3 doz)	Oran	15-26 aylık çocuklar
Polio aşısı olmuş (3 doz)	Oran	15-26 aylık çocuklar
Kızamık aşısı olmuş	Oran	15-26 aylık çocuklar
Tam aşı	Oran	15-26 aylık çocuklar
Yaşa göre boy (-2 SD)	Oran	0-59 aylık çocuklar
Boya göre ağırlık (-2 SD)	Oran	0-59 aylık çocuklar
Yaşa göre ağırlık (-2 SD altı)	Oran	0-59 aylık çocuklar
BKİ < 18.5	Oran	15-49 arası 5 yıl içinde doğum yapmış kadınlar
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	Hız	Çocuk sahibi olunabilecek kadın yıllar
Neonatal ölüm hızı (son 5 yıl)	Hız	Ölüm riski altındaki doğumların sayısı
Post-neonatal ölüm hızı (son 5 yıl)	Hız	Ölüm riski altındaki doğumların sayısı
Bebek ölüm hızı (son 5 yıl)	Hız	Ölüm riski altındaki doğumların sayısı
Çocuk ölüm hızı (son 5 yıl)	Hız	Ölüm riski altındaki doğumların sayısı
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 5 yıl)	Hız	Ölüm riski altındaki doğumların sayısı

Tablo C.2 Örnekleme hataları: Türkiye toplamı, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.758	0.006	7405	7405	1.306	0.009	0.745	0.771
Eğitimi yok	0.183	0.008	7405	7405	1.796	0.044	0.167	0.200
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.298	0.011	7405	7405	2.103	0.038	0.276	0.320
Halen evli	0.945	0.004	7405	7405	1.463	0.004	0.937	0.953
Halen gebe	0.039	0.002	11184	10738	1.182	0.061	0.035	0.044
Canlı doğum sayısı	1.704	0.042	11184	10738	0.938	0.025	1.620	1.789
Hayatta olan çocuk sayısı	1.596	0.040	11184	10738	0.944	0.025	1.517	1.675
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.313	0.059	2231	2339	1.320	0.018	3.195	3.432
Herhangi bir yöntem biliyor	0.998	0.000	7042	6999	0.880	0.000	0.997	0.999
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.996	0.001	7042	6999	1.024	0.001	0.994	0.997
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.913	0.004	7042	6999	1.196	0.004	0.905	0.921
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.730	0.007	7042	6999	1.291	0.009	0.716	0.744
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.460	0.007	7042	6999	1.258	0.016	0.445	0.475
Halen hap kullanıyor	0.053	0.003	7042	6999	1.273	0.064	0.047	0.060
Halen RiA kullanıyor	0.169	0.006	7042	6999	1.293	0.034	0.157	0.180
Halen kondom kullanıyor	0.143	0.006	7042	6999	1.459	0.043	0.131	0.155
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.009	0.001	7042	6999	1.228	0.157	0.006	0.011
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.083	0.004	7042	6999	1.239	0.049	0.075	0.091
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.006	0.001	7042	6999	1.303	0.205	0.003	0.008
Halen geri çekme kullanıyor	0.262	0.007	7042	6999	1.407	0.028	0.247	0.277
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.600	0.012	3162	3243	1.321	0.019	0.577	0.623
Başka çocuk istemiyor	0.588	0.007	7039	6993	1.234	0.012	0.573	0.602
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.143	0.006	7039	6993	1.367	0.040	0.132	0.155
İdeal çocuk sayısı	2.520	0.021	7261	7282	1.499	0.008	2.478	2.562
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.913	0.008	3857	3463	1.306	0.009	0.897	0.929
Aşı kartı var, görüldü	0.726	0.021	774	711	1.233	0.029	0.684	0.768
BCG aşısı olmuş	0.959	0.006	774	711	0.788	0.006	0.948	0.971
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.893	0.012	774	711	0.988	0.013	0.870	0.917
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.888	0.013	774	711	1.076	0.015	0.863	0.914
Kızamık aşısı olmuş	0.893	0.015	774	711	1.321	0.017	0.862	0.923
Tam aşıllı	0.805	0.018	774	711	1.192	0.022	0.769	0.841
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.103	0.007	2733	2474	1.119	0.072	0.089	0.118
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.009	0.002	2733	2474	1.159	0.249	0.004	0.013
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.028	0.004	2733	2474	1.063	0.128	0.021	0.036
BKİ < 18.5	0.016	0.003	2465	2315	1.117	0.180	0.010	0.022
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.156	0.059	na	30944	1.369	0.027	2.038	2.273
Neonatal ölüm hızı (son 5 yıl)	13.237	2.289	3912	3511	1.107	0.173	8.658	17.816
Post-neonatal ölüm hızı (son 5 yıl)	4.164	1.021	3914	3512	0.933	0.245	2.121	6.206
Bebek ölüm hızı (son 5 yıl)	17.400	2.527	3914	3512	1.080	0.145	12.347	22.454
Çocuk ölüm hızı (son 5 yıl)	6.351	1.550	3923	3523	1.265	0.244	3.252	9.450
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 5 yıl)	23.641	2.864	3925	3524	1.103	0.121	17.914	29.368
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	15.041	1.519	8117	7289	1.010	0.101	12.003	18.080
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	10.431	1.320	8122	7295	1.115	0.127	7.790	13.071
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	25.472	2.158	8122	7295	1.103	0.085	21.156	29.788
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	7.679	1.273	8129	7299	1.208	0.166	5.132	10.225
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	32.955	2.511	8134	7305	1.135	0.076	27.934	37.976

NA = Uygun değil

Tablo C.3 Örnekleme hataları: Kent, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	1.000	0.000	5429	5615	na	0.000	1.000	1.000
Eğitimi yok	0.152	0.010	5429	5615	2.027	0.065	0.133	0.172
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.348	0.015	5429	5615	2.267	0.042	0.318	0.377
Halen evli	0.941	0.005	5429	5615	1.532	0.005	0.931	0.951
Halen gebe	0.037	0.003	8457	8203	1.047	0.082	0.031	0.043
Canlı doğum sayısı	1.590	0.067	8457	8203	0.727	0.042	1.457	1.723
Hayatta olan çocuk sayısı	1.502	0.063	8457	8203	0.727	0.042	1.376	1.627
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.100	0.070	1628	1757	1.467	0.022	2.960	3.239
Herhangi bir yöntem biliyor	0.999	0.000	5141	5284	0.931	0.000	0.998	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.001	5141	5284	1.125	0.001	0.996	0.999
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.926	0.004	5141	5284	1.201	0.005	0.917	0.935
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.743	0.008	5141	5284	1.331	0.011	0.727	0.759
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.478	0.009	5141	5284	1.226	0.018	0.461	0.495
Halen hap kullanıyor	0.056	0.004	5141	5284	1.304	0.075	0.048	0.064
Halen RIA kullanıyor	0.175	0.007	5141	5284	1.262	0.038	0.162	0.189
Halen kondom kullanıyor	0.154	0.007	5141	5284	1.476	0.048	0.139	0.169
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.008	0.002	5141	5284	1.287	0.202	0.005	0.011
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.083	0.005	5141	5284	1.246	0.058	0.073	0.092
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.007	0.001	5141	5284	1.289	0.216	0.004	0.010
Halen geri çekme kullanıyor	0.256	0.008	5141	5284	1.372	0.033	0.239	0.273
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.580	0.013	2445	2550	1.277	0.022	0.554	0.605
Başka çocuk istemiyor	0.583	0.008	5138	5277	1.210	0.014	0.566	0.600
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.146	0.007	5138	5277	1.442	0.049	0.132	0.161
İdeal çocuk sayısı	2.466	0.025	5355	5541	1.593	0.010	2.416	2.515
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.957	0.006	2589	2475	1.275	0.006	0.945	0.969
Aşı kartı var, görüldü	0.758	0.026	524	515	1.339	0.035	0.705	0.810
BCG aşısı olmuş	0.965	0.006	524	515	0.733	0.006	0.953	0.977
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.921	0.013	524	515	1.078	0.014	0.894	0.947
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.917	0.016	524	515	1.258	0.017	0.886	0.948
Kızamık aşısı olmuş	0.903	0.020	524	515	1.532	0.023	0.862	0.944
Tam aşıllı	0.842	0.023	524	515	1.384	0.027	0.796	0.887
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.076	0.007	1846	1781	1.109	0.097	0.061	0.091
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.008	0.003	1846	1781	1.286	0.338	0.003	0.014
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.021	0.004	1846	1781	1.145	0.188	0.013	0.029
BKİ < 18.5	0.013	0.003	1742	1713	1.141	0.244	0.007	0.019
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.005	0.065	na	23502	1.343	0.033	1.875	2.135
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	13.146	1.748	5432	5185	1.029	0.133	9.650	16.642
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	9.072	1.590	5433	5188	1.204	0.175	5.892	12.251
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	22.218	2.556	5433	5188	1.148	0.115	17.105	27.330
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	6.646	1.531	5438	5190	1.321	0.230	3.585	9.707
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	28.716	2.862	5439	5193	1.150	0.100	22.993	34.439

NA = Uygun değil

Tablo C.4 Örnekleme hataları: Kır, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.000	0.000	1976	1790	na	na	0.000	0.000
Eğitimi yok	0.281	0.013	1976	1790	1.310	0.047	0.254	0.307
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.142	0.013	1976	1790	1.647	0.091	0.116	0.168
Halen evli	0.959	0.005	1976	1790	1.051	0.005	0.949	0.968
Halen gebe	0.047	0.004	2871	2533	0.983	0.085	0.039	0.055
Canlı doğum sayısı	2.076	0.077	2871	2533	0.989	0.037	1.923	2.230
Hayatta olan çocuk sayısı	1.900	0.069	2871	2533	0.991	0.037	1.761	2.039
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.932	0.111	607	586	1.080	0.028	3.709	4.154
Herhangi bir yöntem biliyor	0.995	0.001	1901	1716	0.852	0.001	0.993	0.998
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.990	0.002	1901	1716	0.972	0.002	0.985	0.994
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.872	0.009	1901	1716	1.190	0.010	0.854	0.890
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.689	0.012	1901	1716	1.146	0.018	0.665	0.714
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.404	0.016	1901	1716	1.382	0.039	0.373	0.435
Halen hap kullanıyor	0.046	0.005	1901	1716	1.094	0.115	0.035	0.056
Halen RiA kullanıyor	0.150	0.011	1901	1716	1.400	0.077	0.127	0.172
Halen kondom kullanıyor	0.110	0.010	1901	1716	1.419	0.093	0.089	0.130
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.011	0.003	1901	1716	1.091	0.236	0.006	0.016
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.085	0.008	1901	1716	1.209	0.091	0.069	0.100
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.002	0.001	1901	1716	1.290	0.640	0.000	0.005
Halen geri çekme kullanıyor	0.280	0.016	1901	1716	1.525	0.056	0.249	0.312
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.675	0.027	717	692	1.549	0.040	0.621	0.729
Başka çocuk istemiyor	0.603	0.015	1901	1716	1.309	0.024	0.574	0.632
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.134	0.008	1901	1716	1.008	0.059	0.118	0.150
İdeal çocuk sayısı	2.692	0.040	1906	1741	1.288	0.015	2.611	2.772
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.802	0.021	1268	988	1.341	0.026	0.760	0.844
Aşı kartı var, görüldü	0.644	0.031	250	196	0.938	0.048	0.582	0.706
BCG aşısı olmuş	0.943	0.014	250	196	0.876	0.015	0.915	0.970
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.822	0.025	250	196	0.904	0.030	0.773	0.871
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.814	0.023	250	196	0.840	0.028	0.768	0.859
Kızamık aşısı olmuş	0.865	0.017	250	196	0.714	0.019	0.832	0.899
Tam aşıllı	0.710	0.026	250	196	0.818	0.037	0.658	0.762
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.174	0.018	887	692	1.156	0.101	0.139	0.209
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.009	0.003	887	692	0.740	0.273	0.004	0.015
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.048	0.008	887	692	0.954	0.161	0.032	0.063
BKİ < 18.5	0.026	0.007	723	601	1.094	0.262	0.012	0.039
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.676	0.130	na	7258	1.438	0.049	2.416	2.935
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	19.698	2.958	2685	2104	0.973	0.150	13.783	25.614
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	13.773	2.399	2689	2107	0.978	0.174	8.975	18.570
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	33.471	3.970	2689	2107	1.022	0.119	25.531	41.411
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	10.213	2.307	2691	2109	1.034	0.226	5.599	14.827
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	43.342	5.019	2695	2112	1.124	0.116	33.303	53.381

NA = Uygun değil

Tablo C.5 Örnekleme hataları: Batı, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.859	0.008	1876	3252	1.018	0.010	0.843	0.876
Eğitimi yok	0.119	0.015	1876	3252	1.969	0.124	0.090	0.149
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.338	0.023	1876	3252	2.101	0.068	0.292	0.384
Halen evli	0.938	0.007	1876	3252	1.333	0.008	0.923	0.952
Halen gebe	0.036	0.004	2645	4628	1.150	0.124	0.027	0.044
Canlı doğum sayısı	1.497	0.072	2645	4628	0.946	0.048	1.353	1.640
Hayatta olan çocuk sayısı	1.411	0.067	2645	4628	0.939	0.047	1.278	1.544
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	2.805	0.092	653	1124	1.368	0.033	2.621	2.989
Herhangi bir yöntem biliyor	0.999	0.001	1763	3049	0.898	0.001	0.998	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.001	1763	3049	1.101	0.001	0.995	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.940	0.006	1763	3049	1.095	0.007	0.927	0.952
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.763	0.012	1763	3049	1.196	0.016	0.739	0.787
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.482	0.012	1763	3049	0.999	0.025	0.458	0.506
Halen hap kullanıyor	0.058	0.006	1763	3049	1.163	0.111	0.045	0.071
Halen RIA kullanıyor	0.174	0.011	1763	3049	1.198	0.062	0.153	0.196
Halen kondom kullanıyor	0.155	0.011	1763	3049	1.272	0.071	0.134	0.177
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.008	0.003	1763	3049	1.194	0.320	0.003	0.013
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.084	0.008	1763	3049	1.155	0.091	0.068	0.099
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.005	0.002	1763	3049	1.052	0.338	0.002	0.009
Halen geri çekme kullanıyor	0.271	0.013	1763	3049	1.229	0.048	0.245	0.298
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.536	0.021	859	1483	1.209	0.038	0.494	0.577
Başka çocuk istemiyor	0.587	0.012	1761	3044	1.055	0.021	0.562	0.611
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.138	0.011	1761	3044	1.307	0.078	0.117	0.160
İdeal çocuk sayısı	2.342	0.039	1865	3237	1.570	0.017	2.264	2.420
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.980	0.007	651	1174	1.337	0.007	0.965	0.994
Aşı kartı var, görüldü	0.797	0.041	139	256	1.200	0.052	0.714	0.880
BCG aşısı olmuş	0.973	0.005	139	256	0.367	0.005	0.963	0.983
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.937	0.022	139	256	1.081	0.023	0.894	0.980
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.917	0.029	139	256	1.263	0.031	0.860	0.974
Kızamık aşısı olmuş	0.904	0.037	139	256	1.536	0.041	0.830	0.979
Tam aşıllı	0.846	0.041	139	256	1.374	0.048	0.764	0.928
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.076	0.012	481	848	0.985	0.161	0.052	0.100
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.009	0.005	481	848	1.223	0.592	0.000	0.019
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.010	0.005	481	848	1.142	0.501	0.000	0.021
BKİ < 18.5	0.015	0.006	484	850	1.057	0.389	0.003	0.026
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.734	0.099	na	13276	1.188	0.057	1.536	1.932
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	9.040	2.739	1419	2565	1.003	0.303	3.561	14.519
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	7.225	2.551	1420	2568	1.195	0.353	2.123	12.326
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	16.265	4.351	1420	2568	1.156	0.268	7.562	24.968
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	9.817	2.915	1422	2570	1.133	0.297	3.986	15.648
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	25.923	5.133	1423	2573	1.121	0.198	15.656	36.189

NA = Uygun değil

Tablo C.6 Örnekleme hataları: Güney, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.716	0.018	1013	894	1.300	0.026	0.679	0.753
Eğitimi yok	0.197	0.019	1013	894	1.516	0.096	0.159	0.235
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.248	0.018	1013	894	1.352	0.074	0.211	0.285
Halen evli	0.950	0.007	1013	894	1.000	0.007	0.936	0.963
Halen gebe	0.037	0.006	1534	1338	1.096	0.152	0.026	0.049
Canlı doğum sayısı	1.689	0.106	1534	1338	0.946	0.063	1.476	1.902
Hayatta olan çocuk sayısı	1.590	0.099	1534	1338	0.941	0.062	1.392	1.788
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.259	0.121	331	293	1.148	0.037	3.017	3.500
Herhangi bir yöntem biliyor	0.995	0.002	962	849	0.989	0.002	0.990	0.999
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.991	0.003	962	849	1.087	0.003	0.984	0.997
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.881	0.013	962	849	1.246	0.015	0.855	0.907
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.704	0.018	962	849	1.229	0.026	0.668	0.740
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.458	0.021	962	849	1.309	0.046	0.416	0.500
Halen hap kullanıyor	0.041	0.007	962	849	1.096	0.172	0.027	0.055
Halen RIA kullanıyor	0.183	0.015	962	849	1.216	0.083	0.152	0.213
Halen kondom kullanıyor	0.129	0.013	962	849	1.218	0.102	0.103	0.156
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.005	0.002	962	849	0.784	0.361	0.001	0.008
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.100	0.010	962	849	0.985	0.095	0.081	0.119
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.006	0.003	962	849	1.297	0.556	0.000	0.012
Halen geri çekme kullanıyor	0.241	0.016	962	849	1.159	0.066	0.209	0.273
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.719	0.024	441	392	1.128	0.034	0.670	0.767
Başka çocuk istemiyor	0.573	0.016	962	849	0.990	0.028	0.541	0.604
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.121	0.011	962	849	1.059	0.092	0.099	0.144
İdeal çocuk sayısı	2.799	0.049	989	873	1.241	0.017	2.701	2.897
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.940	0.009	497	441	0.820	0.010	0.922	0.959
Aşı kartı var, görüldü	0.626	0.048	108	95	1.013	0.076	0.531	0.721
BCG aşısı olmuş	0.961	0.020	108	95	1.043	0.020	0.922	1.000
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.881	0.028	108	95	0.905	0.032	0.825	0.938
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.877	0.029	108	95	0.915	0.033	0.819	0.935
Kızamık aşısı olmuş	0.939	0.022	108	95	0.950	0.023	0.895	0.983
Tam aşıllı	0.818	0.034	108	95	0.915	0.042	0.750	0.886
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.076	0.015	382	339	1.111	0.198	0.046	0.106
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.000	0.000	382	339	na	na	0.000	0.000
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.030	0.010	382	339	1.053	0.329	0.010	0.049
BKİ < 18.5	0.013	0.006	357	316	1.019	0.466	0.001	0.025
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.092	0.115	na	3773	1.160	0.055	1.862	2.322
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	17.274	4.003	1018	902	0.938	0.232	9.267	25.280
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	12.699	3.906	1018	902	1.041	0.308	4.887	20.511
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	29.973	5.519	1018	902	0.960	0.184	18.935	41.011
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	5.642	2.269	1018	902	0.995	0.402	1.103	10.181
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	35.446	5.665	1018	902	0.888	0.160	24.116	46.776

NA = Uygun değil

Tablo C.7 Örnekleme hataları: Orta, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.728	0.015	1460	1631	1.311	0.021	0.697	0.758
Eğitimi yok	0.072	0.009	1460	1631	1.331	0.125	0.054	0.090
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.360	0.019	1460	1631	1.500	0.052	0.323	0.398
Halen evli	0.945	0.008	1460	1631	1.288	0.008	0.930	0.961
Halen gebe	0.033	0.005	2034	2222	1.175	0.141	0.023	0.042
Canlı doğum sayısı	1.703	0.057	2034	2222	0.974	0.034	1.589	1.818
Hayatta olan çocuk sayısı	1.591	0.054	2034	2222	0.994	0.034	1.484	1.698
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.219	0.110	425	477	1.427	0.034	2.999	3.439
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	1386	1542	0.757	0.000	0.999	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.001	1386	1542	0.784	0.001	0.996	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.942	0.006	1386	1542	0.903	0.006	0.930	0.953
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.755	0.012	1386	1542	1.019	0.016	0.732	0.779
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.488	0.018	1386	1542	1.340	0.037	0.452	0.524
Halen hap kullanıyor	0.049	0.006	1386	1542	1.057	0.125	0.037	0.061
Halen RIA kullanıyor	0.184	0.010	1386	1542	0.994	0.056	0.163	0.205
Halen kondom kullanıyor	0.178	0.014	1386	1542	1.406	0.081	0.149	0.207
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.009	0.003	1386	1542	1.117	0.313	0.003	0.015
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.064	0.007	1386	1542	1.083	0.111	0.050	0.078
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.009	0.003	1386	1542	1.309	0.370	0.002	0.016
Halen geri çekme kullanıyor	0.257	0.016	1386	1542	1.347	0.061	0.226	0.289
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.596	0.024	679	757	1.267	0.040	0.549	0.644
Başka çocuk istemiyor	0.616	0.016	1385	1540	1.229	0.026	0.584	0.649
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.149	0.010	1385	1540	1.056	0.068	0.129	0.169
İdeal çocuk sayısı	2.339	0.031	1437	1594	1.200	0.013	2.276	2.401
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.985	0.005	666	741	1.037	0.005	0.975	0.995
Aşı kartı var, görüldü	0.709	0.050	142	149	1.266	0.071	0.609	0.810
BCG aşısı olmuş	0.964	0.015	142	149	0.933	0.016	0.934	0.994
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.943	0.017	142	149	0.836	0.018	0.909	0.976
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.945	0.013	142	149	0.635	0.013	0.920	0.970
Kızamık aşısı olmuş	0.948	0.015	142	149	0.802	0.016	0.918	0.979
Tam aşıllı	0.900	0.023	142	149	0.866	0.025	0.855	0.945
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.045	0.010	472	533	1.033	0.223	0.025	0.065
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.005	0.003	472	533	0.976	0.631	0.000	0.011
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.021	0.008	472	533	1.269	0.395	0.004	0.038
BKİ < 18.5	0.019	0.007	470	529	1.046	0.343	0.006	0.033
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.198	0.122	na	6513	1.286	0.055	1.955	2.442
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	12.491	3.259	1358	1483	1.042	0.261	5.974	19.008
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	9.312	2.819	1360	1484	1.115	0.303	3.674	14.949
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	21.803	4.026	1360	1484	1.021	0.185	13.751	29.855
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	1.414	1.077	1358	1483	1.025	0.762	0.000	3.567
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	23.186	4.090	1360	1484	1.007	0.176	15.005	31.366

NA = Uygun değil

Tablo C.8 Örnekleme hataları: Kuzey, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.553	0.024	868	477	1.402	0.043	0.506	0.601
Eğitimi yok	0.156	0.023	868	477	1.866	0.148	0.110	0.201
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.305	0.023	868	477	1.463	0.075	0.259	0.351
Halen evli	0.954	0.007	868	477	1.042	0.008	0.939	0.968
Halen gebe	0.025	0.005	1209	684	1.116	0.200	0.015	0.035
Canlı doğum sayısı	1.648	0.151	1209	684	1.367	0.092	1.346	1.951
Hayatta olan çocuk sayısı	1.560	0.141	1209	684	1.358	0.091	1.277	1.842
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.112	0.129	293	162	1.257	0.041	2.853	3.370
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	827	455	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.002	827	455	1.295	0.002	0.994	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.928	0.009	827	455	1.054	0.010	0.909	0.947
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.756	0.016	827	455	1.077	0.021	0.724	0.788
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.414	0.026	827	455	1.512	0.063	0.362	0.466
Halen hap kullanıyor	0.052	0.008	827	455	1.085	0.161	0.035	0.069
Halen RIA kullanıyor	0.098	0.014	827	455	1.331	0.140	0.071	0.126
Halen kondom kullanıyor	0.120	0.013	827	455	1.187	0.112	0.093	0.147
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.009	0.004	827	455	1.171	0.418	0.002	0.017
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.129	0.014	827	455	1.213	0.110	0.101	0.158
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.004	0.002	827	455	0.833	0.450	0.000	0.008
Halen geri çekme kullanıyor	0.336	0.024	827	455	1.442	0.071	0.288	0.383
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.600	0.031	361	191	1.187	0.051	0.539	0.661
Başka çocuk istemiyor	0.568	0.022	827	455	1.260	0.038	0.525	0.612
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.124	0.013	827	455	1.098	0.101	0.099	0.149
İdeal çocuk sayısı	2.386	0.045	858	470	1.474	0.019	2.296	2.475
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.960	0.009	352	197	0.696	0.010	0.941	0.979
Aşı kartı var, görüldü	0.746	0.062	68	43	1.180	0.083	0.622	0.869
BCG aşısı olmuş	1.000	0.000	68	43	na	0.000	1.000	1.000
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.881	0.053	68	43	1.249	0.060	0.776	0.986
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.858	0.048	68	43	1.077	0.056	0.762	0.953
Kızamık aşısı olmuş	0.978	0.021	68	43	1.277	0.022	0.936	1.000
Tam aşıllı	0.836	0.049	68	43	1.057	0.059	0.738	0.934
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.070	0.023	224	124	1.382	0.332	0.024	0.117
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.015	0.010	224	124	1.182	0.628	0.000	0.035
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.028	0.013	224	124	1.160	0.456	0.002	0.054
BKİ < 18.5	0.030	0.013	251	142	1.186	0.418	0.005	0.055
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.082	0.117	na	1945	0.988	0.056	1.848	2.316
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	16.084	5.796	771	432	1.311	0.360	4.492	27.676
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	7.925	3.477	772	432	1.113	0.439	0.970	14.880
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	24.009	6.417	772	432	1.204	0.267	11.175	36.842
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	3.461	2.562	772	433	1.216	0.740	0.000	8.586
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	27.387	7.917	773	433	1.288	0.289	11.553	43.222

NA = Uygun değil

Tablo C.9 Örnekleme hataları: Doğu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.634	0.013	2188	1151	1.235	0.020	0.609	0.660
Eğitimi yok	0.524	0.021	2188	1151	1.989	0.041	0.481	0.566
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.133	0.013	2188	1151	1.777	0.097	0.107	0.159
Halen evli	0.960	0.005	2188	1151	1.196	0.005	0.950	0.970
Halen gebe	0.063	0.005	3683	1892	1.019	0.080	0.053	0.073
Canlı doğum sayısı	2.222	0.116	3683	1892	0.970	0.052	1.989	2.454
Hayatta olan çocuk sayısı	2.048	0.107	3683	1892	0.975	0.052	1.834	2.263
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	5.578	0.173	539	288	1.331	0.031	5.232	5.924
Herhangi bir yöntem biliyor	0.993	0.002	2104	1105	0.950	0.002	0.990	0.997
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.990	0.002	2104	1105	0.897	0.002	0.986	0.994
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.818	0.013	2104	1105	1.540	0.016	0.792	0.844
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.614	0.015	2104	1105	1.439	0.025	0.583	0.644
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.378	0.013	2104	1105	1.274	0.036	0.351	0.405
Halen hap kullanıyor	0.056	0.006	2104	1105	1.103	0.099	0.045	0.067
Halen RIA kullanıyor	0.151	0.008	2104	1105	1.084	0.056	0.134	0.168
Halen kondom kullanıyor	0.081	0.007	2104	1105	1.192	0.088	0.067	0.095
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.013	0.002	2104	1105	0.929	0.180	0.008	0.017
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.077	0.006	2104	1105	1.012	0.076	0.065	0.089
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.003	0.001	2104	1105	1.071	0.452	0.000	0.005
Halen geri çekme kullanıyor	0.229	0.013	2104	1105	1.406	0.056	0.203	0.255
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.723	0.020	822	420	1.279	0.028	0.683	0.763
Başka çocuk istemiyor	0.571	0.015	2104	1105	1.355	0.026	0.542	0.601
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.174	0.011	2104	1105	1.389	0.066	0.151	0.197
İdeal çocuk sayısı	3.137	0.053	2112	1108	1.521	0.017	3.031	3.242
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.744	0.022	1691	911	1.674	0.030	0.700	0.789
Aşı kartı var, görüldü	0.685	0.029	317	167	1.116	0.043	0.626	0.743
BCG aşısı olmuş	0.922	0.015	317	167	0.993	0.016	0.893	0.952
DBT aşısı olmuş (3 doz)	0.792	0.025	317	167	1.095	0.032	0.741	0.843
Polio aşısı olmuş (3 doz)	0.808	0.023	317	167	1.017	0.028	0.763	0.854
Kızamık aşısı olmuş	0.777	0.024	317	167	1.000	0.030	0.730	0.824
Tam aşıllı	0.643	0.027	317	167	0.998	0.042	0.589	0.698
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.210	0.018	1174	631	1.382	0.086	0.174	0.247
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.015	0.004	1174	631	1.035	0.240	0.008	0.022
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.058	0.008	1174	631	1.125	0.133	0.043	0.073
BKİ < 18.5	0.014	0.003	903	478	0.902	0.255	0.007	0.020
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	3.274	0.142	na	5222	1.405	0.043	2.990	3.557
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	23.791	2.690	3551	1908	1.015	0.113	18.411	29.172
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	15.094	2.331	3552	1908	1.107	0.154	10.431	19.756
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	38.885	3.751	3552	1908	1.105	0.096	31.383	46.387
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	11.434	2.240	3559	1912	1.169	0.196	6.954	15.914
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	49.874	4.670	3560	1912	1.224	0.094	40.535	59.214

NA = Uygun değil

Tablo C.10 Örneklem hataları: İstanbul, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.988	0.003	532	1491	0.703	0.003	0.981	0.995
Eğitimi yok	0.122	0.023	532	1491	1.607	0.187	0.077	0.168
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.352	0.041	532	1491	1.996	0.117	0.270	0.435
Halen evli	0.925	0.015	532	1491	1.326	0.016	0.895	0.955
Halen gebe	0.035	0.007	756	2131	0.944	0.200	0.021	0.049
Canlı doğum sayısı	1.564	0.129	756	2131	0.773	0.083	1.305	1.823
Hayatta olan çocuk sayısı	1.471	0.118	756	2131	0.755	0.080	1.234	1.707
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.010	0.147	183	515	1.058	0.049	2.716	3.304
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	492	1379	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.002	492	1379	1.002	0.002	0.994	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.931	0.009	492	1379	0.785	0.010	0.914	0.949
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.743	0.020	492	1379	1.005	0.027	0.704	0.783
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.454	0.017	492	1379	0.774	0.038	0.419	0.489
Halen hap kullanıyor	0.049	0.012	492	1379	1.265	0.251	0.024	0.074
Halen RIA kullanıyor	0.184	0.018	492	1379	1.042	0.099	0.147	0.220
Halen kondom kullanıyor	0.122	0.018	492	1379	1.250	0.151	0.085	0.159
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.013	0.005	492	1379	0.966	0.385	0.003	0.022
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.085	0.014	492	1379	1.131	0.168	0.056	0.113
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.004	0.003	492	1379	0.996	0.690	0.000	0.010
Halen geri çekme kullanıyor	0.283	0.022	492	1379	1.058	0.076	0.240	0.326
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.507	0.031	224	632	0.930	0.061	0.445	0.570
Başka çocuk istemiyor	0.559	0.018	491	1376	0.790	0.032	0.524	0.595
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.158	0.017	491	1376	1.035	0.108	0.124	0.192
İdeal çocuk sayısı	2.379	0.067	531	1488	1.431	0.028	2.245	2.513
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.979	0.012	192	548	1.204	0.013	0.954	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.075	0.019	139	396	0.875	0.254	0.037	0.114
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.015	0.011	139	396	1.067	0.737	0.000	0.036
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.015	0.010	139	396	1.000	0.685	0.000	0.035
BKİ < 18.5	0.007	0.007	138	391	1.018	0.996	0.000	0.022
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.780	0.159	na	6006	0.998	0.089	1.462	2.099
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	2.441	2.460	422	1200	1.028	1.008	0.000	7.361
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	6.083	3.508	423	1203	0.986	0.577	0.000	13.099
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	8.524	4.185	423	1203	0.980	0.491	0.154	16.893
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	14.203	5.315	423	1203	0.921	0.374	3.573	24.833
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	22.606	7.348	424	1206	0.988	0.325	7.911	37.301

NA = Uygun değil

Tablo C.11 Örneklem hataları: Batı Marmara, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.636	0.028	423	327	1.208	0.044	0.580	0.693
Eğitimi yok	0.092	0.021	423	327	1.505	0.230	0.050	0.134
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.292	0.027	423	327	1.219	0.092	0.238	0.346
Halen evli	0.942	0.009	423	327	0.820	0.010	0.923	0.961
Halen gebe	0.024	0.008	575	445	1.207	0.320	0.009	0.039
Canlı doğum sayısı	1.372	0.079	575	445	1.013	0.058	1.214	1.530
Hayatta olan çocuk sayısı	1.286	0.073	575	445	1.016	0.057	1.140	1.432
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	2.459	0.149	157	124	1.328	0.061	2.160	2.757
Herhangi bir yöntem biliyor	0.996	0.004	397	308	1.189	0.004	0.989	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.996	0.004	397	308	1.189	0.004	0.989	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.934	0.011	397	308	0.867	0.012	0.912	0.955
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.762	0.023	397	308	1.064	0.030	0.716	0.807
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.464	0.024	397	308	0.972	0.052	0.415	0.513
Halen hap kullanıyor	0.056	0.011	397	308	0.995	0.206	0.033	0.079
Halen RİA kullanıyor	0.171	0.026	397	308	1.387	0.154	0.118	0.223
Halen kondom kullanıyor	0.156	0.017	397	308	0.908	0.106	0.123	0.190
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.004	0.004	397	308	1.180	0.995	0.000	0.011
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.074	0.015	397	308	1.139	0.202	0.044	0.104
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.006	0.004	397	308	1.128	0.749	0.000	0.014
Halen geri çekme kullanıyor	0.292	0.025	397	308	1.091	0.085	0.242	0.342
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.536	0.050	187	144	1.368	0.093	0.436	0.636
Başka çocuk istemiyor	0.619	0.028	397	308	1.147	0.045	0.563	0.675
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.117	0.021	397	308	1.287	0.178	0.076	0.159
İdeal çocuk sayısı	2.098	0.043	417	322	1.244	0.020	2.013	2.183
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.985	0.010	119	88	0.878	0.010	0.965	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.046	0.025	89	66	1.095	0.529	0.000	0.096
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.010	0.010	89	66	0.910	0.969	0.000	0.029
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.010	0.010	89	66	0.910	0.969	0.000	0.029
BKİ < 18.5	0.052	0.027	92	68	1.148	0.525	0.000	0.106
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.382	0.131	na	1338	1.063	0.095	1.120	1.644

NA = Uygun değil

Tablo C.12 Örneklem hataları: Ege, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.691	0.024	549	1065	1.205	0.034	0.644	0.739
Eğitimi yok	0.107	0.030	549	1065	2.258	0.278	0.048	0.167
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.317	0.035	549	1065	1.783	0.112	0.246	0.388
Halen evli	0.948	0.008	549	1065	0.880	0.009	0.932	0.965
Halen gebe	0.034	0.008	730	1436	1.256	0.236	0.018	0.050
Canlı doğum sayısı	1.571	0.059	730	1436	0.782	0.038	1.452	1.690
Hayatta olan çocuk sayısı	1.483	0.058	730	1436	0.825	0.039	1.366	1.600
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	2.749	0.190	165	319	1.495	0.069	2.368	3.129
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	519	1010	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.002	519	1010	1.014	0.002	0.994	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.955	0.012	519	1010	1.347	0.013	0.930	0.980
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.800	0.022	519	1010	1.233	0.027	0.757	0.843
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.531	0.027	519	1010	1.219	0.050	0.478	0.585
Halen hap kullanıyor	0.060	0.009	519	1010	0.829	0.145	0.042	0.077
Halen RİA kullanıyor	0.178	0.020	519	1010	1.199	0.113	0.138	0.219
Halen kondom kullanıyor	0.216	0.019	519	1010	1.042	0.087	0.178	0.254
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.006	0.003	519	1010	1.006	0.577	0.000	0.013
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.070	0.010	519	1010	0.851	0.137	0.051	0.089
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.007	0.003	519	1010	0.924	0.488	0.000	0.014
Halen geri çekme kullanıyor	0.255	0.025	519	1010	1.296	0.097	0.206	0.305
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.577	0.041	277	542	1.364	0.070	0.496	0.658
Başka çocuk istemiyor	0.630	0.023	518	1008	1.094	0.037	0.583	0.676
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.122	0.020	518	1008	1.414	0.167	0.081	0.162
İdeal çocuk sayısı	2.362	0.065	546	1058	1.279	0.027	2.233	2.492
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.982	0.011	215	427	1.189	0.011	0.961	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.064	0.022	148	289	0.987	0.338	0.021	0.108
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.000	0.000	148	289	na	na	0.000	0.000
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.012	0.008	148	289	0.931	0.700	0.000	0.028
BKİ < 18.5	0.016	0.012	152	296	1.210	0.775	0.000	0.040
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.912	0.199	na	4261	1.300	0.104	1.514	2.310

NA = Uygun değil

Tablo C.13 Örneklem hataları: Doğu Marmara, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.781	0.014	594	759	0.801	0.017	0.754	0.808
Eğitimi yok	0.096	0.013	594	759	1.105	0.139	0.070	0.123
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.323	0.027	594	759	1.411	0.084	0.268	0.377
Halen evli	0.951	0.007	594	759	0.808	0.008	0.937	0.965
Halen gebe	0.042	0.009	877	1126	1.187	0.214	0.024	0.061
Canlı doğum sayısı	1.397	0.156	877	1126	1.068	0.112	1.084	1.710
Hayatta olan çocuk sayısı	1.309	0.147	877	1126	1.077	0.112	1.016	1.603
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	2.726	0.153	203	263	1.379	0.056	2.420	3.031
Herhangi bir yöntem biliyor	0.998	0.002	565	722	1.125	0.002	0.993	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.998	0.002	565	722	1.125	0.002	0.993	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.953	0.011	565	722	1.236	0.012	0.931	0.975
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.768	0.016	565	722	0.878	0.020	0.737	0.800
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.459	0.021	565	722	0.988	0.045	0.418	0.501
Halen hap kullanıyor	0.064	0.008	565	722	0.793	0.128	0.048	0.080
Halen RİA kullanıyor	0.140	0.012	565	722	0.789	0.082	0.117	0.163
Halen kondom kullanıyor	0.159	0.015	565	722	0.992	0.096	0.129	0.190
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.004	0.003	565	722	1.065	0.718	0.000	0.009
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.088	0.012	565	722	1.004	0.136	0.064	0.112
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.010	0.005	565	722	1.234	0.530	0.000	0.020
Halen geri çekme kullanıyor	0.297	0.022	565	722	1.168	0.076	0.252	0.342
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.555	0.037	267	333	1.212	0.067	0.481	0.629
Başka çocuk istemiyor	0.594	0.030	565	722	1.474	0.051	0.533	0.655
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.138	0.021	565	722	1.430	0.150	0.097	0.180
İdeal çocuk sayısı	2.304	0.052	592	756	1.375	0.023	2.200	2.409
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.984	0.009	216	275	1.071	0.009	0.965	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.072	0.020	173	218	0.957	0.282	0.031	0.113
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.010	0.008	173	218	0.977	0.730	0.000	0.026
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.023	0.015	173	218	1.296	0.643	0.000	0.054
BKİ < 18.5	0.018	0.011	169	214	1.024	0.586	0.000	0.039
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.799	0.131	na	3168	0.975	0.073	1.537	2.060

NA = Uygun değil

Tablo C.14 Örneklem hataları: Batı Anadolu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.882	0.014	557	717	1.030	0.016	0.854	0.910
Eğitimi yok	0.037	0.008	557	717	1.042	0.225	0.020	0.054
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.462	0.035	557	717	1.675	0.077	0.391	0.532
Halen evli	0.947	0.015	557	717	1.529	0.015	0.917	0.976
Halen gebe	0.036	0.007	742	932	1.086	0.204	0.021	0.051
Canlı doğum sayısı	1.665	0.056	742	932	0.765	0.034	1.553	1.776
Hayatta olan çocuk sayısı	1.591	0.054	742	932	0.786	0.034	1.483	1.699
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	2.844	0.164	158	213	1.539	0.057	2.517	3.171
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	531	679	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.999	0.001	531	679	0.682	0.001	0.997	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.942	0.009	531	679	0.909	0.010	0.924	0.961
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.757	0.019	531	679	1.033	0.025	0.719	0.796
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.516	0.030	531	679	1.360	0.057	0.457	0.575
Halen hap kullanıyor	0.051	0.011	531	679	1.129	0.212	0.029	0.073
Halen RİA kullanıyor	0.192	0.015	531	679	0.905	0.081	0.161	0.223
Halen kondom kullanıyor	0.197	0.025	531	679	1.448	0.127	0.147	0.247
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.008	0.004	531	679	1.143	0.549	0.000	0.017
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.061	0.011	531	679	1.062	0.181	0.039	0.083
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.009	0.005	531	679	1.303	0.606	0.000	0.019
Halen geri çekme kullanıyor	0.233	0.024	531	679	1.311	0.103	0.185	0.281
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.551	0.027	274	352	0.901	0.049	0.497	0.606
Başka çocuk istemiyor	0.593	0.021	530	677	0.972	0.035	0.551	0.634
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.157	0.013	530	677	0.828	0.083	0.131	0.183
İdeal çocuk sayısı	2.340	0.059	540	686	1.352	0.025	2.222	2.458
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.984	0.009	271	345	1.131	0.009	0.967	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.033	0.015	187	246	1.083	0.457	0.003	0.064
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.002	0.002	187	246	0.692	1.009	0.000	0.007
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.015	0.010	187	246	1.123	0.662	0.000	0.034
BKİ < 18.5	0.024	0.010	179	239	0.899	0.420	0.004	0.044
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.402	0.208	na	2789	1.272	0.087	1.986	2.817

NA = Uygun değil

Tablo C.15 Örneklem hataları: Akdeniz, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.716	0.018	1013	894	1.300	0.026	0.679	0.753
Eğitimi yok	0.197	0.019	1013	894	1.516	0.096	0.159	0.235
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.248	0.018	1013	894	1.352	0.074	0.211	0.285
Halen evli	0.950	0.007	1013	894	1.000	0.007	0.936	0.963
Halen gebe	0.037	0.006	1534	1338	1.096	0.152	0.026	0.049
Canlı doğum sayısı	1.689	0.106	1534	1338	0.946	0.063	1.476	1.902
Hayatta olan çocuk sayısı	1.590	0.099	1534	1338	0.941	0.062	1.392	1.788
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.259	0.121	331	293	1.148	0.037	3.017	3.500
Herhangi bir yöntem biliyor	0.995	0.002	962	849	0.989	0.002	0.990	0.999
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.991	0.003	962	849	1.087	0.003	0.984	0.997
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.881	0.013	962	849	1.246	0.015	0.855	0.907
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.704	0.018	962	849	1.229	0.026	0.668	0.740
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.458	0.021	962	849	1.309	0.046	0.416	0.500
Halen hap kullanıyor	0.041	0.007	962	849	1.096	0.172	0.027	0.055
Halen RİA kullanıyor	0.183	0.015	962	849	1.216	0.083	0.152	0.213
Halen kondom kullanıyor	0.129	0.013	962	849	1.218	0.102	0.103	0.156
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.005	0.002	962	849	0.784	0.361	0.001	0.008
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.100	0.010	962	849	0.985	0.095	0.081	0.119
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.006	0.003	962	849	1.297	0.556	0.000	0.012
Halen geri çekme kullanıyor	0.241	0.016	962	849	1.159	0.066	0.209	0.273
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.719	0.024	441	392	1.128	0.034	0.670	0.767
Başka çocuk istemiyor	0.573	0.016	962	849	0.990	0.028	0.541	0.604
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.121	0.011	962	849	1.059	0.092	0.099	0.144
İdeal çocuk sayısı	2.799	0.049	989	873	1.241	0.017	2.701	2.897
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.940	0.009	497	441	0.820	0.010	0.922	0.959
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.076	0.015	382	339	1.111	0.198	0.046	0.106
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.000	0.000	382	339	na	na	0.000	0.000
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.030	0.010	382	339	1.053	0.329	0.010	0.049
BKİ < 18.5	0.013	0.006	357	316	1.019	0.466	0.001	0.025
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.092	0.115	na	3773	1.160	0.055	1.862	2.322

NA = Uygun değil

Tablo C.16 Örnekleme hataları: Orta Anadolu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.657	0.028	534	371	1.349	0.042	0.601	0.712
Eğitimi yok	0.151	0.024	534	371	1.551	0.159	0.103	0.199
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.301	0.029	534	371	1.439	0.095	0.244	0.358
Halen evli	0.959	0.006	534	371	0.713	0.006	0.947	0.972
Halen gebe	0.030	0.006	797	561	1.069	0.213	0.017	0.042
Canlı doğum sayısı	1.753	0.135	797	561	1.123	0.077	1.483	2.023
Hayatta olan çocuk sayısı	1.610	0.127	797	561	1.170	0.079	1.356	1.864
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.919	0.179	158	111	1.267	0.046	3.561	4.277
Herhangi bir yöntem biliyor	0.998	0.002	512	356	0.957	0.002	0.995	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.994	0.003	512	356	0.996	0.003	0.987	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.919	0.012	512	356	1.015	0.013	0.895	0.944
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.722	0.025	512	356	1.282	0.035	0.671	0.773
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.478	0.020	512	356	0.897	0.041	0.439	0.518
Halen hap kullanıyor	0.061	0.011	512	356	1.039	0.180	0.039	0.083
Halen RIA kullanıyor	0.207	0.021	512	356	1.152	0.100	0.166	0.249
Halen kondom kullanıyor	0.118	0.016	512	356	1.109	0.134	0.086	0.149
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.006	0.003	512	356	0.984	0.563	0.000	0.013
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.084	0.010	512	356	0.855	0.125	0.063	0.105
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.009	0.005	512	356	1.098	0.511	0.000	0.018
Halen geri çekme kullanıyor	0.232	0.016	512	356	0.866	0.070	0.200	0.265
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.642	0.050	246	170	1.624	0.077	0.543	0.742
Başka çocuk istemiyor	0.632	0.021	512	356	0.983	0.033	0.590	0.674
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.138	0.008	512	356	0.528	0.058	0.122	0.155
İdeal çocuk sayısı	2.425	0.046	529	368	0.926	0.019	2.334	2.516
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.976	0.011	252	177	0.999	0.011	0.954	0.998
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.094	0.019	176	123	0.885	0.202	0.056	0.132
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.005	0.005	176	123	0.944	0.984	0.000	0.015
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.012	0.008	176	123	1.044	0.709	0.000	0.029
BKİ < 18.5	0.010	0.001	183	127	0.125	0.092	0.008	0.012
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.094	0.172	na	1585	1.172	0.082	1.749	2.438

NA = Uygun değil

Tablo C.17 Örneklem hataları: Batı Karadeniz, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.560	0.019	634	448	0.948	0.033	0.522	0.597
Eğitimi yok	0.134	0.024	634	448	1.742	0.176	0.087	0.181
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.270	0.027	634	448	1.520	0.099	0.217	0.324
Halen evli	0.928	0.010	634	448	0.961	0.011	0.909	0.948
Halen gebe	0.028	0.005	825	602	0.892	0.179	0.018	0.038
Canlı doğum sayısı	1.809	0.107	825	602	1.125	0.059	1.596	2.022
Hayatta olan çocuk sayısı	1.684	0.100	825	602	1.159	0.059	1.483	1.884
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.204	0.146	218	157	1.221	0.046	2.912	3.496
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	593	416	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	1.000	0.000	593	416	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.931	0.010	593	416	0.946	0.011	0.912	0.951
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.775	0.020	593	416	1.149	0.025	0.735	0.814
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.460	0.027	593	416	1.300	0.058	0.407	0.513
Halen hap kullanıyor	0.056	0.010	593	416	1.010	0.171	0.037	0.075
Halen RİA kullanıyor	0.130	0.015	593	416	1.082	0.115	0.100	0.160
Halen kondom kullanıyor	0.150	0.013	593	416	0.899	0.088	0.124	0.176
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.012	0.006	593	416	1.224	0.452	0.001	0.023
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.108	0.017	593	416	1.323	0.157	0.074	0.141
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.001	0.001	593	416	0.801	1.004	0.000	0.003
Halen geri çekme kullanıyor	0.311	0.028	593	416	1.479	0.090	0.255	0.368
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.619	0.035	282	194	1.193	0.056	0.550	0.688
Başka çocuk istemiyor	0.611	0.025	593	416	1.259	0.041	0.560	0.661
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.129	0.014	593	416	0.997	0.107	0.101	0.156
İdeal çocuk sayısı	2.251	0.036	633	448	1.092	0.016	2.179	2.322
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.965	0.003	245	172	0.155	0.003	0.960	0.970
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.041	0.019	165	119	1.239	0.457	0.004	0.078
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.016	0.010	165	119	1.046	0.630	0.000	0.036
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.012	0.009	165	119	1.113	0.774	0.000	0.031
BKİ < 18.5	0.032	0.014	183	131	1.047	0.421	0.005	0.060
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	1.905	0.126	na	1778	1.262	0.066	1.654	2.156

NA = Uygun değil

Tablo C.18 Örneklem hataları: Doğu Karadeniz, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.582	0.051	385	186	2.024	0.088	0.480	0.684
Eğitimi yok	0.201	0.046	385	186	2.252	0.229	0.109	0.293
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.349	0.042	385	186	1.739	0.121	0.265	0.434
Halen evli	0.967	0.010	385	186	1.073	0.010	0.947	0.986
Halen gebe	0.018	0.007	589	305	1.226	0.358	0.005	0.031
Canlı doğum sayısı	1.473	0.278	589	305	1.471	0.189	0.916	2.030
Hayatta olan çocuk sayısı	1.406	0.263	589	305	1.460	0.187	0.880	1.932
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	3.200	0.182	131	64	1.333	0.057	2.835	3.565
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	371	180	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.995	0.005	371	180	1.354	0.005	0.985	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.911	0.017	371	180	1.127	0.018	0.878	0.944
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.682	0.024	371	180	0.985	0.035	0.634	0.729
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.354	0.026	371	180	1.027	0.072	0.303	0.405
Halen hap kullanıyor	0.034	0.011	371	180	1.136	0.313	0.013	0.056
Halen RİA kullanıyor	0.080	0.017	371	180	1.223	0.216	0.046	0.114
Halen kondom kullanıyor	0.089	0.021	371	180	1.394	0.231	0.048	0.131
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.013	0.007	371	180	1.136	0.510	0.000	0.027
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.130	0.018	371	180	1.033	0.139	0.094	0.166
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.008	0.004	371	180	0.861	0.500	0.000	0.016
Halen geri çekme kullanıyor	0.319	0.023	371	180	0.944	0.072	0.274	0.365
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.653	0.046	143	64	1.141	0.070	0.562	0.744
Başka çocuk istemiyor	0.510	0.040	371	180	1.531	0.078	0.431	0.590
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.120	0.020	371	180	1.201	0.169	0.079	0.160
İdeal çocuk sayısı	2.667	0.073	376	179	1.499	0.028	2.520	2.814
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.976	0.023	159	79	1.936	0.024	0.930	1.000
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.110	0.047	100	48	1.480	0.428	0.016	0.204
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.000	0.000	100	48	na	na	0.000	0.000
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.042	0.022	100	48	1.089	0.520	0.000	0.087
BKİ < 18.5	0.017	0.016	109	55	1.323	0.937	0.000	0.050
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.103	0.200	na	806	0.971	0.095	1.704	2.502

NA = Uygun değil

Tablo C.19 Örneklem hataları: Kuzeydoğu Anadolu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.536	0.021	602	191	1.016	0.039	0.494	0.577
Eğitimi yok	0.414	0.038	602	191	1.882	0.091	0.338	0.489
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.205	0.031	602	191	1.864	0.150	0.143	0.266
Halen evli	0.982	0.006	602	191	1.028	0.006	0.971	0.993
Halen gebe	0.045	0.008	1022	329	0.990	0.174	0.030	0.061
Canlı doğum sayısı	1.994	0.242	1022	329	1.048	0.121	1.511	2.478
Hayatta olan çocuk sayısı	1.815	0.219	1022	329	1.050	0.121	1.377	2.253
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	5.266	0.327	142	45	1.288	0.062	4.612	5.920
Herhangi bir yöntem biliyor	1.000	0.000	591	188	na	0.000	1.000	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.997	0.002	591	188	1.214	0.003	0.993	1.000
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.856	0.018	591	188	1.241	0.021	0.820	0.892
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.704	0.026	591	188	1.361	0.036	0.653	0.755
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.446	0.030	591	188	1.458	0.067	0.386	0.505
Halen hap kullanıyor	0.072	0.014	591	188	1.302	0.193	0.044	0.100
Halen RİA kullanıyor	0.236	0.021	591	188	1.178	0.087	0.195	0.278
Halen kondom kullanıyor	0.069	0.011	591	188	1.016	0.154	0.048	0.090
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.020	0.006	591	188	1.101	0.315	0.008	0.033
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.047	0.007	591	188	0.790	0.146	0.033	0.061
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.005	0.003	591	188	1.093	0.618	0.000	0.012
Halen geri çekme kullanıyor	0.242	0.030	591	188	1.676	0.122	0.183	0.301
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.697	0.047	274	84	1.679	0.067	0.604	0.791
Başka çocuk istemiyor	0.645	0.022	591	188	1.101	0.034	0.601	0.688
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.130	0.012	591	188	0.877	0.093	0.106	0.155
İdeal çocuk sayısı	2.647	0.072	590	187	1.259	0.027	2.504	2.791
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.755	0.044	400	128	1.649	0.058	0.668	0.842
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.222	0.039	288	90	1.485	0.175	0.144	0.300
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.013	0.008	288	90	1.138	0.584	0.000	0.029
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.072	0.016	288	90	1.038	0.216	0.041	0.103
BKİ < 18.5	0.042	0.011	233	74	0.836	0.261	0.020	0.064
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	2.590	0.176	na	872	1.067	0.068	2.237	2.943

NA = Uygun değil

Tablo C.20 Örneklem hataları: Ortadoğu Anadolu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.595	0.028	630	327	1.427	0.047	0.539	0.651
Eğitimi yok	0.582	0.029	630	327	1.483	0.050	0.523	0.640
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.118	0.013	630	327	1.041	0.113	0.091	0.145
Halen evli	0.973	0.004	630	327	0.671	0.004	0.964	0.982
Halen gebe	0.062	0.008	952	497	1.065	0.130	0.046	0.078
Canlı doğum sayısı	2.400	0.125	952	497	0.957	0.052	2.149	2.651
Hayatta olan çocuk sayısı	2.164	0.112	952	497	0.964	0.052	1.941	2.388
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	5.690	0.360	161	83	1.262	0.063	4.970	6.411
Herhangi bir yöntem biliyor	0.987	0.004	611	318	0.829	0.004	0.979	0.994
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.979	0.004	611	318	0.761	0.004	0.970	0.988
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.815	0.016	611	318	1.025	0.020	0.783	0.847
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.623	0.022	611	318	1.113	0.035	0.579	0.666
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.340	0.027	611	318	1.382	0.078	0.287	0.393
Halen hap kullanıyor	0.053	0.012	611	318	1.325	0.228	0.029	0.077
Halen RİA kullanıyor	0.132	0.016	611	318	1.182	0.122	0.100	0.165
Halen kondom kullanıyor	0.066	0.011	611	318	1.131	0.172	0.043	0.089
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.005	0.003	611	318	0.987	0.569	0.000	0.010
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.084	0.013	611	318	1.139	0.153	0.058	0.109
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.001	0.001	611	318	0.922	0.984	0.000	0.004
Halen geri çekme kullanıyor	0.276	0.024	611	318	1.315	0.086	0.229	0.324
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.738	0.036	215	109	1.203	0.049	0.666	0.810
Başka çocuk istemiyor	0.566	0.025	611	318	1.254	0.044	0.516	0.616
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.184	0.018	611	318	1.166	0.099	0.148	0.221
İdeal çocuk sayısı	3.059	0.063	605	313	0.992	0.021	2.932	3.186
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.660	0.046	468	250	1.711	0.070	0.568	0.753
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.180	0.035	300	159	1.492	0.193	0.110	0.249
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.011	0.006	300	159	1.059	0.573	0.000	0.024
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.079	0.023	300	159	1.401	0.287	0.034	0.125
BKİ < 18.5	0.009	0.006	262	138	1.061	0.668	0.000	0.022
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	3.334	0.214	na	1464	1.128	0.064	2.905	3.762

NA = Uygun değil

Tablo C.21 Örneklem hataları: Güneydoğu Anadolu, Türkiye 2008

Değişken	Değer R	Standart hata SE	Sayı		Desen etkisi (DEFT)	Görelî hata (SE/R)	Güven aralıkları	
			Ağırlıksız (N)	Ağırlıklı (WN)			R-2SE	R+2SE
Kent	0.689	0.017	952	628	1.139	0.025	0.654	0.723
Eğitimi yok	0.529	0.034	952	628	2.073	0.063	0.462	0.596
İlköğretim ikinci kademe ve üzeri	0.119	0.020	952	628	1.934	0.170	0.079	0.160
Halen evli	0.946	0.009	952	628	1.181	0.009	0.929	0.963
Halen gebe	0.069	0.008	1705	1062	0.939	0.114	0.053	0.085
Canlı doğum sayısı	2.211	0.180	1705	1062	0.908	0.082	1.850	2.572
Hayatta olan çocuk sayısı	2.068	0.169	1705	1062	0.911	0.082	1.730	2.406
40-49 yaşları için canlı doğum sayısı	5.672	0.228	234	157	1.329	0.040	5.216	6.127
Herhangi bir yöntem biliyor	0.995	0.002	898	594	0.988	0.002	0.990	1.000
Herhangi bir modern yöntem biliyor	0.993	0.003	898	594	0.960	0.003	0.988	0.998
Herhangi bir yöntem kullanmış	0.806	0.022	898	594	1.632	0.027	0.762	0.849
Halen herhangi bir yöntem kullanıyor	0.578	0.024	898	594	1.456	0.042	0.530	0.626
Halen bir modern yöntem kullanıyor	0.379	0.018	898	594	1.133	0.048	0.342	0.415
Halen hap kullanıyor	0.054	0.007	898	594	0.904	0.127	0.040	0.067
Halen RIA kullanıyor	0.135	0.011	898	594	0.978	0.083	0.113	0.158
Halen kondom kullanıyor	0.093	0.011	898	594	1.158	0.121	0.071	0.116
Halen enjeksiyon yöntemini kullanıyor	0.014	0.003	898	594	0.846	0.235	0.008	0.021
Halen tüp ligasyonu kullanıyor	0.081	0.008	898	594	0.901	0.101	0.065	0.098
Halen takvim yöntemi kullanıyor	0.003	0.002	898	594	1.102	0.732	0.000	0.006
Halen geri çekme kullanıyor	0.196	0.017	898	594	1.297	0.088	0.161	0.230
Yöntemi devlet kuruluşundan alıyor	0.723	0.028	332	226	1.139	0.039	0.667	0.779
Başka çocuk istemiyor	0.550	0.023	898	594	1.361	0.041	0.505	0.595
Sonraki doğumu en az 2 yıl sonra istiyor	0.184	0.019	898	594	1.435	0.101	0.147	0.221
İdeal çocuk sayısı	3.333	0.086	913	603	1.593	0.026	3.162	3.505
Annesi doğumda tıbbi bakım almış	0.781	0.028	823	533	1.514	0.036	0.724	0.838
Yaşa göre boy (-2 SD)	0.221	0.025	586	382	1.261	0.113	0.171	0.270
Boya göre ağırlık (-2 SD)	0.017	0.005	586	382	0.947	0.296	0.007	0.028
Yaşa göre ağırlık (-2 SD)	0.046	0.007	586	382	0.851	0.162	0.031	0.061
BKİ < 18.5	0.008	0.004	408	266	1.028	0.581	0.000	0.017
Toplam doğurganlık hızı (3 yıl)	3.471	0.227	na	2873	1.427	0.065	3.017	3.925
Neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	19.634	3.410	1671	1088	0.999	0.174	12.814	26.454
Post-neonatal ölüm hızı (son 10 yıl)	13.199	3.459	1672	1088	1.107	0.262	6.281	20.117
Bebek ölüm hızı (son 10 yıl)	32.832	5.160	1672	1088	1.122	0.157	22.513	43.151
Çocuk ölüm hızı (son 10 yıl)	12.343	3.092	1675	1090	1.068	0.251	6.158	18.528
Beş-yaş altı ölüm hızı (son 10 yıl)	44.771	6.528	1676	1090	1.236	0.146	31.715	57.827

NA = Uygun değil

Tablo D.1 *De facto* hanehalkı nüfusunun yaş dağılımı*De facto* hanehalkı nüfusunun tek yaşlara ve cinsiyete göre dağılımı (ağırlıklı), Türkiye 2008

Yaş	Erkek		Kadın		Yaş	Erkek		Kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0	335	1.7	377	1.8	37	260	1.3	262	1.3
1	375	1.9	329	1.6	38	312	1.6	310	1.5
2	336	1.7	336	1.6	39	253	1.3	296	1.4
3	347	1.8	308	1.5	40	276	1.4	292	1.4
4	355	1.8	334	1.6	41	173	0.9	167	0.8
5	366	1.9	299	1.5	42	279	1.4	292	1.4
6	411	2.1	330	1.6	43	293	1.5	253	1.2
7	415	2.1	402	2.0	44	257	1.3	300	1.5
8	417	2.1	414	2.0	45	265	1.4	281	1.4
9	372	1.9	358	1.8	46	214	1.1	236	1.2
10	396	2.0	356	1.7	47	222	1.1	185	0.9
11	401	2.0	348	1.7	48	274	1.4	289	1.4
12	381	1.9	379	1.9	49	214	1.1	187	0.9
13	365	1.9	407	2.0	50	263	1.3	288	1.4
14	357	1.8	358	1.8	51	166	0.8	209	1.0
15	339	1.7	388	1.9	52	233	1.2	228	1.1
16	385	2.0	408	2.0	53	212	1.1	266	1.3
17	392	2.0	362	1.8	54	186	0.9	187	0.9
18	359	1.8	373	1.8	55	232	1.2	259	1.3
19	298	1.5	345	1.7	56	164	0.8	163	0.8
20	271	1.4	366	1.8	57	158	0.8	134	0.7
21	241	1.2	337	1.6	58	166	0.8	169	0.8
22	315	1.6	378	1.8	59	133	0.7	96	0.5
23	315	1.6	379	1.9	60	146	0.7	179	0.9
24	330	1.7	346	1.7	61	100	0.5	77	0.4
25	352	1.8	399	2.0	62	89	0.5	129	0.6
26	329	1.7	339	1.7	63	100	0.5	114	0.6
27	354	1.8	387	1.9	64	94	0.5	89	0.4
28	326	1.7	373	1.8	65	141	0.7	159	0.8
29	330	1.7	302	1.5	66	69	0.4	88	0.4
30	337	1.7	359	1.8	67	71	0.4	81	0.4
31	284	1.4	308	1.5	68	77	0.4	92	0.5
32	319	1.6	310	1.5	69	63	0.3	72	0.4
33	285	1.5	321	1.6	70+	805	4.1	987	4.8
34	256	1.3	327	1.6	Bilmiyor/Cevapsız	17	0.1	12	0.1
35	318	1.6	312	1.5					
36	264	1.3	267	1.3					
Toplam						19,604	100.0	20,450	100.0

Not: *De facto* hanehalkı nüfusu, hanehalkında sürekli yaşayanları ve hanehalkında sürekli yaşamayan ancak görüşmeden bir gece önce ilgili hanede kalanları kapsamaktadır.

Tablo D.2 Bireysel görüşme için uygun olan kadınların ve görüşülen kadınların yaş dağılımı					
Yaş grubu	10-54 yaş grubundaki kadın hanehalkı nüfusu	10-54 yaş grubundaki evlenmiş kadınlar	15-49 yaş grubundaki görüşülen kadınlar		Uygun kadınlardan görüşülenlerin yüzdesi
			Sayı	Yüzde	
10-14	1,847	0	-	-	-
15-19	1,877	189	176	2.5	93.6
20-24	1,806	836	817	11.4	97.7
25-29	1,800	1,390	1,313	18.3	94.5
30-34	1,626	1,438	1,336	18.6	92.9
35-39	1,448	1,381	1,291	18.0	93.5
40-44	1,304	1,254	1,162	16.2	92.7
45-49	1,178	1,152	1,078	15.0	93.5
50-54	1,178	1,155	-	-	-
15-49	11,038	7,640	7,172	100.0	93.9

Not: *De facto* hanehalkı nüfusu, hanehalkında sürekli yaşayanları ve hanehalkında sürekli yaşamayan ancak görüşmeden bir gece önce ilgili hanede kalanları kapsamaktadır. Tabloda hanehalkı ağırlıkları kullanılmıştır. Yaş verileri hanehalkı verisinden gelmektedir.

Tablo D.3 Bildirim eksiklikleri

Seçilmiş bazı demografik ve sağlığa ilişkin değişkenler için bilgi alınamayan gözlemlerin yüzdesi (ağırlıklı), Türkiye 2008

Konu	Referans grup	Bilgi alınamayanların Yüzdesi	Sayı
Sadece ay	Araştırmadan önceki 15 yıl içinde meydana gelen doğumlar	1.89	10,874
Ay ve yıl	Araştırmadan önceki 15 yıl içinde meydana gelen doğumlar	0.12	10,874
Ölüm yaşı	Araştırmadan önceki 15 yıl içinde meydana gelen doğumlar	1.04	438
İlk evlilik yaşı/tarihi	15-49 yaş arası evlenmiş kadınlar	0.04	7,405
Cevaplayıcının eğitimi	15-49 yaş arası kadınlar	0.00	7,405
Son iki hafta içinde ishal	0-36 ay arası hayatta olan çocuklar	0.27	3,398
Boy - çocuk	0-59 ay arası hayatta olan çocuklar	25.56	3,398
Kilo - çocuk	0-59 ay arası hayatta olan çocuklar	20.31	3,398
Boy ya da kilo - çocuk	0-59 ay arası hayatta olan çocuklar	25.94	3,398
Boy - kadın	Son 5 yılda 15-49 yaşları arası canlı doğum yapmış kadınlar	6.89	2,768
Kilo - kadın	Son 5 yılda 15-49 yaşları arası canlı doğum yapmış kadınlar	6.87	2,768
Boy ya da kilo - kadın	Son 5 yılda 15-49 yaşları arası canlı doğum yapmış kadınlar	7.06	2,768

Tablo D.4 Takvim yıllarına göre doğumlar

Doğumun yapıldığı takvim yılına göre yaşayan (Y), ölmüş (Ö) ve toplam (T) çocukların bildirim eksikliğine, doğumdaki cinsiyet oranına ve takvim yılı oranına göre dağılımı (ağırlıklı), Türkiye 2008

Takvim yılı	Doğum sayısı			Doğum tarihi tam olarak bildirilen çocukların yüzdesi ¹			Doğumda cinsiyet oranı ²			Takvim yılı oranı ³		
	Y	Ö	T	Y	Ö	T	Y	Ö	T	Y	Ö	T
2008	600	8	608	100.0	100.0	100.0	92.1	135.3	92.6	-	-	-
2007	719	9	728	100.0	100.0	100.0	109.6	123.7	109.8	-	-	-
2006	695	10	705	100.0	100.0	100.0	97.2	193.1	98.2	103.0	80.1	102.5
2005	630	17	647	100.0	100.0	100.0	118.0	41.6	115.0	92.2	112.7	92.6
2004	672	20	692	100.0	100.0	100.0	102.1	142.5	103.1	104.8	116.9	105.1
2003	653	17	669	100.0	100.0	100.0	117.4	109.8	117.2	94.2	59.1	92.8
2002	714	37	751	97.8	83.4	97.1	135.5	172.4	137.1	96.6	146.2	98.2
2001	826	34	860	97.9	81.4	97.3	102.7	116.2	103.2	113.1	96.9	112.3
2000	747	33	780	98.7	84.8	98.1	107.3	176.9	109.6	96.2	96.6	96.2
1999	727	34	761	97.0	88.1	96.6	100.6	90.1	100.1	103.3	94.8	102.8
2004-2008	3,317	63	3,380	100.0	100.0	100.0	103.5	106.1	103.6	NA	NA	NA
1999-2003	3,666	155	3,821	98.2	86.1	97.8	111.5	130.5	112.2	NA	NA	NA
1994-1998	3,392	216	3,607	97.2	83.3	96.4	105.0	125.2	106.1	NA	NA	NA
1989-1993	3,034	240	3,274	95.2	72.7	93.5	102.3	82.3	100.7	NA	NA	NA
< 1989	3,726	493	4,219	92.7	79.4	91.1	104.9	129.8	107.5	NA	NA	NA
Toplam	17,134	1,167	18,301	96.6	80.8	95.6	105.6	116.2	106.2	NA	NA	NA

NA = Uygun değil.

¹ Doğum ayı ve yılı bildirilenler.

² $(B_m/B_f) \times 100$, şeklinde hesaplanmıştır. Burada B_m ve B_f sırası ile erkek ve kız çocuk doğumlarını ifade etmektedir.

³ $[2B_x / (B_{x-1} + B_{x+1})] \times 100$, şeklinde hesaplanmıştır. B_x x takvim yılındaki doğum sayısıdır.

Tablo D.5 Ölüm yaşının gün olarak bildirimi

Araştırmadan önceki dönemler için bir aydan küçükken öldüğü bildirilen bebeklerin gün olarak ölüm yaşına göre dağılımı ve erken neonatal dönemde (0-6 günlükken) ölen bebeklerin neonatal ölümler içindeki payı (ağırlıksız), Türkiye 2008

Ölüm yaşı (gün)	Araştırma tarihinden önceki dönemler				Toplam 0-19
	0-4	5-9	10-14	15-19	
<1	14	18	32	14	77
1	15	8	16	24	62
2	5	7	7	8	27
3	5	7	8	10	30
4	1	3	4	3	12
5	1	1	4	5	11
6	0	5	0	2	7
7	1	2	6	6	15
8	1	1	1	0	2
9	1	0	2	1	4
10	1	0	2	1	4
12	0	2	0	0	3
13	0	0	0	0	0
15	1	3	2	7	12
17	0	0	1	1	3
19	0	0	1	0	1
20	1	2	5	9	17
21	0	0	3	0	3
22	0	0	0	0	0
23	0	0	0	2	2
25	0	0	0	0	0
26	0	0	1	0	1
27	0	0	0	0	0
28	0	0	0	0	0
29	0	0	0	1	1
30	0	1	3	2	7
Toplam 0-30	46	62	99	95	302
Erken neonatal yüzdesi ¹	88	80	73	68	75

¹ ((0-6 gün)/(0-30 gün)) * 100

Tablo D.6 Ölüm yaşının ay olarak bildirimi

Araştırmadan önceki beş yıllık dönemler için iki yaşından küçükken öldüğü bildirilen çocukların ay olarak ölüm yaşına göre dağılımı ve neonatal dönemde (bir aydan küçükken) ölen bebeklerin bebek ölümleri içindeki payı (ağırlıksız), Türkiye 2008

Ölüm yaşı (ay)	Araştırma tarihinden önceki dönemler				Toplam 0-19
	0-4	5-9	10-14	15-19	
<1 ^a	46	62	99	95	302
1	2	5	13	11	32
2	1	3	11	4	19
3	2	7	8	15	31
4	2	7	9	6	24
5	1	3	9	12	25
6	2	8	7	9	25
7	1	6	4	7	18
8	0	2	9	7	19
9	0	7	2	4	13
10	0	2	1	3	5
11	0	2	5	4	11
12	1	7	6	14	27
13	0	2	1	0	3
14	0	1	0	1	2
15	2	1	4	1	9
16	1	1	0	1	3
18	1	5	4	6	17
20	1	0	0	0	1
1 Year	0	0	0	1	1
Toplam 0-11	58	114	176	176	524
Neonatal yüzdesi ¹	79	54	56	54	58

^a Gün olarak kaydedilmiş bir aydan küçükken ölen bebekleri içerir.

¹ Bir aydan küçük/bir yaşından küçük

ÇOCUK BÜYÜME STANDARTI
(Dsö-2006)

EK E

Tablo E.1 DSÖ-2006 Çocuk Büyüme Standartına göre çocukların beslenme durumu.

Seçilmiş temel özelliklere göre beş yaş altındaki çocukların yetersiz beslenme durumunun üç antropometrik endekse göre yüzdesi: yaşa-göre-boy, boya-göre-ağırlık ve yaşa-göre-ağırlık, Türkiye 2008

Temel özellik	Yaşa-göre-boy			Boya-göre-ağırlık			Yaşa-göre-ağırlık			Çocuk sayısı
	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde	Ortalama Z değeri	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde	Ortalama Z değeri	-3 SD'nin altındaki yüzde	-2 SD'nin altındaki yüzde	Ortalama Z değeri	
Yaş (Ay)										
<6	1.1	4.9	0.5	0.6	3.2	0.3	0.5	0.5	0.5	177.0
6-11	1.0	7.6	0.7	0.5	3.2	0.7	0.2	2.0	0.7	260.0
12-23	2.7	10.7	(0.4)	0.2	0.6	0.9	0.2	1.8	0.4	531.0
24-35	6.0	17.9	(0.2)	0.0	0.3	1.5	0.4	2.1	0.8	504.0
36-47	4.6	12.0	0.4	0.2	0.3	1.7	0.3	1.7	1.1	476.0
48-59	3.5	13.8	(0.2)	0.0	0.2	1.2	0.3	1.6	0.5	532.0
Bölge										
Batı	1.5	9.8	0.8	0.1	0.2	1.8	0.0	0.4	1.4	854.0
Güney	2.7	9.1	(0.5)	0.0	0.0	0.7	0.3	1.8	0.2	336.0
Orta	1.1	6.5	0.0	0.3	1.2	1.0	0.0	1.1	0.6	538.0
Kuzey	2.1	7.8	(0.3)	0.4	1.5	0.7	0.4	2.0	0.3	123.0
Doğu	9.3	23.3	(0.7)	0.2	1.7	0.8	1.0	3.8	0.1	630.0
Yerleşim yeri										
Kent	2.4	9.5	0.3	0.2	0.7	1.3	0.2	1.3	0.9	1,788.0
Kır	6.7	19.6	(0.6)	0.2	1.3	0.8	0.5	2.7	0.2	692.0
NUTS1 Bölgesi										
Istanbul	0.7	10.6	0.4	0.0	0.0	1.6	0.0	0.7	1.2	399.0
Batı Marmara	1.0	4.6	0.7	0.0	0.0	1.7	0.0	0.0	1.3	67.0
Ege	2.7	8.6	0.9	0.0	0.0	1.8	0.0	0.0	1.5	292.0
Doğu Marmara	1.4	10.0	0.6	1.0	2.7	1.2	0.0	2.3	1.0	220.0
Batı Anadolu	0.6	4.5	0.2	0.0	0.2	1.2	0.0	0.3	0.9	247.0
Akdeniz	2.7	9.1	(0.5)	0.0	0.0	0.7	0.3	1.8	0.2	336.0
Orta Anadolu	2.6	10.4	0.0	0.0	1.2	1.3	0.0	0.7	0.8	123.0
Batı Karadeniz	0.0	4.9	(0.3)	0.4	1.6	0.8	0.4	0.4	0.4	118.0
Doğu Karadeniz	5.5	13.9	(0.4)	0.0	0.0	0.7	0.0	4.2	0.3	48.0
Kuzeydoğu Anadolu	11.6	25.8	(0.6)	0.0	1.3	1.2	1.3	5.5	0.3	91.0
Ortadoğu Anadolu	8.0	22.0	(0.7)	0.3	2.5	0.6	2.0	5.6	(0.1)	159.0
Güneydoğu Anadolu	9.2	23.2	(0.7)	0.3	1.5	0.9	0.4	2.7	0.1	381.0
Eğitim										
Eğitimi yok	10.9	25.7	(0.2)	0.4	1.7	1.5	0.9	5.3	0.7	544.0
İlk. birinci kademe	1.9	9.9	(0.3)	0.2	0.8	0.8	0.2	0.9	0.4	1,239.0
İlk. ikinci kademe	1.4	8.7	(0.2)	0.0	0.4	0.7	0.0	0.5	0.3	226.0
Lise ve üzeri	0.7	5.2	1.1	0.0	0.2	2.0	0.0	0.4	1.7	472.0
Hanehalkı refah düzeyi										
En düşük	9.9	25.1	(0.8)	0.3	1.1	0.9	0.7	4.2	0.1	612.0
Düşük	2.0	12.4	(0.6)	0.2	0.9	0.7	0.3	1.3	0.1	577.0
Orta	2.5	9.9	0.2	0.3	1.1	1.2	0.2	1.0	0.8	528.0
Yüksek	1.0	3.8	1.3	0.0	0.3	2.1	0.0	0.6	1.8	407.0
En yüksek	0.0	3.7	0.6	0.0	0.5	1.4	0.0	0.5	1.2	356.0
Toplam	3.6	12.3	0.0	0.2	0.8	1.2	0.3	1.7	0.7	2,481.0

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993, 1998, 2003 ve 2008

Gösterge	1993	1998	2003	2008
Doğurganlık				
Toplam doğurganlık hızı 15-49	2.73	2.61	2.22	2.15
Gebeliği önleyici yöntem kullanım yaygınlığı				
Herhangi bir yöntem	62.6	63.9	71.0	73.0
Herhangi bir modern yöntem	34.5	37.7	42.5	46.0
Hap	4.9	4.4	4.7	5.3
RIA	18.8	19.8	20.2	16.9
Enjeksiyon	0.1	0.5	0.4	0.9
Kondom	6.6	8.2	10.8	14.3
Tüp legasyonu	2.9	4.2	5.7	8.3
Erkeğin kanallarının bağlanması	0.0	0.0	0.1	0.1
İmplant	-	-	-	0.0
Herhangi bir geleneksel yöntem	28.1	25.5	28.5	27.0
Evli adölesanlarda gebeliği önleyici yöntem kullanımı				
Halen evli adölesan kadınlarda gebeliği önleyici modern yöntem kullanımının yüzdesi 15-19 yaş	9.3	15.7	16.9	17.6
Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı				
Karşılanmamış aile planlaması ihtiyacının 50-yaş altı halen evli kadınlar arasındaki yüzdesi	12.0	10.1	6.0	6.2
Doğum öncesi bakım				
Araştırma tarihinden önceki son beş yılda doğumu olan evlenmiş kadınlarda, son canlı doğumda en az bir kez DÖB alan kişilerin yüzdeleri	62.3	67.9	80.9	92.0
Doğum sırasında yardım				
Araştırma tarihinden önceki son beş yılda yapılan doğumların, tıbbi eğitim almış kişi tarafından gerçekleştirilme yüzdeleri	75.9	80.6	82.9	91.3
Doğum sonrası bakım				
Annenin en son gerçekleştirdiği canlı doğum sonrasında yapılan ilk kontrolün, doğumla arasında geçen sürenin yüzde dağılımı				
<4 saat	-	-	-	63.4
4-23 saat	-	-	-	12.2
2 gün	-	-	-	4.6
3-41 gün	-	-	-	2.8
Toplam	-	-	-	83.0

Gösterge	1993	1998	2003	2008
Çocuk ölümlülüğü				
Neonatal ölüm hızı	29	26	17	13
Post-neonatal ölüm hızı	23	17	12	4
Bebek ölüm hızı	53	43	29	17
Çocuk ölüm hızı	9	10	9	6
Beş-yaş altı ölüm hızı	61	52	37	24
Aşılama				
Araştırma tarihinden önceki herhangi bir zamanda belli aşılı olan 15-26 aylık çocukların yüzdeleri				
BCG	89.1	88.5	87.7	95.9
DPT3	77.1	58.7	64.4	89.3
Polio3	77.2	64.4	69.1	88.8
Kızamık	77.9	78.5	79.4	89.3
Tam aşı	64.7	45.7	54.2	80.5
Doğum kaydı				
Doğum kayıtları yapılmış olan 5-yaş altı çocukların yüzdesi	74.2	77.7	84.3	93.7
İshal tedavisi				
İshali olan beş yaş altındaki çocukların aldıkları tedavilerin yüzdeleri				
AST (AST ya da evde ishal sıvısı)	16.3	29.0	-	33.0
Günlük alınan sıvı miktarını artıranların yüzdesi	57.0	57.0	-	48.9
ASYE tedavisi				
ASYE olan çocuklardan sağlık personeli tarafından tedavi edilenlerin yüzdesi	37.3	-	41.0	-
Çocukların beslenme durumu				
Beş yaş altı çocukların yetersiz beslenme durumunun üç antropometrik endekse göre yüzdesi				
Yaşa-göre-boy				
Orta ya da şiddetli	18.9	16.0	12.2	10.3
Şiddetli	5.9	6.1	3.6	3.2
Boya-göre-ağırlık				
Orta ya da şiddetli	3.0	1.9	0.7	0.9
Şiddetli	0.4	0.4	0.3	0.3
Yaşa-göre-ağırlık				
Orta ya da şiddetli	9.5	8.3	3.9	2.8
Şiddetli	1.8	1.4	0.6	0.3
HIV/AIDS'e ilişkin bilgi				
HIV/AIDS'i duyduğunu söyleyen kadınların/erkeklerin yüzdeleri				
En az bir kez evlenmiş kadınlar	-	83.4	88.1	-
Halen evli erkekler	-	92.9	-	-
Yeterli atık sistemi				
Açık/kapalı çukur, kanalizasyona bağlı tuvalete sahip hanehalkı yüzdeleri	59.4	67.4	75.9	81.1

Gösterge	1993	1998	2003	2008
Eğitim				
İlköğretimi tamamlamış 15-19 yaş arası kadınların yüzdesi	90.4	89.4	85.1	91.3
İlköğretimi tamamlamış 15-19 yaş arası erkeklerin yüzdesi	96.1	96.0	95.0	96.5
İkinci kademe eğitimi tamamlamış 20-24 yaş arası kadınların yüzdesi	27.4	27.7	44.2	57.6
İkinci kademe eğitimi tamamlamış 20-24 yaş arası erkeklerin yüzdesi	46.7	42.4	63.3	79.5
Emzirme				
Araştırmadan önceki son beş yılda doğan çocukların doğumdan sonra 1 saat/1 gün içinde emzirme yüzdeleri				
Doğumdan sonraki ilk 1 saat içinde	19.9	51.8	53.9	39.0
Doğumdan sonraki ilk 1 gün içinde	75.9	84.8	83.6	73.4
6 aydan küçük çocuklarda sadece anne sütü ile beslenme yüzdeleri (son 24 saati kapsamaktadır)	10.4	10.7	20.8	41.6
6-9 aylık çocuklarda anne sütü ve tamamlayıcı gıdalarının birlikte verilmesi yüzdeleri (son 24 saati kapsamaktadır)	60.5	61.3	37.7	67.5
Annelerin beslenme durumu				
15-49 yaş arası kadınların beden kitle indeksi (BKİ) yüzdeleri ve belirli yüzdelere göre BKİ dereceleri				
12.0-15.9 (Kronik yetersiz beslenme)		0.1	-	0.0
16.0-16.9 (Orta yetersiz beslenme)	2.3 (yetersiz)	0.2	0.0	0.4
17.0-18.4 (Yetersiz beslenme)		2.3	1.8	1.3
18.5-20.4 (Normal)	9.0	8.7	7.6	8.5
20.5-22.9 (Normal)	21.1	19.5	17.8	17.1
23.0-24.9 (Normal)	16.9	17.0	15.8	14.4
25.0-26.9 (Kilolu)	14.7	16.6	16.3	16.7
27.0-28.9 (Kilolu)	12.4	11.6	12.7	12.5
29.0-29.9 (Kilolu)	4.9	5.2	5.3	5.2
>= 30.0 (Şişman)	18.7	18.8	22.7	23.9

